

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI**

INTERUNIVERSITARIA

Ediția a XX-a

Materialele

**Conferinței Științifice Internaționale a Studenților
din 18 aprilie 2024**

Volumul IV

Bălți, 2024

CZU 082=135.1=133.1=161.1

I - 58

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Președinte al Comitetului științific:

Natalia GAȘIȚOI, dr., conf. univ., Rector

Membri:

Valentina PRIȚCAN, dr., conf. univ., proector pentru activitatea științifică și relații internaționale

Lilia TRINCA, dr., conf. univ., Facultatea de Litere

Ina CIOBANU, dr., conf. univ., Facultatea de Științe Reale, Economice și ale Mediului

Tatiana ȘOVA, dr., conf. univ., Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Arte

Vitalie RUSU, dr., conf. univ., Facultatea de Drept și Științe Sociale

Alina TOFAN, dr., conf. univ., Universitatea din Leipzig, Germania

Armenuhi HARUTYUNYAN, dr., conf. univ., șef al Departamentului de Cercetare, Inovare și Cooperare, Universitatea de Stat „H. Tumanyan” din Vanadzor, Armenia

Liudmyla HMYRIA, dr., conf. univ., Universitatea Națională de Lingvistică din Kiev, Ucraina

Colegiul de redacție:

Valentina PRIȚCAN, dr., conf. univ., proector pentru activitatea științifică și relații internaționale

Alexandra MELNIC, metodistă, Secția Știință

Liliana EVDOCHIMOV, redactoră, Centrul editorial universitar

Corector și tehnoredactare: **Liliana EVDOCHIMOV**, masteră în filologie

Coperta: **Silvia CIOBANU**, bibliotecară principală, Centrul Marketing și activitate editorială

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Interuniversitaria : conferința științifică internațională a studenților (20 ; 2024 ; Bălți). Interuniversitaria : Materialele Conferinței Științifice Internaționale a Studenților din 18 aprilie 2024, Ediția a 20-a / comitetul științific: Natalia Gașițoi ; colegiul de redacție: Valentina Prițcan, Alexandra Melnic [et al.]. – Bălți : [S. n.], 2023 (CEU US) – . – ISBN 978-9975-50-329-7.

Vol. 4. – 2024. – 270 p. : tab., fig. – Antetit.: Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Univniversitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. – Texte : lb. rom., fr., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 60 ex. – ISBN978-9975-50-333-4.

Tiparul: *Centrul editorial universitar al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți*

© *Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 2024*

ISBN 978-9975-50-329-7; ISBN 978-9975-50-333-4 (Vol.4)

SUMAR

SECȚIUNEA nr. 4 ȘTIINȚE JURIDICE ȘI SOCIALE

Atelierul ȘTIINȚE JURIDICE ȘI SOCIALE

Maria CRISTIAN. <i>Unele reflecții privind victima infracțiunii ca element al obiectului de studiu al criminologiei</i>	5
Александр МУЩИНСКИ. <i>Некоторые проблемные аспекты, касающиеся лишения наследника права на получение наследства</i>	11
Arina SULEAC. <i>Impunerea – instrument principal în aplicarea politicii vamale</i>	22
Марина ЛЫСАК, Мирослава СОЛОМКА. <i>Уголовно-правовой анализ доведения до самоубийства или содействия совершению самоубийства (ч. 1 ст. 150 УК РМ) в рамках уголовного законодательства Республики Молдова</i>	26
Stanislav SEBOTARI. <i>Datoria publică a Republicii Moldova</i>	34
Константин ПРИСЯЖНЫЙ. <i>Шенгенское Соглашение и его перспективы для Молдовы</i>	38
Кристина АРДЕЛЯНУ. <i>Национальная касса социального страхования – основной субъект правоотношений социальной защиты</i>	47
Ecaterina ȚURCA. <i>Legalitatea și oportunitatea. Condiții obligatorii ale actului administrativ</i>	52
Arina SULEAC. <i>Analiza juridico-penală a infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii</i>	57
Maria MIRONIUC. <i>Răspunderea juridică a funcționarului public</i>	63
Stanislav SEBOTARI. <i>Natura juridică și legalitatea actului administrativ</i>	70
Laureanțiu SCOBICI. <i>Omisuni ale legislației penale privind infracțiunile unice sub formă de îndeletnicire</i>	75
Кристина АРДЕЛЯНУ. <i>Правонарушение как основание административной ответственности</i>	82
Maria MIRONIUC. <i>Poziția procesuală a autorităților publice în procesul civil</i>	87
Александр МУЩИНСКИ. <i>Некоторые аспекты рождаемости как компонента демографической функции права социальной защиты</i>	92
Patricia TOCARCIUC. <i>Omorul săvârșit din motive de prejudecată</i>	101
Константин ПРИСЯЖНЫЙ. <i>Некоторые аспекты объективности механизма социальной солидарности в области социальной защиты в Республике Молдова</i>	108
Александр МУЩИНСКИ. <i>Корыстные побуждения как квалифицирующий признак умышленного убийства</i>	116
Silvian COLODROVSCHI. <i>L'animal en droit européen des droits de l'Homme. Analyse des avancées jurisprudentielles enregistrées et des pistes d'évolution envisageables</i>	126
Roxana CARBĂTUT. <i>Litigii civile – între arbitraj și mediere</i>	138
Veronica POZNEACOVA. <i>Dreptul la avort în contextul eticii sănătății publice</i>	146
Ionela GHERMAN. <i>Unele garanții sociale cu caracter material acordate copiilor și familiilor cu copii</i>	154

Александр МУЩИНСКИ. Уголовно-правовой анализ модернизированного простого состава преступления «Изнасилование» (ст. 171 УК РМ) в рамках уголовного законодательства Республики Молдова	161
Adriana DUMITRAȘCU. Calitatea procesuală a părților la examinarea cauzelor de încasare a pensiei de întreținere	172
Александр МУЩИНСКИ. Проблемные аспекты принципа выборности судей как альтернативы принципа назначения судей в нюансах доверия к судебной системе: социально-правовой анализ	179
Константин ПРИСЯЖНЫЙ. Гербовый сбор, как препятствие свободного доступа к правосудию в рамках гражданского процесса на территории Республики Молдова	188

Atelierul ȘTIINȚE SOCIALE ȘI UMANISTE

Maxim AVĂDĂNII. Istoria și memoria deportărilor staliniste în comuna Chișcăreni, raionul Sângerei	197
Natalia ȘTEFANCO. Asistența socială a persoanelor cu dizabilitate intelectuală	204
Olga MUNTEANU. Implicarea asistentului social în diminuarea devianței școlare	214
Irina MEREUȚA. Strategii proactive și intervenții ale asistentului social comunitar în prevenirea și combaterea violenței: o abordare multidimensională și integrată	222
Nicolae CUCERENCU, Anastasia FLORESCU, Elvira ȘÎNCU. „Pe urmele lui Lenin...” Locurile memoriei și nostalgia după comunism în localitățile din nordul Republicii Moldova	231
Veronica POZNEACOVA. Premisele constituirii regimului apartheidului în Africa de Sud	239
Vladislav CREȚU. Problema gândirii post-sovietice pe teritoriul Republicii Moldova	244
Virginia MAGDÎL. Rolul asistentului social în diminuarea delincvenței juvenile	253
Stanislav CEBOTARI. Realizarea principiului legalității în actul justiției	261
Maria MIRONIUC. Aplicarea principiilor egalității și unicității în cadrul raporturilor de protecție socială	265

SECȚIUNEA nr. 4 ȘTIINȚE JURIDICE ȘI SOCIALE

Atelierul ȘTIINȚE JURIDICE ȘI SOCIALE

CZU 343.988

UNELE REFLECȚII PRIVIND VICTIMA INFRAȚIUNII CA ELEMENT AL OBIECTULUI DE STUDIU AL CRIMINOLOGIEI

Maria CRISTIAN, studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Conducător științific: **Anatolie FAIGHER**, conf. univ., dr.

Abstract: *This article is a systematic analysis of the concept of crime victim, highlighting the main classifications and typologies of victims. It also presents the genesis of victimology as a science as well as the main promoters of this branch of criminology. The content of the article includes measures of prevention, prophylaxis and victimological combat, proposals for changes to the legal system or, in other words, visions of what a modern legal system should look like. The article emphasises the idea that the victim is often the provoking, inciting subject that leads directly to the commission of the crime.*

Keywords: *victim, victimology, typologies of victim, legal system., measures of prevention.*

Victima reprezintă un element primordial al obiectului de studiu al criminologiei, întrucât actul criminal implică existența nemijlocită a unui raport bine evidențiat: infractor-victimă. Reieșind din faptul că anume criminologia ca știință cercetează fenomenul criminalității sub aspectul stării, dinamicii, cauzalității, tot ea încearcă să identifice trăsăturile psiho-sociale și particularitățile de comportament, care predispun persoana unui risc sporit de a deveni victima unor crime.

Din punct de vedere etimologic, cuvântul „victimă” este de origine latină, desemnând „o ființă vie, sacrificată lui Dumnezeu”. Dicționarul explicativ al limbii române oferă următoarele definiții: 1. Persoană care suferă chinuri fizice sau morale ca urmare a greșelilor sale sau ale altora ori a unor catastrofe naturale. 2. Persoană care suferă un prejudiciu ori o atingere a vieții, sănătății sau integrității sale fizice ca urmare a unei fapte ilicite săvârșite de altcineva. 3. în Antichitate Animal sau om care era sacrificat unui zeu [7].

În literatura de specialitate putem întâlni diverse opinii referitoare la conceptul de victimă a infracțiunii. Unii autori consideră victima în sens victimologic că poate fi atât persona fizică, cât și juridică, iar alții – doar persoana fizică [4, p. 413]. Prima poziție este susținută și de legiuitorul Republicii Moldova. Astfel, conform alin.(1), art. 58, CPP al RM, *victima infracțiunii poate fi orice persoană fizică sau juridică, căreia prin infracțiune i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale* [1]. Autorul autohton, Mihail Bîrgău, menționează că, din punct de vedere criminologic, victima poate fi definită ca persoană căreia i-a fost cauzat un prejudiciu, ca urmare a atentatului criminal, iar din punct de vedere victimologic, victima infracțiunii reprezintă orice persoană căreia prin infracțiune i-au fost pricinuite daune fizice, morale ori materiale, indiferent dacă este recunoscut drept victimă de normele în vigoare ori, dacă singur își atribuie acest statut [5, p. 158].

În contextul celor menționate, considerăm că poate fi victimă orice persoană care suferă direct sau indirect consecințele fizice, morale sau materiale în urma unui atentat infracțional.

Legătura dintre criminal și victimă are o mare importanță din punct de vedere criminologic. Cu toate acestea, criminologii din secolele trecute nu considerau oportună ideea studierii victimei actului criminal. Ei puneau accentul pe gravitatea și pericolul actului infracțional comis, după care evidențiau prezența fizică și psihică a criminalului. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial s-a accentuat faptul că studierea fenomenului criminal este incompletă fără abordarea conceptului de „victimă”. Acest fapt a constituit punctul de plecare pentru o nouă disciplină științifică: victimologia.

Savantul Hans von Henting, primul a început să studieze victima. În lucrarea sa „*Considerațiuni privind interacțiunea dintre victimă și infractor*” el a analizat rolul și gradul de implicare a infractorului și victimei în mecanismul apariției și comiterii infracțiunii. Hans von Henting considera că victima și criminalul sunt subiecți ai unui parteneriat. În unele cazuri victima formează, educă criminalul și finalizează formarea acestuia. Ea de bună voie decide să devină victimă, cooperează cu criminalul și îl provoacă [3, p. 112].

După cum am menționat anterior, victima infracțiunii este parte componentă a obiectului de studiu al criminologiei.

Conform datelor Ministerului Afacerilor Interne, în anul 2023, au fost înregistrate 11,5 mii victime ale infracțiunilor. Ponderea bărbaților în numărul total al victimelor a constituit 53,7% comparativ cu 46,3% victime femei. Circa 43,7% din victime au fost înregistrate în mun. Chișinău, iar în mun. Bălți – 7,3% din total victime, în Cahul – 3,8%, iar în Hâncești – 3,2%. La 10 mii locuitori au revenit 45,7 victime [6]. Aceste date statistice ne permit să concluzionăm că bărbații predomină în numărul victimelor înregistrate.

În comparație cu infractorul prin prisma dreptului penal, care este o persoană responsabilă ce a atins o anumită vârstă, victima infracțiunii poate fi oricare individ din momentul nașterii și până la moartea sa.

Victima are o importanță decisivă în apariția și dezvoltarea situației criminogene. Din acest motiv, este primordial să analizăm toți factorii victimologici, care predispun persoana să devină victimă a infracțiunii.

Astfel, în limitele situației criminogene, comportamentul victimei poate fi determinat ca: *legal*, când victima reacționează prin metode legale la acțiunile social-periculoase ale criminalilor ori când nu favorizează comiterea infracțiunilor; *neutru*, când între acțiunile victimei și ale infractorului nu este legătură directă; *illegal*, când acțiunile victimei au caracter ilegal, inclusiv infracțional [3, p. 120].

Rolul victimei în actul infracțional se exteriorizează în mod direct sau indirect. Manifestarea directă, provocatoare a victimei duce nemijlocit la realizarea infracțiunii, pe când cea indirectă apare în etapa premergătoare, fiind o consecință a comportamentului, statutului, calităților personale ale victimei. De exemplu, pentru a minimiza numărul victimelor accidentelor rutiere, în perioada 12 – 25 februarie 2024, polițiștii de patrulare au desfășurat în toată țara operațiunea „Pietonul”. Timp

de două săptămâni, oamenii legii au aplicat amenzi în cazul a peste o mie de șoferi și peste 1.100 de pietoni. Potrivit Inspectoratului General de Poliție (IGP), 1.070 de șoferi au fost amendați pentru că nu au acordat prioritate pietonilor, iar 1.153 de pietoni au fost amendați pentru că au traversat neregulamentar strada. Pietonii care ignoră semnele de dirijare a traficului rutier, traversează neregulamentar partea carosabilă sau se deplasează în locuri interzise sunt amendați cu până la 450 de lei. Asemenea măsuri de profilaxie a fenomenului infracționalității rutiere sunt binevenite, întrucât observăm că însăși pietonii, prin atitudinea iresponsabilă și nepăsătoare pot deveni victime ale accidentelor rutiere, conturându-se manifestarea directă.

Comportamentul ilegal al victimei constituie, de cele mai multe ori, motivul conflictului și provocării infracțiunii, acesta manifestându-se diferit. Victimele pot fi *stabile și întâmplătoare* [3, p. 120]. Victimele stabile sunt cele care au fost supuse de mai multe ori atacului, iar cele întâmplătoare au fost obiectului unui singur atentat criminal.

Cel mai des victime ale violenței în familie sunt femeile, în special cele în vârstă de 35-64 ani. În urma infracțiunilor de violență în familie înregistrate, în anul 2023, au suferit 685 persoane, 71,2% din victime au fost femei [6]. Aceste date statistice ne arată clar că femeile sunt victime stabile ale infracțiunii de violență în familie.

Cercetătorul Stephen Schafer stabilește șapte categorii victimale, luând drept criteriu gradul de participare și de răspundere a victimei în comiterea infracțiunii: 1) *victime care anterior crimei nu au avut nici o legătură cu făptașul*, întâlnirea dintre victimă și infractor este complet întâmplătoare, iar victima nu are nici o parte din vină; 2) *victime provocatoare*, care anterior faptei infracționale au comis, conștient sau inconștient, ceva ce a declanșat „trecearea la act”; 3) *victime care precipită declanșarea „treceării la act” prin comportamente neglijente* și incită infractorul la comiterea de acte ilegale, deci o parte de vină le aparține (de exemplu, nu încuie portiera mașinii sau lasă obiecte scumpe fără supraveghere etc.); 4) *victime slabe fiziologic, biologic*, care nu pot opune rezistență criminalilor (bătrâni, copiii); 5) *victime slabe sub aspect social*: acestea sunt persoanele ce aparțin unor grupuri minoritare etnice sau religioase neagreate și cad victime agresiunilor fără să aibă vreo vină personală; 6) *victime autovictimizante*, ce orientează victimizarea asupra lor însele (prostituate, cartofori); 7) *victime politice*, care au avut de suferit din cauza convingerilor lor [2, p. 200].

Din punct de vedere al vinovăției victimei, Benjamin Mendelsohn (1956) distinge următoarele categorii de victime: 1) absolut nevinovate; 2) având o vinovăție minoră; 3) la fel de vinovate ca și infractorul; 4) mai vinovată decât infractorul; 5) absolut vinovată, având responsabilitatea totală în comiterea infracțiunii (de exemplu, înfăptuiește un atac în urma căruia ea este omorâtă); 6) victimă-simulant. În funcție de aceleași criterii, în 1967 Fattah propune cazurile de: nonparticipare; latent, predispus; provocator; participant; fals [2, p. 201].

Cercetătorii criminologi au propus o serie de clasificări, în funcție de mai multe criterii: 1) după categoria infracțională; 2) după gradul de implicare și de responsabilitate în comiterea infracțiunii; 3) în funcție de factorii psihologici, biologici și sociali. În funcție de categoria infracțională se pot diferenția numeroase categorii

de victime: victime ale infracțiunii de viol (art.171 CP al RM); victime ale infracțiunii de furt (art. 186 CP al RM) etc. [3, p. 122]. Reieșind din acest criteriu, victime există la orice componență de infracțiune din partea specială a CP al RM.

De ex.: J. R ***** în perioada de timp cuprinsă între luna mai 2020 până la data de 21 august 2021, aflându-se în casa sa, situată în s. *****știind cu certitudine că fiica lui minoră, *****, a.n. *****, cu care locuia într-o locuință, n-a atins vârsta de 14 ani, profitând de imposibilitatea acesteia de a se apăra și de a-și exprima voința, a întreținut cu ea multiple raporturi sexuale forțate, aplicându-i de fiecare dată lovituri cu pumnii și picioarele peste diferite părți ale corpului. Conform raportului de expertiză judiciară nr. 202127P0170, din 26.08.2021, la minoră, ***** se determină: echimoze violete-închise cu fon gălbui pe partea laterală a brațului stâng cu mărimi: 3,0x3,0 cm, 3,0x4,0 cm în 1/3 medie, în jurul ochiului stâng până la 4,0 cm, în diametru, pe partea posterioară a coapsei drepte de 4,0x3,0 cm, 1,0x1,0 cm și 1,5x1,5 cm, pe coapsa stânga – 2,0x1,0 cm. Echimoze violete pe părțile mediale ale ambelor coapse, plaga mușcată pe partea medială a genunchiului drept, manifestată prin echimoză violetă cu fon gălbui 4,0x4,0 cm cu două excoriații și corespund categoriei vătămări corporale neînsemnate. Vătămrile corporale depistate se pot întâlni și printr-o hărțuire sexuală. Himenul este lezat, care se argumentează prin prezența unei rupturi vechi până la baza himenului și de apreciat timpul lezării este imposibil. Acțiunile lui J.R i-au fost calificate în baza art.171 alin.(3) lit. b) CP cu indicii de calificare: violul, adică raportul sexual săvârșit prin constrângere fizică și psihică a persoanei și profitând de imposibilitatea acesteia de a se apăra și de a-și exprima voința, unei persoane minore în vârstă de până la 14 ani. [8]

De ex: B. I a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 186 alin.(2) lit.c), d) Cod penal al Republicii Moldova. În fapt, B. I, la data de în perioada cuprinsă între 06.01.2024 – 10.01.2024, având scopul sustragerii pe ascuns a bunurilor altei persoane, a pătruns în domiciliul cet. B. Z, amplasat pe adresa s. *****, raionul Glodeni, de unde, în mod tainic a sustras mai multe bijuterii din aur și anume: o pereche de cercei din aur, la preț de 6040 lei, o pereche de cercei din aur, la preț de 6180 lei, un inel din aur, la preț de 8000 lei, un pandantiv din aur sub forma de iconiță, la preț de 2150 lei, un pandantiv din aur sub forma de hexagon, la preț de 2780 lei, un lanț din aur cu lungimea de 52 cm, la preț de 22.000 lei, un lanț din aur cu lungimea de 61 cm, la preț de 12550 lei, o pereche de cercei din argint, la preț de 300 lei, un mixer de model Mojo SM-555, la preț de 1400 lei, bani în sumă de 2450 lei, după care, cu bunurile sustrase, a părăsit locul comiterii infracțiunii, astfel, cauzându-i părții vătămate o pagubă în proporții considerabile în suma totală de 63850 lei. [9]

După gradul de implicare și responsabilitate a victimelor se delimitează: infractor activ – victimă pasivă; infractor activ – victimă semiactivă; infractor activ – victimă activă; infractor semipasiv – victimă activă; infractor pasiv – victimă activă.

Părintele victimologiei Hans von Henting, după criteriul factorilor biologici, psihologici și sociali, clasifică victimele în: *victime nevârștnice* – din această categorie fac parte copiii, care din punct de vedere fizic nu sunt evoluți bine, sunt naivi și fără

experiență, nefiind în stare de a conștientiza și aprecia ce acțiuni vor fi întreprinse de infractor (răpirea, maltratarea, abuzul sexual); *femeile* – ca victime se regăsesc deseori în cazul infracțiunilor de ordin sexual, fiind caracteristic îndeosebi femeilor tinere; vârstnicii – sunt atractivi din punct de vedere financiar, dar slabi în aspect fizic, în imposibilitatea de a se apăra; *consumatorii de alcool și/sau droguri* – primii sunt expuși acțiunilor victimizante ale hoților de buzunare, iar consumatorii de droguri se află într-o situație periculoasă de autovictimizare; *imigranții, minoritățile etnice* – această categorie poate să cadă ușor pradă victimizării, deoarece bariera lingvistică, legislativă, adesea de ordin material și rasial îi face atractivi pentru infractori, întrucât ei mizează că persoanele date nu vor apela la organele de drept; *persoanele cu o inteligență redusă* – se consideră că persoanele date sunt înnăscute spre a fi victime; persoanele temporar deprimare – datorită nivelului scăzut al reactivității fizice și psihice, pot să cadă ușor pradă victimizării; persoanele achizitive – cei care, în orice împrejurare, caută să profite și să-și mărească bunurile; persoanele destrăbălate – din pricina indiferenței și a disprețului față de legi, aceste persoane devin foarte vulnerabile față de manevrele iscusite ale infractorilor; persoanele blocate de datorii – este cazul oamenilor de afaceri care nu mai pot face față situației lor pe căi legale și cad ușor victime ale unor „binevoitori” care le oferă „soluții” [2, pp. 204-205].

Cunoscutul victimolog Sparks a elaborat următoarea clasificare a victimelor: *provocarea* (precipitarea); *facilitatea* – victima este pasivă, dar neglijența sau trufia ei o fac să devină pradă ușoară a infractorilor (de exemplu, turiștii); *vulnerabilitatea* – femeile, copiii, bătrânii; *ocaziile* (oportunitățile) – este privită ca o condiție logică, necesară actului infracțional; *farmecul, atracția* – dacă hoțul are de ales între un automobil Jaguar și un Ford, primul îl va atrage mai mult; *impunitatea* – unele victime sunt selectate, fiindcă au acces limitat la justiție și, deci, pot fi agresate fără ca agresorul să se teamă de pedeapsă (de exemplu: traficul de femei sau de imigranți ilegali și prostituate etc.) [4, p. 424].

În funcție de gradul de implicare și responsabilitate a victimelor în comiterea infracțiunii, Benjamin Mendelsohn stabilește următoarele categorii: complet inocent; având o vinovăție minoră; la fel de vinovat ca și infractorul; mai vinovat decât infractorul; cel mai vinovat; simulant sau confabulator [3, p. 123].

În funcție de apartenența la o anumită categorie socială, cercetătorul american A. Karmen distinge: 1) copii dispăruți; 2) copii maltratați fizic sau sexual; 3) persoane în vârstă; 4) femei maltratate; 5) victime ale atacului sexual; 6) victime ale accidentelor rutiere [2, p. 205].

Din cele expuse mai sus, reiese că victimă poate deveni oricine. Conform experienței, puține victime ale violenței sexuale destăinuie părinților, rudelor despre cazurile de violență suportate, acest lucru evidențiind cât de necesară este schimbarea nivelului psihologic al oamenilor, creșterea gradului de conștientizare.

Cercetătorul rus David Rivman a elaborat tipologia socio-psihologică a victimelor, formată din șase tipuri și 23 de subtipuri: *victimă agresivă* (subtipuri: violent-agresive, provocatoare-agresive, cupidant-agresive, sexual-agresive, victimă-huligan, răzbunătoare-negative, scandaliste, victime-despoți domestici, persoană psihic bolnavă sau suferă de patologii ale sistemului nervos); *victimă activă* (subtipuri: insti-

gator conștient, instigator din imprudență, persoană care conștient își provoacă dauna, persoana care singură din imprudență își cauzează dauna); *victime cu inițiativă* (subtipuri: cu inițiativă în virtutea funcției, cu inițiativă datorită statutului social, cu inițiativă în virtutea trăsăturilor personale); *victime pasive* (subtipuri: obiectiv incapabile de a opune rezistență, obiectiv capabile de a opune rezistență); *victime necritice* (subtipuri: cu nivel redus de studii și intelectual, minorul, persoane de vârstă înaintată, bolnavii psihici, victime necritice, fără trăsături „formalizate” evident); *victime neutre* [4, p. 428].

Pentru a minimiza riscul și predispunerea persoanei de a deveni victimă a infracțiunii, autoritățile trebuie să acționeze în acest sens, adică să identifice posibilități de prevenire victimologică.

De exemplu: în Germania există organizația obștească Veriga Albă, în SUA – Asociația Națională pentru Acordarea Ajutorului Victimelor și Comitetul Femeile în Lupta contra Bestialității Violurilor. La nivel internațional acționează Asociația Victimologică Internațională, Forul European pentru Susținerea Victimelor Infracțiunii, Asociația Internațională „La Strada” ș.a. [3, p. 126].

Calitățile personale ale victimelor, comportamentul, relația acestora cu infractorul, de regulă, condiționează, de cele mai multe ori, intenția celui din urmă de a comite atentatul criminal. Comportamentul omului poate fi victimogen, adică să se manifeste prin acțiuni riscante, provocatoare, negândite, ceea ce înseamnă că în anumite situații victima potențială trebuie inclusă în măsurile de prevenire a infracțiunilor.

O metodă eficientă de prevenire victimologică este educația juridică. Un element însemnat în activitatea de prevenire victimologică îl constituie instruirea juridică a populației. Cunoașterea normelor care reglementează relații civile, de muncă, familiale creează posibilitatea de a evita statutul de victimă a infracțiunii. Măsura în care publicul percepe politica penală și atitudinea lui față de aceasta influențează eficacitatea și echitatea sistemului judiciar, iar mass-media, în calitatea sa de instrument important al adaptării sociale, trebuie să joace un rol de răspândire a informației legate de prevenirea crimei, implementarea programelor de educație civică și juridică.

Concluzionând cele analizate supra, putem menționa că sistemele judiciare moderne trebuie să introducă proceduri de reglementare pașnică a diferendelor și litigiilor mai accesibile pentru indivizi, oferindu-le posibilitatea să înainteze acțiuni judiciare efective, în scopul garantării drepturilor și libertăților lor. Pentru integrarea prevenirii crimei și a justiției penale în obiectivele naționale ale dezvoltării, trebuie mobilizate resursele umane și materiale necesare și, în special, să se prevadă căi de finanțare suficiente, și de a cere ajutor în întregime, pe cât posibil, instituțiilor competente și resurselor societății, ceea ce va permite asigurarea unei participări adecvate a colectivității.

Bibliografie:

1. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 248-251 art. 699, 05.11.2013
2. CIOBANU, Igor A., *Criminologie*, Chișinău, Tipogr. Centrală, 2011, 560 p. ISBN 978-9975-78-973-8.

3. BÎRGĂU M., CERNOMOREȚ S., FAIGHER A., NASTAS A., *Criminologie: Curs universitar*, Chișinău, Pontos, 2023 (Print-Caro). – 465 p. ISBN 978-9975-72-808-9.
4. ROTARI O., *Criminologia*. Ediție revăzută. Chișinău, Editura Foxtrot, 2010. ISBN 978-9975-101-57-8, 888 p.
5. BÎRGĂU M., *Criminologie (Curs universitar*. Ed. a 2-a rev. și compl. Chișinău, 2010. ISBN 978-9975-4098-9-6.
6. https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9478_60977.html. Accesat la 31.03.2024.
7. <https://dexonline.ro/definitie/victim%C4%83>. Accesat la 31.03.2024.
8. Sentința Judecătorei Drochia. Sediul Rîșcani din 28 iunie 2022. Dosarul nr. 1-245/2021 1-21189167-26-1-24122021. În https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/81FAD445-A050-4456-8E8B-282229E6DE06. Accesat la 31.03.2024.
9. Sentința Judecătorei Drochia. Sediul Glodeni din 28 martie 2024. Dosarul nr. 1-46/2024 1-24030917-26-1-20032024. În https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/FA8F6A58-DD43-4FC6-B3FA-964A80B151EB. Accesat la 05.04.2024.

CZU 347.661.2(478)

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ, КАСАЮЩИЕСЯ ЛИШЕНИЯ НАСЛЕДНИКА ПРАВА НА ПОЛУЧЕНИЕ НАСЛЕДСТВА

Александр МУЩИНСКИ, студент, Факультет права и социальных наук,
Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Наталья ЖАНУ**, докторант, унив. ассис.

Abstract: *The article analyses in detail the circumstances that lead to the forfeiture of a person's right of inheritance, providing a number of practical examples describing judicial loopholes in national civil law. The article examines problematic cases where national law does not operate in accordance with the established principles, aims and objectives of the institution of forfeiture from inheritance. The article also proposes effective and efficient methods of rezolving of identified legal problems, forming the theoretical basis for the harmonisation and systematisation of inheritance-related institutions.*

Keywords: *succession, legal inheritance, testamentary inheritance, unentitlement, right to inheritance, forfeiture from inheritance.*

Гражданский Кодекс Республики Молдова устанавливает 4 условия, одновременное исполнение которых обязательно для приобретения права на получение наследства. Таковыми условиями являются: 1) наличие наследственной правоспособности; 2) наличие призвания к наследству; 3) отсутствие оснований для признания наследника недостойным [4, с. 13]; 4) отсутствие иных оснований, лишаящих лица права на наследство.

Если первые два положительных условия имеют глубинную практику и не вызывают дуальности в доктринальном толковании, то последующие отрицательные условия характеризуются определённой неясностью и нарушением законодательной системности.

Итак, институт признания наследника недостойным проистекает из стремления законодателя ограничить доступ к получению наследства лицам,

которые совершают против наследодателя или его последней воли аморальные действия, прямо предусмотренные в гражданском законодательстве [3, с. 177]. Схожей с «лишением права на получение наследства» является «утрата пережившим супругом права наследования» [5].

Национальное гражданское законодательство обладает следующими проблемными нюансами в регулировании случаев, которые приводят к утрате/лишению права наследования:

1. Избыточно широкая формулировка, касающаяся умышленного убийства наследодателя или покушения на его убийство при явном отстранении законодателя от иных тяжких насильственных деяний.

В соответствии с положениями п. а) ч. (1) ст. 2169 ГК РМ [8] отстраняется от наследования лицо, которое «совершило убийство наследодателя или покушение на его убийство». При всей рациональности подобного основания концепция насильственного преступления против наследодателя является недоработанной в следующих аспектах:

1. Национальная доктрина отмечает, что данное убийство должно быть совершено умышленно [4, с. 19], однако сама статья понятие «умышленно» не использует, хотя законодатель его знает, успешно применяя этот признак субъективной стороны в пунктах b и d этой же статьи. Исходя из лингвистического толкования, умышленный характер убийства может быть идентифицирован лишь при системном соотношении второго альтернативного деяния, предусмотренного положением статьи, а именно «покушения на убийство», поскольку покушение возможно исключительно на преступления, совершённые с умышленной формой вины.

2. Умысел в соответствии с уголовным законодательством подразделяется на прямой и косвенный. Так, в соответствии со ст. 17 УК РМ, «преступление признается совершенным умышленно, если лицо, его совершившее, осознавало вредный характер своих действий или бездействия, предвидело вредные последствия, желало их или сознательно допускало наступление этих последствий» [7].

То есть интеллектуальные аспекты обоих типов умыслов идентичны: лицо осознаёт вредный характер своих действий, а также предвидит возможность/необратимость наступления преступных последствий. Однако различаются волевые аспекты: в случае прямого умысла лицо желает наступления преступных последствий, а в случае косвенного умысла – не желает наступления преступных последствий, но сознательно их допускает либо относится к ним равнодушно.

Соответственно, понятие «умышленно» охватывает оба типа умысла. Но такая уголовно-правовая реальность не кажется системной, если её переносить без изменений в гражданско-правовые отношения. Институт признания наследника недостойным проистекает из целенаправленного совершения преступных деяний лицом против наследодателя. Казалось бы, «целенаправленность» эквивалента «умышленности», но у данного правила есть исключения. Разберём две ситуации:

1) Лицо X в 7:30 утра взрывает гараж лица У, в котором оказывается сам У, погибающий от взрывного устройства, заложенного в гараже. В данной ситуации виден косвенный умысел: лицо X не намеревалось убивать У, но при этом осознавало, что лицо У там может быть, однако относилось к данному факту безразлично.

2) Лицо X, будучи организатором преступления, приказывает лицам А и В ворваться в квартиру, не принадлежащую лицу У, убить всех, кто там находится, а затем забрать все ценные вещи. В результате совершения преступления лица А и В полностью исполняют замысел лица X, однако в квартире в результате спонтанного стечения обстоятельств оказывается и лицо У, являющееся наследодателем. В этой ситуации лицо X действительно имело умысел в совершении убийства, однако лицо X направляло свой умысел на неизвестный спектр лиц, среди которых случайно оказался У. Так, преступление лица X, действовавшего в соучастии с лицами А и В, в результате которого погибло лицо У, в соответствии с уголовной квалификацией будет умышленным, однако подобная квалификация будет нарушать принципы, лежащие в основе лишения лица права на наследство.

Соответственно, умысел должен рассматриваться не в контексте уголовно-правовой квалификации деяния, а в контексте пассивного субъекта (жертвы). Так, формулировка основания из ГК РМ должна быть аналогичной формулировке из уголовного законодательства, где важен непосредственно пассивный субъект умышленного посягательства (жертва).

Исходя из вышесказанного, для более корректного функционирования института в соответствии с заложенными законодателем в него целями, задачами и принципами, основание должно звучать следующим образом: *«совершение умышленного преступления с целью убийства наследодателя или покушение на него»*. Такая формулировка включит и потерянное законодателем понятие «умышленное» и приведёт в оптимальное состояние характеристику умысла по отношению к конкретному субъекту.

3. Следующим доктринально спорным аспектом является «эвтаназия» [2]. В соответствии со ст. 148 УК РМ, эвтаназией считается «лишение жизни лица в связи с неизлечимой болезнью или невыносимостью физических страданий по желанию лица или, в отношении несовершеннолетнего, его родственников» [7]. Итак, эвтаназия является целенаправленным и умышленным убийством человека, однако, опять же, уголовное понятие умысла в этом контексте противоречит институту лишения лица права на наследство.

Эвтаназия (убийство по желанию лица) по своей природе и является реализацией последней воли лица, не способного ни бороться с неизлечимой болезнью, ни терпеть физические страдания, ослабить которые представляется невозможным [2]. Так, эвтаназия по своей природе может ассоциироваться с «реализацией последней воли наследодателя».

Санционирование эвтаназии в рамках гражданского законодательства нарушает гражданско-правовую системность. Эвтаназия подразумевает покушение на жизнь как общественное достояние, но в частноправовом порядке

эвтаназия не должна быть приравнена к умышленному убийству, поскольку эвтаназия проистекает не из «злонамеренности» наследника, а из его жалости по отношению к невыносимым физическим страданиям наследодателя. В частноправовом порядке последняя воля наследодателя является практически абсолютной ценностью, и исполнение этой воли в контексте эвтаназии и происходит, поэтому наследника, совершившего эвтаназию, законодательство не должно считать недостойным, исходя лишь из уголовно-правовых норм.

4. Спорным является и невключение в список деяний, приводящих к признанию наследника недостойным, совершение им убийства в отношении другого наследника с целью увеличения получаемой наследственной массы. Модулируем две ситуации:

1) Лицо X, узнав, что наследодатель У указал в наследстве лицо А, будучи сыном лица У, предчувствуя скорую смерть наследодателя и зная, что у лица А нет собственных наследников, убивает лицо А, в результате чего при последующей скорой смерти лица У становится единственным наследником по закону.

2) Лицо X, будучи братом наследодателя У, зная, что У не составил завещание и предчувствуя его скорую смерть, убивает единственного сына наследодателя (не имеющего собственных нисходящих наследников), в результате чего в рамках наследования по закону второй очереди (с учётом того, что родители У мертвы) получает наследство от лица У.

В обоих из описанных ситуаций невозможно назвать лицо X достойным наследником, однако законодатель никоим образом не ограничивает право на приобретение наследства, унаследованного лишь путём умышленного убийства должных наследников.

Соответственно, стоит согласиться с необходимостью включения в национальный Гражданский Кодекс положение, аналогичное гражданскому законодательству Румынии, добавив в список оснований, предусмотренных статьей 2169 ГК РМ дополнительное основание следующего содержания: *«совершило до открытия наследства умышленное преступление с целью убийства наследника, который препятствовал либо ограничивал его призвание к наследству»*.

5. В контексте исследуемого основания остаётся нераскрытой характеристика «двойной формы вины», когда лицо совершает умышленное деяние, которое по неосторожности приводит к отличным от желаемых последствиям. Приведём 2 ситуации:

1) Лицо X, вернувшись домой в состоянии сильного алкогольного опьянения, было встречено своей женой У, которая продемонстрировала недовольство состоянием мужа и попыталась нанести ему удар кулаком. Лицо X в порыве ярости ударило лицо У по голове, в результате чего последнее потеряло сознание. В дальнейшем лицо X, оскорблённое желанием лица У нанести ему телесное повреждение, переносит У в гараж, где привязывает к железному столу, достаёт бензопилу и отрезает руку. В результате У умирает от кровопотери.

2) Лицо X, подкараулив наследодателя У возле квартиры, наносит У удар, парализующий стремление У к сопротивлению, затаскивает в квартиру и реали-

зует сексуальный акт без согласия У. В рамках сексуального акта лицо Х чрезмерно сдавливает горло лицо У, из-за чего то умирает от асфиксии (удушения).

В обоих случаях лицо реализует по отношению к наследодателю умышленные насильственные действия, однако убийство как таковое не является следствием умысла: оно наступает в рамках неосторожной вины. Значит, гражданское законодательство ни в одном из описанных случаев не сможет ограничить лицо от вступления в наследство, хотя описанные ситуации подпадают под цель института «лишения права на наследство». Исследуемый институт, опять же, защищает само лицо от насильственных действий наследников, а также защищает его волеизъявление от внешнего вмешательства.

Соответственно, понятие «убийство» является слишком узким именно по отношению к наследодателю, поскольку не защищает его от иных умышленных насильственных действий, повлекших смерть. Поэтому было бы верным в этом контексте включить в список оснований объявления наследника недостойным следующее: *«совершило умышленное тяжкое насильственное деяние, повлекшее смерть наследодателя»*. В этом контексте не следует включать покушение на такое деяние как основание для признания лица недостойным, поскольку конечной целью института является защита возможности провозгласить последнюю волю. Если покушение на убийство направлено на лишение лица жизни и, соответственно, возможности выразить волю, то покушение на иное насильственное деяние не предполагает возможность наступления смерти, а значит оставляет лицу возможность выразить волю наследодателя, что становится невозможным, если наследодатель в рамках реализации преступного деяния лица погибнет.

II. Необоснованное отсутствие регулирования отмены последней воли наследодателя в рамках противоправного препятствования выражению воли.

В соответствии с п. б) ч. (1) ст. 2169 ГК РМ отстраняется от наследования лицо, которое «умышленно и противоправно препятствовало наследодателю в составлении или изменении его последней воли» [8].

Законодатель в ст. 2169 ГК РМ выделяет три возможных действия, направленных на выражение воли: 1) составление последней воли; 2) изменение последней воли; 3) отмена последней воли. Однако законодатель необоснованно пропускает возможность умышленного и противоправного препятствования её отмене.

Проектируем 3 возможных ситуации:

1) Лицо Х в момент попытки лица У составить собственноручное завещание (ст. 2223 ГК РМ) заламывает ему руки, а затем закрывает в комнате, отобрав все пишущие объекты, умышленно и противоправно препятствуя в составлении последней воли.

2) Лицо Х, зная, что У планирует изменить завещание, убрав его из списка наследников, подсыпает ему в стакан с водой сильнодействующее снотворное, а затем вывозит в лес, где оставляет на ночь, тем самым умышленно и противоправно препятствуя в изменении последней воли.

3) Лицо X, зная, что У планирует пойти к нотариусу и отменить последнюю волю, наследником по которому являлся сам X, отрезает У руки и запирает в комнате, периодически принося еду и воду для наследодателя, тем самым умышленно и противоправно препятствуя в отмене последней воли.

Не представляется возможным идентифицировать логику, по которой первые 2 ситуации законодатель посчитал недостойными, а третью – нет. Цель института заключается в защите возможности выразить последнюю волю. Соответственно, отмена последней воли также должна защищаться от возможных умышленных и противоправных препятствий наследников. Соответственно, в исследуемое обстоятельство необходимо добавить упущенное понятие «отмена последней воли», которая ничем существенно не отличается от её составления и изменения в контексте противоправного создания препятствий наследником.

III. Необоснованное отсутствие регулирования изменения последней воли в контексте обмана и принуждения наследодателя.

В соответствии с положениями п. с) ч. (1) ст. 2169 ГК РМ, отстраняется от наследования лицо, которое обманом или принуждением вынудило наследодателя составить или отменить свою последнюю волю». На этот раз законодатель из 3 возможных действий, направленных на выражение воли, пропускает её «изменение».

При этом в версии законодательства на национальном языке понятие «отмена» включено дважды, но уже упущено понятие «изменение» оба раза: *O persoană este exclusă de la moștenire dacă intenționat și ilegal l-a împiedicat pe cel care a lăsat moștenirea să întocmească sau să revoce o dispoziție testamentară* [8, п. b) ч. (1) ст. 2169] и, соответственно, *o persoană este exclusă de la moștenire dacă prin dol sau violență l-a determinat pe cel care a lăsat moștenirea să întocmească sau să revoce o dispoziție testamentară* [8, п. с) ч. (1) ст. 2169].

Версия ГК РМ на румынском языке и в пункте b), и в пункте с) ст. 2169 ГК РМ не называет «изменение последней воли» в принципе, ассоциируя модификацию наследственных положений как совокупность 2 действий: 1) отмена существующего наследственного положения; 2) составление нового наследственного положения. Можно считать, что изменение действительно является комплексом из 2 действий, однако это нарушает системность гражданского законодательства. Национальное гражданское законодательство знает и активно использует понятие «изменение» в рамках гражданских сделок, поэтому нет объективных причин для того, чтобы наследование как одностороннюю сделку лишать института «изменения положений» и толковать идентичное понятие как реализацию 2 последовательных действий.

Более того, в последующих статьях на национальном языке законодатель использует понятие «изменение» („modificarea”) в необходимом контексте: *Moștenitorul nu este nedemn dacă cel care a lăsat moștenirea, cunoscând cauza de nedemnitate, a întocmit un testament sau nu a modificat testamentul, deși a avut posibilitatea să o facă* [8, ст. 2173].

Таким образом, и п. b), и п. с) ч. (1) ст. 2169 ГК РМ должны быть приведены в соответствие с системой гражданского законодательства и включать

все 3 действия, направленные на выражение последней воли: 1) составление; 2) изменение; 3) отмена.

IV. Системная конфликтность принципа субъективного вменения в рамках воздействия на завещание как акт, выражающий последнюю волю наследодателя.

В соответствии с положениями п. d) ч. (1) ст. 2169 ГК РМ, отстраняется от наследования лицо, которое «умышленно и противоправно утаило, изменило, уничтожило или подделало завещание, выражающее последнюю волю законодателя» [8].

Существенным отличием данного основания является то, что в нём наследник воздействует не на самого наследодателя, а непосредственно на завещание как акт, выражающий его последнюю волю, а значит наследодатель может не подозревать о таком воздействии или может не иметь возможности вновь провозгласить свою последнюю волю (например, если собственноручное завещание было уничтожено после смерти наследодателя).

Исходя из этого, происходит противоречие принципа субъективного вменения в аспекте воздействия на завещание. Необходимо определить, законодатель институтом лишения права на наследство стремится санкционировать умысел воздействия на последнюю волю, либо результат реализации этого умысла. Поскольку в п. b) и c) наследодатель, имея возможность в дальнейшем выразить свою волю, сохраняет защищаемую институтом ценность, либо не имея такой возможности, активизирует действие самой статьи, юридический пробел не кажется существенным.

Так, если наследник неудачно препятствовал выражению последней воли, либо если его обман/принуждение не возымели объективного эффекта на завещание, наследодатель обладает полной свободой действий для выражения в дальнейшем своей последней воли в завещании. Соответственно, институт недостойного наследника не может применяться, поскольку: 1) эффекта, желаемого наследником, не было достигнуто; 2) наследодатель сохранил возможность свободно выразить свою последнюю волю в дальнейшем. Это проистекает из положений ст. 2173 ГК РМ: «Наследник не является недостойным, если наследодатель, осознавая факт недостойного поведения, составил завещание или не изменил его, хоть бы и имел возможность это сделать» [8].

В обстоятельстве, регулируемом пунктом d) ч. (1) ст. 2169 ГК РМ, такой возможности у наследодателя нет, поэтому в этом аспекте необходимо учитывать и покушение.

Таким образом, в рамках покушения необходимо рассматривать 3 возможных вариации:

1) лицо, стремящееся умышленно и противоправно утаить, изменить, уничтожить или подделать завещание, выражающее последнюю волю наследодателя, реализует деяние, которое не приводит к желаемым последствиям: например, лицо после смерти наследодателя поджигает собственноручное завещание, однако это замечает переживший супруг наследодателя и сохраняет завещание читабельным.

2) лицо, стремящееся умышленно и противоправно утаить, изменить, уничтожить или подделать завещание, выражающее последнюю волю наследодателя, достигает желаемого последствия, однако завещание было зарегистрировано в национальном реестре нотариусом, о чём лицо не знает, в результате чего, несмотря на физическое уничтожение завещания, его содержание остаётся известным.

3) лицо, стремящееся подделать завещание, выражающее последнюю волю наследодателя, составляет аналогичное завещание: например, лицо X, будучи любовником лица Y, не зная, что лицо Y в своём завещании указало на то, что всё имущество после смерти достаётся лицу X, а предполагая, что наследство будет передано детям и мужу Y, после смерти Y подделывает завещание, в котором также указывает, что всё наследство передаётся X. В данном случае самого намерения на искажение воли наследодателя должно быть достаточно, чтобы признать лицо X недостойным, несмотря на то, что в объективном смысле положения завещания оказались идентичными.

Так, в сущности, законодатель должен опираться не на объективное последствие в лице искажения воли наследодателя, а на саму попытку исказить эту волю (в особенности, посмертно).

С другой стороны, румынская доктрина предлагает возможность «прощения» реализации описанного деяния, если лицо сознательно и добровольно признаётся в совершённом противоправном деянии [1]. С этим определённо стоит согласиться, поскольку направленность умысла на искажение воли добровольно нивелируется самим «недостойным» наследником.

То есть нет оснований считать наследника недостойным, если он одновременно соответствует 3 условиям: 1) наследник добровольно сообщает о совершённом противоправном деянии по искажению последней воли наследодателя; 2) это сообщение он производит в разумный срок; 3) наследник сообщает неискажённую волю наследодателя компетентным лицам.

Таким образом, положение статьи необратимо лишь в случае, если наследник уничтожил изначальное завещание, не имея возможности в дальнейшем представить материальный акт, подтверждающий истинность сообщённой последней воли наследодателя.

V. Отсутствие «промежуточной стадии» восстановления в родительских правах как обстоятельства, нивелирующего лишение родительских прав по отношению к ребёнку-наследодателю.

В соответствии с ч. (2) ст. 2169 ГК РМ, «родитель, лишённый родительских прав по отношению к ребёнку, не может наследовать по закону этому ребёнку» [8]. Данное положение является ассоциированным с «недостойным наследником». Так, родитель, обоснованно лишённый родительских прав, явно не должен получать наследство от ребёнка, в отношении которого он лишился родительских прав, поскольку лишение родительских прав в восходящем родстве разрушает связь между ребёнком и родителем, но при этом сохраняет нисходящую связь между родителем и ребёнком.

Данное положение обоснованно, ввиду явного недостойного поведения родителей, вызвавшего лишение родительских прав, как крайней формы

семейно-правовой санкции, проистекающей из грубого нарушения родительских прав и обязанностей по отношению к ребёнку.

Однако национальное законодательство должно сохранять и поощрительный фактор в аспекте воздействия санкции. Так, исправление лица явно должно восприниматься законодательством благосклонно, потому что главная цель любой нормативной санкции не карательная, а воспитательная. То есть санкция направлена не на применение карательных мер по отношению к нарушителю, а на восстановление его ценностного спектра, на положительное изменение его поведения.

Семейное законодательство сохраняет данный принцип. Так, в соответствии с положением ч. (1) ст. 70 Семейного Кодекса РМ, «родители могут быть восстановлены в своих правах, если исчезли и отсутствуют обстоятельства, приведшие к лишению родительских прав, и восстановление осуществляется в интересах ребенка» [6].

Проблема возникает в промежуточной стадии, когда 1) обстоятельства, вызвавшие лишение родительских прав, исчезли или не действуют; 2) компетентные органы подтверждают, что обстоятельства, повлекшие лишения родительских прав, исчезли, а также подтверждают, что восстановление родительских прав осуществляется в интересах ребёнка; 3) решение судебной инстанции о восстановлении в родительских правах ещё не вступило в законную силу, но нет оснований для его обжалования.

В этой ситуации лишение родителей права наследовать от ребёнка является чрезмерной санкцией, поскольку задержка в восстановлении в правах произошла не на уровне материального, а на уровне процессуального права: т.е. существующих в действительности обстоятельств, вызвавших лишение родительских прав, нет.

VI. Приравнение поданного иска о расторжении брака и расторгнутого брака.

В соответствии с положениями п. а) ч. (1) ст. 2187 ГК РМ, «переживший супруг лишается права наследования, если на момент открытия наследства наследодатель подал иск о расторжении брака, признал поданный другим супругом иск о расторжении брака или подал заявление о расторжении брака в соответствии с законом» [8]. В данном случае законодатель исходит из того, что обстоятельства, ведущие к расторжению брака, основаны на разрушении тесного контакта между супругами, в результате чего невозможно считать пережившего супруга одним из конкурирующих наследников. В действительности, расторжение брака обычно основано на фактическом отсутствии положительных взаимных межлических отношений, поэтому бывший супруг определённо должен исключаться из списка наследников.

Но исследуемое обстоятельство включает 3 альтернативных условия: 1) наследодатель подал иск о расторжении брака; 2) наследодатель признал поданный другим супругом иск о расторжении брака; 3) наследодатель подал заявление о расторжении брака.

Второе и третье обстоятельства подразумевают взаимное согласие на расторжение брака, поэтому они абсолютно верно регулируют фактические

отношения между супругами, однако первое обстоятельство не кажется оптимальным. Подача иска на расторжение брака не может свидетельствовать о том, что между супругами возник настолько серьёзный разлад, что они больше не способны примириться. Институт примирения супругов признаёт национальное семейное законодательство [6, ч. (4) ст. 37], за исключением случаев, когда выявляется, что дальнейшая совместная жизнь между супругами невозможна либо в том случае, когда желание развода вызвано насилием в семье [6, ч. (3) и (4) ст. 37].

Гражданское законодательство вообще не рассматривает возможность примирения, ассоциируя подачу искового заявления о разводе с мгновенным разводом, не учитывая той возможности, что иск о разводе был подан на эмоциональной почве. Фактически, гражданское законодательство мгновенно пропускает все судебные стадии. Поэтому следует добавить в этот «мгновенный развод» несколько обстоятельств. Так, супругов можно считать в рамках наследования разведёнными, если: 1) исковое требование о расторжении брака не оспаривается вторым супругом, но оспариваются связанные с расторжением брака обстоятельства, касающиеся содержания, воспитания и места проживания общих несовершеннолетних детей; 2) исковое требование о расторжении брака не оспаривается вторым супругом, но оспариваются связанные с расторжением брака обстоятельства, касающиеся раздела совместно нажитого имущества; 3) судебная инстанция отложила слушание дела, назначив срок для примирения, первая половина этого срока прошла, и подавший исковое заявление супруг не отозвал своё требование о расторжении брака; 4) поданное наследодателем исковое заявление о расторжении брака не предполагает возможности примирения между супругами.

Исходя из вышеизложенного, положения ст. 2169 ГК РМ должно иметь следующее содержание:

Статья 2169. Основания для объявления наследника недостойным

(1) Отстраняется от наследования лицо, которое:

а) совершило умышленное преступление с целью убийства наследодателя или покушения на него, за исключением эвтаназии;

а¹) совершило до открытия наследства умышленное преступление с целью убийства наследника, который препятствовал либо ограничивал его призвание к наследству;

а²) совершило умышленное тяжкое насильственное деяние, повлекшее смерть наследодателя

б) умышленно и противоправно препятствовало наследодателю в составлении или изменении или отмене его последней воли;

с) обманом или принуждением вынудило наследодателя составить, изменить или отменить свою последнюю волю;

д) умышленно и противоправно утаило, изменило, уничтожило или подделало завещание, выражающее последнюю волю наследодателя либо совершило покушение на утаивание, изменение, уничтожение или подделку завещания,

выражающего последнюю волю наследодателя, за исключением случаев, когда лицо добровольно сообщило о совершённом деянии в разумный срок и возвратило неизменённое завещание, выражающее последнюю волю наследодателя.

(2) Родитель, лишённый родительских прав по отношению к ребёнку, не может наследовать по закону этому ребёнку, за исключением случаев, когда исчезли и отсутствуют обстоятельства, приведшие к лишению родительских прав, и восстановление осуществлялось в интересах ребенка, однако решение судебной инстанции о восстановлении в родительских правах не вступило в законную силу и нет оснований для его обжалования.

Также положение п. а) ч. (1) ст. 2187 ГК РМ должно иметь следующее содержание:

Статья 2187. Утрата пережившим супругом права наследования

(1) Переживший супруг лишается права наследования, если на момент открытия наследства:

а) наследодатель подал исковое требование о расторжении брака, сопряжённое с установлением обстоятельств, касающихся содержания, воспитания и места проживания общих несовершеннолетних детей либо обстоятельств, связанных с разделом совместно нажитого имущества, если второй супруг не оспаривает требование о расторжении брака; либо если наследодатель признал поданный другим супругом иск о расторжении брака; либо если наследодатель подал заявление о расторжении брака в соответствии с законом; либо если судебная инстанция отложила слушание дела по расторжению, назначив срок для примирения, половина которого прошла, и подавший исковое заявление супруг не отозвал своё требование о расторжении брака; либо если поданное наследодателем исковое заявление о расторжении брака не предполагает возможности примирения между супругами.

Библиография:

1. MIȘINĂ, Stela. Nedemnitatea Succesorală. [On-line] (дата обращения: 03.03.2024) Доступно: <https://www.juridice.ro/705640/nedemnitatea-succesoral.html>
2. MURARIU, Sebastian. Nedemnitatea succesorală raportată la infracțiunea de ucide-re la cererea victimei. [On-line] (дата обращения: 03.03.2024) Доступно: <https://www.juridice.ro/396336/nedemnitatea-succesoral-a-raportata-la-infracțiunea-de-ucidere-la-cererea-victimei.html>
3. STAMATI, Mihaela. Aspecte generale privind nedemnitatea succesorală. In: Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, 26-29 martie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2019, Vol. 2, pp. 177-180. ISBN 978-9975-45-589-3.
4. VRABIE, Corneliu, JANU, Natalia. Drept civil. Succesiuni: Note de curs: (Ciclul I, Licență). Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Catedra de Drept. – Bălți: S. n., 2021, (Tipografia din Bălți). – 134 p. ISBN 978-9975-3345-3-2.
5. CAZAC, Octavian. Adnotare la Articolul 2176. Decăderea din dreptul la moștenire. [On-line] (дата обращения: 03.03.2024) Доступно: <https://animus.md/adnotari/2176/>

6. Семейный Кодекс Республики Молдова №1316 от 26.10.2000. В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, №47-48, статья 210 от 26.04.2001
7. Уголовный Кодекс Республики Молдова №985 от 18.04.2002. В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, №72-74, статья 195 от 14.04.2009
8. Гражданский Кодекс Республики Молдова №1107 от 06.06.2002. В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, №66-75, статья 132 от 01.03.2019

CZU 339.543(478)

IMPUNEREA – INSTRUMENT PRINCIPAL ÎN APLICAREA POLITICII VAMALE

Arina SULEAC, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Ion DĂNOI**, lect. univ., dr.

Abstract: *Taxation is a main tool in the application of customs policy, being a process by which customs authorities impose and collect customs duties and tariffs on the import and export of goods. These taxes and tariffs are set by the country's government and are meant to protect local producers and industry against cheap or subsidized foreign products.*

Keywords: *customs policy, customs duties, customs tariffs, customs authorities, border security, smuggling, transparency.*

Prin *impunere*, înțelegem acele măsuri și operațiuni, efectuate în baza legii, care au drept scop stabilirea unei cote de impozit. Impunerea reprezintă un instrument esențial în aplicarea politicii vamale și are un rol crucial în asigurarea respectării regulilor și normelor vamale, precum și în colectarea taxelor și impozitelor vamale. Prin intermediul impunerii, autoritățile vamale pot verifica și controla bunurile care intră sau ies dintr-o țară, având ca obiectiv prevenirea contrabandei, evaziunii fiscale și altor activități ilegale.

Impunerea poate fi realizată prin diverse modalități, cum ar fi:

1. aplicarea tarifelor vamale;
2. a taxelor vamale;
3. a măsurilor antidumping;
4. a altor restricții comerciale [5].

Autoritățile vamale pot utiliza tehnologii moderne, precum scanerul cu raze X sau alte echipamente de control, pentru a identifica eventualele bunuri interzise sau suspecte.

Ca instrument de bază, cu care operează politica vamală, impunerea îndeplinește trei funcții importante:

- a) *funcția fiscală* – care presupune o importantă sursă de venituri pentru bugetul de stat;
- b) *funcția protecționistă* – care presupune ocrotirea economiei naționale împotriva concurenței străine;
- c) *funcția de negociere* – prin care se negociază concesiile vamale bi sau multilaterale în sensul stimulării schimburilor comerciale internaționale [3].

Obiectul impunerii îl constituie mărfurile, care îmbracă una din formele activității de comerț exterior, respectiv importul, exportul sau tranzitul.

Subiectul impunerii este persoana fizică sau juridică, obligată prin lege la plata creanțelor vamale.

Cota de impunere reprezintă impozitul aferent unei unități de impunere, care în activitatea vamală este calculat la cotă procentuală.

Stabilirea obiectului impunerii se realizează în conformitate cu declarația vamală în detaliu, depusă de către persoana fizică sau juridică în cazul trecerii mărfurilor.

Declarația vamală în detaliu este actul juridic prin care sunt furnizate informațiile necesare realizării obligațiilor fiscale [5].

Prin impunerea corectă și eficientă, autoritățile vamale contribuie la:

- a. protejarea pieței interne,
- b. la promovarea comerțului legal și
- c. la asigurarea securității naționale.
- d. De asemenea, impunerea adecvată poate genera venituri importante pentru bugetul statului, care pot fi utilizate pentru finanțarea serviciilor publice și a investițiilor în infrastructură.

Iată câteva exemple de moduri în care impunerea poate fi utilizată în aplicarea politicii vamale:

1. *Inspectarea fizică a mărfurilor*: Autoritățile vamale pot efectua inspecții fizice ale mărfurilor importate pentru a verifica conformitatea cu declarațiile vamale și pentru a detecta eventuale încercări de fraudă sau contrabandă.
2. *Utilizarea tehnologiilor moderne*: Tehnologiile moderne, cum ar fi scanerul cu raze X sau sistemele de monitorizare a containerelor, pot fi folosite pentru a inspecta mărfurile importate într-un mod eficient și non-invaziv.
3. *Auditarea și verificarea declarațiilor vamale*: Autoritățile vamale pot efectua audituri și verificări ale declarațiilor vamale pentru a asigura corectitudinea și exactitatea acestora și pentru a preveni subdeclararea sau supraevaluarea mărfurilor importate.
4. *Cooperarea internațională*: Autoritățile vamale pot colabora cu alte țări sau organizații internaționale pentru a schimba informații și bune practici în domeniul impunerii și pentru a combate evaziunea fiscală la nivel global.
5. *Educația și conștientizarea*: Autoritățile vamale pot desfășura campanii de educație și conștientizare pentru importatori și exportatori cu privire la regulile vamale, taxele aplicabile și consecințele nerespectării acestora.

Termenul „**impunere**” este strâns legat de politica vamală în sensul că reprezintă principala modalitate prin care autoritățile vamale pot aplica regulile și taxele vamale stabilite în cadrul politicilor vamale. Impunerea constă în perceperea taxelor vamale și a altor taxe și tarife la importul și exportul de mărfuri, conform legislației vamale în vigoare.

Prin intermediul impunerii, autoritățile vamale pot implementa și executa politicile vamale pentru protejarea intereselor economice și financiare ale unei țări. Aceste politici vamale includ stabilirea tarifelor vamale, aplicarea măsurilor anti-dumping sau antisubvenționare, controlul importurilor și exporturilor, precum și alte reguli și proceduri destinate reglementării comerțului internațional.

Conform Codului Vamal al Republicii Moldova, politica vamală este parte integrantă a politicii externe și interne a statului. Ea urmărește asigurarea eficienței operațiunilor vamale, reglementării schimbului de mărfuri pe teritoriul țării, contribuie la soluționarea problemelor politice și comerciale privind protecția pieței interne, la stimularea dezvoltării economiei naționale [2].

Instrumentele principale cu ajutorul cărora se realizează politica vamală sunt, în primul rând, tarifele vamale care cuprind taxele vamale care se percep asupra mărfurilor importate (sau exportate) și în al doilea rând, legile vamale, codurile vamale și regulamentele vamale, situația prezentându-se diferit de la un stat la altul în ce privește gama de instrumente de politică vamală folosite [1].

Politica vamală reprezintă o pârgie puternică de stimulare a creșterii producției naționale, în special a producției destinate spre export, precum și a importului de bunuri, prin aceasta îndemnând producătorii autohtoni să concureze. Politica vamală a Republicii Moldova este corelată cu soluționarea obiectivelor prioritare în domeniul diversificării economiei, sporirii eficienței și competitivității producției naționale. Măsurile politicii vamale a Republicii Moldova sunt orientate, în primul rând, spre soluționarea problemelor legate de sporirea eficienței și modernizarea industriei și producției agricole, în vederea sporirii potențialului de export al economiei, precum și consolidarea securității alimentare a țării.

Un rol important în apărarea intereselor economice și politice ale statului, protecției societății și mediului înconjurător îi revine Serviciului Vamal al Republicii Moldova. Organele vamale își efectuează activitatea în baza cerințelor și actelor normative ale Republicii Moldova. În același timp, serviciul vamal participă activ, alături de alte structuri de stat, la elaborarea politicii vamale, a politicii comerciale a statului, întrucât, ca nimeni altul, organele vamale cunosc situația în acest domeniu. Serviciul vamal dispune de un obiect unic de cercetare – datele statisticii vamale, care, la rândul său, servesc ca bază în adoptarea deciziilor strategice ale statului, în elaborarea soluțiilor necesare în cadrul reformei economice.

Vama are un rol important în asigurarea unui mediu comercial, concurențial. De asemenea, vama joacă un rol important în lupta contra fraudei și criminalității economico-financiare. Exigențele cerute de mondializarea comerțului și creșterea schimburilor impun administrațiilor vamale să se adapteze continuu la aceste conjuncturi.

În aplicarea politicii vamale, Serviciul Vamal al Republicii Moldova exercită, în principal, atribuții de aplicare în domeniul vamal a măsurilor specifice rezultate din legislația națională și internațională. Conform atribuțiilor stabilite de actele normative în vigoare, Serviciul Vamal al Republicii Moldova este organizat și funcționează ca organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Finanțelor.

Impunerea vamală are următoarele caracteristici:

- *este obligatorie*, în sensul că este efect al reglementărilor vamale, care precizează la cine se referă, în legătură cu ce se stabilește etc.;

- *are titlu definitiv și nerambursabil*, adică odată fiind plătite impozitele și taxele nu mai pot fi redobândite de contribuabil în niciun fel;

- este fără contraprestație, ceea ce înseamnă că în schimbul plății impozitului sau taxei nu se poate pretinde un serviciu imediat, direct și echivalent [3].

Astfel, impunerea se prezintă ca instrument principal în realizarea politicii vamale, și anume prin intermediul acestei metode are loc atât protecția producătorului intern și a produsului autohton, cât și completarea cheltuielilor bugetare. În majoritatea statelor, anume prin intermediul acestei metode, are loc echilibrarea funcțiilor economice ale statului.

Prin intermediul impunerii are loc stoparea produsului străin, ce urmează a fi importat în țară și care ar putea aduce pagube materiale producătorului autohton în particular, cât și economiei naționale în general. În acest caz, prin stoparea produsului străin, se are în vedere nu stoparea completă, ci interdicțiile parțiale, în acest mod, neîncălcându-se principiul nediscriminării agenților economici.

Statistica impunerii în aplicare a politicii vamale:

Odată cu liberalizarea activității de comerț exterior după 1990, politica de impunere vamală în Republica Moldova cunoaște o nouă dezvoltare, având în vedere extinderea taxelor și drepturilor către bugetul de stat, pe care organele vamale le stabilesc și le încasează cu ocazia desfășurării activităților de comerț exterior. Administrația vamală gestionează mai multe tipuri de venituri, dintre acestea cele mai importante fiind: taxele vamale, taxa pe valoare adăugată și accizul. Pe parcursul ultimilor ani, în Republica Moldova, impozitele din domeniul activității vamale constituie aproximativ 70% din bugetul de stat anual. Acest lucru nu este salutar, deoarece în practica comercială internațională mărimea impozitelor de operații comerciale, care cuprind taxele vamale și alte impozite percepute la importul sau exportul unor bunuri, diferă de la țară la țară și de la an la an, între 7-10% din bugetul de stat. Însă, totuși observăm că rolul financiar al impozitelor nu poate fi diminuat, deoarece ele contribuie, într-o măsură mai mare sau mai mică, la formarea bugetului de stat [4].

Un exemplu relevant al rolului consolidator al politicii vamale este *crearea uniunii vamale în Europa*. Organele conducerii de stat trebuie să tindă ca politica vamală a statului să joace rolul de unificator în cadrul dezvoltării și integrării statelor lumii. În același timp, trebuie de menționat că politica vamală, activitatea vamală și serviciul vamal ale țărilor economic-social dezvoltate sunt orientate, actualmente, spre apărarea, în primul rând, a intereselor proprii.

Care ar fi rolul politicii vamale a Republicii Moldova la etapa actuală de modernizare a economiei?

În primul rând, în asigurarea susținerii maxime a producătorilor autohtoni. Prin urmare, guvernul Republicii Moldova, toate organele puterii de stat vor trebui să se preocupe de crearea unui climat investițional favorabil și din punct de vedere vamal, ori stabilitatea și pronosticarea regimurilor vamale, rapiditatea și simplificarea perfectării actelor vamale sunt considerate componente principale ale climatului investițional favorabil.

În rezultatul studiului efectuat, pot menționa cu certitudine că studiul de caz privind Impunerea – ca instrument important de aplicare a politicii vamale, impunerea reprezintă un instrument esențial în aplicarea politicilor vamale, având un impact semnificativ asupra economiei și securității unei țări. Prin intermediul impunerii

corecte și eficiente, autoritățile vamale pot asigura respectarea regulilor comerciale, protejarea intereselor economice și financiare ale statului și promovarea unei creșteri economice durabile. În contextul globalizării și al schimbărilor continue din domeniul comerțului internațional, impunerea rămâne un instrument flexibil și eficient în adaptarea politicilor vamale la noile provocări și oportunități. Prin implementarea unor politici vamale adecvate și prin utilizarea eficiență a impunerii, autoritățile vamale pot contribui la creșterea economică durabilă, la consolidarea relațiilor comerciale internaționale și la promovarea unui mediu comercial echitabil și predictibil.

Astfel, impunerea reprezintă un pilon fundamental al politicii vamale și joacă un rol foarte important în asigurarea unei gestionări eficiente a comerțului internațional, în beneficiul atât al sectorului privat, cât și al intereselor publice și naționale.

Bibliografie:

1. BALAN, Aliona. Politica vamală – factor determinant al creșterii economice. Articol. [online] [citat 17.03.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/135-140_20.pdf
2. Codul vamal al Republicii Moldova. [online] [citat 19.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135043&lang=ro
3. Impunerea – instrument principal în aplicarea politicii vamale. [online] [citat 19.03.2024]. Disponibil: <https://administrare.info/domenii/drept/16807-impunerea-instrument-principal-%C3%AEn-aplicarea-politicii-vamale>
4. Statistica vamală cu privire la impunerea politicii vamale. [online] [citat 15.03.2024]. Disponibil: <https://customs.gov.md/ro/articles/date-statistice>
5. ȚURCANU, Pavel. ERHAN, Ianuș, CIOBANU Octavian, ROTUNDU Edgar. Drept vamal. Note de curs. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău, 2016. [online] [citat 15.03.2024]. Disponibil: file:///C:/Users/User/Downloads/drept-vamal-note-de-curs-50-exemplare_compress.pdf

CZU 343.614(478)

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ДОВЕДЕНИЯ ДО САМОУБИЙСТВА ИЛИ СОДЕЙСТВИЯ СОВЕРШЕНИЮ САМОУБИЙСТВА (Ч. 1, СТ. 150 УК РМ) В РАМКАХ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Марина ЛЫСАК, Мирослава СОЛОМКА, студентки, Факультет права и социальных наук, Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Руслан ГРИГОРАШ**, унив. ассис.

Abstract: *The work is devoted to the analysis of part 1 of article 150 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. The paper considers the specifics of criminal liability under national legislation for such a crime as incitement to suicide or assistance in committing suicide.*

Keywords: *suicide, incitement to suicide, assisted suicide, teenage suicide, bullying, mental and physical torture.*

Человеческая жизнь – высшая ценность в цивилизованном обществе, и её защита является одним из главных национальных приоритетов. Одним из

преступлений, посягающих на человеческую жизнь, является доведение до самоубийства. Это преступление определено в статье 150 Уголовного кодекса Республики Молдова [1 ст. 150].

Каждый сотый человек в мире погибает от самоубийства. Самоубийство является одной из 20 основных причин смерти во всех возрастных группах по всему миру.

Согласно последним оценкам ВОЗ, опубликованным в документе «Проблема самоубийств в мире, 2019 г.», суицид остается одной из основных причин смерти во всем мире. Ежегодно в результате самоубийств умирает больше людей, чем от ВИЧ, малярии или рака груди, или в результате военных действий и убийств [2].

В 2019 г. в результате самоубийства ушло из жизни более 700 000 человек, т.е. одна из каждых 100 смертей – самоубийство; это обстоятельство побудило ВОЗ разработать новые рекомендации для помощи странам в повышении эффективности профилактики самоубийств и оказания помощи лицам, совершившим попытку самоубийства [2].

Суицидальное поведение включает в себя само самоубийство, суицидальные мысли и попытки самоубийства. По оценкам экспертов, на каждое самоубийство приходится еще 25 человек, пытающихся покончить с собой, и многие другие имеют серьезные суицидальные мысли [3].

На каждое самоубийство приходится около 135 человек, испытывающих сильную боль. Ежегодно это число возрастает до 108 000 000 человек. Более половины (58%) этих случаев происходят в возрасте до 50 лет. Среди мужчин этот показатель в два раза выше, чем среди женщин [4].

Самоубийства происходят во всех регионах мира, но более трёх четвертей (77%) мирового уровня самоубийств в 2023 году пришлось на страны с низким и средним уровнем дохода [5].

Республика Молдова находится в списке стран с высоким уровнем самоубийств. Хотя она не входит в число первых, она все же находится в красной зоне. В нашей стране статистика говорит, что происходит от 300 до 700 случаев самоубийств в год, но международные исследования утверждают о том, что официальную цифру мы можем умножить ее на пять, чтобы узнать *фактическую* цифру. Если говорить о случаях самоубийства цифра также может достигать 10 тысяч в год [6].

Из национальной статистики нам известно, что за последние 10 лет случаи суицида незначительно, но уменьшились приблизительно на 10-15%. Исходя из статистики на 2014 год случаи суицида составляли 581 случай, а на 2021 год 466 случаев. Из этих 466 жертв женщины составляют 85 человек, а мужчины 381. Большая часть происшествий приходится на сельскую местность, а именно 328, а в городах 138 случаев [7].

Самый свежий случай самоубийства был зарегистрирован 04.04.2024. Согласно предварительным результатам расследования, молодой человек покончил жизнь самоубийством, используя табельное оружие [8].

Статистика по самоубийствам включает в себя также случаи, связанные с совершением такого насильственного преступления, предусмотренного в ст.

150 Уголовного кодекса Республики Молдова как «Доведение до самоубийства или содействие совершению самоубийства».

При этом число доведений до самоубийства, не зарегистрированных и не установленных правоохранительными органами, по данным отдельных специалистов, на много превышает официальную статистику в отношении уголовных дел, возбужденных по данной статье [9 С. 43]. В этой связи данное деяние входит в группу одних из самых латентных преступлений, так как жертва чаще всего заканчивает жизнь самоубийством. И также самоубийца, чаще всего является единственным свидетелем такого доведения [10 С. 114].

Это преступление может затронуть любого человека, независимо от его пола, возраста или иного критерия. Однако существуют определенные, так называемые социальные группы, при нахождении в которых риск самоубийства возрастает. Например, несовершеннолетние, военнослужащие, заключенные, а также представители определённых религиозных сект [11].

Помимо этого, уголовно-правовое регулирование предупреждения доведения до самоубийства или содействия самоубийству сталкивается ещё и с такой проблемой, что в Уголовном кодексе Республики Молдова не закреплены понятия: "*самоубийство*" и "*покушение на самоубийство*".

Распространенность этих преступлений в современном обществе и в определенных социальных группах побуждает исходить из истинного смысла исследуемого явления. В настоящее время к самоубийству также относят любой добровольный или вынужденный, самостоятельно выполненный, уход из жизни малолетних детей, как, например, «школьные» *суициды*, и *аутоагрессивные акты* психически нездоровых людей, в том числе и так называемые героические поступки или *симулятивные акты*, а также некоторые преступные деяния, как, например, террористические акты самоубийства. Поэтому без законодательного определения суицида достаточно затруднительно обеспечить обоснованность и точность применения норм уголовного закона.

Таким образом, можно выделить два основных фактора, способствующих увеличению риска самоубийства:

1. Возраст потенциальной жертвы. Психологические особенности несовершеннолетних играют важную роль в их уязвимости перед различными видами преступлений. Однако повышенная уязвимость несовершеннолетних определяется не только их психологическими особенностями, но и социальными ролями, а также их местом в социальной структуре и семейными обстоятельствами.

2. Окружающая среда, в которой находится потенциальная жертва, так как условия окружения могут значительно повлиять на риск стать жертвой преступления.

В Уголовном кодексе Республики Молдова преступная причастность к самоубийству имеет отношение исключительно к случаям доведения до самоубийства. При этом иные варианты подобной сопричастности, например, попустительство самоубийству, не вмешательство в процесс совершения самоубийства, подстрекательство к доведению до самоубийства, а также неко-

торые другие деяния к ст. 150 Уголовного кодекса Республики Молдова никакого отношения не имеют.

Между тем данная проблема для нашей страны не нова. Кроме того, в ряде зарубежных стран с приемлемым в социальном отношении показателем распространенности самоубийств уголовное законодательство содержит ряд норм, предусматривающих ответственность за преступную причастность к самоубийству.

В большинстве европейских стран установлена уголовная ответственность за побуждение к совершению самоубийства. Например, законодательство Швейцарии, Дании, Швеции, Австрии, Италии, Франции, Польши, Нидерландов предусматривает наказание за подобные действия [12 С. 40].

Например, в статье 294 Уголовного кодекса Голландии указано, что лицо, которое умышленно подстрекает другое лицо к совершению самоубийства, помогает ему в этом или обеспечивает необходимые средства для совершения самоубийства, может быть осуждено к тюремному заключению продолжительностью до трех лет или к штрафу четвертой категории в случае наступления самоубийства [13].

В соответствии с Уголовным кодексом Республики Беларусь статья 146 предусматривает уголовную ответственность за намеренное подстрекательство другого лица к совершению самоубийства, если данное лицо действительно покончило с собой или пыталось это сделать [14].

Длительное существование столь неблагоприятной для суицида ситуации убеждает нас в настоятельной необходимости обращения к новым возможностям уголовного права и криминологии.

В связи с вышеизложенным можно определить необходимость проведения специального исследования, направленного на уточнение современного состояния проблемы пособничества и содействия самоубийству уголовно-правовыми и криминологическими средствами.

Объект преступления. Включение состава в главу 2 особенной части Уголовного кодекса Республики Молдова говорит о том, что в качестве непосредственного объекта преступления по данной статье выступает наивысшая ценность, а именно жизнь человека. Однако из смысла самой статьи можно выделить второй – дополнительный объект, а именно человеческое достоинство, на которое осуществляется негативное психологическое воздействие, способствующее формированию на психоэмоциональном уровне потерпевшего отрицательного психологического комплекса по поводу представления о своей личности. В качестве предмета преступления выступает тело человека. Такого же мнения и авторы Брынза С., и Стати В. Они считают, что основным юридическим объектом преступления упомянутого в части 1 статьи 150 Уголовного кодекса Республики Молдова будут являться общественные отношения по поводу жизни. А в качестве материального объекта будет выступать тело человека [15 С. 343].

Перечислим основные способы доведения до самоубийства, то есть виды преступных деяний, направленных на достижение злоумышленником своей цели. Для этого рассмотрим объективную сторону преступления.

Объективная сторона преступления характеризуется деянием виновного лица, которое может выражаться в определённых угрозах, жестоком обращении, систематическом унижении человеческого достоинства, которые повлекли за собой самоубийство другого человека или покушение на самоубийство [16 С. 414].

Под угрозой понимается выражение намерения причинить вред родным или близким людям жертвы самоубийства либо самой жертве.

Под жестоким обращением или унижением понимается непосредственное насилие (физическое или психическое) над жертвой либо её родными или близкими, а также распространении о жертве компрометирующих или позорящих сведений.

Между деянием виновного и последствиями в виде самоубийства потерпевшего или покушения на самоубийство должна быть прямая, непосредственная причинно-следственная связь. По общему правилу наличие данной связи устанавливается в результате проведения психолого-психиатрической экспертизы, которая имеет огромное значение при рассмотрении дела по существу.

Как нам известно из общей части уголовного права составы преступления по своей конструкции бывают трёх видов, а именно: формальный, материальный, усеченный.

Материальный – это такой состав преступления, *который считается оконченным с момента наступления, указанных в законе необходимых преступных последствий.* Например, составы преступлений, предусмотренные ст. 145, 146 Уголовного кодекса Республики Молдова [17 С. 31].

Формальный – это такой состав преступления, *который считается оконченным с момента совершения указанного в законе необходимого преступного деяния, независимо от наступления преступных последствий.* Например, составы преступлений, предусмотренных ст. 171, 163 Уголовного кодекса Республики Молдова.

Усеченный – это такой состав преступления, *который считается оконченным с момента возникновения угрозы причинения вреда. Он ещё называется составом опасности. В таком составе момент окончания преступного деяния переносится на более раннюю стадию.* Например, составы преступлений, предусмотренных ст. 188, 283 Уголовного кодекса Республики Молдова.

Анализируя диспозицию ст. 150 Уголовного кодекса Республики Молдова, можем заметить, что законодатель сконструировал данный состав как материальный посредством включения в объективную сторону обязательных преступных последствий в виде самоубийства либо попытки самоубийства. Если склонение к самоубийству было, но жертва осталась жива, уголовная ответственность всё равно наступает, хотя и в меньшей степени. А если же не было даже попытки самоубийства, то состава преступления по ст.150 Уголовного кодекса Республики Молдова не будет, а значит, не последует и уголовного наказания.

Таким образом, преступление считается оконченным с момента совершения жертвой действий, направленных на причинении вреда самому себе

под воздействием давления или психологических манипуляций преступника. Следовательно, данный состав сконструирован как материальный, то есть считается оконченным с момента лишения себя жизни либо попытки лишения себя жизни потерпевшим.

Исходя из анализа ст. 21 и ст. 150 Уголовного кодекса Республики Молдова субъектом доведения до самоубийства может быть только вменяемое физическое лицо, достигшее возраста 16 лет. Отсюда делаем вывод, что субъект данного преступления является общим. Никаких специальных признаков не требуется.

Также стоит отметить, что по мнению национальных авторов, о которых было упомянуто выше жертвой преступления, указанного в статье 150 (1) УК, может быть любое лицо, за исключением несовершеннолетнего (который является жертвой преступления, указанного в статье 150 (2) УК), а также лицо, которое находится на материальной или иной зависимости от исполнителя (который является жертвой преступления, указанного в подпункте с) (2) статьи 150 УК РМ) [18 С. 343].

Вопрос о *субъективной стороне* состава статьи 150 УК РМ является глубоко дискуссионным и обширным. Этот вывод подкреплен анализом мнений юристов как национальных, так и зарубежных.

Стати В. и Брынэ С. считают, что субъективный аспект преступления, указанного в пункте 1 статьи 150 Уголовного Кодекса, характеризуется прежде всего виной в форме прямого или косвенного умысла; если исполнитель проявляет небрежность в отношении самоубийства потерпевшего, то статья 150 Уголовного Кодекса не применяется [18 С. 347]. Однако с данным мнением мы не совсем согласны, поскольку проявление небрежности в отношении самоубийства потерпевшего не должно исключать вины лица, способствовавшего проявлению у жертвы желания покончить жизнь самоубийством.

Анианц М. считает, что доведение до самоубийства может быть совершено с любой формой вины [19 С. 175-183]. С мнением данного автора мы согласны и полностью его разделяем. Мы считаем, что не важно какая форма вины у преступника, результат один – смерть человека, либо же попытка совершения самоубийства. Никто не должен оставаться безнаказанным за доведение лица до самоубийства и не важно умышленно ли делал это преступник, либо же неосторожно. Этому же мнению придерживаются и некоторые национальные авторы [20 С. 68].

Другие исследователи утверждают, что доведение до самоубийства или покушения на него могут быть совершены только с прямым, или с косвенным умыслом и никак по неосторожности. Так, например Бородин С. Рассматривает возможность осуществления указанного деяния не только с прямым, но и с косвенным умыслом [21 С. 356]. Согласно автору Эльмурзаеву Д., данное преступление чаще всего совершается с косвенным, а реже – с прямым умыслом. Виновный не осознает, что его действия могут привести жертву к самоубийству [22 С. 27]. Хотя, анализируя данное высказывание можем отметить, что данный автор сам себе противоречит ввиду того, что неосознание винов-

ным последствий своего деяния относится к неосторожной форме вины в виде небрежности, а никак не к косвенному умыслу. Таким образом, данный автор косвенно подтверждает нашу точку зрения о том, что доведение до самоубийства может быть совершено с любой формой вины.

Обращаясь к судебной практике, можно сделать вывод, что судьи применяют данную норму как при деянии с прямым умыслом, так и с косвенным [23].

Проблемой является также доказательство умысла лица на доведение до самоубийства. В большинстве случаев подстрекатели самоубийств отрицают свою вину, утверждая, что не имели намерения подталкивать потерпевшего к самоубийству. В связи с этим, мы считаем правильным согласиться с теми авторами, которые придерживаются мнения, о том, что данное преступление может быть совершено с любой формой вины, как с умышленной, так и с неосторожной. Более того, данный состав, таким образом, будет охватывать и такое опасное современное явление как буллинг и кибербуллинг.

При расследовании дел о доведении до самоубийства возникает проблема установления причинно-следственной связи между действиями преступника и самоубийством или покушением на него. Для подтверждения факта доведения до самоубийства или покушения на него необходимо иметь неопровержимые и достаточные доказательства того, что именно данные преступные действия привели к трагическому исходу.

Подводя итог вышесказанному, предлагаем внести изменения в состав преступления, предусмотренный в ст. 150 Уголовного Кодекса Республики Молдова. По нашему мнению, данная статья является неполной и противоречивой.

Первое изменение касается части 1, статья 150 Уголовного кодекса Республики Молдова, а именно предлагаем исключить выражение «в том числе посредством сетей электронных коммуникаций» и добавить синтагму «любым противоправным способом».

Также мы считаем необходимым исключить часть 4 из 150 Уголовного Кодекса Республики Молдова, так как неудачная попытка самоубийства не снижает общественной опасности действий преступника и необоснованно смягчает ему наказание. По нашему мнению, преступник сделал всё необходимое, чтобы жертва покончила жизнь самоубийством. Неудавшееся попытка и сохранение жизни жертвы не является заслугой преступника, а значит не может выступать в качестве смягчающего вину обстоятельства.

В связи с этим считаем, что диспозиция ч. 1 ст. 150 Уголовного Кодекса Республики Молдова должна выглядеть следующим образом *«Доведение до самоубийства любым противоправным способом или умышленное содействие совершению самоубийства, повлекшее за собой самоубийство или попытку самоубийства, наказывается...»*

В заключении также отметим, что доведение до самоубийства или покушения на него представляет собой сложный состав преступления, который трудно доказать. Правоохранительным органам необходимо уметь различать обычное самоубийство от доведения до самоубийства. Уголовные дела, связанные с доведением до самоубийства, часто имеют сложную фактическую сторо-

ну и требуют всестороннего рассмотрения обстоятельств каждого конкретного случая, а также привлечения экспертов в области психологии и психиатрии.

Одной из важнейших задач законодателя является улучшение законов, касающихся ответственности за подстрекательство к самоубийству, а также ужесточение наказания за такие преступления. Это поможет более эффективно бороться с подобными преступлениями и защищать жизнь и здоровье граждан. А также ещё одной важной задачей законодателя является улучшение законов, регулирующих процедуру психологической экспертизы и оценку психического состояния потерпевших.

Bibliografie:

1. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 72-74, art. 195, 18.04.2002
2. Пресс-релиз ВОЗ от 17.06.2021. Каждая сотая смерть – самоубийство. Рекомендации ВОЗ, призванные способствовать сокращению числа самоубийств в мире на одну треть к 2030 году. / <https://www.who.int/ru/news/item/17-06-2021-one-in-100-deaths-is-by-suicide> / 25.03.2024
3. <https://izdatelstvo-sk.kz/news/po-statistice-suicidalnie-misli-voznikayut-u-70-procentov-ludei5281/> / 25.03.2024
4. <https://www.who.int/ru/.25.03.2024>
5. Информационный бюллетень ВОЗ от 01.12.2023 / <http://vestnik.mednet.ru/content/view/1538/30/lang,ru/> / 25.03.2024
6. <https://trm.md/ro/social/republica-moldova-se-afla-printre-tarile-cu-rata-de-suicidinalta/> / 25.03.2024
7. https://statistica.gov.md/ro/ziua-mondiala-a-suicidului-9698_59842.html/25.03.2024
8. <https://point.md/ru/novosti/proisshestiya/v-moldove-vo-vremia-uchenii-pogib-soldat-srochnik/> / 04.04.2024
9. Ардашев Р. Посткриминальный суицид убийц в России: недостатки предварительного следствия и прокурорского надзора / Закон и жизнь, №9, 012. С. 43
10. Богданова Л. Выявление латентных убийств в ходе прокурорских проверок // Уголовное право. №5. 2011. С. 114
11. <https://gospital.by/zozh/informatsionnye-materialy-dlya-naseleniya/617-factory-riska-samoubijstv/> / 27.03.2024
12. Жирнов А. Склонение к самоубийству по законодательству зарубежных стран. / Человек и общество. №2. 2017. С. 40
13. Голландский Уголовный Кодекс. Акт от 3 марта 1881 года о создании Уголовного Кодекса / <https://studylib.ru/doc/3828208/gollandskij-ugolovnyj-kodeks-kniga-1-obshhie-polozeniya/> / 27.03.2024
14. УК Республики Беларусь №275-3 от 9.07.1999. / <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=Hk9900275> / 27.03.2024
15. Brinza S., Stati V. *Tratat de drept penal Partea special*. Chisinau 2015. p. 343
16. Гуцуляк В. Комментарий к Уголовному Кодексу Республики Молдова. Кишинев 2010. С. 414
17. Brinza S., Stati V. *Tratat de drept penal Partea special*. Chisinau 2015. С. 343
18. Аниязц М. Ответственность за преступления против жизни по действующему законодательству союзных республик 1964 г. (с.175-183)

19. Макарь И. Уголовное право Республики Молдова. Кишинев 2004. С. 68
20. Бородин С. Преступление против жизни Москва, 1990. С. 356
21. Эльмурзаев Д. Уголовная ответственность за доведение до самоубийства. Москва, 2004. С. 27
22. https://instante.justice.md/ru/cereri-si-doaare-pendite?Instance=All&Denumirea_dosarului=150&Numarul_dosarului=&Statutul_dosarului=&date=&Tipul_dosarului=3 / 01.04.2024
23. Brinza S., Stati V. Tendințe jurisprudențiale în aplicarea răspunderii pentru determinarea la sinucidere (art. 150 Cod penal)/ <https://juridicemoldova.md/9366/tendinte-jurisprudentiale-in-aplicarea-raspunderii-pentru-determinarea-la-sinucidere-art-150-cod-penal.html / 01.04.2024>

CZU 336.3(478)

DATORIA PUBLICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Stanislav CEBOTARI, *student, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*
 Conducător științific: **Natalia BRANAȘCO**, *conf. univ., dr.*

Abstract: *The study of public debt is a crucial aspect of economic and financial analysis, of significant importance in understanding the economic health of a country and its financial stability. Public debt, or the amount of government debt, is a fundamental indicator of how well the government finances activities and investments, as well as its ability to manage financial resources over the long term.*

Keywords: *public debt, loan, economy, investment, solvency.*

Datoria de stat reprezintă unul dintre aspectele fundamentale ale finanțelor publice ale unei țări, având un impact semnificativ asupra economiei și stabilității financiare naționale. În esență, datoria de stat constă în obligațiile pe care guvernul le are față de creditori, fie aceștia investitori instituționali, fie cetățeni, care au achiziționat obligațiunile emise de stat. Această formă de finanțare este vitală pentru guverne, oferindu-le resursele necesare pentru a finanța cheltuielile publice, cum ar fi investițiile în infrastructură, sănătate, educație și alte domenii importante. În literatura de specialitate, datoria publică reprezintă „totalitatea obligațiilor pecuniare la un moment dat, rezultate din împrumuturi interne și externe, pe termen mediu sau lung, contractate de stat în nume propriu sau garantate de acesta” [2, p. 18]. Analiza datoriei de stat devine și mai relevantă, dat fiind profilul economic și fiscal al țării. Republica Moldova, ca țară în curs de dezvoltare, se confruntă cu provocări economice și sociale specifice, iar gestionarea datoriei de stat este un aspect crucial al politicilor guvernamentale. Situația economică și fiscală a Republicii Moldova este caracterizată de o creștere moderată, dar stabilă a PIB-ului, o inflație controlată și un nivel relativ redus al veniturilor fiscale în raport cu necesitățile bugetare.

Confruntându-ne cu diverse probleme economice și financiare, trebuie să recunoaștem că fluxurile de capital străin sunt binevenite și favorabile eficacității sistemului economic. Totuși, acestea pot conduce și la situații de criză a îndatorării, adesea considerându-se că datoria externă creează tot atâtea probleme pe câte le re-

zolvă. Un paradox este faptul că posibilitatea de a contracta datorii externe, care ar trebui, în principiu, să ajute economia să gestioneze mai bine riscurile cu care se confruntă, conduce, adeseori, la rezultatul opus. Cauza este utilizarea lor în scopuri neproductive [3].

În prezent, sediul datoriei publice în Republica Moldova se conține în mai multe acte normative. Constituția Republicii Moldova, în art. 66 lit. i), menționează că una dintre atribuțiile Parlamentului este de exercitare a controlului asupra acordării împrumuturilor de stat¹, asupra ajutorului economic și de altă natură acordat unor state străine, asupra încheierii acordurilor privind împrumuturile și creditele de stat din surse străine. Mai mult, în Republica Moldova, împrumuturile sunt reglementate prin Legea nr. 419-XVI din 22.12.2006 cu privire la datoria publică, garanția de stat și recreditarea. La fel, împrumutul este reglementat și de prevederile art. 129 alin. 1 și art. 131 alin. 4 din Constituția RM. Textele articolului 129 alin.(1) menționează despre aprobarea de către Parlament a direcțiilor principale ale activității economice externe, principiile utilizării împrumuturilor și creditelor străine, iar art. 131 alin.(4) indică despre obligația Guvernului de aprobare a majorării sau reducerii veniturilor bugetare sau a împrumuturilor, precum și aprobarea majorării sau reducerii cheltuielilor bugetare, până la înaintarea propunerii legislative sau amendamentului la lege.

Conform art. 2 din Legea 419-XVI din 22.12.2006 cu privire la datoria publică, garanțiile de stat și recreditarea de stat, datorie de stat constituie obligațiile contractuale pecuniare curente și scadente ale statului și dobânzile datorate și neono-

¹ În calitate de funcție secundară a Parlamentului, conform Constituției Republicii Moldova, poate fi identificată funcția guvernamentală. În literatura de specialitate, se discută dacă o asemenea funcție este caracteristică Parlamentului și dacă ea se înscrie în cele trei funcții stabilite de teoria separației puterilor în stat. Însăși teoria separației puterilor este o problemă mult discutată și criticată, deoarece competența autorităților publice nu corespunde întocmai cu distincția funcțiilor făcută de Montesquieu. Carré de Malberg subliniază, pe bună dreptate, că nu clasificarea rațională a funcțiilor determină competența, ci tocmai această competență a organelor determină distincția juridică a funcțiilor. Competențele cu care este abilitat Parlamentul diferă de la stat la stat, dar în niciun stat nu vom găsi pentru Parlament numai o singură funcție – legislativă. Analiza competențelor cu care este înzestrat Parlamentul Republicii Moldova ne permite a identifica funcția guvernamentală, văzută ca atare și de doctrina juridică franceză, și de cea elvețiană. Funcția guvernamentală a Parlamentului, conform art. 66 al Constituției, se realizează prin următoarele competențe: – *aprobarea direcțiilor principale ale politicii interne și externe a statului*; – *aprobarea doctrinei militare*; – *aprobarea bugetului statului*; – *exercitarea controlului asupra acordării împrumutului de stat, asupra ajutorului economic și de altă natură acordat unor state străine, asupra încheierii acordurilor privind împrumuturile și creditele de stat din surse străine*. Este ușor de observat că funcțiile enumerate sunt îndeplinite și de alte autorități – șeful statului, Guvernul –, deci ele nu pot fi clasificate ca funcții cu titlu principal, mai mult, după cum am menționat, Parlamentul este în drept să cedeze unele atribuții în favoarea altor autorități sau să-și fixeze unele atribuții noi, dar realizate în strânsă legătură cu alte autorități.

rate, apărute din calitatea statului de debitor sau fidejutor, fiind contractate, în numele Republicii Moldova, de Guvern, prin intermediul Ministerului Finanțelor, în monedă națională sau în valută străină. Din cele expuse mai sus, se observă faptul că bugetul public al Republicii Moldova este determinat, în mare parte, de împrumuturi atât interne, cât și externe² [2, p. 18].

În anul 2022, datoria externă a sectorului public al Republicii Moldova nu a fost foarte mare, comparativ cu alte țări din regiune și cu plafoanele recomandate de Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială (plafoanele sunt variabile în funcție de calitatea politicilor și a instituțiilor țării), consideră experții Centrului Analitic Independent „Expert Group” [4]. Aceștia susțin că, din contra, „datoria externă a sectorului public în 2022 a fost mai mică decât nivelul pe care Republica Moldova ar putea să-l asume fără să periclitizeze sustenabilitatea macro-financiară și denotă accesul scăzut al țării la finanțarea externă. Astfel, datoria externă a sectorului public (Guvernul, BNM, autoritățile publice locale și corporațiile publice) la 31.03.2022 a constituit 2 678 mil. dolari SUA (49 064 mil. lei) sau 19% ca raport la PIB (limita fiind de 55%). Raportul ei la exportul anual de bunuri și servicii a fost de 57% (limita fiind de 240%) (Figura 1).

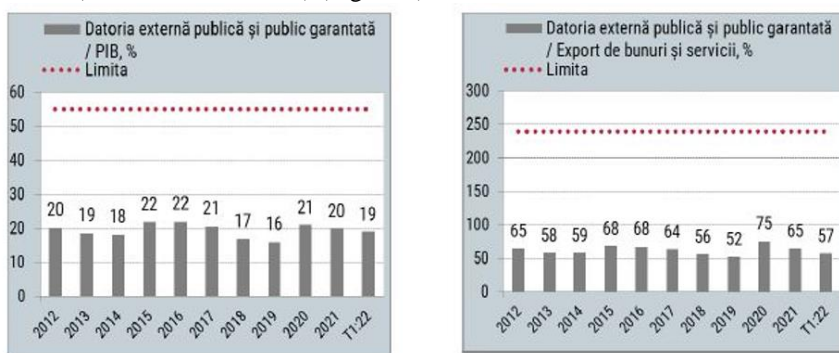

Figura 1. Indicatorii de îndatorare externă a sectorului public al Republicii Moldova
Sursa: [4].

Comparativ cu sfârșitul anului 2022, în decembrie 2023, datoria de stat a R. Moldova era de 101,5 miliarde de lei. Calculată în dolari, asta înseamnă 5,7 miliarde dolari, adică 32% din PIB. Pentru anul 2023, PIB-ul a fost de aproape 312,4 miliarde lei. Creșterea datoriei de stat totale s-a datorat atât creșterii datoriei externe, cât și interne. La sfârșitul anului trecut, datoria externă a ajuns la 63 miliar-

² Atât legislația actuală a Republicii Moldova, cât și literatura de specialitate divizează împrumuturile publice în *împrumuturi interne și externe*. Clasificarea acestora este în funcție de locul sau sediul unde se află creditorul (împrumutătorul). *Împrumutul public intern* este acel împrumut de stat contractat de la cetățenii autohtoni sau de al alți deținători interni de disponibilități bănești. *Datoria publică externă* sau împrumuturile externe reprezintă împrumuturile pe termen mediu sau lung, contractate direct sau de către societățile comerciale, societățile naționale sau autoritățile publice locale, cu garanția statului.

de de lei, adică 18% din PIB. Principalul creditor al Republicii Moldova a fost Fondul Monetar Internațional cu o pondere de 29% din totalul datoriei publice, adică 1,02 miliarde de dolari. Acesta este urmată de Asociația Internațională de Dezvoltare cu 793 milioane de dolari, Banca Europeană de Investiții, 405 milioane de dolari. Totodată, împrumuturile de la BERD s-au ridicat la 294 milioane dolari, cele de la Uniunea Europeană la 291 milioane de dolari, iar de la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare depășesc 257 milioane dolari.

Potrivit datelor, la 30 noiembrie 2023, datoria externă a crescut față de decembrie 2022, cu aproximativ 365 mil. dolari sau cu 11,6 la sută. În același timp, statul a reușit să ramburseze creditorilor 480 mil. dolari, adică 8,5 miliarde de lei. Este în creștere și datoria de stat internă. Potrivit Ministerului Finanțelor, în 2023, aceasta s-a majorat cu 5,17 miliarde lei și este de 39,6 miliarde lei. Potrivit BNS, în prezent, populația rezidentă din R. Moldova este de peste 2,5 milioane. Dacă împărțim doar datoria externă pe cap de locuitor, atunci fiecărui cetățean îi revine aproximativ 25 de mii de lei, comparativ cu 17 mii lei în 2018. În prezent, datoria externă a R. Moldova este de 18% din PIB, față de 19 la sută în 2022 [6]. Experții spun că e o valoare medie, ceea ce înseamnă că R. Moldova este sustenabilă și are un rating de țară bun care ne permite să fim creditați. În prezent, datoria publică a Republicii Moldova reprezintă puțin peste 32% din PIB. În România, datoria publică e de peste 48 la sută din PIB. Potrivit Eurostat, în UE, cele mai mari rate ale datoriei publice raportate la PIB, la sfârșitul celui de-al doilea trimestru al anului 2023, au fost înregistrate în: *Grecia 166%, Italia 142 la sută, Franța, Spania, Portugalia și Belgia, iar cel mai scăzut în Estonia, Bulgaria, Luxemburg, Danemarca și Suedia.*

În concluzie, evidențiem faptul că cea mai populară metodă de acoperire a deficitului bugetar este finanțarea prin intermediul datoriei publice. Analiza efectuată arată nivelul sustenabil al datoriei publice a țării, o anumită diversitate a instrumentelor de împrumut utilizate pe piața financiară internă și internațională și rezerve pentru creșterea acesteia. Politica de gestionare a datoriei publice a Republicii Moldova trebuie să fie strict legată de politicile care sunt promovate pentru a stimula economia țării.

Bibliografie:

1. *Constituția Republicii Moldova*. [online] [citat 20.03.2024]. Disponibil: https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf
2. RĂILEANU, Ion. *Aspecte evolutive ale datoriei publice*. Articol. Publicat în revista „Legea și viața”, decembrie 2023, p. 18. [online] [citat 20.03.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Aspecte%20evolutiv_conceptuale%20ale%20datoriei%20publice.pdf
3. MANOLE, Tatiana. STRATAN, Alexandru. *Corelarea dintre datoria publică, deficitul bugetar și politica fiscală*. [online] [citat 22.03.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/57_64_Corelarea%20dintre%20datoria%20publica%20si%20deficitul%20bugetar%20si%20politica%20fiscala.pdf
4. SOLOVIOVA, Marina. *Datoria publică în anul 2022, 5 cele mai răspândite mituri*. Articol. [online] [citat 24.03.2024]. Disponibil: <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2365-5-mituri-despre-datoria-extern%C4%83&category=7>

5. *Comentariul Constituției Republicii Moldova*, p. 256. 2012. Chișinău: Editura ARC. ISBN 978-9975-61-700-0. [online] [citat 22.03.2024]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf
6. *Banca Națională a Moldovei, date provizorii privind datoria publică a Republicii Moldova*. [online] [citat 22.03.2024]. Disponibil: <https://www.bnm.md/ro/content/datoria-externa-la-sfarsitul-trimestrului-i-2023-date-provizorii>;
<https://www.bnm.md/ro/content/conturile-internationale-ale-republicii-moldova-trimestrul-i-2023-date-provizorii>

CZU 341.222.4(4)

ШЕНГЕНСКОЕ СОГЛАШЕНИЕ И ЕГО ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ МОЛДОВЫ

Константин ПРИСЯЖНЫЙ, студент, Факультет права и социальных наук,
Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Неля ГРИМАЙЛО**, др., лект. унив.,

Abstract: *This article discusses the Schengen Agreement, its origins and development, as well as the rules for the organisation and control of visas and Moldova's prospects under this agreement. The Schengen Agreement is an agreement to facilitate passport control at the borders of Schengen participating countries. The territories that are covered by the Schengen Agreement are referred to as the Schengen area, where there is no passport control and no visa, which influences the economic and social development of the countries.*

Keywords: *agreement, visa, prospects, Moldova, control, visa regime, visa-free regime, Schengen zone.*

Шенгенское соглашение – это соглашение, которое предусматривает упрощение паспортно-визового контроля на границах государств, или стран, которые участвуют в данном соглашении. Дата подписания 14 июня 1985 года, в нём участвовали пять государств – Бельгия, Нидерланды, Люксембург, Франция, Германия. Этот документ состоял из 33 статей, и преамбулы, и делился на два раздела [5, стр. 14].

Данное соглашение вступило в силу лишь 26 марта 1995 года. Это территориальное, правовое и пограничное явление, зародилось намного раньше. В самом начале, когда создавались Европейские сообщества, важной и одной из первых целей было – создание общего рынка, которое привело бы государство к так называемому достижению – Четырёх свобод или политик: Перемещение товаров, услуг, капиталов и людей. Для того, чтобы была достигнута свобода перемещения товаров и услуг, был создан определённый “Таможенный союз” в 1958 году. Не смотря на данный прогресс, свобода перемещения людей была стеснена.

И тем не менее, все пришло к тому, что первые пять стран, подписали соглашение о постепенном отказе от пограничного контроля в 1985 году, на судне корабля – “Принцесса Мари-Астирд” в районе Мозеля, где происходило

схождение границ Люксембурга, Франции и ФРГ. Название было взято от близлежащей деревни – Шенген. Данная точка встречи этих стран, была выбрана неспроста. Ведь на тот момент уже существовало соглашение – Бенилюкса, которое предусматривало также отмену паспортного контроля между Бельгией, Нидерландов и Люксембургом, а также Францией и Германией [4, стр. 44-56].

Изначально данное соглашение существовало независимо от структур европейской интеграции. Это было обусловлено тем, что сами государства-члены, не пришли к консенсусу в вопросе отмены пограничного и паспортного контроля людей. В исходном варианте соглашение представляет постепенную замену погранично-паспортного контроля, на наблюдение за транспортными средствами индивидуального характера, которые не останавливаются на границах, а лишь сбавляют автомобильную скорость. Важно отметить, что в 1986 году, то есть в ближайшее время после подписания Шенгенского соглашения, принимается Единый Европейский акт, который ставит перед собой цель создать – общий рынок.

Затем проходит процесс образования Европейского Союза путём Маастрихтского договора. Этот договор, также предусматривал создание гражданства Европейского союза, которое и предоставляло гражданам ЕС, свободу перемещения по территории Европейского союза. Это привело к тому, что люди большой массой начинают перемещаться из одной точки в другую, в поисках работы, мест пребывания, отдыха или путешествия. В последствие это явление приводит к тому, что есть необходимость отменить все пограничные процедуры.

В 1990 году этими же пятью государствами подписывается Конвенция о введении в действие и применении Шенгенского соглашения. Ранее упомянутое соглашение стало функционировать в 1995 году для семи стран. К 5 первоначальным странам присоединились ещё 2 страны, Португалия и Испания [4, стр. 44-56].

Конвенция о введении и применения Шенгенского соглашения – важный документ, который впоследствии будет, как двигатель запуска всего механизма Шенгенского соглашения. Данная конвенция была подписана в 1990 году 19 июня. Была она заключена между – Правительствами государств экономического союза Бенилюкса, Федеративной республикой Германии, и Французской республикой.

Шенгенская конвенция – это определённый договор межгосударственного характера. Он включал в себя правила визовой политики, дополнительные правила о свободе перемещения людей, транспортов, товаров. Шенгенская конвенция закрепила в себе юридически, режим свободного перемещения границ между теми или иными странами Шенгенской зоны [3].

Статья 2 Шенгенской конвенции гласит: “Внутренние границы можно пересекать в любом месте, не подвергаясь каким бы то ни было личным проверкам”. Таким образом сочетая и Шенгенскую Конвенцию, и Шенгенское соглашение – мы получаем целую систему права, под названием Шенгенское право, или как гласит научная терминология: “Шенгенские достижения”. По-

мимо вопросов пограничного контроля данная конвенция, охватывала сферы определения процедур для выдачи унифицированных виз, организацию единой базы данных для всех участников Шенгенского соглашения, которое называется ШИС – Шенгенская информационная система [8, стр. 6]. Конвенция более конкретизирует и демонстрирует практическую часть Шенгенского соглашения, его требования, гарантии и условия.

Для того чтобы пояснить, что такое Шенгенская зона, нужно указать, что ранее было упомянуто о том, как было создано Шенгенское соглашение. Также было подчеркнуто, что данное соглашение изначально было вне Европейской интеграции, как независимый договор.

Позже, в силу вступает Амстердамский договор, который внёс некоторые изменения в договор о Европейском Союзе. На основе пятого раздела в обновлённом договоре, положения Конвенции о введении в действие и применение Шенгенского соглашения, теперь включены в официальное законодательство Европейского Союза. Данный раздел заместил Шенгенское соглашение и получил следующие название – Шенгенское законодательство [5, стр. 16].

Шенгенская зона – это совокупность территорий стран, которые приняли Шенгенское законодательство и отменили пограничный контроль. То есть перемещение людей, их транспортов, происходит беспрепятственно и свободно. Если судить со стороны границ, то Шенгенская зона, как единое государство, которое имеет пограничный контроль только на внешних границах.

Основное количество стран, вступивших в данное соглашение, являются государствами-членами Европейского Союза, некоторые страны нет. Например, Исландия, Норвегия, Швейцария, Лихтенштейн. Наряду с этим также есть де-факто три микросоюза: Ватикан, Монако и Сан-Марино. Нельзя не отметить, что на территории Андорры отсутствуют внутренний пограничный контроль на границах с странами Шенгенского соглашения. На основе законодательства Европейского союза, все государства помимо исключений, например, Ирландия, обязались войти в данную зону [4, стр. 44-56].

Зона Шенгенское соглашения с момента её появления расширяется. В 1995 году это было 7 государств, в 1997 году присоединилась Италия и Австрия, позже появляется Шенгенское законодательство, как обязательное для вступления в Европейский союз, в 2000 году присоединяется Греция, в 2001 году вошли государства-члены Скандинавского паспортного союза – это Дания, Швеция и Финляндия, а также Исландия и Норвегия. Спустя некоторое время в 2007 присоединилось ещё 9 стран. В 2008 году присоединилась Швейцария и в 2011 Лихтенштейн. Подсчитывая всех членов, Шенгенская зона включает в себя 26 государств, из которых только четыре не входят в состав ЕС. Первые две – Исландия и Норвегия входят в Скандинавский паспортный союз и Шенгенскую зону. И вторая группа Швейцария и Лихтенштейн на таких же условиях [2].

Важным пунктом, который стоит отметить, это условия перед вступлением государства в Шенгенскую зону. Такими условиями являются – воздушные границы, визы, защита персональных данных и сотрудничество полиции. И также есть требования, которые не менее важны: а) Принятие ответственно-

ности за контроль внешней границы зоны от имени других стран Шенгенской зоны, и выдачу типовых виз. б) Эффективное сотрудничество с другими странами Шенгенского соглашения. в) Применения правил Шенгенского соглашения, например, правила контроля сухопутных, морских и воздушных границ. г) Подключение к Шенгенской информационной системе. Данную оценку представляют специальные эксперты из Европейского союза.

Наряду с этим присутствует большое количество исключений и тех территорий, которые входят в Шенгенское соглашение. Например, во Франции все заморские владения, не входят в Шенгенскую зону. В Норвегии, есть так называемый Шпицберген, который также не входит в Шенгенскую зону. Есть государство, которое вошло в Шенгенское соглашение, на своих условиях, это Великобритания. Она обговорила своё право на то, чтобы не принимать соответствующие участие в общей политики и политики безопасности ЕС.

Руководствуясь представленными фактами, происходили большие изменения в самом Шенгенском соглашения, начиная от его внедрения в систему права Европейского союза до множества реформ, которые производились через нормативные акты вторичного права Европейского союза, а именно регламенты и директивы. Важнейшим шагом благодаря реформам, был процесс кодификации правил, которые регулируют перемещение людей через границы государств Шенгенской зоны. Данный кодекс, был принят Европейским Парламентом и Советом Европейского союза 15 марта 2006 года. Этот документ имел следующие наименование – Кодекс Сообщества о режиме пересечения людьми границ, Шенгенский кодекс о границах [5, стр. 17].

Позже в 2016 году, он был заменён регламентом номер 399 Европейского Парламента и Совета ЕС. Данный кодекс представляет из себя совокупность правил перемещения через границы, как внутренние, так и внешние [6]. Кодекс предусматривает приобретение гражданами третьих стран, специальных виз, которые предоставляют возможность перемещаться, помимо случаев, когда это может не требоваться, например, вид на жительство.

Возвращаясь вновь к внутренним границам, то Кодекс отменяет контроль, помимо исключительных и индивидуальных случаев проверок. Огромную роль Шенгенская зона играет и для сотрудничества полиции. Ведь благодаря общей информационной системе, и сотрудничеству полиция может быстро и эффективно выслеживать преступника, даже если он быстро перемещается из одной страны в другую, на территорию Шенгенского соглашения. Полицейские, также имеют возможность проводить преследование и аресты за территорией своей страны, и всё это обеспечивает Шенгенская зона. Было создано свыше 50 центров полицейского сотрудничества [8, стр. 6]. Также благодаря большому финансированию и чёткой политики безопасности, Шенгенская зона и её границы борются с нелегальной миграцией, и совершенствует процесс обработки виз для пересечения.

Визовая политика основывается на Визовом Кодексе, который был принят также Европейским Парламентом и Советом ЕС в 2009 году 13 июля. Это регламент номер 810, который и устанавливает функционирование визо-

вой политики. Важно отметить, что данный регламент, также отменил соответствующие пункты в Шенгенской Конвенции [5, стр. 17].

Виза – это документ, который позволяет гражданам третьих стран, законно пересекать границу Шенгенской зоны. Цели данной визы могут быть разными – это путешествие, отдых, лечение, посещение семьи, бизнес дела, учёба, волонтерская деятельность или нерабочая практика. Обычно для оформления визы нужны следующие документы: 1) Анкета-заявление. 2) Фотография. 3) Действующий паспорт. 4) Туристическое страхование. 5) Оплата визовой пошлины. 6) Документы, которые подтверждают причину поездки, условия пребывания, наличие финансов средств и условие, которое заставит заявителя в назначенный срок покинуть Шенгенскую зону. 7) Подтверждения проживания в районе территории консульского округа [1].

Есть определённые классификации виз Шенгенской зоны: 1. Единая Шенгенская Виза – является разрешением одного из государств участников Шенгенского соглашения, на пребывание или проезд в собственной территории, до 90 дней, каждые 6 месяцев. Данная виза применяется к категории “А”, “С”. Категория А включает в себя – транзитную аэропортовую визу, она позволяет владельцу перемещаться по международной зоне аэропорта страны Шенгенского соглашения, без того, чтобы въезжать в страну Шенгенской зоны. Данная виза обязательна для граждан, которые путешествуют между государствами, которые не входят в Шенгенскую зону, при помощи стран шенгенского соглашения. Категория С, представляет из себя краткосрочную визу, которая даёт возможность человеку проживать в стране Шенгенской зоны, какой-то промежуток времени [5, стр. 28].

В зависимости от цели они могут быть получены в форме: а) Однократной – Можно въехать в страну Шенгенского соглашения один раз, за какой-то промежуток времени. После выезда из допустимой страны, виза истекает. б) Двукратной, действует, как и однократная виза. Теперь у владельца, есть две возможности посетить страну Шенгенского соглашения. После последнего выезда из страны Шенгенского соглашения, виза автоматически истекает. г) Многократной, то есть позволяет владельцу данной визу, въезжать в страну множественное количество раз. Владелец может находиться в стране Шенгенского соглашения не более 90 дней в течение 6 месяцев, отсчёт начинается с момента или дня пересечения границы между страной Шенгенского соглашения и страной, которая не является таковой [1].

2. Национальная виза с ограничением территории действия. Данный тип визы позволяет владельцу въехать только в страну Шенгенского соглашения, которая выдала визу или же в некоторых случаях упомянутых в странах Шенгенского соглашения при подаче на визу. Кроме указанных стран, данная виза будет недействительна в других частях Шенгенского соглашения. Владелец не имеет право проехать через другую страну, неуказанную в данной визе, как начальный или конечный пункт назначения. Данный вид виз выдается в определённых случаях, например, по причине гуманитарной причине или же международным обязательствам. Используется в чрезвычайных обстоятельствах [1].

3. Национальные визы – это визы категории “D”, выдается лицам, у которых есть законное разрешение на учёбу, работу или постоянное проживание. Она может быть однократной, на определённый период и с какой-то конкретной целью. И также многократная виза, которая выдается определённым людям. Позволяет многократно въезжать и выезжать с территории, без дополнительных ограничений [1].

Для того, чтобы получить такую визу, нужно соответствовать определённым требованиям: а) Участвовать в международной студенческой программе, которая выдаёт визы не больше чем на год. б) Быть иностранным студентом, который начинает обучение по полноценной программе. Данная виза может повторно выдаваться. в) Должен быть профессиональным спортсменом, артистом или специалистом с целью обмена опытом. г) Чрезвычайные ситуации, например, проблемы с здоровьем, которые мешают вовремя покинуть территорию. д) Последний пункт, это преподавательская деятельность в высшем учебном заведении или в определённом исследовательском центре в любой стране, которая входит в Шенгенское соглашение, данная виза может быть выдана, как лицу, так и его близким родственникам [1].

Преимущества и недостатки – это важный объект рассмотрения в данном вопросе, который касается Шенгенского соглашения.

Первый критерий – это экономический и второй критерий это социальный. Благодаря Шенгенскому соглашению экономический критерий резко и быстро изменил свой курсив. Ранее было указано, что Шенгенское соглашение упрощает процесс паспортного контроля и предоставляет свободное перемещение через внутренние границы, стран, которые заключили данное соглашение. В следствие данной свободы происходит большой объём перемещение физических лиц из одной страны в другую, из одного государства в другое. На начальных этапах это играет огромную роль для экономики, как стран, так и Европейского союза.

Важная часть свободного перемещения – это возможность физического лица переместиться на территории другого государства в поисках нового рабочего места, которое будет удовлетворять его потребности. Отсутствие пограничного контроля позволяет физическим лицам свободно перемещать свой капитал из одной точки в другой, где это будет более эффективно и значимо. Это служит, как определённая тенденция для развития бизнеса, мелких и крупных предприятий. Бывший председатель Европейской Комиссии отметил, что если будет заново введён пограничный контроль, то крупные бизнесы понесут убыток до 3 миллиардов евро в год [5, стр. 11]. Отмена пограничного контроля уничтожает таможенные простои, проверки и задержки. Данный факт служит, как благоприятное условие для бизнеса и его эффективного функционирования.

Шенгенская зона позволяет быстро и эффективно сотрудничать людям разных наций и государств без каких-либо проблем, и это создаёт новый оборот, новый уровень занятости, уничтожение безработицы и баланс, как квалифицированных, так и не квалифицированных работников. Важный отпечаток на экономическом составляющем оставляет отсутствие издержек из-за отмены

пограничного контроля. Издержка – представляет собой административные, пограничные и документальные процедуры, в ходе которых товар задерживается на пограничных постах. Тем самым отмена данных издержек, приводит к экономии, которая оценивается более чем в 20 миллиардов евро [7, стр. 37].

Помимо вопроса рабочей силы и бизнес-устройства, важным составляющим является туристическая часть данного вопроса. Ведь в ходе свободного перемещения, у людей появляется возможность без каких-либо проблем пересекать границы, перемещаться по странам Шенгенской зоны, посещать государства, которые входят в Шенгенскую зону, посещать туристические места и города, что приводит к сдвигу экономики государства в его пользу [5, стр. 24-26]. А также приобретать недвижимое или движимое имущество, на территории стран Шенгенской зоны.

Относительно преимуществ социального критерия, для начала стоит отметить процесс свободного перемещения по странам Шенгенской зоны, что может представлять собой путешествие, отдых в государствах близлежащих к морям и океанам, посещение родных и близких. Все эти вопросы человек может осуществлять свободно. Отсутствие контроля влияет на социальный уровень жизни, а значит и на уровень эффективности этого социума. Отмена бумажных процедур, излишних документов и растрат, приводит к новому международному сотрудничеству. Человек в любой момент может пересечь границу государства без долгих процессов и бумаг [5, стр. 15-17].

Следующий не менее важный пункт – это недостатки Шенгенского соглашения. Первым и важным недостатком, является доступность перемещения капитала. Перечисляя преимущество, было указано, что отмена пограничного контроля позволяет развивать бизнес. Это также имеет и обратную сторону, ведь возможность свободного перемещения создаёт конкуренцию, которая не является преимуществом. Один производитель может постепенно вытолкнуть из рынка, другого производителя в общей деятельности, будучи имея возможность свободного перемещения и транспортировки.

Вопрос рабочей силы не совсем сбалансирован Шенгенским соглашением, так как люди свободы в перемещение и могут самостоятельно выбирать место их работы. Перемещение из одного государство в другое, может приводить к дисбалансу, как безработице на территории покидаемого государства, так и преизбытку рабочей силы на территории другого государства. Относительно недостатков социального критерия, основные споры направлены в сферу огромного миграционного кризиса [5, стр. 10, 42]. В определённый момент речь шла о изменении или отмене Шенгенского соглашения из-за недовольства социума из-за преизбытка мигрантов на территории Шенгенской зоны. Например, на территории Дании, из-за доступности рабочих мест преобладает большое количество мигрантов, в том числе и граждан Республики Молдова.

Вопросы перспективы вхождения Республики Молдова, достаточно относительно. Тяжело выявить определенную, так как ежедневно меняется, как национальная, так и мировая политика. Республики Молдова, обладает перспективой участия в Шенгенском соглашении.

Анализируя экономический вопрос, важно отметить, что Молдова является аграрной страной, которая может экспортировать свою продукцию и сырьё. Отмена пограничного контроля позволит Молдове более эффективно и качественно участвовать в экономических отношениях с странами, входящими в Шенгенскую зону. Также у граждан Молдовы появится возможность получения и улучшения квалификации собственных умений и профессионализма. Свободный доступ к другим странам, позволит сотрудничать Молдове с крупными европейскими организациями, создавать больший объём программ по обмену студентов и работников. Более близкое сотрудничество Молдовы с другими государствами, увеличит внутренний уровень экономики и её развития, организации новых предприятия, программ для развития страны.

Социальный вопрос также будет затронут, так как свободное перемещение позволяет людям открыть новые горизонты своих возможностей. Это касается туристического отдыха, путешествия, новые возможности трудоустройства, доступность встреч с родственниками за пределами страны. Данные факты очень важны, и влияют на общее социальное состояние и разрежённость.

Переходя к политическому вопросу, то это огромный сдвиг в сфере функционирования, так как для присоединения к Шенгенскому соглашению, нужно выполнить ряд условий, в том числе борьбу с коррупцией.

Исходя из этого, политика Молдовы будет радикально изменена, в ходе присоединения к Шенгенскому соглашению. Шенгенское соглашение благоприятно отразится на благосостояние Молдовы. Важно рассмотреть уровень готовности самой Молдовы участвовать в таком виде взаимоотношений. В данном аспекте, есть много проблем, которые должны быть отрегулированы.

Во-первых, это качество дорожного полотна. Уровень трас, городских дорог и объездных Молдовы, обладает не совсем положительным показателем. Качество данных проезжих частей чаще всего в плохое состояние, что является огромной проблемой для быстрого перемещения по Молдове, как потенциальной части Шенгенской зоны. Лишь определённая часть дорог, располагает положительным показателем. Во-вторых, в Молдове должно произойти ряд реформ, направленных на изменение политики борьбы с коррупцией, которая мешает правильному, и законному функционированию Молдовы. По статистике Transparency International, она набрала 36 баллов из 100. 0 баллов – это максимальный уровень коррупции, а 100 – это её полное отсутствие.

Следующий пункт, это социальный уровень готовности Молдовы. При присоединении Молдовы к Шенгенскому соглашению важно, чтобы социум был готов принять граждан других стран, входящих в Шенгенскую зону. Ранее было указано о том, что Шенгенское соглашение переживает миграционный кризис, это может отразиться на Молдове, что не совсем благоприятно, это также требует конкретной позиции, как при присоединении, так и в будущем присутствии Молдовы в Шенгенские зоны.

В заключение к данной теме, важно отметить, что Шенгенское соглашение – это правильное и эффективное явление европейского общества. Свобода перемещения, отмена паспортного контроля, сотрудничество органов, отве-

чающих за безопасность – всё это большой толчок в развитие уровня жизни стран-участниц Шенгенского соглашения.

Наличие недостатков не отменяет качества и уровня эффективности данного соглашения. Ведь Шенгенское соглашение, открыло новые возможности для людей, для экономического развития стран, для созданий новых предприятий и организаций, что благоприятно для общества. Визовая политика, также положительно влияет на состояние стран, и сохранения уровня безопасности, от незаконных перемещений и действий против страны.

Шенгенское соглашение создало новый этап сотрудничества и взаимоотношений между странами Шенгенской зоны. Данный факт вызывает дружественные отношения, процесс взаимодействия разных наций и населений, развитие культуры и квалификации рабочей силы. Шенгенское соглашение должно существовать, но оно нуждается в развитии и некоторых изменениях, например, миграционном балансе, так как из-за его отсутствия происходит миграционный кризис, который вызывает дисбаланс в странах. Участие Молдовы в данном соглашении, играет важную роль в развитие Молдовы. Шенгенское соглашение и его условия, позволят Молдове выйти на новый уровень сотрудничества и взаимодействия со странами Шенгенской зоны. Процесс присоединения также будет изменять внутреннее состояние Молдовы в определённых сферах, что исправит многие проблемы. Например, борьба с коррупцией и качественное восстановление транспортных дорог. Отмена паспортного контроля, благоприятно влияет на экономику страны, уничтожив большое количество бумажной работы, поисков документов, и траты времени на эти процессы.

Затруднительно выявить конкретную позицию относительно эффективности участия Молдовы в данном вопросе. У Молдовы, есть потенциал развития в этой области отношений.

Молдова, как молодое государство, нуждается в огромном пакете внутренних и внешних изменений, чтобы быть готовой к присоединению. По моему мнению, Молдавская экономика, не готова к таким явлениям и модернизации. Страна должна пройти ряд процедур исправлений, уничтожение внутренних проблем, улучшения качества обслуживания дорог, и создания условий для жизнедеятельности в области соглашений и сотрудничества с европейскими организациями.

Библиография:

1. ВИЗОВОЙ КОДЕКС, [On-line], <https://eulaw.ru/content/visa-code/>, дата посещение 22.05.2022
2. КАКИЕ страны входят в Шенгенскую зону, [On-line], <https://immigrantinvest.com/ru/blog/countries-schengen-area/>, дата обращения 21.05.2022
3. КОНВЕНЦИЯ 1990 г. о применении Шенгенского соглашения от 14 июня 1985 г. [On-line], https://www.unhcr.org/ru/wpcontent/uploads/sites/73/2019/12/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A8%D0%B5%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BD.pdf, дата посещения 22.05.2022

4. ЛАЗАРЕВ С. Е. Основные черты и проблемы шенгенского права (Международные правоотношения) // Гражданин и право; г. Москва, 2016 год, стр. 44-56
5. МОРОЗОВА А.В., Правовой статус границ государств-членов Европейского Союза, г. Санкт-Петербург, 2017 год
6. РЕГЛАМЕНТ (ЕС) 2016/399 Европейского парламента и Совета от 9 марта 2016 года о Кодексе Союза о правилах, регулирующих перемещение лиц через границы (Шенгенский кодекс о границах), [On-line], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R0399>, 2016 год
7. СКУРКО Е. В. Глобальная и региональная торгово-экономическая интеграция: Эффективность правового регулирования; г. Санкт-Петербург, 2004 год
8. ШЕНГЕНСКАЯ зона, [On-line], http://publications.europa.eu/resource/cellar/09fcf41f-ffc4-472a-a573-b46f0b34119e.0026.01/DOC_1, дата посещения 22.05.2022
9. ШУМИЦКАЯ Е.В., Болгария и Румыния: 10 лет в ЕС, г. Москва, 2018 год

CZU 369.221.3(478)

НАЦИОНАЛЬНАЯ КАССА СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ – ОСНОВНОЙ СУБЪЕКТ ПРАВООТНОШЕНИЙ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ

Кристина АРДЕЛЯНУ, студентка, Факультет права и социальных наук,
Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Инна ОДИНОКАЯ**, др., конф. унив.

Abstract: *Social insurance is a social protection system that ensures the provision of pensions to insured persons, benefits for the prevention of diseases and restoration of working capacity, and other benefits provided for by law. The rules of social impact law are addressed to all people; they accompany every person from the moment of birth to the end of his life. Legal relations in the field of social protection relate to the object of social protection law; they arise and exist in the form of legal relations regulated by legal norms. The National Social Insurance Fund is an autonomous government body with the status of a legal entity and manages the state compulsory social insurance system. The mission of the National Treasury is to ensure the functioning of a sustainable social insurance service needed by society, which, within the limits of the annually approved state social insurance budget, guarantees the social protection of participants within the funds of the state social insurance system.*

Keywords: *social insurance, legal relations, National Social Insurance Fund, National Treasury, social protection.*

Законодательство о социальной защите, как отдельная отрасль национальной правовой системы, имеет относительно короткую историю. В настоящее время соответствующая отрасль стала реальностью и в условиях, в которых осуществляется реформирование системы социальной защиты, приобрела особое значение.

Социальное страхование – система социальной защиты, обеспечивающая предоставление застрахованным лицам пенсий, пособий для предупреждения заболеваний и восстановления трудоспособности, других пособий, предусмотренных законодательством [1].

Нормы права социального воздействия адресованы всем людям, они сопровождают каждого человека с момента рождения и до конца его жизни. В этом смысле возникновение правоотношений социальной защиты определяется такими событиями, как: рождение, нетрудоспособность, инвалидность, старость, смерть, безработица и др. А именно, их наличие дает лицу право на получение денежных благ в натуральной форме и социальных услуг, предусмотренных действующим законодательством.

Правоотношение представляет собой социальные отношения, управляемые законом, в которых осуществляются права и обязанности участников. В области социальной защиты правоотношения относятся к сфере социальной защиты, возникая и существуя в соответствии с правовыми нормами.

Субъектами социально-защитных правоотношений являются участники этих отношений, которые обладают определенной способностью к действию в рамках конкретного вида страхования или социальной поддержки. Эти отношения представляют собой взаимосвязанные взаимоотношения, в которых одним из участников всегда выступает государство через его юридические органы, такие как Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты, Национальная касса социального страхования, Национальная медицинская страховая компания, территориальные кассы социального страхования, а также физические лица и их семьи.

НКСС – это орган исполнительной власти, который реализует политику государства в сфере социального страхования. Посредством системы социального страхования государство гарантирует гражданам право на социальную защиту в случаях достижения пенсионного возраста, безработицы, болезни, инвалидности, потери кормильца через социальные выплаты – пенсии, пособия и прочее [2].

Национальная касса социального страхования является независимым органом государственного управления, руководящей системой социального страхования, которая была создана в 2001 году.

Важно отметить, что Национальная касса социального страхования входит в состав Международной ассоциации социального страхования и Международной ассоциации пенсионных и социальных фондов.

НКСС осуществляет международную деятельность в рамках двусторонних соглашений и протоколов о сотрудничестве. В настоящее время подписано 18 двусторонних соглашений в области социального страхования. Все соглашения можно разделить на две категории: первая основывается на принципе территориальности, вторая – на принципе пропорциональности. Двусторонние соглашения первой категории заключены с Российской Федерацией, Украиной, Азербайджаном и Узбекистаном, а второй – с Румынией, Португалией, Болгарией, Люксембургом, Австрией, Эстонией, Чехией, Польшей, Венгрией, Бельгией, Литвой, Германией, Турцией и Белоруссией [2].

Основной целью НКСС является реализации работы устойчивой службы социального страхования, которая является важной и необходимой для общества, которая гарантирует социальную защиту гражданам.

Основными функциями Национальной кассы являются:

- координирование и обеспечение выполнения политик, стратегий и программ в области социального страхования на национальном и территориальном уровнях путем сотрудничества с представителями центральных и местных органов публичного управления, гражданским обществом, а также средствами массовой информации;
- обеспечение бенефициаров публичными услугами в области государственного социального страхования, основанными на прозрачности, законности и эффективности;
- управление и распоряжение средствами бюджета государственного социального страхования;
- разработка и представление Министерству труда, социальной защиты и семьи предложений по государственной политике в области социального страхования, а также по усовершенствованию законодательной и нормативной базы государственной системы социального страхования;
- организация, управление и регулирование порядка функционирования государственной системы социального страхования в соответствии с действующим законодательством Республики Молдова и международными договорами, стороной которых Республика Молдова является;
- издание приказов нормативного характера, положений, инструкций, правил, постановлений, решений, распоряжений и других аналогичных актов в соответствии с законом и во исполнение положений закона;
- обеспечение управления, поддержки и защиты автоматизированных информационных систем и систем учета информации, баз данных плательщиков взносов социального страхования, физических лиц и получателей социальных пособий, развитие и внедрение новых информационных технологий;
- предоставление услуг в области социального страхования гражданам и экономическим агентам в соответствии с действующим законодательством;
- применение политик и стратегий Министерства труда, социальной защиты и семьи, касающихся пенсий и других пособий социального страхования, и обеспечение своих бенефициаров публичными услугами, основанными на прозрачности, законности и эффективности [2].

Национальная касса обязуется соблюдать и выполнять все требования, установленные в Конституции Республики Молдова, законами и постановлениями Парламента, а также указами Президента Республики Молдова и нормативными актами, утвержденными Правительством. Кроме того, она также принимает во внимание международные договоры, вступившие в силу для Республики Молдова. Таким образом, Национальная касса несет ответственность перед государственными органами и старается взаимодействовать в соответствии с законодательством и международными обязательствами.

Правительство устанавливает организационную структуру и максимальное количество сотрудников Национальной кассы. Эта структура включает Центральный аппарат, штаб-квартира которого находится в Кишиневе, а также формируются территориальные кассы социального страхования без юри-

дического лица, исходя из объема и структуры застрахованных лиц, а также сложности работы на территориальном уровне.

Говоря о полномочиях НКСС, можно выделить следующее:

- осуществляет руководство и контроль за применением норм законодательства своими территориальными структурами
- принимать меры в соответствии с законом для развития и эффективного управления имуществом публичной системы, а также обеспечения его целостности
- обеспечивает национальный учет всех плательщиков взносов в бюджет государственного социального страхования;
- обеспечивает учет прав и обязанностей социального страхования на национальном уровне на основании Кодекса личного социального страхования;
- удостоверяет страховой стаж каждого застрахованного;
- предоставляет данные для уточнения размера пособий в государственной системе при исполнении бюджета;
- обеспечивает применение международных конвенций социального страхования, стороной которых является Республика Молдова;
- развивает отношения с аналогичными органами в сфере социального страхования других стран;
- организует подбор, обучение и повышение квалификации кадров в сфере социального страхования;
- обеспечивает внедрение, расширение, поддержание и защиту систем автоматического расчета и учета;
- обеспечивает представительство в судах по спорам, в которых оно участвует в результате применения положений настоящего Закона;
- выполняет иные обязанности, установленные положениями законодательства [3].

С 2001 года Национальная касса социального страхования в Молдове прошла через ряд изменений и реформ. Эволюция Национальной кассы социального страхования в Молдове можно выделить на несколько этапов:

- Первоначальное формирование (2001-2005): В этот период была создана Национальная касса социального страхования как орган управления системой социального страхования. Внедрены базовые принципы и структуры функционирования.
- Реформы и модернизация (2006-2012): В этот период были внедрены реформы, направленные на улучшение эффективности и прозрачности деятельности Национальной кассы. Произошли изменения в системе управления и финансирования.
- Стабилизация и укрепление (2013-2018): Национальная касса сосредоточилась на стабилизации финансового состояния и укреплении своей роли в системе социального страхования. Были введены меры по повышению качества услуг и расширению социального обеспечения.
- Современные вызовы и адаптация (2019-2024): В этот период Национальная касса реагирует на современные вызовы, такие как демографи-

ческие изменения, экономическая нестабильность и технологические инновации. Происходят адаптации в системе управления, финансирования и предоставлении услуг, чтобы соответствовать современным требованиям и потребностям граждан.

В 2017 году в Республике Молдова произошла особо важная пенсионная реформа в системе социального страхования граждан. Социально-экономическая и демографическая ситуация в Республике Молдова постепенно ухудшалась каждый год, что мешало обеспечить нормальное функционирование и стабильность пенсионной системы. Для обеспечения устойчивости системы социального страхования необходимо, чтобы на каждого получателя пенсии приходилось 3-4 человека, вносящих взносы в социальный фонд. В 2000 году этот показатель составлял 1,43, а в 2015 году снизился ещё больше до 1,24. Это стало причиной неотложной необходимости проведения реформы. Начиная с 1 апреля 2017 года были осуществлены перерасчет и индексация пенсий. Привилегии на получение специальных пенсий для определенных категорий граждан, включая депутатов, членов правительства, госслужащих и местных избранных, были отменены, и ответственность за установление пенсий была сосредоточена в Национальной кассе социального страхования. Это означало перенос полномочий по установлению пенсий из шести государственных организаций в одну – НКСС. С 1 апреля 2017 года пенсии начали назначаться по другой формуле и произошла валоризация пенсий людей, которые вышли на пенсию раньше (2001-2008 гг.).

Ключевым изменением пенсионной реформы является изменение формулы расчёта пенсий. Так, с 1 апреля 2017 г. при определении размера пенсии по возрасту будут учитываться общий страховой стаж, коэффициент 1,35% и индексированный среднемесячный застрахованный доход получателя пенсии. Также был выполнен пересчет для лиц, вышедших на пенсию с 2001 по 2008 год, учитывая процент девальвации национальной валюты и снижение ее покупательной способности. С 1 апреля произошло увеличение пенсии на 6,8%, а минимальная пенсия возросла с 961 леев до 1 026 леев. Самое значительное повышение, на 21%, затронуло минимальные пенсии для лиц, работающих в аграрном секторе.

Пенсионная реформа в Молдове 2017 года сыграла ключевую роль в изменении пенсионной системы страны, направленной на улучшение ее устойчивости и эффективности.

НКСС эволюционирует и адаптируется под ситуацию нашей страны на протяжении многих лет, но хотелось бы выделить следующие рекомендации улучшения эффективности работы Национальной кассы Социального страхования. В первую очередь, рекомендация НКСС создать каналы обратной связи для граждан, где они могли бы сообщать о проблемах или недостатках в системе социального страхования и получать поддержку. Второе, распространение информации НКСС о правах и обязанностях граждан в сфере пенсионного обеспечения через различные каналы связи, такие как брошюры и образовательные мероприятия. И в-третьих, предложение НКСС включать

представителей общественности в процесс разработки и внедрения пенсионных реформ, чтобы учитывать мнение и интересы граждан.

Национальная касса социального страхования, являясь основным субъектом правоотношений социальной защиты, играет важную роль в системе социальной защиты и социальной политике Республике Молдова. Одними из ключевых ролей НКСС в социальной политике Республики Молдова являются: пенсионное обеспечение, социальное страхование, медицинское страхование, социальное обеспечение и т.д. Роль НКСС в социальной политике Молдовы направлена на обеспечение социальной справедливости, защиты уязвимых групп населения и поддержки социального благосостояния граждан.

Роль социального страхования с позиции его институционального предназначения заключается в формировании экономических, организационных и правовых механизмов по социальной защите материального положения работников от социальных рисков, установлении устойчивых взаимосвязей между экономической и социальной формами жизнедеятельности людей, а также создании организационно-управленческих механизмов, структур и систем гарантий, имеющих целью предоставление гражданам материального обеспечения в виде пособий, пенсий, услуг по лечению и реабилитации.

Библиография:

1. ЗАКОН №. 489 от 07.08.1999 относительно системы государственного социального страхования [онлайн] [проверено 04.04.2024]. Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139810&lang=ro
2. Национальная касса социального страхования Республики Молдова [онлайн] [проверено 04.04.2024]. Доступно: <https://cnas.md/index.php?l=ru>
3. ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 230 от 10-04-2020 об организации и функционировании Национальной кассы социального страхования [онлайн] [проверено 04.04.2024]. Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141630&lang=ru

CZU (340.131.4:351)(478)

LEGALITATEA ȘI OPORTUNITATEA. CONDIȚII OBLIGATORII ALE ACTULUI ADMINISTRATIV

Ecaterina ȚURCA, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecă Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Aliona CORCENCO**, *lect. univ., dr.*

Abstract: *In the Republic of Moldova, the advancement of democracy, socio-economic reforms, and integration into the global community necessitate a reimagining of public administration. The 2023-2030 public administration reform strategy represents a forward-looking initiative aimed at modernizing public administration practices. This article critically examines the objectives, action plans, and potential impacts of this strategy, identifying strengths, weaknesses, and recommendations for its improvement. By fostering transparency, efficiency, and citizen-oriented governance, the reform strategy seeks to enhance public trust in governmental institutions and ensure long-term success in achieving its goals.*

Keywords: *Republic of Moldova, public administration, reform, strategy, democracy, development, integration.*

Actul administrativ reprezintă o componentă vitală a sistemului administrativ în cadrul oricărei societăți guvernate de statul de drept. În Republica Moldova, acesta constituie un instrument esențial prin care autoritățile își exercită puterea și își îndeplinesc atribuțiile în beneficiul cetățenilor și al comunității în ansamblu. În acest context, principiile legalității și oportunității devin fundamentale în procesul de elaborare, adoptare și executare a actelor administrative.

Principiul legalității impune respectarea strictă a normelor de drept în cadrul acțiunilor administrative, asigurând astfel coerența și corespunderea acestora cu legislația în vigoare. De asemenea, respectarea acestui principiu contribuie la prevenirea abuzurilor de putere și la garantarea drepturilor și libertăților cetățenilor. În paralel, principiul oportunității se referă la evaluarea rațională a necesității și eficacității acțiunilor administrative în raport cu obiectivele și interesele generale ale societății, asigurând că deciziile luate de autorități sunt proporționale și justificate în fața circumstanțelor specifice.

În Republica Moldova, acest cadru legal și conceptual este analizat și promovat de către diverși experți și specialiști în domeniul juridic și administrativ. Printre aceștia se numără personalități precum Veaceslav Țibîrnă, Ion Guțu și Vladimir Țurcan, ale căror contribuții au adus înțelegere și claritate în ceea ce privește importanța respectării legalității și oportunității în actul administrativ.

În acest articol, ne propunem să explorăm în detaliu conceptele de legalitate și oportunitate în actul administrativ din perspectiva legii moldovenești, evidențiind contribuțiile și perspectivele aduse de aceste personalități marcante ale domeniului juridic și academic din Republica Moldova. Prin analiza lor și prin evidențierea importanței respectării acestor principii, ne propunem să aducem în atenția publicului larg aspecte esențiale privind buna guvernare și respectarea drepturilor cetățenilor în administrația publică moldovenească.

Legalitatea reprezintă un principiu fundamental în cadrul statului de drept și constituie un pilon esențial al sistemului juridic și administrativ al unei societăți. În Republica Moldova, respectarea legalității în cadrul actului administrativ este vitală pentru asigurarea unei guvernări responsabile, transparente și conforme cu normele și valorile democratice. În această introducere, ne propunem să explorăm în detaliu conceptul de legalitate în contextul actului administrativ din perspectiva legii moldovenești, evidențiind importanța și implicațiile sale pentru funcționarea corectă a administrației publice.

Legalitatea, în contextul actului administrativ, se referă la obligația autorităților publice de a acționa în conformitate cu normele de drept și cu competențele stabilite de lege. Aceasta presupune respectarea strictă a tuturor procedurilor și formalităților legale în procesul de elaborare, adoptare și executare a actelor administrative. Respectarea legalității nu se referă doar la conformitatea formală a actelor administrative cu legea, ci și la asigurarea coerenței și corespunderii acestora cu principiile și valorile fundamentale ale dreptului.

În cadrul actului administrativ, respectarea legalității se traduce prin:

- Respectarea competențelor: Autoritățile publice trebuie să acționeze doar în limitele competențelor stabilite de lege, evitând orice acțiune care depășește autoritatea legală conferită de normele juridice.
- Respectarea formei și procedurii legale: Procedurile pentru elaborarea și adoptarea actelor administrative trebuie să fie conforme cu prevederile legale și să respecte regulile și standardele stabilite de către lege.
- Respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor: Actele administrative trebuie să fie compatibile cu drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, astfel cum sunt garantate de Constituție și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.
- Motivarea și transparența: Deciziile administrative trebuie să fie motivate în mod corespunzător, astfel încât să fie clar justificate și să ofere posibilitatea cetățenilor de a înțelege raționamentul autorităților publice.

Legalitatea în actul administrativ este esențială pentru asigurarea unei guvernări responsabile și pentru protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor. Respectarea acestui principiu este o condiție fundamentală pentru legitimitatea și autoritatea actului administrativ și contribuie la prevenirea abuzurilor de putere și a arbitrarului în cadrul administrației publice. De asemenea, legalitatea în actul administrativ consolidează încrederea cetățenilor în instituțiile statului și în buna funcționare a democrației.

În Republica Moldova, respectarea legalității în actul administrativ este reglementată de Constituție, de Legea privind administrația publică centrală și locală, precum și de alte acte normative specifice. Autoritățile publice sunt obligate să acționeze în conformitate cu aceste prevederi legale și să respecte drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor.

Prin urmare, legalitatea în actul administrativ nu este doar un principiu formal, ci reprezintă o condiție esențială pentru asigurarea unei administrații publice responsabile și conforme cu statul de drept. Respectarea acestui principiu este fundamentală pentru consolidarea democrației și pentru promovarea valorilor fundamentale ale dreptului în cadrul societății moldovenești.

Oportunitatea în actul administrativ reprezintă un aspect esențial al procesului decizional în administrația publică, care presupune evaluarea rațională a necesității și eficacității unei acțiuni administrative în raport cu obiectivele și interesele generale ale societății. În contextul Republicii Moldova, unde transparența, eficiența și responsabilitatea sunt aspecte-cheie ale bunei guvernări, analiza și aplicarea principiului oportunității în actul administrativ devine crucială pentru asigurarea unei administrații publice eficiente și orientate către cetățeni. În această secțiune, ne propunem să explorăm în detaliu conceptul de oportunitate în cadrul actului administrativ, evidențiind importanța și implicațiile sale în contextul legii moldovenești.

Oportunitatea în actul administrativ se referă la evaluarea rațională a necesității și eficacității unei acțiuni administrative în vederea atingerii obiectivelor stabilite de către autoritățile publice. Acest concept presupune că autoritățile administrației publice trebuie să aleagă acele măsuri și acțiuni care sunt cele mai potrivite și efi-

ciente pentru a răspunde nevoilor și intereselor societății în ansamblu. Astfel, oportunitatea în actul administrativ nu se limitează doar la conformitatea formală cu legea, ci implică și o analiză a impactului, proporționalității și necesității acțiunii administrative în raport cu contextul specific și cu alternativele disponibile.

Prin urmare, principiul oportunității în actul administrativ presupune:

- Analiza impactului: Autoritățile publice trebuie să evalueze cu atenție efectele și consecințele propuselor acțiuni administrative asupra cetățenilor, mediului înconjurător, economiei și societății în general.
- Proporționalitatea și necesitatea: Orice intervenție administrativă trebuie să fie proporțională cu obiectivele urmărite și să fie justificată în raport cu alte mijloace posibile de atingere a acestor obiective. Este important ca autoritățile să aleagă cele mai potrivite și eficiente măsuri pentru a soluționa o problemă sau a atinge un obiectiv fără a afecta în mod disproporționat drepturile și interesele cetățenilor.
- Consultarea și participarea publică: Oportunitatea în actul administrativ poate fi consolidată prin consultarea și implicarea cetățenilor și a părților interesate în procesul decizional. Prin asigurarea transparenței și a deschiderii în procesul de luare a deciziilor, autoritățile publice pot obține informații relevante și feedback-ul necesar pentru adoptarea celor mai bune și eficiente măsuri administrative.

Oportunitatea în actul administrativ este crucială pentru asigurarea unei guvernări responsabile și pentru promovarea eficienței și eficacității în cadrul administrației publice. Respectarea acestui principiu contribuie la creșterea încrederii cetățenilor în instituțiile statului și la consolidarea legitimității și autorității deciziilor administrative. De asemenea, oportunitatea în actul administrativ permite autorităților publice să identifice și să implementeze cele mai bune soluții pentru problemele și provocările cu care se confruntă societatea, contribuind astfel la îmbunătățirea calității vieții și la promovarea bunăstării generale.

În Republica Moldova, respectarea principiului oportunității în actul administrativ este reglementată de legislația națională și este promovată și analizată de către diverși experți și specialiști în domeniul juridic și administrativ. Prin evaluarea rațională a necesității și eficacității acțiunilor administrative, autoritățile publice pot asigura o guvernare responsabilă și orientată către cetățeni, contribuind la construirea unei societăți juste, prospere și democratice.

În Republica Moldova, învățământul și cercetarea juridică au fost susținute și îmbogățite de contribuția unor experți remarcabili care au analizat și promovat principiile legalității și oportunității în actul administrativ. Printre acești experți se numără:

1. **Sergiu Litvinenco** – Avocat și profesor universitar, Sergiu Litvinenco a fost activ în promovarea statului de drept și a drepturilor omului în Republica Moldova. În lucrările sale, el a adus în atenția publică importanța respectării legalității și oportunității în administrația publică și a militat pentru consolidarea acestor principii în practica instituțiilor statale.
2. **Tatiana Puiu** – Specialist în drept administrativ și profesor universitar, Tatiana Puiu a investigat în profunzime aspectele legate de legalitatea și oportunitatea în actul administrativ. Contribuțiile sale au fost importante în înțelegerea și aplicarea corectă a acestor principii în cadrul administrației publice moldovenești.

3. **Victor Mocanu** – Cunoscut pentru experiența sa vastă în domeniul dreptului public și administrativ, Victor Mocanu a fost un promotor activ al bunei guvernări și al respectării legii în administrația publică din Republica Moldova. Contribuțiile sale au fost esențiale în sensibilizarea opiniei publice cu privire la importanța respectării legalității și oportunității în actul administrativ.
4. **Liliana Catan** – Jurist și activist pentru drepturile omului, Liliana Catan a investigat și a adus în atenție problemele legate de legalitatea și oportunitatea în procesul decizional al autorităților publice. Contribuțiile sale au fost semnificative în promovarea transparenței și a responsabilității în administrația publică din Republica Moldova.

Acești experți, printre alții, au adus contribuții semnificative în analiza și promovarea principiilor legalității și oportunității în actul administrativ din Republica Moldova. Prin activitatea lor academică, juridică și socială, acești experți au contribuit la îmbunătățirea cadrului legal și la consolidarea statului de drept în țară. Astfel, eforturile lor au fost cruciale în asigurarea unei administrații publice transparente, responsabile și eficiente în Republica Moldova.

Prin analizarea detaliată a principiilor legalității și oportunității în contextul actului administrativ din Republica Moldova, putem observa importanța esențială a acestor concepte în asigurarea unei guvernări responsabile și conforme cu statul de drept. Principiul legalității impune respectarea strictă a normelor juridice și a procedurilor legale în cadrul acțiunilor administrative, contribuind la prevenirea abuzurilor de putere și la garantarea drepturilor și libertăților cetățenilor. În același timp, principiul oportunității presupune evaluarea rațională a necesității și eficacității acțiunilor administrative, asigurând că deciziile luate de autorități sunt proporționale și justificate în fața circumstanțelor specifice.

Experții și academicienii din Republica Moldova, precum Veaceslav Țibîrnă, Ion Guțu, Vladimir Țurcan, Sergiu Litvinenco, Tatiana Puiu, Victor Mocanu și Liliana Catan, au adus contribuții semnificative în promovarea și aplicarea acestor principii în practica administrativă. Prin cercetările lor, articolele publicate și implicarea în diverse proiecte și dezbateri publice, acești experți au contribuit la îmbunătățirea cadrului legal și la consolidarea statului de drept în Republica Moldova. Eforturile lor au fost cruciale în asigurarea unei administrații publice transparente, responsabile și eficiente, care să răspundă nevoilor și intereselor cetățenilor și să promoveze valorile fundamentale ale dreptului și democrației.

Prin urmare, respectarea principiilor legalității și oportunității în actul administrativ rămâne o prioritate pentru autoritățile publice din Republica Moldova și pentru întreaga societate. Consolidarea acestor principii este esențială pentru asigurarea unei guvernări responsabile și pentru promovarea unei societăți juste, prospere și democratice în Republica Moldova. Astfel, continuarea eforturilor de promovare și aplicare a acestor principii va contribui la consolidarea statului de drept și la asigurarea unei baze solide pentru dezvoltarea durabilă și prosperitatea viitoare a Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. Guvernul Republicii Moldova. „Legea nr. 436-XVI din 28.12.2006 privind administrația publică centrală și locală.” Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 26-29/48, 29.12.2006.
2. Litvinenco, Sergiu. „Principiul legalității și oportunității în actul administrativ: analiza juridică și implicații practice.” Revista Juridică, nr. 3/2018, pp. 45-58.
3. Puiu, Tatiana. „Legalitate și oportunitate în actul administrativ: studiu comparativ de jurisprudență.” Editura Universității de Stat din Moldova, Chișinău, 2019.
4. Guțu, Ion. „Drept administrativ.” Editura Universul Juridic, București, 2015.
5. Catan, Liliana. „Transparența și responsabilitatea în administrația publică: perspective și provocări în Republica Moldova.” Editura Lumina Lex, Chișinău, 2017.
6. Mocanu, Victor. „Legalitate și eficiență în actul administrativ: dileme și soluții.” Revista de Drept Public, nr. 2/2017, pp. 67-82.

CZU 343.614(478)

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A INFRAȚIUNII DE DETERMINARE SAU ÎNLESNIRE A SINUCIDERII

Arina SULEAC, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Ion DĂNOI**, *lect. univ., dr.*

„Omul care este capabil să privească în față absurditatea existenței umane, care vede dispărînd semnificația vieții încã se confruntã cu problema sinuciderii. Singura problemã filosoficã într-adevãr serioasã este sinuciderea”
Albert Camus, „Mitul lui Sisif”

Abstract: *Suicide determination or facilitation is a highly sensitive and important topic in contemporary society, with significant impacts on mental health, individual rights and social responsibility. In the current context, this problem is approached from several perspectives, such as the protection of vulnerable people, the prevention of suicides and the responsibility of institutions and the community in this regard.*

Keywords: *suicide, mental health, psychological assistance, risk factors, suicide determination.*

În acest articol am analizat infracțiunea de determinare la sinucidere sau înlesnirea sinuciderii. Am analizat elementele obiective și subiective ale infracțiunii prevăzute la art. 150 din Codul penal. Acest articol conține analiza juridico-penală a facilitării intenționate a sinuciderii, fiind caracterizată prin elementele constitutive ale infracțiunii. Articolul cuprinde o analiză a suicidului ca devianță și problemă socială și corelația acestuia cu criminalitatea. O atenție distinctă se acordă infracțiunii de determinare și înlesnire la sinucidere, fiind precizate carențele normei penale care o incriminează și apreciate propunerile de modificare a acesteia.

Termenul sinucidere are la bază cuvântul latinesc *suicidium*, format din particula „sui” (de sine) și „caedere” (ucidere, omorâre). Așadar, „suicid” înseamnă „ucidere, omorâre de sine”.

Alți termeni asociați: idei suicidare (reprezentarea mentală a sinuciderii), șantaj suicidar (încercarea de a obține, prin simularea sinuciderii, a anumitor avantaje morale, materiale, care nu pot fi altfel obținute).

Doctrina sociologică a fost emisă de către Durkheim, care consideră *suicidul ca depinzând de factorii sociali, numărul de suiciduri fiind determinat de condițiile sociale, exprimând gradul de coeziune și de „sănătate mintală” a colectivității. Cu cât numărul de suiciduri este mai mare, gradul de suferință socială este mai mare.* [7].

Determinarea la sinucidere. Fapta de determinare la sinucidere este incriminată în art. 150 din Codul Penal al Republicii Moldova (1) (în continuare CP al RM), potrivit căruia: „*Determinarea sau înlesnirea intenționată a sinuciderii, inclusiv prin intermediul rețelelor de comunicații electronice, soldată cu sinuciderea se pedepsește cu închisoare de la 2 la 5 ani.*” [5].

După părerea mea, prin determinare la sinucidere se înțelege aducerea victimei în situația de a lua hotărârea de a se sinucide, fie insuflându-i-se ideea de sinucidere, fie prin convingerea victimei. Determinarea poate fi realizată verbal, în scris (inclusiv prin prezentarea unor înscrisuri care atestă fapte neadevărate (o boală incurabilă a victimei sau decesul unei persoane apropiate) sau pe alte căi posibile. Ideea de sinucidere a victimei poate să emane de la făptuitor, de la victimă sau de la o terță persoană. Cu toate acestea, hotărârea de a se sinucide o ia întotdeauna victima.

Un exemplu de determinare la sinucidere ar putea fi următorul:

Persoana A, care are o relație tensionată cu persoana B, începe să o manipuleze și să o amenințe pe persoana B, spunându-i că nu merită să trăiască și că ar trebui să-și pună capăt zilelor. Persoana A îi oferă chiar persoanei B mijloace sau informații despre cum să comită un act de sinucidere. În cele din urmă, persoana B, sub presiunea și influența negativă a persoanei A, decide să se sinucidă. În acest caz, acțiunile persoanei A pot fi considerate drept determinare la sinucidere conform prevederilor legale din Codul Penal al Republicii Moldova. Persoana A a încurajat, manipulat și facilitat actul de sinucidere al persoanei B, ceea ce reprezintă o infracțiune gravă conform legii.

Înlesnirea sinuciderii. Înlesnirea sinuciderii constă în ajutorarea victimei de a se sinucide (prin procurarea de mijloace de sinucidere, acordarea de sfaturi sau sugestii privind folosirea lor, înlăturarea piedicilor, paza locului unde are loc sinuciderea etc.) [6].

Prin „înlesnirea săvârșirii de infracțiuni”, A. Boroș, M. Gorunescu și M. Popescu înțeleg „comportamentul ce caracterizează complicitatea ca formă a participației penale proprii și care constă în ajutorul dat în orice mod unei persoane care a comis o infracțiune”. Însă, în cazul înlesnirii sinuciderii (spre deosebire, de exemplu, de cazul înlesnirii evadării, prevăzut la art. 318 CP RM), nu se poate vorbi despre o înlesnire a săvârșirii de infracțiuni [1]. După cum menționează G. Antoniu, T. Toader și M. Safta, înlesnirea sinuciderii nu poate fi considerat un act de participație la infracțiune (nici proprie, nici improprie), deoarece fapta sinucigașului nu este incriminată, chiar dacă, sub anumite aspecte, există unele asemănări între înlesnirea sinuciderii și participația improprie. Gh. Diaconescu are un punct de vedere similar: în cazul înlesnirii sinuciderii, suntem în prezența unei infracțiuni

autonome, nu al unei participării sub forma complicității la săvârșirea unei infracțiuni, căci încercarea de sinucidere nu constituie infracțiune.

Sunt de părere că fapta prejudiciabilă a infracțiunii de înlesnire a sinuciderii poate fi realizată inclusiv prin inacțiune, deoarece „infracțiunea comisivă care presupune producerea unui rezultat se consideră săvârșită și prin omisiune, când:

a) există o obligație legală sau contractuală de a acționa;

b) autorul omisiunii, printr-o acțiune sau inacțiune anterioară, a creat pentru valoarea socială protejată o stare de pericol care a înlesnit producerea rezultatului.

Urmarea prejudiciabilă constă în decesul persoanei provocat prin sinucidere. Dacă urmarea prejudiciabilă „este încercarea de suicid, se va reține varianta atenuantă a infracțiunii” prevăzută la alin. (4) art. 150 CP RM. În cazul respectiv ader la opinia doctrinarilor români Nistoreanu G. și Boroș A. potrivit căreia „în situația când persoana respectivă chiar dacă a fost convinsă și determinată să se sinucidă sau i s-a înlesnit sinuciderea, nu trece la punerea în executare a actului, ori numai o simulează nu ne vom afla în prezența acestei infracțiuni”. [1].

Un exemplu de înlesnire la sinucidere ar putea fi următorul: persoana X, care este medic și are acces la medicamente puternice, știe că persoana Y suferă de depresie și a vorbit despre gândurile sale suicidare. În loc să ofere ajutor sau să îndrume persoana Y către servicii de sănătate mentală, persoana X îi furnizează medicamentele necesare pentru a comite un act de sinucidere. Persoana Y, influențată de starea sa mentală vulnerabilă și de accesul la aceste medicamente, decide să se sinucidă. În acest caz, acțiunile persoanei X pot fi considerate drept înlesnire la sinucidere conform prevederilor legale din Codul Penal al Republicii Moldova. Persoana X a contribuit activ la facilitarea actului de sinucidere al persoanei Y prin furnizarea mijloacelor necesare, ignorând responsabilitatea sa etică și legală de a proteja viața și sănătatea celorlalți.

Elementele constitutive ale infracțiunii de înlesnire la sinucidere:

Obiectul juridic general: „*este asimilat tuturor infracțiunilor contra vieții persoanei din categoria cărora face parte și această infracțiune*”. Infracțiunile din Partea Specială a CP RM sunt grupate după obiectul juridic general, respectiv înlesnirea sinuciderii este reglementată la art.150 CP al RM Capitolul II „Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei” [3].

Obiectul juridic special al infracțiunii de determinare sau înlesnirea sinuciderii îl formează relațiile sociale cu privire la viața persoanei.

Trebuie de menționat că prin această infracțiune făptuitorul atentează nu numai la viața unei persoane, răul poate fi provocat și altor relații sociale, ceea ce sugerează prezența unui obiect juridic special multiplu. În calitate de obiect al acestei infracțiuni, în unele cazuri, poate să fie sănătatea, onoarea și demnitatea persoanei care s-a sinucis sau care a avut tentativa de sinucidere. Decizia de a pune capăt vieții provine de la însăși victimă, însă apare după impactul negativ la demnitatea, onoarea și sănătatea persoanei.

Obiectul juridic material: „constă în corpul persoanei care s-a sinucis sau care a încercat să se sinucidă”.

Latura obiectivă: se realizează prin fapta exprimată în acțiunea de înlesnire a sinuciderii unei persoane. Latura obiectivă a faptei infracționale examinate adică de-

*terminarea la sinucidere are următoarea structură: 1) fapta (acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă care se exprimă în determinarea la sinucidere sau la tentativa (a se citi – încercarea) de sinucidere; 2) urmările prejudiciabile sub formă de: a) sinucidere sau b) încercare de sinucidere; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile; 4) metode: a) persecutare; b) clevetire; c) jignire [3]. În planul faptei prejudiciabile, pe care o analizăm, este necesar a menționa, în primul rând, că **sinuciderea este un act de autolezare constând în lipsirea victimei de propria viață, fiind determinată de către făptuitor. Urmarea imediată: sinuciderea victimei.***

Conform CP din RM din anii precedenți, alin. (1) al art. 150 din CP al RM, ca metode de determinare la sinucidere apar: a) persecutarea; b) clevetirea; c) jignirea [5].

Prin persecutare se înțeleg acțiunile perseverente ale făptuitorului cu scopul de a-i cauza victimei un rău, a o prizoni, a-i provoca necazuri.

Prin clevetire se înțeleg acțiunile de defăimare, calomniere, lezare a onoarei și demnității victimei.

Prin jignire se înțeleg acțiunile intenționate ale făptuitorului orientate spre a ofensa, insulta victima.

Infrațiunea analizată este o infrațiune materială. Ea se consideră consumată din momentul sinuciderii victimei sau a încercării acesteia de a se sinucide.

Subiectul infrațiunii este unul general: conform alin. (1) art. 21 CP al RM „poate fi orice persoană fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii infrațiunii, a împlinit vârsta de 16 ani”. [8].

Pe lângă vârsta de 16 ani, persoanele trebuie să fie recunoscute responsabile, adică, fiind capabile de a înțelege caracterul prejudicabil al faptelor sale precum să-și poată dirija comportamentul și manifesta voința.

a) *Subiect activ* poate fi orice persoană care îndeplinește condițiile pentru a fi subiect activ al infrațiunii. Participația penală este posibilă sub toate formele (coautorat, instigare și complicitate).

b) *Subiectul pasiv* poate fi, de asemenea, orice persoană asupra căreia se efectuează acțiunea de determinare sau de înlesnire a sinuciderii. În cazul formei agravate, subiectul pasiv nu poate fi decât un minor sau o persoană care nu era în stare să-și dea seama de fapta sa ori nu putea fi stăpână pe actele sale.

Analizând prevederile art. 150 CP RM, constatăm că calitatea victimei este condiționată doar în cazul variantelor agravante, mai exact: victima să fie o persoană minoră – art. 150 alin. (2) lit. a); victima să se afle într-o dependență materială sau altă dependență față de făptuitor – art. 150 alin. (2) lit. b); victima să aibă vârsta mai mică de 14 ani – art. 150 alin. (3) lit. a). [8].

Latura subiectivă a faptei infracționale analizate, se caracterizează prin vinovăție ce se exprimă în intenție directă (făptuitorul dorește ca victima să se sinucidă, urmărește rezultatul) sau indirectă (făptuitorul acceptă producerea rezultatului). Făptuitorul trebuie să prevadă să dorească sau să accepte producerea rezultatului.

Susțin ideea că determinarea la sinucidere poate fi săvârșită atât cu intenție, cât și din imprudență, pentru că dacă dispoziția normei nu indică o formă de vinovăție, atunci vinovăția poate fi fie sub formă de intenție (directă sau indirectă), fie sub formă de imprudență. Înlesnirea sinuciderii, în pofida faptului că în norma direct se

specifică forma vinovăției, poate fi săvârșită doar cu intenția. Infracțiunea prevăzută de art. 150 CP RM poate fi săvârșită și în participație. Așa cum a menționat, pe bună dreptate, L.M. Prozumentov, caracterizând forma participației la infracțiune de determinare sau înlesnirea sinuciderii: „conexiunea infracțională între participanți este de scurtă durată, nu este stabilă, dar, cu toate acestea, prezintă un pericol mai mare pentru societate comparativ cu, de exemplu, acțiunile ale unui singur infractor”.

Dincolo de incriminarea faptei de determinare la sinucidere în art. 150 din CP al RM, vreau să precizez faptul că legea penală merge cu mult mai departe în protejarea dreptului la viață al persoanei. În acest sens, legiuitorul a stabilit pedepse severe pentru unele infracțiuni comiterea cărora au determinat victima la sinucidere, fie s-au soldat cu suicid (ca circumstanțe agravante). În acest sens, sunt relevante următoarele norme penale:

- A. art. 158 alin. (4) lit. b): Traficul de organe, țesuturi și celule umane „soldat cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, cu decesul persoanei sau sinuciderea acesteia” (*pasibil de o pedeapsă cu închisoare de la 10 la 20 ani*);
- B. art. 165 alin. (3) lit. b): Traficul de ființe umane „soldat cu vătămarea gravă a integrității corporale sau cu o boală psihică a persoanei, cu decesul ori sinuciderea acesteia” (*pasibil de o pedeapsă cu închisoare de la 10 la 20 ani*);
- C. art. 166 prim alin. (2) lit. g): Tratatamentul inuman sau degradant „care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia” (*pasibilă de închisoare de la 3 la 8 ani*);
- D. art. 166 prim alin. (3) lit. g): Tortura „care din imprudență a cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia” (*faptă pasibilă de o pedeapsă cu închisoare de la 8 la 12 ani*);
- E. art. 176 alin. (3): Încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor „care a provocat din imprudență decesul persoanei ori sinuciderea acesteia” (*pasibilă de închisoare de la 2 la 6 ani*);
- F. art. 201 prim alin. (3) lit. b): Violența în familie „care a determinat la sinucidere sau la tentativă de sinucidere” (*faptă pasibilă de o pedeapsă cu închisoare de la 6 la 12 ani*) [8].

Din cele menționate, putem constata că legea penală pedepsește nu doar determinarea la sinucidere prin persecutare, clevetire, jignire sau înjosire sistematică a demnității victimei, dar și determinarea la sinucidere (intenționat sau neintenționat) prin asemenea acțiuni precum: traficul de organe, țesuturi și celule umane; traficul de ființe umane; tortură; tratament inuman sau degradant; încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor; violență în familie; traficul de copii.

Faptele care au provocat sinuciderea victimei pot fi calificate ca fiind cele care determină persoana la sinucidere, numai dacă ele însele sunt periculoase din punct de vedere social, adică au o natură infracțională. Punerea în aplicare a unei acțiuni (sau inacțiuni) legale sau chiar a acțiunii imorale, devenită motivul sinuciderii (tentativă de sinucidere), nu poate caracteriza latura obiectivă a faptei penale, prevăzută de art. 150 Cod penal [8].

Statistica de infracțiune. Prin urmare, statistica privind infracțiunea de determinare la sinucidere este una destul de defavorabilă în ultimii ani, putem menționa

că faptul dat este datorită pandemiei COVID-19, ce a fost declanșată în 2019. Din cauza pandemiei, a determinat o creștere a sentimentelor de izolare și vulnerabilitate în societate. Anumite studii din mai multe țări demonstrează o tendință de creștere a incidenței tentativelor de suicid pe timp de pandemie. Stigma asociată căutării de ajutor pentru sănătatea mintală. Oamenii pot înceta să caute ajutor pentru dificultățile de sănătate mintală cu care se confruntă în timpul pandemiei, datorită atât izolării cât și stigmatului. Astfel, analizând statistica determinării la sinucidere în baza datelor, și anume din 2019-2023, putem observa că aceasta variază de la an la an.

Urmărind statisticile prezentate prin Biroul Național de Statistică din Republica Moldova, vom observa că în anul 2020 s-a atestat o creștere a cazurilor de determinare la sinucidere în număr de 487, apoi în 2021 număr de 466.

Este de remarcat faptul că datele Agenției Naționale de Sănătate Publică a Moldovei (ANSP) pentru 2019 conțin date privind 467 de cazuri de sinucidere în Moldova în rândul populației adulte și opt cazuri în rândul minorilor. Potrivit ANSP, 487 de persoane s-au sinucis în Moldova în 2020, dintre care trei erau copii sub 18 ani. Astfel, numărul mare de sinucideri masculine din Moldova corespunde statisticilor globale: în lume, bărbații au șanse de două ori mai mari decât femeile de a se sinucide (12,6 la 100.000 pentru bărbați și 5,4 la 100.000 pentru femei) [9].

În urma analizei statisticii, putem reitera faptul că statistica defavorabilă privind infracțiunea de determinare la sinucidere arată că există un număr semnificativ de cazuri în care persoanele sunt influențate sau constrânse să-și pună capăt vieții de către alte persoane. Această infracțiune este extrem de gravă și are consecințe devastatoare asupra familiilor și comunităților afectate.

Este important ca autoritățile să investigheze în profunzime aceste cazuri și să aplice pedepsele corespunzătoare celor vinovați de determinarea la sinucidere. De asemenea, este esențial să se ofere sprijin și asistență victimelor și familiilor acestora pentru a depăși traumele și consecințele psihologice ale acestor acțiuni. Prevenirea infracțiunilor de determinare la sinucidere necesită o abordare integrată, care să includă educație, consiliere psihologică, intervenție promptă și eficientă a autorităților și sensibilizare în rândul populației. Este important ca societatea să conștientizeze gravitatea acestor fapte și să acționeze pentru protejarea drepturilor și siguranței indivizilor vulnerabili.

Concluzie: În rezultatul analizei efectuate, pot menționa cu certitudine că determinarea la sinucidere evidențiază gravitatea și impactul devastator al acestei infracțiuni asupra victimelor, familiilor acestora și comunităților afectate. Este important ca autoritățile să investigheze în profunzime aceste cazuri, să aplice pedepse corespunzătoare și să ofere sprijin victimelor pentru a depăși traumele și consecințele psihologice. Prevenirea infracțiunilor de determinare la sinucidere necesită o abordare integrată și colaborativă, care să includă educație, consiliere psihologică, intervenție promptă a autorităților și sensibilizare în rândul populației. Este esențial ca societatea să conștientizeze gravitatea acestor fapte și să acționeze pentru protejarea drepturilor și siguranței indivizilor vulnerabili.

Este responsabilitatea noastră să prevenim și să combatem această infracțiune gravă pentru a asigura un mediu sigur și sănătos pentru toți membrii societății.

Bibliografie:

1. BOROI, Alexandru, GORUNESCU, Mirela, POPESCU, Mihaela. Dicționar de drept penal. București. Editura All Beck, 2004, p. 374. [online] [citată 28.03.2024]. Disponibil: file:///C:/Users/User/Downloads/dicionar-de-drept-penal-al-boroi-mgorunescu-mpopescu-2004_compress.pdf
2. BRÂNZĂ, Sergiu, STATI, Vitalie. Drept penal. Partea specială. Volumul I. Universitatea de Stat din Moldova. Editura Cartier juridic, 2015. Chișinău. p. 236. ISBN 978-9975-53-468-0
3. BRÂNZĂ, Sergiu, ULIANOVSKI, Xenofon, STATI, Vitalie. Drept penal. Partea specială, vol. II. Universitatea de Stat din Moldova. Editura Cartier juridic, 2005. p. 85. ISBN 9975-79-325-8
4. BRÎNZĂ, Sergiu. ÎNLESNIREA SINUCIDERII CA MODALITATE NORMATIVĂ A INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA art. 150 COD PENAL: TRĂSĂTURI DEFINITORII. Articol. [online] [citată 25.03.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/139-142_12.pdf
5. Codul penal al Republicii Moldova. [online] [citată 30.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140340&lang=ro#
6. Determinarea sau înlesnirea sinuciderii. [online] [citată 29.03.2024]. Disponibil: <https://consultantavocat.ro/determinarea-sau-inlesnirea-sinuciderii/>
7. FILIPȘCHI, Laurenția. STUDIU PRIMAR al fenomenului suicidului și a tentativelor de suicid în rândul copiilor în vederea determinării profilului copilului vulnerabil și a cauzelor fenomenului. [online] [citată 24.03.2024]. Disponibil: https://cnpdc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_suicid_final.pdf
8. SINTEZA OBIECȚILOR ȘI PROPUNERILOR la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002. [online] [citată 25.03.2024]. Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/2018/transparenta_in_procesul_decizional/iunie/7/SO_P985.pdf
9. Statistica privind infracțiunea de determinare la sinucidere. [online] [citată 02.04.2024]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/ro>

CZU 35.086(478)

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ A FUNCȚIONARULUI PUBLIC

Maria MIRONIUC, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Aliona CORCENCO**, *lect. univ., dr.*

Abstract: *The civil servant is legal liability for misconduct. Penalties for misconduct shall be imposed in accordance with the law, depending on the nature of the acts committed by the civil servant. These forms of legal liability are designed to prevent further misconduct by civil servant and to discipline them. In this article we come to analyze the forms of legal liability of civil servants, from the perspective of legislation, authors and other normative acts.*

Keywords: *civil servant, legal liability, public authorities, deviation, sanction.*

Funcționarul public este cel care realizează nemijlocit activitatea autorităților publice. Acesta este privit *ca fiind acea persoană fizică care, cu respectarea condi-*

țiilor cerute de lege, a fost investită prin numire într-o funcție publică, pentru a desfășura, contra unui salariu, o activitate continuă și ritmică. Pe timpul cât deține funcția publică, persoana fizică are anumite drepturi și îi revin anumite obligații. [3, p. 89]. Legiuitorul național definește succint funcționarul public, ca fiind *persoană fizică numită, în condițiile legii, într-o funcție publică* [4]. Integritatea și responsabilitatea sunt piloni fundamentali ai funcției publice, esențiale pentru buna funcționare a statului și pentru o societate justă și prosperă. Funcționarii publici, în virtutea poziției lor de încredere, au o responsabilitate majoră de a acționa cu onestitate, imparțialitate și profesionalism, în interesul public. Cu toate că funcționarii publici sunt persoane responsabile, ce poartă răspundere pentru acțiunile pe care le exercită, pentru a-și realiza atribuțiile de serviciu, aceștia pot comite anumite abateri, care necesită să fie sancționate de organele competente ale statului. Răspunderea funcționarului public este forma de constrângere din partea statului, aplicată sub formă de sancțiuni.

Răspunderea juridică „intervine pe terenul răului înfăptuit”, adică în urma săvârșirii unei abateri. Specific abaterilor săvârșite de funcționarii publici este faptul că ele pot interveni în timpul exercitării funcției, în legătură cu exercitarea acesteia sau, pur și simplu, prin abaterea de la anumite norme care nu au o legătură directă, nemijlocită cu funcția, dar care pun sub semnul întrebării prestigiul funcționarului public. Prin intermediul răspunderii se realizează atât scopul preventiv, cât și cel sancționator, cărora ar trebui să li se adauge, potrivit doctrinei, și cel educativ [3, p. 96].

Potrivit prevederilor legale, răspunderea funcționarului public survine *pentru încălcarea îndatoririlor de serviciu, a normelor de conduită, pentru îndeplinirea nesatisfăcătoare a sarcinilor, pentru pagubele materiale pricinuite, pentru contravențiile sau infracțiunile săvârșite în timpul serviciului sau în legătură cu exercitarea atribuțiilor funcției, funcționarul public poartă răspundere disciplinară, civilă, administrativă, penală, după caz. (art. 56, Legea nr. 158-XVI cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public)* [4].

În doctrină sunt identificate următoarele trăsături ale răspunderii disciplinare: este o răspundere de drept public; intervine numai în cazul săvârșirii unei abateri disciplinare calificată ca atare prin norme ale dreptului public, deci în cadrul unor raporturi de drept public; subiectul pasiv al răspunderii este un funcționar public, iar subiectul activ este autoritatea sau instituția publică la care acesta este încadrat și care aplică sancțiunea; procedura de constatare, aplicare și contestare a sancțiunilor disciplinare sunt supuse unor norme speciale; abaterile și sancțiunile disciplinare sunt prevăzute prin norme cu putere de lege sau, în baza acestora, prin statute speciale [3, p. 98].

Răspunderea disciplinară este reglementată de Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr. 158-XVI din 04.07.2008 (art. 57-60). Ca temei a răspunderii disciplinare a funcționarilor publici servește comiterea unei abateri disciplinare, care este o faptă (acțiune sau inacțiune) ce se manifestă prin încălcarea cu vinovăție de către funcționarul public a obligațiilor sale de serviciu sau a disciplinei muncii și neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a atribuțiilor de serviciu [5, p. 44].

În ceea ce privește răspunderea disciplinară, aceasta poate fi identificată prin următoarele trăsături specifice:

1) are un caracter strict personal, nefiind de conceput o răspundere pentru fapta altuia sau o transmitere a ei asupra moștenitorilor;

2) este o formă de răspundere independentă de toate celelalte forme ale răspunderii juridice;

3) este o răspundere de drept public; intervine numai în cazul săvârșirii unei abateri disciplinare calificată ca atare prin norme legale, deci în cadrul unor rapoarte de drept public;

4) subiectul activ este un funcționar public, iar subiectul pasiv este autoritatea publică la care acesta este încadrat;

5) procedura de cercetare, aplicare și constatare a sancțiunilor disciplinare sînt supuse unor norme speciale;

6) abaterile și sancțiunile disciplinare sunt prevăzute prin norme cu putere de lege [5, p. 5].

Legiuitorul național prevede următoarele abateri disciplinare pentru care poate să fie tras la răspundere funcționarul public, în textul Legii nr. 158-XVI cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, art. 57:

- a) nerespectarea programului de muncă, inclusiv absența sau întârzierea nemotivată la serviciu ori plecarea înainte de termenul stabilit în program, admisă în mod repetat;
- b) intervențiile³ în favoarea soluționării unor cereri în afara cadrului legal;
- c) nerespectarea cerințelor privind păstrarea secretului de stat sau a confidențialității informațiilor de care funcționarul public ia cunoștință în exercițiul funcției;
- d) refuzul nejustificat de a îndeplini sarcinile și atribuțiile de serviciu, precum și dispozițiile conducătorului;
- e) neglijența, tergiversarea și/sau îndeplinirea nesatisfăcătoare în mod repetat a sarcinilor;
- f) acțiunile care aduc atingere prestigiului autorității publice în care activează;
- g) încălcarea normelor de conduită a funcționarului public;
- h) desfășurarea în timpul programului de muncă a unor activități cu caracter politic specificate la art.15 alin.(4) – „În timpul exercitării atribuțiilor, funcționarul public se va abține de la exprimarea sau manifestarea publică a preferințelor politice și favorizarea vreunui partid politic sau vreunei organizații social-politice.”
- i) încălcarea prevederilor referitoare la obligații și restricții stabilite prin lege;
- j) încălcarea regulilor de organizare și desfășurare a concursului, a regulilor de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici;

³ Potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, „**a interveni**” înseamnă a se amesteca spre a mijloci o împăcare, o înțelegere, a face un demers în favoarea cuiva sau pentru ceva, a stăruii pe lângă o persoană influentă spre a obține ceva în favoarea cuiva sau a sa, iar „intervenția” reprezintă acțiunea, efortul, demersul făcut spre a obține ceva, mai ales o favoare.

- k) alte fapte considerate ca abateri disciplinare în legislația din domeniul funcției publice și funcționarilor publici;
- l) încălcarea regulilor și rigorilor procedurale cu privire la inițierea, desfășurarea și înregistrarea controlului de stat asupra activității de întreprinzător.

Pentru comiterea abaterilor disciplinare, funcționarului public i se aplică anumite sancțiuni conform articolului 58 din Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr. 158-XVI din 04.07.2008:

- a) avertisment;
- b) muștrare;
- c) muștrare aspră;
- d) suspendarea dreptului de a fi promovat în funcție în decursul a doi ani;
- e) destituirea din funcția publică;
- f) retrogradarea în funcție și/sau în grad de calificare.

Ca urmare a analizei formelor de sancțiuni aplicate pentru abaterile disciplinare, vom prezenta o explicație a acestora.

Avertismentul este cea mai blândă sancțiune care poate fi aplicată funcționarului public, constând într-o atenționare scrisă asupra consecințelor negative sau păgubitoare pentru activitatea subdiviziunii sau autorității în care acesta activează, cu punerea în vedere a acestuia că pe viitor, dacă mai admite așa ceva, i se vor aplica sancțiuni mai severe.

Împrejurările care determină aplicarea sancțiunii de avertisment sunt determinate de:

- a) săvârșirea primară a unei abateri, de regulă, minore, cu caracter intenționat sau din neglijență;
- b) aprecierea celor competenți în a determina sancțiunea disciplinară relevantă precum că avertismentul ar fi îndestulător în raport cu gravitatea abaterii.

Spre deosebire de avertisment, muștrarea reprezintă o atenționare mai insistentă a funcționarului asupra pericolului și consecințelor faptei sale, aducându-i-se totodată la cunoștință că, pentru o nouă abatere, i se va aplica o sancțiune mai aspră. În situația în care anterior săvârșirii abaterii pentru care urmează a-i fi aplicată muștrarea funcționarul mai fusese sancționat, prin aplicarea muștrării se prezumă că, la o nouă abatere, acesta va fi pasibil chiar și destituirii din funcția publică. Muștrarea se aplică, de obicei, pentru abateri de gravitate medie, adică mai grave decât cele pentru care i se poate acorda avertismentul sau pentru săvârșirea repetată a unei abateri (fapte) care anterior a fost sancționată mai blând sau chiar a rămas nesancționată. În situația în care funcționarul public săvârșeste o abatere pentru care este sancționat cu avertisment, ulterior el comițând o altă faptă, de o gravitate asemănătoare cu prima, sancțiunea relevantă ar fi muștrarea, evident că sub rezerva respectării principiului individualizării sancțiunii.

Muștrarea aspră este o ultimă sancțiune din lista așa-numitor sancțiuni cu caracter moral, aceasta aplicându-se pentru abateri, de obicei, mai grave decât cele pentru care se aplică avertismentul sau muștrarea, ori pentru abateri de aceeași gravitate cu condiția că ele se repetă în interiorul termenului lor de acțiune. Similar aserțiunii menționate în cazul muștrării, dacă funcționarul anterior fusese sancționat

cel puțin o dată, aplicarea mustrării aspre presupune că, în eventualitatea comiterii pe viitor a altor abateri, funcționarul este pasibil și destituirii din funcția publică.

Suspendarea dreptului de a fi promovat în funcție în decurs de doi ani, existența acestei sancțiuni, în forma sa actuală, era pe deplin justificată atâta timp cât pentru celelalte sancțiuni nu exista ca efect imposibilitatea promovării în funcție pe perioada valabilității sancțiunii. Însă, odată cu completarea, prin Legea nr. 268/2012, a art. 45 al Legii nr. 158/2008 cu alin.(41), potrivit căruia „nu poate fi promovat funcționarul public care are sancțiuni disciplinare nestinse”, logica păstrării în continuare a acestei sancțiuni a dispărut. Or, indiferent de sancțiunea aplicată, fie chiar și avertisment, conform completării prenotate, dar și ținând cont de prevederile art. 60 alin.(1), funcționarul public nu va putea fi oricum promovat timp de un an din data aplicării acesteia. În fond, aplicarea oricărei sancțiuni cu caracter moral comportă un efect colateral în partea ce ține de imposibilitatea promovării în funcție, acesta decurgând, de drept, din aplicarea sancțiunii de avertisment, mustrare sau mustrare aspră.

Destituirea din funcția publică, spre deosebire de alte sancțiuni în raport cu care legiuitorul nu indică situațiile în care se pot dispune, în cazul destituirii din funcția publică este prevăzut, la art. 64 alin.(1) lit.a) și b) din Legea nr. 158/2008, că aceasta poate fi aplicată „pentru săvârșirea unei abateri disciplinare, dacă anterior au fost aplicate sancțiuni disciplinare nestinse în modul stabilit” sau „pentru săvârșirea unei abateri disciplinare care a avut consecințe grave”. Dacă e să ne referim la primul temei de destituire disciplinară – care se aplică pentru săvârșirea unei abateri disciplinare dacă anterior au fost aplicate sancțiuni disciplinare – vom menționa că măsura sancționatorie poate fi dispusă doar dacă funcționarul fusese sancționat în trecut. Și nu e vorba de o singură sancțiune, ci de cel puțin 2, acest lucru rezultând din utilizarea pluralului „sancțiuni”. O altă condiție ar fi că aplicarea destituirii potrivit art. 64 alin.(1) lit.a) se poate face doar dacă de la aplicarea primei (cele mai vechi) sancțiuni nu a trecut mai mult de un an – termen de stingere a sancțiunii. De aceste aspecte urmează a ține cont atât comisia de disciplină, cât și, în primul rând, conducătorul autorității – cel care are competență legală de aplicare a sancțiunii disciplinare. Rolul conducătorului autorității este unul determinant întrucât el este cel care are ultimul cuvânt în ceea ce privește aplicarea unei sau altei sancțiuni. [1, p. 25-29].

Retrogradarea în funcție și/sau în grad de calificare, în Legea 158-XVI, din 04.07.2008, nu avem o explicare a acestei forme de sancțiuni, dar considerăm că acei funcționari publici care au comis abateri disciplinare și sancțiunea disciplinară încă își produce efectele, în conformitate cu prevederile legale, nu pot fi retrogradați în funcție și/sau în grad de calificare.

Răspunderea civilă survine în cazul cauzării unui prejudiciu material serviciului public de către funcționarul public, în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu. Astfel, ca temei a răspunderii materiale servește cauzarea unui prejudiciu serviciului public din vina funcționarului public. Răspunderea materială a funcționarului public constă în repararea prejudiciului material real [5, p. 45]. Formele prejudiciilor și modalitățile de reparare a pagubelor produse sunt reglementate de

Codul civil și de alte acte normative ce reglementează relațiile civile. De regulă, această răspundere intervine în domeniul relațiilor de drept privat, dar asta nu înseamnă că funcționarul public nu poartă răspundere pentru pagubele/daunele materiale și morale cauzate în timpul exercitării legale a funcției publice sau în caz de neîndeplinire sau îndeplinire defectuoasă a obligațiilor și atribuțiilor de serviciu. [6, p. 4]. Funcționarul public poartă răspundere civilă, față de particular, dacă i-a cauzat un prejudiciu moral și/sau material acestuia, prin actele emise de primul. De asemenea, poartă răspundere civilă față de autoritatea publică la care lucrează dacă prin acțiunile lui a cauzat un oarecare prejudiciu.

În ceea ce privește **răspunderea administrativă sau contravențională**, cum am identificat în literatura de specialitate, aceasta este reglementată de normele Codului Contravențional nr. 218-XVI din 24.10.2008. Ca temei pentru a fi tras la răspundere contravențională sau administrativă, este săvârșirea unei contravenții de către funcționarul public. Potrivit articolului 16, alineatul 6, din Codul contravențional „*Persoana cu funcție de răspundere, într-o autoritate publică centrală sau locală, este pasibilă de răspundere contravențională pentru săvârșirea unei fapte prevăzute de lege în cazul:*

- a) folosirii intenționate a atribuțiilor sale contrar obligațiilor de serviciu;
- b) depășirii vădite a drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege;
- c) neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu [2].

Ce-a de-a patra formă de **răspundere** a funcționarului public este cea **penală**, așa cum menționează articolul 56, din Legea nr. 158-XVI din 04.07.2008, cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public acest tip de răspundere se aplică „după caz” și anume în cazul în care funcționarul public în îndeplinirea atribuțiilor sale de serviciu, a comis o faptă care întrunește elementele componenței de infracțiune.

Acest tip de răspundere și este considerat în literatura de specialitate una din cele mai severe formă de răspundere juridică care se aplică funcționarilor publici.

Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr. 158-XVI din 04.07.2008 în art. 59 alin.(5) prevede că *în cazul în care fapta funcționarului public conține componentele unei abateri disciplinare și ale unei infracțiuni, procedura cercetării de către comisia de disciplină se suspendă până la dispunerea neînceperii urmăririi penale, scoaterii de sub urmărire penală ori încetării urmăririi penale sau până la data la care instanța de judecată dispune achitarea sau încetarea procesului penal* [4].

În cazul în care funcționarul public este trimis în judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni, persoana care are competența legală de numire în funcția publică va dispune suspendarea funcționarului public din funcția publică pe care o deține.

De la momentul începerii urmăririi penale, în situația în care funcționarul public poate influența cercetarea, persoana care are competența numirii în funcția publică are obligația să dispună mutarea temporară a funcționarului public în cadrul altui compartiment sau altei structuri fără personalitate juridică a autorității ori instituției publice. Regimul răspunderii penale consacrat de drept comun i se adaugă instituția suspendării funcționarului public, care va fi dispusă de conducă-

torul autorității sau instituției publice, în mod obligatoriu, dacă sînt întrunite condițiile prevăzute de lege [3, p. 100].

Ca și în cazul răspunderii administrative (contravenționale) pentru survenirea răspunderii penale a funcționarului public sunt necesare următoarele două condiții: a) de regulă funcționarul public trebuie să fie recunoscut persoană cu funcții de răspundere sau persoana cu înaltă funcție de răspundere, conform art. 123 al Codului Penal; b) infracțiunea trebuie să fie săvârșită în legătură cu neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a atribuțiilor de serviciu. Conform Legii penale (Codul penal) al Republicii Moldova în capitolul XV consacră infracțiunilor săvârșite, de persoanele cu funcție de răspundere. [5, p. 46].

Prin urmare, putem preciza că răspunderea juridică a funcționarilor publici, este unul din cele mai complexe elemente ale statutului juridic al funcționarului public din cadrul autorităților publice. Practic toate formele de răspundere juridică îi sunt aplicabile, fapt care, trebuie să-l motiveze să se autoperfecționeze. [6, p. 8].

În ceea ce ne privește considerăm că formele de răspundere juridică ale funcționarilor publici sunt binevenite pentru a crea o conduită corespunzătoare persoanelor care poartă denumirea de funcționar public și își exercită corect atribuțiile în cadrul autorităților publice. Aceste forme de răspundere sunt create pentru o mai bună funcționare a activității din cadrul autorităților publice, întrucât totul să fie efectuat într-un mod legal și transparent.

Bibliografie:

1. APLICAREA SANȚIUNILOR DISCIPLINARE FUNCȚIONARULUI PUBLIC. Ghid metodic. Cancelaria de Stat a Republicii Moldova, din Chișinău, 2014. [online] [citată 21.03.2024]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/ghid-aplicare_sanctiuni_disciplinare_2909.pdf
2. Cod Contravențional al Republicii Moldova. [online] [citată 21.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136060&lang=ro#
3. GUȚULEAC, Victor. COMARNIȚCAIA, Elena. Drept administrativ. Note de curs. Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, din Chișinău, 2013. [online] [citată 21.03.2024]. Disponibil: <https://old.criminology.md/suport/sup1.pdf>
4. Legea nr. 158-XVI, cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. [online] [citată 20.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120077&lang=ro
5. MOCANU, Victor. MUNTEANU, Valeriu. Drept administrativ. Note de curs. Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, 2013. [online] [citată 21.03.2024]. Disponibil: <https://www.studocu.com/row/document/universitatea-de-stat-din-moldova/drept-privat-roman/012-drept-administrativ/52651508>
6. PISARENCO, Olga. Conceptul de răspundere administrativă și formele ei. Articol. [online] [citată 21.02.2024]. Disponibil: https://www.inj.md/sites/default/files/17/40_44_Conceptul%20de%20raspundere%20administrative%20si%20formele%20ei.pdf

NATURA JURIDICĂ ȘI LEGALITATEA ACTULUI ADMINISTRATIV

Stanislav CEBOTARI, student, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Conducător științific: **Aliona CORCENCO**, lect. univ., dr.

Abstract: *The current legal reality indicates an increased tendency of the public administration in the adoption of individual and normative administrative acts, necessary for the good activity of the public power. This trend is determined by the expansion of public administration, through the growth and diversification of public services, which implies knowledge and compliance with all procedures and regulations regarding the issuance of normative acts in order to satisfy the general interest of society and under the law.*

Keywords: *administrative act, legality, public administration, principles, nullity.*

Realitatea juridică actuală indică o tendință crescută a administrației publice în adoptarea de acte administrative individuale și normative, necesare bunei activități a puterii publice. Această tendință este determinată de expansiunea administrației publice, prin creșterea și diversificarea serviciilor publice. Domeniul dreptului administrativ și al administrației publice, mi-a permis să constat că instituția actelor administrative și faptelor asimilate lor este studiată, în mod general, în contextul unor studii generale și mai puțin, în mod concret. Definit în perioada interbelică drept „un act făcut de un funcționar, din ramura administrativă, relativ la o materie administrativă, care intră în atribuțiile aceluia funcționar”, în doctrina actuală, actul administrativ este privit ca specie a actului juridic și prezentat drept „acea formă principală a activității organelor administrației publice care constă într-o manifestare unilaterală și expresă de voință de a da naștere, a modifica sau a stinge drepturi și obligații, în realizarea puterii publice, sub controlul principal de legalitate al instanțelor judecătorești” [2, p. 2].

Din perspectiva statului de drept⁴, administrația nu poate acționa decât pentru executarea legii sau prin adoptarea de acte de legiferare secundare, respectiv numai în baza unei abilități legislative exprese și nu poate acționa contra legii. Statul de drept presupune ca actul administrativ normativ să fie conform legii și, în consecință, actul administrativ normativ nu poate fi adoptat decât în temeiul unei dispoziții legale. Fiind subsecvent legii el nu poate interveni decât dacă organizează aplicarea unei legi. Spre deosebire de actul administrativ normativ, cel individual exe-

⁴ Conceptul de **stat de drept** condensează o viziune a raporturilor dintre stat și drept, care în ochii filosofilor prinde imaginea unui stat care se supune el însuși legii, organizează bine societatea într-un cadru juridic și protejează drepturile omului. Statul de drept este „anti-Leviathanul” în care puterea statului este legată și obligată prin exigența respectării drepturilor individului. Această viziune depășește vechea teorie a statului de drept de la începutul secolului al XX-lea, ea este prelungirea concepției substanțiale care s-a impus după al doilea război mondial.

cută în concret legea, este subsecvent în egală măsură acesteia, dar și actului administrativ normativ, în situația în care acesta din urmă îl autorizează [3, p. 2]. Într-o formulare generică, prin legalitatea actelor administrative înțelegem obligativitatea conformării acestora dispozițiilor constituționale, legilor adoptate de Parlament, tuturor actelor normative având o forță juridică superioară. Oportunitatea se regăsește potrivit unei teze fundamentate în doctrina administrativă occidentală, chiar în puterea discreționară de care dispune administrația, înțelegând ca acea marjă de libertate, de apreciere lăsată la latitudinea funcționarului public de a alege între mai multe căi posibil de urmat pentru a ajunge la scopul stabilit de legiuitor. În doctrina postbelică, noțiunea de oportunitate⁵ a fost considerată de unii autori ca fiind cea caracteristică a actului juridic care definește o trăsătură specifică a acestuia numită și actualitate. Actualitatea unui act juridic exprimă deplina concordanță a actului, în cadrul și în limitele legii, cu sarcinile care revin organelor administrative [4, pp. 60-65].

Singura definiție legală a actului administrativ a fost specificată expres în textul Legii nr. 793 din 10/02/2000 a **contenciosului administrativ**, care e acum abrogată. Conform prevederilor art. 2 a Legii sus vizate, „*actul administrativ reprezintă o manifestare juridică unilaterală de voință, cu caracter normativ sau individual, din partea unei autorități publice în vederea organizării executării sau executării în concret a legii. Actului administrativ, în sensul prezentei legi, este asimilat contractul administrativ, precum și nesoluționarea în termenul legal a unei cereri.*” Astăzi, Codul Administrativ la Republicii Moldova / Cod nr. 116 din 19/07/2018, nu prevede expres definiția actului administrativ, și deși doctrina majoritară susține altceva, personal, am o părere tranșantă: **cu foarte puține excepții, un act administrativ nescris nu există.** În această privință, Codul administrativ conține elemente de substanță care trebuie să le întrunească actul administrativ, stabilind în același timp că reprezintă: – **act administrativ individual** – *orice dispoziție, decizie sau altă măsură oficială întreprinsă de autoritatea publică pentru reglementarea unui caz individual în domeniul dreptului public, cu scopul de a produce nemijlocit efecte juridice, prin nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice de drept public (articolul 10 alineat 1 Cod administrativ);* – **act administrativ normativ** – *actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice (articolul 12 Cod administrativ).* Ceea ce putem inițial observa din aceste definiții legale este faptul că puterea publică definește dreptul administrativ și face distincția acestei ramuri de drept public față de dreptul

⁵ Potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, **oportun** este „ceea ce se întâmplă, care se produce la momentul sau la locul potrivit, adecvat situației sau împrejurărilor”. În altă ordine de idei, în ceea ce privește oportunitatea actului administrativ, s-a subliniat că aceasta este consecința puterii discreționare a autorității publice și că „*puterea discreționară nu este, în sine, incompatibilă cu statul de drept*”, întrucât prin lege sunt stabiliți parametrii în care se exercită atribuțiile de către autoritățile publice, care determină calitatea procesului de luare a deciziei.

privat. Or, definiția actului administrativ, cum este prevăzut în Codul administrativ, face trimitere la puterea de care se bucură autoritatea publică pentru a emite acte administrative, în realizarea competenței sale. Aceasta presupune că organele administrative își desfășoară întreaga activitate prin prisma regimului de putere publică, în virtutea căreia poate adopta acte administrative cu forță juridică obligatorie. Însă, aici trebuie de menționat că puterea publică nu trebuie confundată cu conceptul de constrângere. Puterea publică nu poate fi privită ca o forță justificată de anumite norme legale, deoarece statul și administrația publică, nu au ca element definitoriu constrângerea. În cazul autorităților publice, prin putere publică trebuie să înțelegem acea autoritate prin care administrația reprezintă și protejează interesul public.

Prin urmare, din conținutul dispozițiilor legale rezultă că în determinarea faptului dacă un act juridic intră în sfera celor administrative trebuie să se țină cont de următoarele condiții definitorii, pe care trebuie să le îndeplinească actul:

- să fie emis de o autoritate publică;
- să fie emis în regim de putere publică și pentru satisfacerea unui interes public;
- prin efectele sale să dea naștere, să modifice sau să stingă raporturi juridice de drept public;
- să producă efecte.

Astfel, într-o accepțiune extensivă, actul administrativ reprezintă esența unui întreg și complex proces de decizie, un moment important în cadrul conducerii societății, care intervine în toate sectoarele și domeniile de activitate – social, politic, economic, juridic, cultural ș.a. [1, pp. 155-157].

În ce privește condițiile de legalitate a actelor administrative, acestea sunt extrem de numeroase și variate, fiind de multe ori prevăzute expres pentru actul administrativ în cauză sau pentru categoria din care acesta face parte. Putem distinge între condiții generale de legalitate și condiții specifice de legalitate, pe considerente de oportunitate.

În sfera condițiilor generale de legalitate distingem:

- a) actul administrativ să fie emis în conformitate cu dispozițiile constituționale, cu legile adoptate de Parlament, cu toate actele normative cu forță juridică superioară;
- b) actul administrativ să fie emis de autoritatea competentă și în limitele competenței sale;
- c) actul administrativ să fie emis în forma și cu procedura prevăzute de lege.

Din această enumerare, se constată că în timp ce prima condiție reprezintă o condiție de fond, de conținut, ultimele două sunt condiții externe sau formale ale actelor administrative.

Pornind de la dezideratul că un stat de drept trebuie să fie un stat guvernat de lege, iar o caracteristică esențială a statului guvernat de lege este axat pe principiul legalității activității administrației, care, împreună cu divizarea organizațională a puterii statului în trei elemente componente, are ca scop garantarea libertății cetățeanului față de intervenția directă a statului. Prin urmare, principiul legalității este unul dintre fundamentele autorității publice și față de care se subordonează autoritatea publică. Respectarea acestui principiu, de către autorități, presupune supune-

rea acestora ierarhiei normelor juridice. Și în doctrină este specificat faptul că, din perspectivă funcțională, statul de drept presupune ca statul să acționeze prin intermediul normelor juridice, dar să se supună în același timp acestora. În consecință, dreptul „devine nu doar mijloc al acțiunii statale, ci o limită exterioară a acestei acțiuni”. Această viziune pune în centrul noțiunii de stat de drept norma juridică, care trebuie să fie astfel alcătuită încât să limiteze puterea statului [2, p. 157].

În ce privește sfera condițiilor specifice de legalitate, pe considerente de oportunitate, vom înțelege interesul public ocrotit de lege, fără a pune semnul egalității între scopul legii și spiritul acesteia. În esență, oportunitatea vizează: momentul în care se adoptă actul administrativ, locul și condițiile concrete în care urmează să se aplice un act administrativ, conformitatea cu scopul legii, mijloacele, durata, calitatea vieții și interesul public. În ce privește prima condiție generală de legalitate, conformitatea actului administrativ cu Constituția, legile și celelalte acte normative cu forță juridică superioară este vorba de un principiu tradițional, unanim recunoscut, aplicabil administrației publice. Importanța acordată principiului legalității și, în primul rând, supremației Constituției, este demonstrată și de plasarea acestui principiu, pe poziție primă, în art. 21 al Codului administrativ al Republicii Moldova.

Actului administrativ i se aplică o formă specifică, înțelegându-se atât aspectul exterior, cât și aspectele interioare ale mecanismului adoptării sale. Astfel, actele administrative nu sunt, în principiu, consensuale, datorită caracterului lor de acte autentice, acte emise în numele și cu autoritatea statului, în realizarea puterii publice. Actele administrative normative sunt elaborate întotdeauna în formă scrisă, Constituția și reglementările legale în vigoare prevăzând obligativitatea publicării lor. Actele administrative individuale sunt elaborate, de regulă, în formă scrisă, cu unele excepții când ele pot îmbrăca și forma orală în condițiile prevăzute de lege. Utilitatea formei scrise a fost argumentată din mai multe puncte de vedere și anume: pentru a i se putea cunoaște exact conținutul; pentru a putea fi executat întocmai de către toți cei ce intră sub incidența efectelor sale; pentru a se putea dovedi în caz de litigiu existența și efectele pe care trebuie să le producă, servind astfel ca dovadă; pentru a se putea stabili legalitatea lui și a fi sancționați cei care nu l-au respectat sau executat și, în sfârșit, pentru a se putea realiza rolul său educativ.

În legătură cu forma actelor administrative, se disting două categorii. O primă categorie o constituie condițiile de formă exterioară mai importante, a căror nerespectare poate atrage nulitatea sau doar anulabilitatea actului administrativ precum: autoritatea de la care emană; antetul autorității; data emiterii; data la care ar urma să intre în vigoare, dacă este o dată ulterioară publicării (pentru actele normative) sau comunicării (pentru actele individuale); sigiliul (ștampila) instituției emitente; semnătura conducătorului instituției emitente, numărul sub care a fost adoptat sau emis etc. O a doua categorie de cerințe o constituie cele de ordin tehnic de redactare, de o importanță mai redusă, nerespectarea lor neducând automat la sancțiunea nulității, cum ar fi cerințele ca actul să fie redactat în termeni simpli, preciși și clari, să întrebuițeze termenii tehnici strict necesari etc.

În raport de momentul emiterii actului administrativ, condițiile procedurale se pot delimita în trei categorii: **anterioare, concomitente și ulterioare emiterii**

actului. Operațiunile procedurale anterioare emiterii actului administrativ sunt activități care nu produc ele însele efecte juridice, dar care premerg elaborarea actului producător de efecte juridice. Dintre operațiunile procedurale anterioare emiterii actului administrativ, constând în expertize, referate, studii, date statistice, sesizări, propuneri, anchete, procese-verbale, dări de seamă, dezbateri publice, rapoarte etc., probleme teoretice și practice ridică avizele⁶ și acordul prealabil [4, p. 63].

Actele administrative, ca orice acte juridice dau naștere, modifică sau sting raporturi juridice, deci produc efecte juridice. Cu alte cuvinte, actele administrative sunt emise în scopul de a produce efecte juridice, adică în vederea creării, modificării sau stingerii (încetării) anumitor raporturi juridice. Pentru fundamentarea forței juridice deosebite a actelor administrative se face apel la prezumția de legalitate⁷, prezumție relativă aflată la baza regimului juridic aplicabil actului administrativ. Atâta vreme cât actul administrativ se aplică, se prezumă că acesta a fost emis cu respectarea tuturor condițiilor de fond și de formă prevăzute de lege.

Principiul legalității, principiu fundamental aplicabil administrației publice impune stricta respectare a dispozițiilor constituționale, legale și a tuturor actelor normative cu forță juridică superioară, de către autoritățile administrației publice. În dreptul administrativ, ramură a dreptului public, problema nulității actelor pe care le adoptă sau le emit autoritățile administrației publice și conducătorii acestora se pune oarecum în alți termeni decât în dreptul privat, în primul rând, datorită existenței mai multor categorii de interese și anume: interesul general, statal, interesul local, al județelor, orașelor și comunelor precum și interesul individual, adică interesul adminis-

⁶ Avizele reprezintă opiniile pe care o autoritate a administrației publice le solicită altei autorități a administrației publice într-o problemă sau mai multe pentru a se informa și a decide în cunoștință de cauză. Avizul poate fi **facultativ** (organul care urmărește să emită un act este liber să-l ceară iar în cazul în care l-a cerut i se conformează sau nu, după cum consideră de cuviință), **consultativ** (organul emitent este obligat să ceară avizul, dar nu este obligat să-l respecte) și **conform** (trebuie obligatoriu cerut de către organul emitent iar conținutul său trebuie obligatoriu respectat). Avizele pot proveni de la o structură internă a autorității emitente a actului administrativ (avize interne) sau de la o altă autoritate decât cea care urmează să emită actul juridic (avize externe). Ca esență, avizele reprezintă tot manifestări unilaterale de voință care condiționează sau după caz, fundamentează manifestarea de voință a organului emitent. Avizele nu produc însă efecte juridice prin ele însele, deși fără ele atunci când sunt conforme, actele administrative nu pot fi valabile.

⁷ Sub aspectul efectelor juridice pe care le produce, **prezumția de legalitate** este de două feluri: prezumție relativă de legalitate și prezumție absolută de legalitate. Prezumția de legalitate este relativă, iuris tantum, în cazul actelor administrative, deoarece acestea pot fi atacate de cei vătămați în drepturile sau în interesele lor legitime, urmând ca instanțele judecătorești să cerceteze legalitatea lor. Prezumția relativă de legalitate poate fi, deci, răsturnată, dovedindu-se cu probe că actul administrativ este ilegal. În mod cu totul excepțional, există și o prezumție absolută de ilegalitate, iuris et de iure, ce nu poate fi combătută, nefiind deci posibilă cercetarea legalității actului care beneficiază de o astfel de prezumție. Asemenea acte nu pot fi atacate pe nici o cale.

trațiilor. Astfel, încălcarea prevederilor legale atrage sancționarea activității ilegale, în concret, a actului administrativ, prin anularea sau inexistența sa. [4, pp. 70-90].

Bibliografie:

1. Codul Administrativ al Republicii Moldova. [online] [citat 17.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141520&lang=ro#. LEGE Nr. 793 din 10-02-2000 a contenciosului administrativ. [online] [citat 17.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112184&lang=ro
2. TĂNASE, Oleg. BOSTAN, Ina. NATURA JURIDICĂ A ACTULUI ADMINISTRATIV ÎN CONTEXTUL NOILOR REGLEMENTĂRI. Articol. [online] [citat 17.03.2024]. Disponibil: http://cris.utm.md/bitstream/5014/1436/1/154-166_1.pdf
3. GHEORGHINĂ, Șt. Claudia-Angelo. Legalitatea actului administrativ normativ în statul de drept. Rezumat – Teză de Doctorat. Craiova, 2018. [online] [citat 17.03.2024]. Disponibil: http://mecanica.ucv.ro/ScoalaDoctorala_v/Temp/Rezumat/Rezumat%20teza%20doctorat%20%20limba%20rom%C3%A3n%C3%A3%20Claudiu%20Gherghina%20semnat%20.pdf
4. APOSTOL, Tofan. Drept administrativ. Note de curs. Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, 2007. [online] [citat 17.03.2024]. Disponibil: <file:///E:/Masa%20de%20lucru%2009-12/USARB/Anul%201/Semestrul%20I/Teoria%20general%C3%A2%20AP/Drept-administrativ.-Partea-I.pdf>
5. GUȚULEAC, Victor. COMARNIȚAIA, Elena. Drept administrativ. Note de curs. Chișinău, 2013. [online] [citat 01.04.2024]. Disponibil: <https://old.criminology.md/suport/sup1.pdf>

CZU 341.482(478)

OMISIUNI ALE LEGISLAȚIEI PENALE PRIVIND INFRAȚIUNILE UNICE SUB FORMĂ DE ÎNDELETNICIRE

Laurențiu SCOBICI, student, Facultatea Drept, Administrație, Ordine și Securitate Publică, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
Conducător științific: **Valentin CHIRIȚA**, conf. univ., dr.

Abstract: *In today's society, one-off crimes in the form of occupation are serious threats to social relations protected by national criminal law, as offenders repeat the same crime for material gain. An important aspect of criminal law is the correct legal classification of criminal offences according to the specific nature and plurality or uniqueness of the offences, failure to do so will also produce different legal consequences for the offenders. The authors note the absence of provisions regulating the field of single offences in the form of occupation in current criminal legislation, which is an important circumstance for avoiding possible difficulties in the application of criminal rules.*

Keywords: *offence, occupation, criminal law, identical actions, source of income.*

Introducere. Delimitarea infracțiunii unice de pluralitatea de infracțiuni constituie deseori o încercare destul de grea pentru funcționarii din cadrul autorităților publice constituite în scopul prevenirii, combaterii și cercetării infracțiunilor, întru justa asigurare a respectării tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și ale cetățeanului. Astfel, pot apărea situații când aceștia se confruntă cu dificultatea

de a delimita între o infracțiune unică de mai multe componente de infracțiuni independente care se vor califica conform dispozițiilor mai multor articole prevăzute de Partea Specială a Codului Penal. În ciuda eforturilor autorităților, există o serie de omisiuni ale legislației penale, care contribuie, din păcate, la fenomenul de creștere a numărului acestor infracțiuni și, nemijlocit, la reducerea eficienței sistemului de justiție. Importanța abordării acestui subiect se relevă prin faptul că infracțiunile unice sub formă de îndeletnicire sunt infracțiuni în care activitatea infracțională reprezintă o ocupație sau chiar o meserie a infractorului. Acestea implică practica constantă și repetată a unei anumite activități ilicite, fapt care presupune o amenințare serioasă pentru societate. Este deci, mai mult decât evident că există o necesitate stringentă de modificare a legislației în domeniu în vederea eliminării tuturor posibilităților de a eșua în aplicarea normelor juridico-penale. Luând în considerare faptul că în legislația penală nu se regăsește un sediu al materiei bine-definit care ar înlătura orice incertitudine cu privire la acest subiect, în acest articol vom analiza omisiunile legislației penale a Republicii Moldova privind infracțiunile unice sub formă de îndeletnicire, și vom veni cu unele propuneri de modificare a Codului Penal în vederea îmbunătățirii acestuia pe acest domeniu. În acest sens, menționăm sub aspect comparativ că, legislația penală a unor state europene reglementează clar instituția infracțiunilor unice sub formă de îndeletnicire, cum ar fi Austria.

Scopul lucrării. Realizarea unei analize multispectuale asupra problematicii de omisiune a legii penale de a reglementa infracțiunea unică sub forma de îndeletnicire în vederea definirii și stabilirii limitelor de aplicare a acesteia, precum și înaintarea unor soluții de ordin legislativ susceptibile de a rezolva carențele normative menționate.

Metode și materiale aplicate. La elaborarea prezentului articol au fost utilizate mai multe modalități de cercetare printre care: metoda analizei logice ca metodă principală de studiere a normelor existente în materia infracțiunilor unice, metoda interpretării logice, metoda comparativă de studiere, metoda clasificării ș.a.

Conținut de bază. Codul Penal al Republicii Moldova reprezintă unica lege penală națională, care determină faptele antisociale ce constituie infracțiuni și stabilește pedepsele penale care trebuie să fie aplicate, fiind o componentă de bază a sistemului de justiție penală al țării. Cu toate acestea, există anumite omisiuni în ceea ce privește infracțiunile unice sub forma de îndeletnicire, care reprezintă un tip distinct de infracțiune. Abordarea omisiunilor în ceea ce privește infracțiunile unice sub forma de îndeletnicire în Codul Penal al Republicii Moldova este esențială pentru asigurarea unei justiții eficiente și eficace, pentru că în urma propriilor analize a practicii judiciare din ultimii ani, observăm că în Republica Moldova nu au fost emise sentințe de condamnare pentru comiterea infracțiunilor sub forma îndeletnicirii. Considerăm că un factor care favorizează această situație de neaplicare a normelor penale speciale este însuși formularea imprecise a legii penale, fapt care creează dificultăți în aplicarea practică a acestor prevederi.

Unul dintre principalele motive care condiționează omiterea de către legislația penală a acestei problematici este strâns legat de complexitatea și dinamica acestui domeniu. Formele ocupaționale ale infracțiunii unice sub formă de îndeletnicire

sunt într-o continuă dezvoltare, ceea ce presupune faptul că legiuitorului îi este destul de dificil de a ajusta normele juridico-penale în asemenea mod pentru ca acestea să poată prevedea din timp toate varietățile de activități ilegale. Totuși, statul are o obligație pozitivă de a asigura respectarea tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor, ceea ce implică nemijlocit și apărarea societății de asemenea tipuri de fapte ilicite.

Conform prevederilor legii penale naționale infracțiunea unică reprezintă o acțiune (inacțiune) sau un sistem de acțiuni (inacțiuni) care se califică conform dispoziției unei singure norme a legii penale [4]. Sesizăm că în conținutul articolelor 29 și 30 a CP, legiuitorul a definit infracțiunea continuă și cea prelungită, însă analizând și normele următoare constatăm că nu regăsim o noțiune a infracțiunilor sub formă de îndeletnicire. La o primă vedere s-ar părea că nu există o asemenea necesitate, însă acest lucru devine, de fapt, o problemă destul de mare în contextul în care unele articole ale Părții Speciale prevăd îndeletnicirea ca un element constitutiv a componentelor de bază sau agravante a unor infracțiuni în mod expres. Aici facem referire la următoarele norme: art. 234 CP „Îndeletnicirea ilegală cu pescuitul, vînatul sau cu alte exploatari ale apelor”; art. 199 alin. (2) lit. b) CP „Dobîndirea sau comercializarea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală, sub formă de îndeletnicire”.

Într-o Hotărâre a Sa, Curtea Constituțională a reiterat faptul că principiul legalității incriminării și a pedepsei penale, sub aspect material impune legislatorului două obligații fundamentale: (1) să prevadă într-un text de lege faptele considerate infracțiuni și pedepsele aferente; și (2) să redacteze textul legal cu suficientă claritate, pentru ca orice persoană să poată realiza care sunt acțiunile sau inacțiunile care intră sub incidența acestuia [8]. Totodată, Curtea a relevat că principiile „*nullum crimen sine lege*” și „*nulla poena sine lege*”, stabilite ca valori constituționale în art. 22 din Constituție, impun ca doar legiuitorul să reglementeze conduita incriminată, astfel încât fapta, ca semn al laturii obiective, să fie cert definită, dar nu identificată prin interpretarea extensivă de către cei care aplică legea penală. O astfel de modalitate de aplicare poate genera interpretări abuzive. Cerința interpretării stricte a normei penale, ca și interdicția analogiei în aplicarea legii penale urmăresc protecția persoanei împotriva arbitrarului. Desprindem deci din explicațiile Înaltei Curți că prevederile legii penale trebuie să fie cât se poate de certe pentru a evita interpretări abuzive, prin urmare constatăm că folosirea lexemului „îndeletnicire” în textul Părții Speciale provoacă incertitudini de aplicare, din moment ce însăși legea nu definește noțiunea de îndeletnicire [7].

Mai avem însă situații când ne aflăm într-o situație de îndoială, întrucât legiuitorul folosește și alte termene care, în principiu, se aseamănă destul de mult cu cuvântul îndeletnicire, și anume întrebuințarea unor sintagme precum „practicarea”, care presupune de la sine o situație similară. Aceasta este întâlnită în titlul art. 241 CP „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător”; precum și art. 241¹ CP „Practicarea ilegală a activității financiare”. Observăm deci că legiuitorul a inclus asemenea componentă fără a oferi o claritate privind situațiile când vom califica niște fapte ilicite drept îndeletnicire și când nu.

În literatura de specialitate, doctrinarii definesc infracțiunea unică sub formă de îndeletnicire ca fiind acea formă a unității de infracțiune ce se caracterizează prin efectuarea de către autor a unui număr suficient de acțiuni sau inacțiuni din care să rezulte deprinderea sa în comiterea infracțiunii respective, acțiuni sau inacțiuni care se cumulează în conținutul juridic al unei singure infracțiuni [9, p. 13].

Conceptul infracțiunilor unice sub forma îndeletnicirii a fost abordat și de către autorii autohtoni A. Borodac și M. Gherman, în lucrarea *Calificarea infracțiunilor*, unde aceștia susțin că: „Infracțiunea unică legală cu acțiuni sub formă de îndeletnicire poate fi definită ca o repetare, nu mai puțin de trei ori, a infracțiunilor identice indicate de lege, pentru care persoana încă n-a fost condamnată, și săvârșită pentru obținerea unui anumit câștig material, drept sursă de bază sau suplimentară a veniturilor, cu condiția că nu au expirat termenele de urmărire penală stabilite de lege” [2, p. 264].

Privitor la același subiect, autorul Prisacari Vadim a menționat că: „Infracțiunea, de obicei, este compusă din acțiuni identice repetate, săvârșite în mod obișnuit a căror unitate este determinată în mod expres prin voința legii, ansamblul acestora formând o singura infracțiune”. [10, p. 217].

Definind astfel această categorie de infracțiuni, sesizăm că aceasta are câteva trăsături specifice, și anume:

1. Comiterea mai multor infracțiuni – infracțiunea unică sub formă de îndeletnicire presupune comiterea mai multor fapte interzise identice sau repetarea aceluiași acțiuni ilicite de către același subiect;
2. Caracterul unic al activității infracționale – infracțiunea unică sub formă de îndeletnicire presupune comiterea mai multor infracțiuni, toate fiind legate de aceeași sferă de activitate, astfel încât să poată fi considerată o activitate infracțională unică;
3. Gradul de pericol social mai grav – repetarea aceleiași activități infracționale în mod deliberativ, presupune profitarea cu rea-credință de către făptuitor a aptitudinilor și capacităților sale pentru a aduce prejudiciu persoanelor, reieșind nemijlocit și o gravitate mai sporită a faptelor.

Este acceptată astfel ideea că infracțiunea este considerată a fi sub formă de îndeletnicire doar atunci când este un cumul de fapte relativ identice, asemănătoare care reprezintă un obicei al autorului infracțiunii. La o primă vedere s-ar părea că nu sunt diferențe între infracțiunea prelungită și cea de obicei, fiindcă ambele se compun dintr-o multitudine de fapte ilegale care, în esență, constituie o singură infracțiune. Legea penală, iarăși lasă loc de manevră în ceea ce privește delimitarea acestor două categorii.

Deosebirea între acestea două constă în faptul că acțiunile infracționale ce formează infracțiunea prelungită, luate izolat, pot fi calificate de sine stătător, în timp ce acțiunile ce formează infracțiunea de obicei, luate izolat, nu au relevanță la calificare. Acestea obțin importanță calificativă doar atunci când sunt cumulate [6, p. 145]. Infracțiunea prelungită și infracțiunea sub formă de îndeletnicire, deși sunt pe alocuri asemănătoare, sunt două concepte distincte și există diferențe semnificative între ele. O altă diferență importantă între cele două, pe care o putem aduce drept exemplu ar fi că infracțiunea prelungită poate implica sau nu, în mod facultativ, un interes

material, în timp ce infracțiunea sub formă de îndeletnicire este caracterizată prin existența obligatorie a unui interes material. Astfel, în cazul în care organul de urmărire penală nu va putea demonstra repetitivitatea acțiunilor condiționate și de un interes material, ne vom afla în imposibilitatea de a califica acțiunile făptuitorului ca fiind infracțiune sub formă de îndeletnicire. În același timp, delimitând infracțiunea continuă de cea sub formă de îndeletnicire, dorim să punctăm că principala diferență între cele două forme de infracțiune unică este că cea continuă constă dintr-o singură faptă infracțională, care este întinsă pe o perioadă mai lungă de timp, în timp ce infracțiunea sub formă de îndeletnicire constă în activități infracționale efectuate în mod repetat sau sistematic, cu scopul de a obține un profit de ordin financiar.

Sub aspect comparat, în legislația penală a Austriei putem observa o definiție clară oferită de legislator a noțiunii de infracțiune de îndeletnicire în textul §70 „Fapta este săvârșită ca îndeletnicire atunci când făptuitorul o săvârșește cu intenția ca, prin săvârșirea repetată, să își procure pe o perioadă mai lungă de timp un venit substanțial și,

1) acționează făcând uz de abilități și mijloace speciale care indică săvârșirea repetată sau,

2) a plănuit deja în detaliu alte două astfel de fapte sau,

3) a săvârșit deja două astfel de fapte sau a fost condamnat deja pentru o astfel de faptă” [3].

Astfel, legiuitorul statului austriac stabilește condițiile necesare ca mai multe fapte ilegale săvârșite de una și aceeași persoană să fie încadrate juridic ca o singură infracțiune sub formă de îndeletnicire. Mai mult decât atât acesta expune clar faptul că în intenția făptuitorului trebuie să se reflecte și un interes material, adică are un scop de cupiditate, ce constă în mărirea patrimoniului acestuia în urma unei activități interzise de legea penală, iar cuantumul acesteia depășește lunar 400 de euro conform alin. (2) §70 CP al Republicii Austria.

În legislația penală a statului vecin, România, situația este similară ca și în cea autohtonă, în sensul că nici Codul Penal român nu definește noțiunea de infracțiune de îndeletnicire, însă stabilește niște reguli de care legiuitorul Republicii Moldova nu a ținut cont la elaborarea legii penale. Sesizăm că la art. 154 CP al României este stipulată o regulă specială privitoare la începutul curgerii termenului de prescripție a răspunderii penale în cazul infracțiunilor de obicei, care este diferit față de celelalte tipuri de infracțiuni. Astfel, alin. (2) a articolului menționat prevede că „termenele prevăzute în prezentul articol încep să curgă de la data săvârșirii infracțiunii. În cazul infracțiunilor continue termenul curge de la data încetării acțiunii sau inacțiunii, în cazul infracțiunilor continuate, de la data săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni, iar în cazul infracțiunilor de obicei, de la data săvârșirii ultimului act.” [5]

Un alt aspect important al încadrării faptelor ca infracțiune de obicei, omis de către legea penală, constituie intervalul de timp în interiorul căruia făptuitorul practică obiceiurile sale ilegale ori realizează alt gen de activitate interzis de legea penală. Considerăm că pentru a putea incrimina unei persoane faptul că aceasta se folosește cu rea-credință de abilitățile sale în comiterea infracțiunilor pentru obținerea cărorva venituri, este necesar ca perioadele de timp ce se scurg între 2 sau mai multe epi-

soade ilegale trebuie să fie relativ scurte, deci acestea nu pot depăși perioade de ani de zile. Corespunzător, nu se va lua în considerare drept o unică infracțiune de obicei dacă aceste fapte au fost comise la intervale mari de timp (cum ar fi spre exemplu situația de organizare a cerșetoriei într-un singur episod o dată la 2-3 ani, deci în privința acestei infracțiuni se vor aplica alte principii de calificare). În cazurile când se va dovedi că făptuitorul comite acțiuni care deși s-ar încadra ca îndeletnicire, însă datorită scurterii unei perioade îndelungate de timp între episoadele infracționale, acestea vor fi calificate în baza normei generale sau a componenței de bază după caz.

La fel este foarte important ca legea penală să stabilească clar momentul de consumare a acestui gen de infracțiuni. În doctrina dreptului penal se întâlnește ideea conform căreia infracțiunea ca atare nu există decât după ce s-a produs repetarea care să ateste obișnuința, obiceiul sau îndeletnicirea [1, p. 13]. Ținem să menționăm că, deși suntem de acord cu respectiva viziune, există necesitatea de a adăuga că infracțiunea nu se consumă doar atunci când se atestă obișnuința, ci atunci când se dovedește și faptul că aceasta reprezintă o sursă de venit pentru făptuitor. Totuși pot fi întâlnite cazuri când făptuitorul nu acționează în vederea obținerii unor profituri patrimoniale propriu-zise și acesta recurge la donarea banilor sau bunurilor obținute altor persoane, cum ar fi actele de caritate. În această situație, trebuie ca organele de drept din domeniul justiției penale să atragă făptuitorul la răspundere penală, din motiv că, la emiterea hotărârii, instanța de judecată, va ține cont de aceste împrejurări în sensul atenuării pedepsei penale.

Pentru a remedia cât mai eficient această omisiune, se impune adoptarea unei serii de măsuri. Una dintre acestea, care este, în același timp, și cea mai importantă, este introducerea unui articol ce ar reglementa infracțiunile unice sub formă de îndeletnicire în Codul Penal al Republicii Moldova. Acest articol ar trebui să definească această categorie de infracțiuni și să determine cu certitudine sfera de aplicabilitate a acestuia, instituind și niște limite corespunzătoare în acest sens. De asemenea, raportându-ne la specificul acestui tip de infracțiune, pe lângă acest aspect ar fi bine-venită și reglementarea îndeletnicirii ca formă de agravare a răspunderii penale pentru unele categorii de infracțiuni prevăzute în Partea Specială a legii penale. La fel, este important ca autoritățile de profil să instituie metodologii moderne de combatere și prevenire a acestei categorii de infracțiuni.

Concluzie. Generalizând toate aspectele descrise anterior, este necesar de menționat că legislația penală actuală are rezerve în ceea ce privește încadrarea infracțiunilor drept îndeletnicire, și sunt necesare modificări ale legii penale, pentru ca organele de ocrotire a normelor de drept să poată aplica corect normele penale, și respectiv să fie posibilă o individualizare cât mai eficientă a pedepselor penale. Problematika abordată în acest articol necesită o atenție deosebită și o acțiune promptă din partea autorităților și legislatorului, din moment ce este esențial să se recunoască gravitatea și impactul acestor infracțiuni.

Pe lângă lipsa unei definiții clare și precise a acestei infracțiuni, observăm și un neajuns de jurisprudență care poate agrava această problemă. Considerăm că infracțiunile unice sub formă de îndeletnicire au un caracter mai grav de risc social întrucât infractorii se folosesc de capacitățile sale în mod repetat pentru a încălca

prevederile legii penale, fapt ce aduce atingerea intereselor protejate de legea penală. Soluționarea problemelor care au fost indicate în prezenta lucrare va duce nemijlocit la lichidarea divergențelor apărute în procesul de anturare a faptelor ilegale drept infracțiuni unice sub formă de îndeletnicire.

Luând în considerare toate cele expuse supra, propunem ca legea penală să fie modificată după cum urmează:

1. Introducerea art. 31, care va avea următorul cuprins:

Articolul 31. Infracțiunea sub formă de îndeletnicire

(1) Se consideră infracțiune sub formă de îndeletnicire fapta comisă din interes material ce constituie o sursă de venit pentru făptuitor, caracterizată prin săvârșirea a două sau mai multor acțiuni asemănătoare interzise de legea penală, atunci când acesta își folosește capacitățile și/sau aptitudinile sale la practicarea unui obicei sau activități.

(2) În sensul alin.(1) venitul căpătat în urma unei asemenea îndeletniciri trebuie să depășească, într-un an calendaristic, cuantumul a cel puțin 5 salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei.

2. Introducerea în textul articolelor Părții speciale a Codului Penal al RM a circumstanței agravante „sub formă de îndeletnicire”, cum ar fi în conținutul art. 361 CP Confeccionarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor oficiale, a imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor false; art. 360 CP Luarea, sustragerea, tăinuirea, degradarea sau distrugerea documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor; art. 323 CP Favorizarea infracțiunii.

Bibliografie:

1. Butiuc C., Infracțiunea complexă, Ed. ALL BECK, București, 1999.
2. BORODAC, A., GHERMAN, M. Calificarea infracțiunilor. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006.
3. Codul penal al Republicii Austria. <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html> (Vizitat la 20.04.2023)
4. Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, publicat: 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195.
5. Codul penal al României <https://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-Romania-RO.pdf> (Accesat la 20.04.2023).
6. Copețchi S., Delimitarea infracțiunii unice prelungite de concursul de infracțiuni, precum și de unele forme ale unității infracționale. În: STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE, nr. 8, 2016.
7. DCC Nr. 103 din 17.10.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 131g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 244 alin. (1) și alin. (2) lit. b) din Codul penal al Republicii Moldova
8. HCC nr. 25 din 12.08.2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 287 alin.(1) din Codul Penal
9. Ivan M., Unitatea de infracțiune. Rezumatul tezei de doctor. București, 2019. 13 p. https://drept.unibuc.ro/documente/dyn_doc/oferta-educationala/scoala-doctorala/2018-2019/rezumat%20%c3%aen%20limba%20rom%c3%a2n%c4%83.pdf (Accesat la 22.05.2022).

10. PRISACARI, V. Modalități ale calificării unității și pluralității de infracțiuni. În: Materialele Conferințe științifice internaționale „Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare” (Chișinău, 2-3 octombrie 2018). Chișinău: Tipografia „Cetatea de Sus”, 2018, pp. 213-221. ISBN 978-9975-3222-0-1

CZU 340.114.6:35.086

ПРАВОНАРУШЕНИЕ КАК ОСНОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Кристина АРДЕЛЯНУ, студентка, Факультет права и социальных наук,
Бельгийский Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Алёна КОРЧЕНКО**, др., лект. унив.

Abstract: *In jurisprudence, an offense (misdemeanor) is considered as a basis for legal liability. This reveals the close relationship and interdependence of administrative offense and administrative responsibility: on the one hand, without an offense there is no administrative responsibility, and on the other hand, the basis for administrative responsibility is an offense. An offense in the broad sense of the word is an antisocial act that causes harm and is punishable by law. It combines civil, administrative, disciplinary and, the most dangerous type, criminal offenses. A misdemeanor refers only to illegal behavior that entails either disciplinary or administrative liability. Administrative liability is understood as a type of legal liability, which is expressed in the application by an authorized body or official of an administrative penalty to a person who has committed an offense. Administrative liability provides punishment for violations that are not crimes, but still cause damage to society or individual rights and interests.*

Keywords: *Offense, legal liability, relationship, administrative offense, administrative responsibility.*

В области юриспруденции нарушение закона рассматривается как основание юридической ответственности, что подчеркивает тесную взаимосвязь между административным правонарушением и административной ответственностью: без правонарушения нет ответственности, но само правонарушение служит основанием для ответственности. Поэтому термины "административное правонарушение" и "административная ответственность" являются неразрывными юридическими концепциями.

Для того чтобы лучше раскрыть сущность и содержание административной ответственности, необходимо провести подробный анализ теоретических разработок, посвященных проблеме административного проступка.

Определение понятия «правонарушения» дано в статье 10 Кодекса Республики Молдовы о Правонарушениях, согласно которому правонарушением является виновное противоправное деяние (действие или бездействие), представляющее меньшую социальную опасность, чем преступление, посягающее на охраняемые законом ценности, предусмотренные настоящим кодексом и наказуемое согласно установленной ответственности за правонарушение [5].

В юридической литературе существует большое количество разных определений административного правонарушения (проступка) [7]. Например,

А. В. Серегин говорит о проступке как о виновном антиобщественном деянии (действии или бездействии), нарушающем общественные правила поведения, охраняемые мерами административного воздействия [10. с. 54]. Существуют и другие определения, подчеркивающие различные аспекты проступка. Однако подавляющее большинство авторов выделяют такие признаки, как противоправность, административная наказуемость, общественная опасность и виновность деяния нарушителя.

Наиболее важной в юридической литературе остается проблема общественной вредности или общественной опасности административного проступка. Многие авторы предлагают различное толкование этого признака – либо как общественно опасное, либо как общественно вредное.

Ученые в области административного права по данному вопросу в разное время высказывали различные точки зрения. Одни исследователи общественную опасность исключают из числа признаков административного проступка [8. с. 288], другие считают возможным ее рассмотрение и распространение в равной мере как на преступления, так и на проступки, значимой в данном случае считается степень общественной опасности [4. с. 107]. Третьи полагают, что «проступки могут быть общественно опасными, а могут не быть» [2. с. 8], четвертые считают, что административные проступки только приносят вред, пятые не обращают внимание на его материальные аспекты, такие как общественная вредность или опасность, шестые считают, что упоминание степени опасности или вредности проступка не дает широких прав штрафующему органу в определении факта административного правонарушения, и, наконец, есть изменения этих точек зрения.

Эти данные указывают на отсутствие научно обоснованных положений и выводов о сущности административных правонарушений, которые могли бы быть приняты законодательством. Они также свидетельствуют о недостаточной разработанности теории административного права относительно самих проступков. В совокупности эти факторы стали одной из причин того, что общественная вредность не рассматривается как ключевой признак административного правонарушения в существующем административном законодательстве.

Сегодня вряд ли можно прийти к одному решению, если не будет четко сформулировано понятие общественно опасного деяния. По мнению И. С. Самошенко, общественно опасными следует считать деяния, которые в своей совокупности в определенной исторической обстановке нарушают условия существования общества [9. с. 59]. С этой точки зрения большинство административных проступков нельзя признать общественно опасными. М. Якуба и некоторые другие ученые вообще отрицают общественную опасность административных проступков [13].

Независимо от того, является ли указание на общественную вредность прямым признаком в определении административного проступка, на практике все правонарушения вносят некоторый вред в защищаемые общественные отношения. В противном случае они не вызвали бы общественного беспокойства. Таким образом, общественная вредность является одним из основных признаков административного проступка.

Правонарушение в широком смысле слова – это антиобщественное деяние, причиняющее вред и караемое по закону. Оно объединяет гражданские, административные, дисциплинарные и, наиболее опасный вид, уголовные правонарушения [12. с. 227].

Как общественно вредное деяние административный проступок посягает на регулируемые и охраняемые нормами административного права общественные отношения. Так, нарушая нормы права, регламентирующие порядок организации и проведения собраний, митингов, уличных шествий и демонстраций, правонарушители тем самым посягают на общественный порядок, права и интересы граждан, нормальное функционирование предприятий и организаций. Необходимо отметить, что противоправность административных проступков находится в тесной связи с их общественной вредностью.

Общественная вредность проявляется в том, что нарушение прав всегда означает нарушение приоритетов и ценностей, которые общество признает важными как для индивида, так и для общества в целом. Общественный вред или риск правонарушения заключаются в том, что они посягают на основные ценности общества, необходимые для его функционирования. Правонарушения также вредны тем, что нарушают нормальный порядок жизни общества, нарушают общественные отношения и способствуют социальной нестабильности и конфликтам.

Административное правонарушение – это не только общественно вредное, противоправное, но и виновное деяние, т. е. деяние, представляющее собой проявление воли и разума действующего (или бездействующего) лица. Человек, совершая тот или иной проступок, осознает его результат, предвидит и учитывает его последствия. Административное правонарушение может быть совершено и по неосторожности, что объективируется через самонадеянность либо небрежность. Данные обстоятельства особенно важны при применении мер административной ответственности. Самонадеянность состоит в том, что лицо предвидит наступление противоправного результата, но легкомысленно рассчитывает его предотвратить. Небрежность заключается в не предвидении возможности последствий, хотя в подобных обстоятельствах можно и должно было их предвидеть.

Физическое лицо не может быть привлечено к административной ответственности, если в момент совершения незаконных действий (или бездействия) оно было невменяемо. Это означает, что оно не могло осознать фактический характер и незаконность своих действий (или бездействия) или управлять ими из-за хронического или временного психического расстройства, умственной отсталости или других патологических состояний психики.

Не является правонарушением деяние, предусмотренное настоящим кодексом, совершенное в результате физического принуждения, которому лицо не могло противостоять и которое не могло быть устранено иным способом. Не является правонарушением деяние, предусмотренное настоящим кодексом, причинившее ущерб охраняемым законом интересам, в случае обоснованного риска достижения определенных общественно полезных целей, деяние, пре-

дусмотренное настоящим кодексом, вследствие которого наступает обстоятельство, которое не могло быть предвидено [5].

В 1950х гг. обосновывалось мнение, что в каждом административном нарушении должна быть доказана вина нарушителя [3. с. 155], но высказывались и иные точки зрения, которые утверждали, что в виде исключения допускается наступление административной ответственности без вины.

Среди юридических методов борьбы с правонарушениями важное место занимают административные способы борьбы, в том числе привлечение к административной ответственности лиц, совершающих административные правонарушения.

В течение многих лет роль административной ответственности в борьбе с правонарушениями постепенно возрастала, и начиная со второй половины 1980-х годов эта тенденция стала более явной и активной. Применение различных видов административных правонарушений стало фактически более распространенным, санкции за многие нарушения стали более строгими. Существенно расширился перечень действий, за которые нарушители могут быть подвергнуты административным наказаниям.

Административная ответственность – это особый вид юридической ответственности, выражающийся в применении уполномоченными органами и должностными лицами административных наказаний к физическим и юридическим лицам, совершившим административное правонарушение [1].

Основанием для привлечения к административной ответственности является совершение административного правонарушения. Она состоит в применении к субъектам, совершившим административное правонарушение, административных наказаний [1].

Меры административной ответственности применяют органы и должностные лица, которым такое право предоставлено законодательством [1].

Административная ответственность наряду с уголовной, гражданской и дисциплинарной является одной из видов юридической ответственности, устанавливаемой государством путем издания правовых норм, определяющих основание ответственности, меры, которые могут применяться к нарушителям, порядок рассмотрения дел о правонарушениях и исполнении этих мер.

Характеристики административной ответственности включают общие аспекты всех форм юридической ответственности:

Во-первых, это средство государственного принуждения, так как осуществление властных полномочий осуществляется через государственные и муниципальные органы.

Во-вторых, это форма правового принуждения, которая подчиняется принципам законности и справедливости права. Административная ответственность применяется в соответствии с законодательством, определяющим ее рамки и основания, а также процедуры применения конкретных административных наказаний.

В-третьих, она влечет за собой негативные последствия для нарушителей, определенные санкциями правовых норм.

В. Н. Кудрявцев отмечает, что «неверное определение в законе границ противоправности может привести к тому, что правонарушителями будут искусственно признаны деяния, не представляющие вреда, или, напротив, останутся безнаказанными нежелательные в нашем обществе явления, поэтому любые манипуляции с законодательством (искусственное введение норм или их отмена) могут осуществляться лишь в узких пределах и в конечном итоге определяться содержанием объективных потребностей развития общества». Следовательно, административная противоправность может быть лишь юридической формой выражения общественной вредности деяния [6. с. 75].

Все это свидетельствует о тесной взаимосвязи общественной вредности и противоправности как признаков административного правонарушения. В. Е. Севрюгин справедливо замечает: «Объективная взаимосвязь и взаимообусловленность административной противоправности и общественной вредности деяния выражаются в том, что, с одной стороны, общественно вредные свойства деяния, не зафиксированные в норме административного закона, лишены юридической силы, а с другой стороны, если административно правовая норма в силу объективных обстоятельств перестает соответствовать существующим (сложившимся) общественным отношениям, то она не способна больше выполнять роль регулятора административно правовых отношений» [11. с. 27].

В заключении, хочу сказать, что правонарушение, то есть нарушение закона или нормативного акта, служит основанием для привлечения лица к административной ответственности. Административная ответственность предусматривает наказание за нарушения, которые не являются преступлениями, но всё же наносят ущерб обществу или индивидуальным правам и интересам.

Подвергаясь административной ответственности, нарушитель может быть оштрафован, лишен определенных прав или подвергнут иным административным мерам. Целью административной ответственности является поддержание общественного порядка, безопасности и соблюдения прав и обязанностей граждан. Таким образом, правонарушения являются основанием для административной ответственности, чтобы обеспечить справедливость и законность в обществе.

Список использованной литературы:

1. Административное правонарушение и административная ответственность. [онлайн] [проверено 04.04.2024]. Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/administrativnoe-pravonarushenie-i-administrativnaya-otvetstvennost/viewer>
2. Бахрах Д. Н. «Советское законодательство об административной ответственности.» Изд-во: Пермь, 1969, стр. 7.
3. Власов В. А., «Студеникин С. С. Советское административное право: учебник для вузов.» Изд-во: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1945, стр. 155.
4. Дедков Л. Л. «Советское административное законодательство на страже общественного порядка». Изд-во: Беларусь, 1971, стр. 107.
5. Кодекс Республики Молдова о правонарушениях № 218 от 24-10-2008. Опубликован: 17-03-2017 в Monitorul Oficial № 78-84 статья № 100. [онлайн] [проверено 04.04.2024]. Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119550&lang=ru

6. Кудрявцев В. Н. «Причины правонарушений.» Изд-во: Юридическое издательство Норма, 2016, стр. 75.
7. Лунев А. Е. «Административная ответственность за правонарушения.» Изд-во: Госюрисдат, Москва. 1961, стр. 187
8. Петров Г. И. «Советское административное право: (Общая часть).» Изд-во: Ленингр. ун-та. Ленинград. 1960, стр. 288
9. Самошенко И. С. «Понятие правонарушения по советскому законодательству.» Изд-во: Москва, стр. 59.
10. Серегин А. В. «Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления.» Изд-во: Акад. МВД СССР., Москва. 1975, стр. 194
11. Севрюгин В. Е. «Административный проступок: понятие, признаки, ответственность.» Изд-во: Академия МВД СССР, 1989, стр. 27.
12. Юридический энциклопедический словарь. [онлайн] [проверено 04.04.2024]. Доступно: <https://www.studentlibrary.ru/ru/doc/ISBN9785392199426-SCN0000/000.html>
13. Якуба О. М. «Советское административное право: (Общая часть).» Изд-во: Вища шк. Киев, 1975.

CZU 35.07:347.9(478)

POZIȚIA PROCESUALĂ A AUTORITĂȚILOR PUBLICE ÎN PROCESUL CIVIL

Maria MIRONIUC, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale,*
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Conducător științific: **Tatiana CRUGLIȚCHI**, *asist. univ.*

Abstract: *In this article we have analysed the procedural position of public authorities in civil proceedings. Moreover, we have been described the forms of participation in the civil process and examples when these authorities can bring an action in court and file conclusions on the case, in accordance with the law. Also, we have presented the positions of different authors based on this subject.*

Keywords: *public authorities, civil process, civil action, conclusions, court.*

Autoritățile publice⁸ sunt create pentru a realiza un interes public, reieșind din acest temei, putem deduce faptul că acestea pot participa în procesul civil pentru a apăra drepturile și interesele legitime ale persoanelor, la cererea acestora sau din inițiativa proprie, conform articolului 73 și 74 al Codului de procedură civilă a Republicii Moldova.

Calitatea procesuală desemnează capacitatea juridică a subiecților la proces, fie ca reclamant, sau ca pârât. Potrivit lui Evelina Oprina, calitatea procesuală „presupune existența unei identități între reclamant și cel care este titularul dreptului din

⁸ Potrivit dicționarului juridic, **autoritatea publică** este orice organ de stat sau al unităților administrativ-teritoriale care acționează, în regim de putere publică, pentru satisfacerea unui interes public.

raportul juridic dedus judecării (calitate procesuală activă), precum și între pârât și cel obligat în același raport juridic (calitate procesuală pasivă).” [4, p. 20].

Reclamantul are calitatea activă în procesul civil, deoarece el este cel care a intentat procesul civil în instanța de judecată. *Acesta este prezumatul subiect al raportului juridic litigios care se adresează în instanța de judecată sau în interesul căruia se adresează alte persoane împuternicite prin lege, cerând apărarea unui drept al său sau a unui interes ocrotit prin lege, susținând că dreptul subiectiv al lui este încălcat sau neîntemeiat contestat de pârât.* Autoritatea publică are calitatea de reclamant în cazurile când vine să apere drepturile și interesele legitime ale altor persoane, *cu excepția dreptului de a încheia tranzacție și a obligației de a achita cheltuielile de judecată, conform articolului 73 din Codul de procedură civilă a Republicii Moldova.* [1]. De asemenea, vine să își apere interesele sale proprii în instanța de judecată, în procesul civil.

Pârâtul este partea pasivă, deoarece împotriva lui a fost pornit procesul civil, în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime ale reclamantului. Acesta este subiectul prezumat că a încălcat un anumit drept sau interes legitim al reclamantului, astfel instanța pornește procesul pentru a examina și soluționa litigiul apărut. Autoritatea publică poate avea calitatea de pârât când persoanele consideră că prin acțiunile autorității publice respective i s-a încălcat un drept anume, astfel încât pretențiile sunt îndreptate împotriva autorității publice.

Reieșind din prevederile legale, cunoaștem două forme de participare a autorităților publice în procesul civil pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale altor persoane:

- 1) intentarea procesului civil în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane de către autoritățile publice, organizații și persoanele fizice în cazurile prevăzute de lege (art. 73, Cod de procedură civilă al Republicii Moldova);
- 2) depunerea concluziilor doar de către autoritățile publice numai în cazurile prevăzute de lege (art. 74, Cod de procedură civilă al Republicii Moldova).

Luând în considerație principiul disponibilității, procesul civil poate fi pornit în apărarea drepturilor și intereselor legitime, numai de persoana interesată – subiect al raportului material-litigios. Or, legea prevede și o regulă specială, astfel încât la articolul 73 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, este stipulat că *„În cazurile prevăzute de lege, autoritățile publice, organizațiile, persoanele fizice pot adresa în judecată acțiune (cerere) în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane, la cererea acestora, sau în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unui număr nelimitat de persoane fizice.”* [1].

Scopul principal al instituției apărării drepturilor altor persoane în procesul civil este de a asista în apărarea judiciară a persoanelor care, din motive de sănătate sau din cauza vârstei, handicapului sau din alte motive întemeiate, nu își pot exercita în mod independent dreptul la apărare judiciară. Instituirea în procesul civil a posibilității intentării procesului pentru apărarea drepturilor altor persoane este o garanție importantă a accesului la justiție [2, p. 109].

Prima din formele de participare a administrației publice în procesul civil este **intentarea acțiunii** în vederea apărării a unui drept sau interes legitim a unei persoane sau a unui număr nelimitat de persoane.

Fiind o fază independentă a procesului civil, intentarea acestuia are drept efect producerea raporturilor procesuale civile cu privire la examinarea și soluționarea unei pricini civile.

Ținem să menționăm că intentarea procesului civil urmează să producă două manifestări de voință. Inițial este necesar de a depune o cerere de chemare în judecată la instanța competentă de către autoritatea publică în condițiile legii (articolul 73 Cod de procedură civilă a Republicii Moldova), sau a unei cereri dacă e vorba de o acțiune necontencioasă. Această manifestare de voință este adresată către instanța de judecată, care urmează să ia o atitudine față de cazul intentat. Astfel, apare obligația instanței de judecată de a intenta procesul civil, dacă premisele și condițiile exercitării dreptului la acțiune au fost respectate [3, p. 79].

Temeiurile intentării procesului civil de către autorităților publice sunt:

- 1) la cererea persoanei care consideră că i-a fost încălcat un drept, o libertate sau un interes legitim (cu excepția persoanelor incapabile);
- 2) din proprie inițiativă pentru a apăra drepturile și libertățile unui număr nelimitat de persoane.

În cazul când o persoană se adresează la autoritatea publică din considerentul că i s-a încălcat un anumit drept, atunci se cunoaște beneficiarul. Spre exemplu autoritatea tutelară vine să se pronunțe în cazurile când este prezent și un minor, atunci se cunoaște că beneficiarul căruia îi sunt apărute drepturile și interesele legitime este însăși minorul. Pe când în cazurile când avem un număr nelimitat de persoane, a căror drepturi și interese legitime trebuie apărute de instanța de judecată, atunci nu se cunoaște exact cine sunt beneficiarii nominali. În cel de-al doilea caz, autoritatea publică din propria inițiativă intentează un proces. Spre exemplu pentru a apăra dreptul unui număr nelimitat de persoane, și anume siguranța la sănătatea acestora în cadrul societății, avem instituția medico-sanitară, care cere spitalizarea forțată și tratament forțat al persoanelor, care au nevoie și care sunt periculoși pentru societate, conform articolului 309 Cod de procedură civilă al Republicii Moldova. Acesta ar fi un exemplu evident în care se apără drepturile și interesele legitime ale unui număr nelimitat de persoane, de către o autoritate publică.

Personal, cred că este o formă eficientă de a apăra drepturile, libertățile și interesele legitime ale unor persoane, prin intentarea procesului civil în interesul altor persoane. Ca de exemplu, dacă unei persoane i s-a încălcat un drept, iar aceasta neavând studii în domeniu, nu cunoaște despre posibilitatea de a intenta un proces în judecată, avem principiul disponibilității, astfel persoana respectivă are dreptul de a se adresa la o autoritate publică competentă, care poate să pornească în numele ei un proces în instanța de judecată. Ulterior, la cererea persoanei, autoritatea publică intentează acțiunea în procesul civil, având calitatea de reclamant, cu drepturi și obligații ale reclamantului, cu excepția dreptului de a încheia o tranzacție de împăcare și de a achita cheltuieli de judecată, acestea aparținând persoanei interesate în proces din punct de vedere material, în interesul căruia și a fost pornit procesul.

A doua formă de participare în procesul civil este **depunerea concluziilor de către autoritățile publice** – se exercită în baza a 3 temeuri:

- 1) din proprie inițiativă;

- 2) la cererea participanților la proces;
- 3) din oficiul instanței.

Depunerea concluziilor pe cauză ca formă de participare a autorităților publice la procesul civil se face numai dacă legea prevede expres acest lucru. Legea poate să prevadă obligativitatea depunerii concluziilor sau posibilitatea acestei acțiuni. Depunerea concluziilor de către autoritățile publice se face în virtutea obligațiilor funcționale în orice moment pînă la pronunțarea hotărârii, precum și în instanța de apel (art. 74 Cod de procedură civilă al Republicii Moldova). Scopul depunerii concluziilor este de a apăra drepturile, libertățile, interesele altor persoane, interesele statului și ale societății.

Una din autoritățile publice investită cu acest drept este autoritatea tutelară. Codul familiei stipulează obligativitatea depunerii concluziilor la proces de către autoritatea tutelară la examinarea următoarelor cauze:

- *decăderea din drepturile părintești (art. 68 alin. Codul familiei);*
- *luarea copilului fără decăderea din drepturile părintești (art. 71 alin. (4) Codul familiei);*
- *restabilirea drepturilor părintești (art. 70 alin. (2) Codul familiei);*
- *litigiile privind educația copilului (art. 73 alin. (1) Codul familiei).*

Prevederile Codului de procedură civilă stipulează obligativitatea depunerii concluziilor la proces de către autoritatea tutelară la examinarea următoarelor cauze: încuviințarea adopției (art. 291 Cod de procedură civilă al Republicii Moldova); declararea capacității depline de exercițiu a minorului (art. 295 Cod de procedură civilă al Republicii Moldova).

Autoritățile publice competente pot interveni în proces pentru a depune concluzii pînă la pronunțarea hotărârii în prima instanță, precum și în instanța de apel. Dacă instanța de judecată a soluționat cauza civilă, fără a introduce în proces autoritatea publică competentă pentru care legea prevede obligativitatea participării acesteia pentru a depune concluzii, atunci hotărârea instanței de judecată poate fi casată [5, p. 2].

Analizând literatura de specialitate cu privire la participarea autorităților publice în procesul civil, aș putea să mă exprim față de situația când autoritatea tutelară vine să pună concluzii pe cauză, când este vorba despre desfacerea unei căsătorii și sunt prezenți copiii minori, iar instanța trebuie să decidă asupra faptului cu cine din părinți rămâne minorul, atunci prezența autorității este obligatorie. În acest context, autoritatea tutelară vine să prezinte informații despre condițiile de trai a celor doi soți implicați în proces, care ar fi mai favorabile pentru creșterea și educarea copiilor. Deci, autoritatea tutelară în acest caz are doar un interes procesual, nefiind atinsă de efectele materiale care vor urma după încheierea procesului civil. Efectele juridice sunt suportate de cei care au interes material și procesual în același timp, adică soții care desfac căsătoria, iar prin acea hotărâre judecătorească se decide cu care din părinți vor rămâne copiii. De asemenea, aș vrea să punctez că autoritatea tutelară la cererea judecătorului trebuie să prezinte un aviz cu condițiile de trai ale persoanelor implicate în proces (soții) și să fie semnată de persoana care a efectuat acel control al condițiilor de trai. Pe lângă toate acestea, autoritatea tutelară cercetează nu doar

condițiile de trai, sau situația materială a părinților, dar și alte circumstanțe: care este atitudinea părintelui față de copil, ce educație poate să îi ofere, acestea toate pot fi de folos în soluționarea cazului de către instanța de judecată. Avizul respectiv va purta ștampila autorității tutelare respective, care a efectuat cercetarea acestui caz.

Potrivit autorului Alexandru Prisac se cunosc trei părți componente ale concluziilor care sunt expuse de autoritățile publice în procesul civil, acestea fiind expuse obligatoriu în formă scrisă: parte introductivă, descriptivă și concluzia propriu-zisă.

În partea introductivă se indică data emiterii, autoritatea publică emitentă, numele părților și celorlalți participanți la proces și a obiectul examinării. În partea descriptivă sunt expuse informațiile despre fapte, ce au fost acumulate de către funcționarii autorității publice competente referitoare la cazul cercetat. În concluzia propriu-zisă este expusă opinia autorității publice privitor la caracterul litigiului de drept sau de fapt supus examinării judecătorești și propunerea privind soluționarea cauzei. De exemplu, la examinarea litigiilor privind educația copilului, autoritatea tutelară este obligată să examineze condițiile de trai ale copilului și ale persoanei care pretinde la educația copilului și să prezinte instanței judecătorești avizul respectiv (art. 73 alin. (2) CF) [5, p. 2].

Concluziile propriu-zise expuse de autoritatea publică constituie un element important, în examinarea cauzei. Prin aceste concluzii ale autorității publice sunt descrise anumite circumstanțe care nu sunt cunoscute de instanța de judecată și care o ajută pe aceasta la o elucidare a cazului pe care îl are spre soluționare. Personal cred că autoritățile publice în așa mod își exercită atribuțiile, încercând prin depunerea acestor concluzii veridice să apere drepturile și interesele legitime ale altor persoane.

În practica judiciară s-a înrădăcinat uzanța potrivit căreia autoritatea tutelară are calitate de intervenient accesoriu, dar dacă să analizăm care este calitatea în proces a acestora vedem că intervenientul accesoriu este *persoana interesată într-un proces pornit între alte persoane poate interveni în el, alături de reclamant sau de pârât, până la închiderea dezbaterilor judiciare în prima instanță, dacă hotărârea pronunțată ar putea să influențeze drepturile sau obligațiile lui față de una din părți.* (conform articolului 67 din Codul de procedură civilă a Republicii Moldova) [1]. Reiese că intervenientul accesoriu are un interes nu doar procesual, dar și material. Ei nu au pretenții asupra obiectului litigios, vin să susțină o parte a procesului, fie pe pârât, sau reclamant. Atunci când vorbim despre participarea autorităților publice în procesul civil, constatăm că acestea nu pot avea calitatea de intervenienți accesorii, ci doar de participant la proces, ce pornesc acțiunea din nume propriu în interesul altora și care intervin în proces pentru a pune concluzii pe cauză. Acestea au doar interes procesual, iar interesul material îl are persoana în numele căreia a fost pornită acțiunea. Nu sunt de acord cu afirmațiile din doctrina judiciară, susținând că autoritatea publică este cea care intentează procesul pentru a se expune asupra obiectului litigios, dar nu să susțină o parte din proces, și, de fapt, efectele materiale ale procesului nu se răsfrâng asupra ei.

Concluzionând cele de mai sus, putem afirma ferm că autoritatea publică are calitatea de participant în proces, cu unele excepții stabilite de legislație și anume faptul că nu poate încheia tranzacția de împăcare și nu trebuie să achite cheltuielile

de judecată. Aceasta, participând la proces, vine să apere interesele altor persoane, punând concluzii pe cauză dedusă judecării.

Bibliografie:

1. Cod de procedură civilă a Republicii Moldova. [online] [citată 26.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142098&lang=ro#
2. DUMITRAȘCU, Dumitru. Drept procesual civil. Partea generală. Curs universitar. ISBN 978-9975-50-311-2.
3. MACINSKAIA, Vera. BILEI, Elena. Drept procesual civil; Intentarea, pregătirea și examinarea în fond a pricinilor civile. Proceduri necontencioase în procesul civil – Chișinău, Ed. Elan Inc, 2008 [online] [citată 27.03.2024] Disponibil: <https://eresursedrept.wordpress.com/wp-content/uploads/2020/05/drept-procesual-civil-intentarea-pregc483tirea-si-examinarea-c3aen-fond-a-pricinilor-civile-proceduri-necotencioase-c3aen-procesul-civil.pdf>
4. OPRINA, Evelina. Drept procesual civil. Editura Universul Juridic, București, 2010. [online] [citată 26.03.2024]. Disponibil: https://file.ucdc.ro/cursuri/D_4_N44_Drept_procesual_civil_I_Oprina_Evelina.pdf
5. PRISAC, Alexandru. CORJAN, Angela. Participarea la procesul civil a autorităților publice pentru a depune concluzii. Articol. [online] [citată 27.03.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/40-42_14.pdf

CZU 314.335.7

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РОЖДАЕМОСТИ КАК КОМПОНЕНТА ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ ФУНКЦИИ ПРАВА СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ

Александр МУЩИНСКИ, студент, Факультет права и социальных наук, Бельгийский Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Инна ОДИНОКАЯ**, др., конф. унив.

Abstract: *The article provides a detailed description of the Social Protection Law instruments that regulate childbirth and also characterises in detail the main social and economic patterns associated with it. The scholarly article presents a set of methods for effective birth rate stimulation and also presents complex arguments demonstrating the ineffectiveness of 'classical' methods of birth rate increase. The article fully reveals the essence of the birth rate phenomenon, linking it to the fundamental social and economic phenomena of reality.*

Keywords: *social protection law, demographic function, birth rate, social risk, reproduction, demographic process, social progress.*

Демографическая функция Права Социальной Защиты отражает воздействие правовых инструментов отрасли на демографические процессы: рождаемость, средняя продолжительность жизни, миграция, сохранение демографического баланса и пр. [5, с. 30] Стимулирование рождаемости в развитых и высокоразвитых странах является одним из приоритетов национальных политик [14, сс. 269-270], однако опыт проведения социальных реформ демонстрирует противоречивость связанных с рождаемостью закономерностей.

Применение «простых решений» в области управления рождаемостью на национальном уровне часто приводит либо к отсутствию реального демографического эффекта, либо к формированию негативной социально-демографической тенденции [16, с. 52]. Это происходит из-за неточностей восприятия направленности реформ, в результате которых практическое воплощение теоретических положений знаменуется провалом тенденции управления социальными рисками, в рамках которого не учитывается баланс частных и коллективных интересов [15, с. 213] как средства взаимодействия государства, общества и индивида в контексте рыночной модели экономики.

Базовая концепция, декларирующая, что «система мер социального обеспечения, направленная на охрану материнства и поддержку семей с детьми, создаёт благоприятные условия для рождения детей, улучшая демографическую ситуацию в стране» [13, с. 64], несмотря на логичную причинно-следственную связь, является не просто устаревшей – она фундаментально противоречит практической действительности. Существующие статистические показатели опровергают возможность «прямого» управления рождаемостью в сторону его увеличения путём применения направленных исключительно на рождаемость мер социальной защиты.

Базовая концепция права социальной защиты заключается в том, что «цель государства – предоставлять человеку социальное обеспечение на том уровне, чтобы оно способствовало сохранению достойной жизни человека и гарантировало её высокое качество» [12, с. 230], однако уникальность аспекта рождаемости как компонента демографической функции данной отрасли права состоит в том, что проактивная роль государства в сфере страхования социальных рисков и повышения уровня жизни не оказывает на рождаемость положительного влияния [7].

Для того, чтобы идентифицировать отсутствие прямой связи между условиями, создаваемыми родителями для воспитания детей, и непосредственно рождаемостью, необходимо сопоставить два рейтинга, описывающих данное явление: Рейтинг стран по социальным условиям для воспитания детей на 2021 год [2] и Рейтинг стран по суммарному коэффициенту рождаемости от UNECE на 2021 год [11] или Всемирного Банка [10].

Итак, лучшие социальные условия для воспитания детей на 2021 год представлены в странах Северной Европы – Швеция, Дания, Норвегия и Нидерланды (1-4 места, соответственно) [2]. С другой стороны, убрав религиозные и культурные факторы путём ограничения западным (европейским и американским) регионом, отмечаем, что Швеция находится на 10 месте среди европейских стран по уровню рождаемости, Дания – на 8; Норвегия – на 20, а Нидерланды – на 19 [11]. Находящаяся на 5 месте по уровню социальной защищённости родителей и новорожденных детей Канада находится на 29 месте по коэффициенту рождаемости. Находящаяся на 1 месте в западном регионе по уровню рождаемости Грузия находится на 117 месте по уровню социальной защищённости родителей и семей в мире. На первом месте в мировом рейтинге рождаемости от Всемирного Банка является Нигер с 6,8 детей

на женщину [10], который находится на 142 месте по уровню социальной защищённости семей и детей [11].

Исходя из вышеизложенного, ни на мировом уровне, ни на региональном европейском уровне (с относительной общностью культурных особенностей) не существует прямой зависимости между факторами социальной защиты семей с детьми и рождаемостью как таковой. Исследуя даже культуры одной этнической общности, невозможно систематизировать связи социальной защищённости и рождаемости. Румыния находится по уровню социальной защищённости семей на 39 месте [2] в мире (между Грецией, находящейся на 31 месте по уровню рождаемости в западном регионе с 1,4 ребёнка на женщину) и Таиландом, при этом Румыния в западном регионе находится на 7 месте по рождаемости (1,8 ребёнка на женщину) [11]. Молдова, в свою очередь, по коэффициенту рождаемости (1,7 детей на женщину) находится на 9 месте в западном регионе – между Швецией и Данией, а по уровню социальной защищённой исследуемой группы в мировом рейтинге – на 102 месте [11] – между Мавританией и Камбоджой.

Так, статистика демонстрирует культурное единство в аспекте рождаемости (близкие друг к другу показатели Молдовы и Румынии), но опровергает зависимость от социальной защищённости [6].

Соответственно, закономерности в аспекте рождаемости в рамках Права Социальной Защиты следует идентифицировать в косвенных факторах, сопряжённых с областью регулирования самого Права Социальной Защиты. Другими словами, необходимо выявить ассоциированные с социальными программами и социальными политиками факторы, которые имеют прямую установленную связь с колебаниями рождаемости:

1. **Уровень образованности населения.** Образование обладает существенным влиянием на показатели рождаемости. Так, исследования демонстрируют, что более образованные люди обладают меньшим количеством детей, чем менее образованные. В этом контексте, чем большей является разница в уровне образованности лиц, тем большая диспропорция наблюдается в коэффициенте рождаемости на душу населения. Так, например, в США лица с бакалаврской степенью и выше в среднем имеют 1,1 ребёнка, в то время как лица без высшего образования в среднем имеют 2,5 ребёнка [3]. Это вызвано общей направленностью жизненного пути лиц с образованием и без оногo. Так, лица, получившие высшее образование, часто более сосредоточены на построении карьеры, не имея времени и возможности вкладывать несколько лет своей жизни в вынашивание ребёнка и его дальнейшее воспитание. Соответственно, существующая диспропорция ещё сильнее заметна у женщин, поскольку именно они, как правило, уходят из профессиональной деятельности на период воспитания ребёнка.

При этом не стоит ассоциировать «трудовые гарантии» для матерей с реальными альтернативными издержками беременности и рождения ребёнка. Так, гарантия сохранения рабочего места не обеспечивает гарантию дальнейшего карьерного роста и не компенсирует 1-4 года, во время которых женщи-

на уходит из активной карьерной деятельности. Другими словами, инвестиция в карьеру путём получения высшего образования не может быть компенсирована никакими прямыми трудовыми и социальными гарантиями, поскольку многолетняя инвестиция в собственную карьеру рушится длительным карьерным «простоем», вызванным беременностью и родами.

С другой стороны, отсутствие прямой зависимости между уровнем образованности и уровнем рождаемости говорит о дисфункции системы высшего образования. То есть государства, в которых повышение уровня образованности не ведёт к снижению уровня рождаемости, не обеспечивают эффективно функционирующую систему социальных лифтов. Так, в этих государствах происходит «инфляция» высшего образования, когда высшее образование теряет свою карьерную (и образовательную) ценность и переходит в разряд «социальной нормы». Это, в свою очередь, понижает качество высшего образования и трансформирует систему подготовки к современной трудовой деятельности в систему «продажи» дипломов. В этом случае прямая зависимость сохраняется на уровне реальной подготовки студентов к профессиональной деятельности, но искажается на уровне получения дипломов без реальной заинтересованности в занятии активной карьерной позиции, для которой высшее образование необходимо.

2. Демографическая политика. Демографическая политика как комплекс экономических, нормативных, административных и пропагандистских рычагов влияния, применяемых государством для регулирования демократических процессов, подразделяется на 2 вида:

1. *Политика демографического сдерживания.* Данная политика характерна для государств с избыточной рождаемостью, где необходимо в принудительном порядке снизить средние показатели рождаемости путём применения мер, направленных на санкционирование повышенной natalности. Наиболее ярким примером является Китай, в котором действовала модель «Одна семья – один ребёнок». Репрессивный метод санкционирования рождаемости характеризуется достаточной эффективностью: в Китае в период действия соответствующих демографических программ отмечается падение уровня рождаемости. В Китае рождаемость на 2021 год составляла 1,2 ребёнка на женщину [10].
2. *Политика демографической стимуляции.* В свою очередь, страны с низкой рождаемостью пытались стимулировать рождаемость путём выдачи денег семьям во время беременности и после родов, путём поддержки детей в первые годы жизни, путём повышения декретов, льгот и пособий, путём ведения информационной кампании по пропаганде большой семьи. Современные исследования демонстрируют, что ни одна из предложенных моделей прямого стимулирования рождаемости не имеет желаемого эффекта. Исследователи приходят к выводу, что не существует какой-либо объективно измеряемой связи между социальными политиками, направленными на стимуляцию рождаемости, и непосредственным повышением рождаемости. Статистика демонстрирует,

что введение подобных социальных политик могло приводить как к незначительному росту рождаемости (+0,1 ребёнок на человека), так и к незначительному её падению (-0,1 ребёнок на человека). [8] Соответственно, любые формы прямой правительственной поддержки рождаемости никак не влияют на рождаемость.

В итоге, демографические политики, проводимые государством, способны лишь в принудительном (путём репрессивного действия законов) порядке понижать рождаемость. Такого же рода законы принудительного свойства, например, облагающие лиц, не вступивших в брак, и не имеющих детей, не имеют реальной эффективности. Такой закон действует в Германии, но с 1973 по 2015 годы рождаемость в Германии составляла 1,4-1,5 ребёнка на женщину [10]. Устойчивое повышение рождаемости до 1,6 ребёнка на человека произошло в 2016 году и было вызвано не экономическим принуждением, а ростом числа беженцев с восточными и африканскими культурными базами. Таким образом, нет ни принудительных, ни поощрительных мер в области социальной защиты и рождаемости, которые могут привести к стимуляции последней.

3. Уровень доходов населения и уровень пенсионного обеспечения.

Факторы реальных доходов населения и пенсионного обеспечения не только взаимосвязаны между собой, но и напрямую воздействуют на рождаемость.

Статистические данные демонстрируют, что рост уровня жизни населения, связанный с ростом доходов, ведёт к ухудшению показателей рождаемости [4]. То есть улучшение уровня жизни населения ведёт к его депопуляции. Данная тенденция обеспечивается той же ментальной детерминированностью, что и образовательный ценз: улучшение экономических показателей в стране ведёт к карьерной активизации, в результате чего экономически неактивное население, которое более склонно к рождению детей, становится экономически активным и понижает свою потребность в детях как форме организации быта. Тенденция такова, что неработающие и необразованные всегда больше склонны к рождению детей, чем работающие, образованные и обеспеченные. Это напрямую связано с параметром интересов, открывающихся на разных уровнях доходности. Фиксация на семейных ценностях, рассматриваемая вне культурного и религиозного фактора, характерна скорее для тех, кто не стремится к продвижению по карьерной лестнице (либо в бизнес среде). Таким образом, парадокс социальной и экономической защищённости состоит в том, что более защищённые семьи и одинокие лица меньше стремятся к продолжению рода, чем менее защищённые. Так, чем более экономически независимым является лицо, тем менее зависимым от семейного и детского фактора он хочет быть.

Та же тенденция сохраняется и в уровне пенсионного обеспечения, хотя характеризует другие возрастные группы. Так, уровень доходности непосредственно воздействует на молодое и среднее поколение, в то время как пенсионный фактор начинает действовать в возрасте поздней беременности. Данные свидетельствуют о том, что, чем более защищёнными в период пенсии чувствуют себя лица, тем меньше они склонны к рождению детей как гарантии обеспечения жизни в старости. Более упрощенная модель звучит сле-

дующим образом: чем больше пенсионных гарантий предоставляет государство, тем меньше будет рождаемость [1].

При этом невозможно создать дисбаланс между «экономической независимостью» и «пенсионной обеспеченностью». Эти два фактора сопутствуют друг другу. Так, обеспеченная молодость приводит к обеспеченной зрелости и обеспеченной старости. Попытка изменить показатели любого из возрастных промежутков вызовет разрушение существующей социальной модели. Другими словами, все функции социальной и экономической защищённости, которые относятся к Праву Социальной Защиты, прямо противоречат аспекту рождаемости как компонента демографической функции Права Социальной Защиты.

В связи с чем повышение уровня жизни, повышение заработных плат, улучшение уровня социального страхования и социальной помощи, улучшение уровня экономики ведёт к естественному понижению рождаемости. Так, возникает непосредственная дуальность стремления улучшить уровень жизни и повышать рождаемость. С учётом того, что уровень социальной защищённости семей и детей никак не влияет на рождаемость, экономический инструментарий государства в области социальной защиты может повысить рождаемость лишь при понижении уровня жизни и доходности населения. Другими словами, повышение рождаемости может быть связано с ухудшением экономического положения, но это, в свою очередь, повышает уровень миграции, образуя порочный круг управления факторами демографии.

Соответственно, экономические факторы, ассоциированные с Правом Социальной Защиты, либо не демонстрируют воздействие на рождаемость, либо оказывают негативное влияние на неё. Значит, ключ к стимуляции рождаемости не следует искать среди экономических факторов, связанных с социальной защитой, а в косвенных системах социальной защиты.

4. Управление альтернативными затратами. Экономические факторы продемонстрировали, что проблема стимуляции рождаемости заключается в том, что у рождения ребёнка возникают чрезвычайные альтернативные затраты в лице трудностей карьерного роста, самореализации, обеспечения личной свободы и т.п. Другими словами, индивидуалистский подход к самоперцепции (самовосприятия) после рождения ребёнка сменяется семейным. То есть семейные отношения подавляют личность и возводят коллективные (или групповые) идеалы в ранг доминирующих. Фиксация на семейных ценностях и рождении детей сопряжена с крахом системы личных амбиций и к формированию системы групповых интересов.

Таким образом, стимуляция рождаемости возможна путём защиты родителей от социального риска вовлечённости в жизнь ребёнка. Исследования показывают, что возможность совмещения семьи и работы (бизнеса) приводит к повышению рождаемости [1]. Другими словами, чем больше человек защищён от социального риска в лице беременности и ухода за ребёнком, тем более он склонен к рождению детей. Так, чем меньше участие родителя в жизни ребёнка обеспечивается государством, тем выше показатель рождаемости. То есть открытие учебных заведений-интернатов, ранняя возможность отдать ребёнка

в детский сад, функционирование разветвлённой системы круглосуточных профессиональных «родителей» (няни, педагоги и пр.) позволяет увеличить рождаемость, поскольку исчезает фактор дихотомии выбора между индивидуалистским подходом (карьера, личная жизнь, саморазвитие) и коллективным (семья, активное участие в жизни и развитии ребёнка). В результате этого система круглосуточных детских садов как способа страхования социального риска рождения ребёнка более эффективна, чем любые денежные методы стимуляции рождаемости. Так, разрушение семейных связей между родителями и детьми (особенно на ранних этапах жизни ребёнка, когда он нуждается в постоянном присутствии взрослого) ведёт к стимуляции natalности.

В этом смысле и распространение вспомогательных репродуктивных технологий (в особенности, суррогатного материнства) обеспечивает рост рождаемости, поскольку, исходя из вышеуказанной тенденции, любая возможность минимизировать длительное воздействие состояния беременности и/или дальнейшего ухода за ребёнком ведёт к снижению альтернативных затрат процесса рождаемости. Так, любое уменьшение непосредственного контакта жизни родителей и процесса формирования, рождения и развития ребёнка ведёт к стимуляции рождаемости [1]. Другими словами, само существование возможности так называемого «дистанционного» материнства многократно снижает воздействие этого социального риска на жизнь родителей, что ведёт к сокращению альтернативных затрат (совокупность нереализованных возможностей, пропущенных в результате беременности и ухода за ребёнком) и к росту рождаемости.

5. Процессы иммиграции. Стимуляция иммиграции всегда приводит к первичному всплеску рождаемости [1]. Это связано с тем, что иммиграция, как правило, происходит из развивающихся стран в развитые. Соответственно, иммигрантами, как правило, являются носители ценностей, ассоциированных с низким доходом. Единственным исключением является миграция, связанная исключительно с военными или политическими факторами, поскольку личная угроза безопасности (ввиду активных боевых действий либо политического преследования) не имеет соотношения с экономическими базисами.

Поскольку иммиграция заточена на переселении бедного населения из менее развитых стран в развитые страны с более богатым населением, фактор «растущего дохода» начинает действовать в обратную сторону. Таким образом, увеличение в стране количества лиц с низким уровнем заработка, которые не могут быстро интегрироваться в трудовую деятельность, приводит к разовому всплеску рождаемости. Соответственно, социальная политика, направленная на привлечение мигрантов, повышает рождаемость.

Но поколение рождённых от иммигрантов интегрируется в существующую в стране социально-культурную реальность, в результате чего показатели рождаемости коренного населения и детей иммигрантов выравниваются за 1-2 поколения [10]. Так, примат местной культуры в аспекте восприятия рождаемости всегда поглощает иностранный элемент. Значит, увеличение рождаемости требует не разовой, а поставленной на поток иммиграции, для чего некоторые страны (в особенности, Западной Европы) в области социальной защиты

применяют механизмы стимуляции иммиграции, поскольку предоставление повышенного уровня социального страхования и социальной защиты иммигрантов в конечном счёте повышает рождаемость, в отличие от улучшения уровня социального страхования и социальной защиты семей коренного населения.

б. Ограничение урбанизации. Фактор принадлежности к городу или к селу напрямую связан с коэффициентом рождаемости. Так, проживание в сельской местности способствует росту рождаемости, в то время как урбанизация (переезд из села в город) способствует резкому падению рождаемости [9, с. 148]. Это связано с тем, что склонность к традиционному типу труда и менее разветвлённой экономической системе делают село более закрытой социальной структурой. Закрытые социальные системы в меньшей степени используют предметы технического прогресса, ввиду чего в них формируется подобие общинной/традиционной экономики с примесью рыночных отношений. Так, сельское население в большей степени использует ручной труд, а также завязано на сельском хозяйстве. При этом фермерские хозяйства в сельских местностях, как правило, обладают семейным типом устройства: в них не применяется в широком масштабе наёмный труд. Это ведёт к необходимости увеличения количества рабочих рук, т.е. фактор труда в слабо модернизированном технологиями аграрном секторе вызывает всплеск рождаемости, основанной на необходимости расширения применения трудовых человеческих ресурсов. Иными словами, медленный процесс внедрения технологий в сельской аграрной деятельности приводит к тому, что технологические инновации заменяются людской численностью, а семейный характер такой аграрной деятельности приводит к восприятию рождения ребёнка как инвестиции в трудовой ресурс.

С другой стороны, этот фактор сочетается с гендерным неравенством социальных ролей и с отсутствием широкого потенциала карьерного роста, в результате чего у рождения детей в сельской местности мало альтернативных затрат. Гендерное неравенство уменьшает роль женщин в экономической структуре семьи; отсутствие механизмов карьерного роста снижает потребность в образовании; а восприятие детей как потенциального рабочего ресурса делает высокую рождаемость в сёлах вынужденной.

Соответственно, сохранение численности сёл путём предоставления социальных льгот и гарантий сельским жителям в совокупности с блокировкой способов перехода из сельской местности в городскую эффективно стимулирует рождаемость.

Таким образом, в рамках стимулирования рождаемости инструментами Права Социальной Защиты Республика Молдова может:

1. Снизить уровень законодательной фиксации на прямых инструментах социальной поддержки семей и детей как неэффективных средствах стимуляции рождаемости;
2. Обеспечить внедрение проектов, заточенных на снижение альтернативных затрат родителей (круглосуточные детские сады; престижные школы-интернаты и колледжи-интернаты с высоким качеством образования; круглосуточные профессиональные няни и т.п.);

3. Обеспечить распространение вспомогательных репродуктивных технологий (суррогатное материнство, экстракорпоральное оплодотворение и т.п.);
4. Устранить ограничения для реализации трудовой функции одновременно с получением социального страхования или социальной помощи, связанной с беременностью, родами и воспитанием ребёнка;
5. Установить дополнительные льготы для привлечения иммигрантов и включения в мировую миграционную сеть;
6. Стимулировать проекты, направленные на сохранение сёл (например, расширение действия программы «Европейское село») и сдерживание процессов урбанизации и оседания сельского населения в крупных городах.

Библиография:

1. BALBO, N., BILLARI, F., MILLS, M. Fertility in Advanced Societies: A Review of Research. In: *European Journal of Population*, nr. 29, 2013, pp. 1-38. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3576563/>
2. CEOWorldMagazine: The World's Best Countries For Raising Kids, 2021 [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://ceoworld.biz/2021/02/01/the-worlds-best-countries-for-raising-kids-2021/>
3. GLADYS, M., KIMBERLY, D., ANJANI, C. Fertility of Men and Women Aged 15-44 Years in the United States: National Survey of Family Growth, 2006-2010. In: *National Health Statistics Reports*, nr. 51, 2012, pp. 1-29. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://www.cdc.gov/nchs/data/nhsr/nhsr051.pdf>
4. KANT, P., PAREEK, S., JOSHI H. Regression Analysis of Collinear Data using r-k Class Estimator: Socio-Economic and Demographic Factors Affecting the Total Fertility Rate (TFR) in India. In: *Journal of Data Science*, nr. 11, 2013, pp. 323-342. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: https://web.archive.org/web/20191125111417/http://www.jds-online.com/file_download/394/JDS-1130.pdf
5. ODINOKAIA, Ina. Considerații doctrinare privind funcțiile protecției sociale. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 8, 2009, pp. 28-31. ISSN 1811-0770
6. Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2022 [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: https://statistica.gov.md/ro/situatia-copiilor-in-republica-moldova-in-anul-2022-9578_60434.html
7. Social Progress Imperative. 2024 Social Progress Index. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://www.socialprogress.org/2024-social-progress-index/>
8. The ESHRE Capri Workshop Group. Europe the continent with the lowest fertility (review). In: *Human Reproduction Update*. nr.16 vol. 6, 2010, pp. 590-602. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://academic.oup.com/humupd/article/16/6/590/743745?login=false>
9. The World Bank. Global Monitoring Report 2015/2016: Development Goals in an Era of Demographic Change. (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: https://archive.org/details/globalmonitoring0000unse_d6u3/page/n309/mode/2up
10. The World Bank: Fertility rate, total (births per woman) [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?most_recent_year_desc=true

11. UNECE: Суммарный коэффициент рождаемости [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://w3.unece.org/PXWeb/ru/CountryRanking?IndicatorCode=26>
12. БЛАГОДИР, Алла. К вопросу о целях и задачах правового регулирования отрасли права социального обеспечения. В: Актуальные проблемы российского права, nr. 3, 2010, pp. 228-237. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-tselyah-i-zadachah-pravovogo-regulirovaniya-otrasli-prava-sotsialnogo-obespecheniya/viewer>
13. ГУСЕВА, Татьяна. Демографическая функция права социального обеспечения. В: Журнал российского права, nr. 2 (194), 2013, pp. 58-67. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/demograficheskaya-funktsiya-prava-sotsialnogo-obespecheniya/viewer>
14. СОЛОВЬЕВА, Екатерина. Регулирование рождаемости как проблема мировой политики. В: Известия Алтайского государственного университета, nr. 4/1, 2011, pp. 269-272. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/regulirovanie-rozhdaemosti-kak-problema-mirovoy-politiki>
15. ФЕДОРОВА, М., ИСТОМИНА, Е.. Управление социальными рисками: правовой анализ. В: Вопросы управления, nr. 5 (11), 2014, pp. 206-214. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-sotsialnymi-riskami-pravovoy-analiz/viewer>
16. ШИЛОВА, С., ЛЕПИХИНА, Т. Демографический процесс как объект управления на государственном и региональном уровне. В: Проблемы современной экономики, nr. 3, 2011, pp. 49-52. [On-line] (дата обращения: 02.03.2024) Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/demograficheskiy-protsess-kak-obekt-upravleniya-na-gosudarstvennom-i-regionalnom-urovne/viewer>

CZU 343.611(478)

OMORUL SĂVÂRȘIT DIN MOTIVE DE PREJUDECĂȚĂ

Patricia TOCARCIUC, studentă, *Facultatea Drept, Administrație, Ordine și Securitate Publică, Academia „Ștefan cel Mare” a M.A.I.*
 Conducător științific: **Valentin CHIRIȚA**, conf. univ., dr.

Abstract: *Premeditated murder is one of the most serious forms of this type of crime. This is due to the fact that the impact of this criminal act falls not only on the victim, but on the entire group of which the victim is a part, thus the safety of the group or even the entire society declines considerably, and the probability that the perpetrator will resort to committing the said crime again, is very large.*

Keywords: *premeditated murder, motive, prejudice, violence, crime, aggravating circumstance.*

Înfracțiunea de omor reprezintă cea mai gravă formă de manifestare a violenței împotriva ființei umane. Încălcarea dreptului de a trăi creează o stare de nesiguranță socială, un dezechilibru periculos pentru însăși existența societății. De aceea, este și firesc ca astfel de acte de încălcare a legii penale, care vizează relațiile sociale ce

ocrotesc viața, bunul cel mai de preț al omului, să stea în atenția întregii colectivități și, desigur, în primul rând, în atenția organelor de drept, cărora le revine sarcina de a apăra împotriva faptelor antisociale în vederea ocrotirii fizice și protecției juridice a vieții și principalelor ei suporturi: integritatea corporală și sănătatea persoanei. Un loc important în structura criminalității din Republică îl ocupă infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei. Frecvența cu care sunt ele întâlnite, pericolul social sporit determină necesitatea de a efectua un studiu complex al acestei probleme de rezonanță în contextul actual al societății noastre, care urmărește și cunoașterea diversității și complexității cauzelor săvârșirii lor, pentru a interpreta corect concluziile ce decurg din cazuistica existentă, unele chestiuni particulare ce apar în procesul de calificare a faptelor supusă analizei și investigației științifice. Infracțiunea de „Omor intenționat” este reglementată în cadrul art. 145 din Codul Penal al Republicii Moldova.

La elaborarea acestui studiu au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metoda descriptivă, metoda comparativă, metoda istorică și metoda analizei logice.

În definirea omorului „legiuitorul se folosește de însușirea obiectivă a substantivului provenit dintr-un verb (uciderea) de a exprima în el descrierea acțiunii (manifestarea de violență față de victimă), rezultatul imediat (moartea victimei) cât și legătura de cauzalitate dintre faptă și rezultat și de a exprima concludent aceste realități [1].

Faptele sociale periculoase îndreptate împotriva omului sunt numeroase și variate. Făcând distincție între faptele îndreptate împotriva drepturilor absolute privitoare la existența fizică și la principalele atribute ale ființei și personalității umane, pe de o parte, și faptele atribuite împotriva altor drepturi și interese ale omului, pe de altă parte, legiuitorul le-a inclus pe cele dintâi într-o categorie distinctă de infracțiuni, cu titlu Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei. Dacă să ne referim la legislația noastră, putem menționa că componentele de infracțiuni contra vieții sunt concentrate în articolele 145-150 Cod Penal al Republicii Moldova [4].

Componenta simplă în descrierea legislativă a acesteia sunt enumerate toate semnele de componentă a infracțiunii, date într-un mod unidimensional: un singur obiect, o singură acțiune, o singură consecință, o singură formă de vinovăție. Componenta de infracțiune simplă, spre exemplu, este prevăzută în alin. (1), art. 145 CP al RM omorul intenționat. Obiect al infracțiunii date este viața altei persoane. Latura obiectivă se caracterizează printr-o singură faptă (acțiune sau inacțiune) și survenirea unei singure consecințe – moartea persoanei. Latura subiectivă a acestei infracțiuni se caracterizează printr-o singură formă a vinovăției intenționate.

Infracțiunea de omor are ca obiect generic relațiile sociale a căror existență și normală desfășurare sunt condiționate de apărarea vieții și sănătății persoanei; infracțiunile contra libertății onoarei și demnității persoanei relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare normală implică respectul libertății, onoarei și demnității persoanei și al normelor care o ocrotesc, care obligă pe fiecare individ să se comporte astfel încât să nu lezeze drepturile celor din jur [3].

Elementul material al infracțiunii de omor simplu, faptă prevăzută și pedepsită de art. 145 Cod Penal, se realizează, din punct de vedere obiectiv, prin uciderea unei persoane, adică prin orice activitatea materială care are ca rezultat moartea unui om. Elementul material poate consta dintr-o acțiune (comisiune) sau dintr-o inacțiune

(omisiune); în oricare din ipotezele menționate, acestea se referă la incriminare nu la fapta concretă, fiind vorba de un act care să posede, o anumită forță distructivă, adică, să fie apt obiectiv, să provoace moartea persoanei în condițiile date.

O asemenea forță distructivă exercitată asupra victimei se poate manifesta sub forma unor acțiuni fizico-mecanice (sugrumare, lovire, tăiere, împușcare, înțepare, electrocutare etc.), acțiuni chimice (otrăvire), acțiuni psihice (șocuri psihice) etc. Aceeași forță distructivă este prezentă și în cazul inacțiunii, atunci când făptuitorul avea obligația (legală, contractuală, socială etc.), de a face sau a îndeplini acțiunea prin care s-ar fi putut împiedica sau înlătura desfășurarea unor procese de natură să provoace moartea victimei (de exemplu, prin nehrănirea intenționată a copilului, a unui bolnav sau neputincios, prin lăsarea lor în frig, prin neadministrarea medicamentelor, neaplicarea tratamentului necesar unui bolnav etc.), s-a dat posibilitatea să acționeze procesele naturale care au condus la moartea victimei [5].

Acțiunea ucigătoare poate fi săvârșită în mod direct sau nemijlocit asupra victimei sau în mod indirect, mijlocit: prin folosirea sau antrenarea unor forțe sau energii neanimate sau animate (de exemplu, asmuțirea unui câine, folosirea unui animal sălbatic, a unei reptile veninoase etc.), sau chiar prin folosirea energiei fizice a victimei, constrânsă fizic sau moral la aceasta (să se împuște, să se înjunghie, să se arunce de la înălțime etc.)

Omorul se săvârșește cu intenția de a suprima viața unei persoane adică, fie cu intenție directă, atunci când făptuitorul a prevăzut rezultatul acțiunii sale (moartea victimei) și a urmărit producerea acestuia, fie cu intenție indirectă când făptuitorul a prevăzut rezultatul acțiunii sale și fără a-l urmări, a acceptat totuși posibilitatea survenirii acestuia [1].

Latura subiectivă a omorului nu include cerința săvârșirii faptei dintr-un anumit mobil. Aceasta înseamnă că infracțiunea există, chiar dacă nu s-a stabilit mobilul săvârșirii faptei. Cu toate acestea, instanța de judecată va fi preocupată ca să stabilească, în fiecare caz, mobilul faptei, deoarece aceasta influențează gravitatea faptei și prin urmare, poate contribui la realizarea unei juste individualizări juridice a pedepsei.

Motivul infracțiunii de omor va fi ca semn obligatoriu în cazul art. 145 alin. (2) lit. 1) din Codul Penal al Republicii Moldova, care prevede săvârșirea omorului din motive de prejudecată.

În acest sens, Capitolul XIII din partea generală a Codului penal a fost completat cu art. 134²¹ „Motive de prejudecată”, care are următorul conținut:

„(1) Prin motive de prejudecată se înțeleg ideile preconcepute ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia ori asociate cu aceasta sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală.

(2) Prezența în profilul victimei a anumitor caracteristici protejate nu va constitui în sine o bază suficientă pentru a concluda că s-a comis o infracțiune motivată de prejudecată.

(3) Se consideră că infracțiunea s-a comis din motive de prejudecată indiferent de faptul dacă făptuitorul s-a condus integral sau doar parțial de astfel de motive, fiind prezente și alte motive” [4].

Motivul de prejudecată posedă următoarele trăsături:

- 1) reprezintă idei preconcepute ale făptuitorului;**
- 2) aceste idei sunt bazate, după caz, pe considerente de:**

- a) rasă;
- b) culoare;
- c) origine etnică;
- d) origine națională;
- e) origine socială;
- f) cetățenie;
- g) sex;
- h) gen;
- i) limbă;
- j) religie;
- k) convingeri religioase;
- l) opinii politice;
- m) dizabilitate;
- n) orientare sexuală;
- o) identitate de gen;
- p) stare de sănătate;
- q) vârstă;
- r) stare civilă;
- s) statut de migrant sau azilant;

- 3) nu contează dacă fapta – având la temelie ideile preconcepute ale făptuitorului ce sunt bazate pe oricare dintre considerentele specificate în pct. 2) – este comisă, după caz, în privința:**

- a) persoanei care posedă caracteristicile protejate enumerate supra în pct.2);
- b) bunurilor acesteia;
- c) bunurilor asociate cu persoana respectivă;

- 4) de asemenea, nu este relevant dacă fapta – având la temelie ideile preconcepute ale făptuitorului ce sunt bazate pe oricare dintre considerentele specificate în pct. 2) – este săvârșită, după caz, în privința:**

- a) persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă caracteristicile protejate enumerate în pct. 2);
- b) persoanei care se asociază cu persoanele ce posedă caracteristicile protejate enumerate în pct. 2);

- 5) în cazul în care fapta – având la temelie ideile preconcepute ale făptuitorului ce sunt bazate pe oricare dintre considerentele specificate în pct. 2) – este săvârșită în privința persoanei care se asociază cu persoanele ce posedă caracteristicile protejate enumerate în pct.2), nu contează dacă respectiva asociere este, după caz:**

- a) una reală;

- b) percepută ca fiind reală;
- c) pentru atestarea motivelor de prejudecată este necesară, dar nu și suficientă, prezența în profilul victimei a oricăreia dintre caracteristicile protejate, enumerate în același pct.2);
- d) aceste motive pot, după caz:
 - 1) să fie însoțite de alte motive;
 - 2) să aibă un caracter exclusiv [6].

Se poate vedea că, în comparație cu noțiunea „ură socială, națională, rasială sau religioasă” (care a fost folosită înainte de intrarea în vigoare a Legii nr. 111/2022), noțiunea „motive de prejudecată” are un conținut mai larg. Or, ultima dintre aceste noțiuni cuprinde un spectru mai amplu de considerente pe care se pot baza ideile preconcepute ale făptuitorului. Motivele de prejudecată poate avea la bază nu doar originea socială, originea etnică, rasa sau religia. Astfel de motive pot avea la bază și alte considerente consemnate supra în pct. 2). Important este că această listă de considerente este exhaustivă, nu exemplificativă.

Infraacțiunile contra vieții și sănătății persoanei, săvârșite din motive de ură națională sau rasială, reprezintă o amenințare reală pentru climatul de stabilitate social-politică a întregii societăți. Pericolul social sporit al unor astfel de infracțiuni se datorează tendinței îngrijorătoare de creștere a numărului lor. În afară de aceasta, absența unei reacții prompte a statului împotriva unor astfel de manifestări poate duce la înrădăcinarea în societate (mai ales, în rândul tinerilor) a stărilor de spirit xenofobe, generând escaladarea unei violențe.

Așadar, reprezentând o manifestare extremă a intoleranței sociale, naționale, rasiale sau religioase, infracțiunea specificată la lit. l) alin.(2) art.145 CP RM. Presupune un impact profund nu doar asupra victimei directe, dar și a grupului cu care victima se identifică. Ea afectează coeziunea comunității și stabilitatea socială. Prezența în textul art. 145 CP RM a agravantei analizate este necesară, deoarece constituie un factor de prevenire a unor infracțiuni de omor, care, prin rezonanța socială pronunțată, pot da naștere unor situații conflictuale extrem de primejdioase degenerând în confruntări interetnice, interconfesionale, interreligioase sau chiar într-un război civil [2].

Precizăm că are un caracter exhaustiv lista de grupuri de care poate să aparțină victima infracțiunii prevăzute la lit.l) alin.(2) art. 145 CP RM. Iată de ce, victima infracțiunii date nu poate fi membrul unui oricare alt grup decât grupul social, etnic, rasial sau religios. Drept urmare, la baza urii manifestate în contextul infracțiunii prevăzute la lit.l) alin.(2) art. 145 CP RM nu se pot afla următoarele practici și atitudini:

- 1) sexismul (adică atitudinea sau prejudecata privind superioritatea reprezentantului unui sex asupra reprezentantului altui sex);
- 2) heterofobia (adică ura față de persoanele de orientare heterosexuală sau persoanele care aduc critici fenomenului de homosexualitate);
- 3) homofobia (adică ura față de homosexuali) etc.

În ipoteza săvârșirii omorului din motive bazate pe astfel de practici și atitudini (în lipsa unor circumstanțe agravante), cele săvârșite urmează a fi calificate în baza alin. (1) art. 145 CP RM. Dezvoltând ideea în cauză, consemnăm că răspun-

derea în baza lit. 1) alin. (2) art. 145 CP RM nu poate fi aplicată în cazul în care omorul este săvârșit, de exemplu, din motive politice.

Pentru aplicarea răspunderii în baza lit. 1) alin.(2) art. 145 CP RM, nu este obligatoriu ca făptuitorul să aparțină la o grupare extremistă, să poarte însemne extremiste, să aibă ținută specifică etc., să poarte arme sau obiecte asimilate armelor având însemne extremiste, să lase la locul săvârșirii infracțiunii inscripții, imagini, simboluri, foi volante cu caracter extremist, să săvârșească infracțiunea în zilele având semnificație extremistă etc. Eventual, astfel de circumstanțe vor fi luate în considerație la individualizarea pedepsei pentru omorul săvârșit din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă.

La baza motivelor de ură socială, națională, rasială sau religioasă, se află atitudinea făptuitorului față de reprezentanții altor grupuri sociale, etnice, rasiale sau religioase, prin care el nu acceptă valorile existențiale ale acestor grupuri de persoane. Prin aceasta făptuitorul evaluează negativ modul de viață, tradițiile, obiceiurile, specifice acelor grupuri, ca fiind străine unei comunicări normale sau, chiar, fiind inumane și abominabile. Făptuitorul este convins că cauza tuturor nereușitelor și eșecurilor propriului său grup social, etnic, rasial sau religios sunt uneltirile reprezentanților acelor grupuri. Această atitudine a făptuitorului este alimentată de anumite stereotipuri, prejudecăți și superstiții, de translarea asupra altui grup social, etnic, rasial sau religios în ansamblu a unor concluzii făcute în raport cu unii dintre reprezentanții acelor grupuri, ori, viceversa, de translarea automată a bănuielilor legate de acțiunile și năzuințele altui grup social, etnic, rasial sau religios în ansamblu asupra unor reprezentanți ai acestor grupuri. Respectiva atitudine rezultă din sentimentul de superioritate a grupului de care aparține făptuitorul și, totodată, de inferioritate a altui grup social, etnic, rasial sau religios, împotriva căruia se îndreaptă ura [1].

De regulă, făptuitorul alege victima datorită apartenenței acesteia la un alt grup decât cel de care aparține făptuitorul; acest aspect sugerează ideea că un membru al unui asemenea grup este interschimbabil cu alt membru. Spre deosebire de victimele altor fapte penale, victima infracțiunii prevăzute la lit. 1) alin. (2) art. 145 CP RM este aleasă mai degrabă după ceea ce reprezintă decât după cine este. Mesajul astfel transmis este destinat nu numai victimei directe, dar și grupului din care face parte victima. Infracțiunea prevăzută la lit. 1) alin. (2) art. 145 CP RM are ca scop intimidarea grupului din care face parte victima. Reprezentanților acelu grup li se transmite mesajul că nu sunt bine-veniți, că nu au dreptul să participe pe deplin la viața socială, că nu este locul lor acolo și că ar putea deveni și ei victime.

De asemenea, în cazul omorului săvârșit din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă, făptuitorul poate urmări scopul ațâțării vrajbei sau dezbinării sociale, naționale, rasiale sau religioase. Totodată, nu este exclus ca făptuitorul să săvârșească omorul pentru că victima și-a renegat apartenența la grupul social, etnic, rasial sau religios anterior. Făptuitorul poate să nu aibă nici un fel de sentimente față de persoana care a devenit victima infracțiunii, dar să aibă gânduri sau sentimente ostile față de grupul din care face parte victima. La fel, făptuitorul poate să aibă sentimente ostile față de toate persoanele din afara grupului cu care el însuși se identifică; sau, la un nivel mai abstract, ținta poate fi reprezentată pur și simplu de o idee, cum ar fi imigrația, pe care făptuitorul nu o agreează.

Autorul A. Nikiforov menționează că omorul săvârșit din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă poate reprezenta începutul realizării infrafracțiunii de genocid presupunând omorul membrilor unui grup național, etnic, rasial sau religios, cu intenția de a-l distruge, în întregime sau în parte [7].

Precizăm că, în situația descrisă de autorul precitat, o asemenea transformare de intenție presupune următoarele: intenția inițială este de a comite omorul din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă; intenția supravenită este de a săvârși genocidul presupunând omorul membrilor unui grup național, etnic, rasial sau religios, cu intenția de a-l distruge, în întregime sau în parte. În ipoteza dată, suntem în prezența unei intenții unice care suferă transformare. Ea trebuie deosebită de ipoteza când omorul din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă formează concurs cu genocidul presupunând omorul membrilor unui grup național, etnic, rasial sau religios, cu intenția de a-l distruge, în întregime sau în parte. În această ultimă ipoteză, intențiile infrafracționale sunt două la număr [5].

Concluzii. În urma celor expuse anterior, putem ajunge la concluzia că infrafracțiunea de omor este cea mai gravă formă de manifestare a violenței împotriva ființei umane. Însă, considerăm că anume omorul săvârșit din motive de prejudecată este mult mai grav decât omorul simplu, datorită faptului că presupune un impact profund nu doar asupra victimei directe, dar și a grupului cu care victima se identifică. Ea afectează coeziunea comunității și stabilitatea socială. Prezența în textul art. 145 CP RM a agravantei analizate este necesară, deoarece constituie un factor de prevenire a unor infrafracțiuni de omor, care, prin rezonanța socială pronunțată, pot da naștere unor situații conflictuale extrem de primejdioase degenerând în confruntări interetnice, interconfesionale, interreligioase sau chiar într-un război civil.

Multe dintre infrafracțiunile săvârșite cu intenție au însă ca motiv ura. Vătămarea corporală gravă, omorul au ca motiv ura, chiar și atunci când ura nu are la bază stereotipuri sau prejudecăți. În același timp, există infrafracțiuni care sunt circumscrise tipologiei de „hate crimes” dar în care autorul nu simte sentimente de ură față de victima individuală în sine, ci față de comunitatea căreia victima îi aparține, cu care este asociată sau în legătură cu care se presupune că i-ar aparține. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) stabilește două elemente definitorii pentru hate crimes: 1) acestea sunt fapte pe care legea penală le definește ca infrafracțiuni și 2) făptuitorul acționează datorită unor prejudecăți atunci când trece la săvârșirea infrafracțiunii [6].

Victima devine ținta infrafracțiunii dată fiind apartenența sa, reală sau prezumată, sau asocierea sa cu un anumit grup vulnerabil. Mobilul făptuitorului, ca element esențial al infrafracțiunii, merge mai departe decât simpla atacare a victimei sau a proprietății acesteia, mobilul fiind determinat de prejudecăți și ținând, de fapt, comunitatea cu care victima este identificată. Prejudecata, intenția de a discrimina în baza unui criteriu protejat prin lege, constituie elementul definitoriu al acestor fapte, în timp ce ura este doar starea subiectivă rezultată din prejudecată.

Referințe bibliografice:

1. Brînză S. Răspunderea penală pentru omorul săvârșit din motive de ură socială, națională sau religioasă. Revista Națională de drept. Chișinău, 2013, ISSN 1811-0770.

2. Brînză S., Stati V. Rațiunea și efectele adoptării legii nr.111/2022, ISSN 1814-3199.
3. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Opinie cu privire la proiectul de lege nr. 301 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (versiunea din iulie 2017, după comasarea cu proiectul nr. 277)
4. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74;
5. Legea nr. 111 din 24.04.2022 pentru modificarea unor acte normative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 164-169.
6. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa. Opinie asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea prevederilor codului penal și codului contravențional cu privire la infracțiunile motivate de prejudecată
7. Sinteza obiecțiilor și propunerilor la proiectul Legii pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional). Disponibil: https://www.cna.md/exp_files.php?a=aWQ9ODgzNiZ0eXBIPWF0dGFJaG1lbnRzJmZpbGU9VGFiZWxfZGVfZGI2ZXJnZW7Im2U2MzlhMDM4MjRjNDE0LnBkZg== (Accesat la 03.04.2024)

CZU 364.014(478)

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОБЪЕКТИВНОСТИ МЕХАНИЗМА СОЦИАЛЬНОЙ СОЛИДАРНОСТИ В ОБЛАСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Константин ПРИСЯЖНЫЙ, студент, Факультет права и социальных наук,
Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Инна ОДИНОКАЯ**, др., конф. унив.

Abstract: *This article reveals such a principle as social solidarity, its subtleties and conditions. The objective assessment of the functioning of this principle on the territory of the Republic of Moldova and recommendations for adjustments and improvements are significant.*

Keywords: *social solidarity, health insurance, social insurance, wages, income tax, agricultural land, insured, social risks, fixed interest rate.*

Социальная солидарность – это некий механизм, который аккумулирует индивидов, в одно целое, исходя из чего происходит такое понятие, как социум. Социальная солидарность представляет собой определённого вида взаимосвязь между составляющими общества, а именно людьми. В данном контексте, не будет неправильным указать, что она образует своего рода взаимозависимость людей друг от друга, их поддержку по отношению друг ко другу, что в последствие благоприятно влияет на государственную среду, будущность и развитие [10].

Александр Бенционович Гофман, считал, что свои истоки социальная солидарность берёт ещё от Римского Права, поскольку именно так обустроивался некий базис социальной ответственности, то есть группа людей, берёт на себя роль “подушки безопасности”, которая в свою очередь является гарантом, что будет выполнено обязательство, будет сделана определённая работа, или же будет достигнут необходимый результат [6, стр. 2-3].

Более близкая позиция описания социальной солидарности, как явления значимого, описывает Эмиль Дюркгейм, который говорит, что социальная солидарность, является основой нормальной жизнедеятельности общества, в рамках государства, а отсутствие таковой, некой “болезнью”, патологией, которая в свою очередь является разрушителем взаимодействия общества и, индивидов, как составляющих данного общества [9]. В рамках данной работы будет рассмотрена социальная солидарность, как значимая часть социальной защиты, и объективный взгляд на справедливость установленной системы. Каждый человек имеет право на социальную защиту со стороны государства, на территории которого он проживает, что в свою очередь является позитивным гарантом безопасности. Каждое государство создаёт механизм социальной солидарности, которые позволяют сбалансировать и фокусировать усилия, вклады, деятельность, развитие каждого индивида, чтобы создать некую систему равенства между всеми людьми на территории государства.

На территории Республики Молдова, существует такое понятие, как социальное и медицинское страхование. По сути своей они являются механизмом, которые обеспечивают гарантии и безопасность лицам, которые осуществляют свою деятельность на территории страны. Медицинское страхование – обеспечивает человеку возможность использовать медицинские услуги, бесплатно, за счёт взносов, которые удерживаются с его зарплаты, премий. В данном случае, лицо, при необходимости получения им медицинской помощи, может рассчитывать, что государство обеспечит данную услугу [2]. Так, закон о размере, порядке и сроках уплаты взносов обязательного медицинского страхования, в статье 3 даёт следующие определение плательщикам взносов обязательного медицинского страхования: застрахованные лица, обязанные уплачивать страховые взносы в порядке, установленном настоящим законом [4].

Социальное страхование – это то, что отвечает за финансовое обеспечение граждан в момент выхода таковых на пенсию. То есть государство берёт на себя обязанность, выплачивать определённые суммы денег, которые подсчитываются исходя из внесённых платежей, лицу, которое участвовало в социальном страховании. Закон о государственной системе социального страхования, называет лицо, которое вносит платёж – застрахованным, и даёт ему следующее определение: *трудопособное физическое лицо, постоянно проживающее или временно пребывающее в Республике Молдова, за которое плательщики взносов в бюджет государственного социального страхования уплачивают взносы социального страхования для получения прав, которые предупреждают, ограничивают или устраняют социальные риски, предусмотренные законодательством [3].*

Исходя из это государство, создало цельную систему, которая работает на благо общества, которое создаёт определённого рода гарантии и механизмы защиты, и безопасности населения.

Таковая система обязана учитывать и применять все фундаментальные Конституционные принципы, поскольку любое государственное регулирование, должно базироваться на ценности человека, как личности, как неотъемлемой части государства.

Исходя из этого применяется статья 16 Конституция Республики Молдова, которая гласит, что первостепенной целью государства, является уважение и защита личности, а также внедрения механизма сбалансирования или же равенства всех граждан Республики Молдова, перед законами и властями, и не имеет значения раса, национальность, религия, язык, пол, политические взгляды, имущественное или социальное положение лица [1].

Соответственно государство, берёт на себя ответственность, чтобы уравновешивать всех граждан между собой, исходя из этого, происходит внедрение такого механизма, как социальная солидарность.

В данной области, это означает, что медицинское страхование, а также социальное страхование, является обязательным для всех, и процентная ставка, которая ежегодно устанавливается в *законе о фондах обязательного медицинского страхования, и также в законе о бюджете государственного социального страхования*. В зависимости от субъекта, которые вносит платежи, устанавливается соответствующая ставка, и вид взаимоотношений в области внесения плат в фонды государственного страхования [5].

В данном моменте, фокус плавно переходит, на основную суть рассмотрения данного вопроса, а именно справедливость, или же действительное равенство лиц, вносящих платежи в данные фонды.

Начиная с медицинского страхования, как ранее и было указано, законом устанавливается процентная ставка, которая будет удерживаться ежемесячно с заработной платы лица, на данный момент это 9%. С обычного взгляда, нет ничего не разумного, или того, что могло смутить налогоплательщика, но математические подсчёты, раскроют ясность предстающей картины.

Исходя из этого, к примеру, лицо, в процессе осуществление своей трудовой деятельности или функции на заводе, по изготовлению мясных изделий, занимая должность, главного инженера, получает заработную плату в размере 18500 леев, далее мы удерживаем 9% из его заработной платы, и в итоге получается сумма в размере – 16835 леев, то есть было удержано 1665 леев. Далее к примеру, выбирается лицо, работающее на этом же заводе, занимающее должность уборщика/сантехника, и получающее заработную плату в размере 6500 леев. Удерживая 9% из его зарплаты, мы получаем сумму в размере – 5915 леев, то есть было удержана сумма в размере 585 леев.

В ходе проведения данного эксперимента и подсчётов, можно сделать определённые выводы. Соответствует ли это справедливому, объективному или же равному обстоятельству для этих двух работников? С одной стороны, мы наблюдаем за недовольным инженером, у которого было удержано большая сумма, но при этом он чистой прибылью, обладает более значимой и гарантированной заработной платой, чем уборщик/сантехник, который намного уязвимее для возникновения социальных рисков, которые предусмотрены законом, или которые в свою очередь являются не регулируемыми законом, и опасны для государства.

Одновременно с этим, выявляется явный факт того, что инженер и уборщик/сантехник, получается доступ к одинаковым по характеристикам и ка-

честву медицинским услугам. Независимо от разности сумм, удержанных с их заработных плат, государство воле изъявляет свою позицию организации социальной солидарности, балансу между всеми людьми.

Автоматически затрагивая данный вид трудовых взаимоотношений, важным является не забыть, работодателя, лицо, которое организывает труд, как для инженера, так и для уборщика/сантехника, на своём заводе. В данном контексте, по закону о обязательном социальном страховании, работодатель обязан уплатить 29% от заработной платы работника, тем самым он вносит платы, с целью обеспечения социального страхования для своего работника, и в случае возникновения страховых случаев, или же рисков, государство обязано обеспечить механизмы помощи данному лицу [3, Приложение 1].

Со стороны работника, все выглядит достаточно прозрачно, но ставка в 29%, является значимой и отягчающей для работодателя, у которого на заводе, например, ещё 15 работников, чьи заработные платы варьируются. Насколько данное действие со стороны законодателя обеспечивают в действительности баланс, или как ранее указано – социальную солидарность. Ранее в законодательстве, данный процент варьировался и распределялся между работником и работодателем, где работник был обязан выплатить меньшую часть в виде фиксированной процентной ставки, а работодатель большую часть, в виде фиксированной процентной ставки.

На данный момент обязательство совершать выплаты в фонд социального страхования относится исключительно к работодателю. Важно указать, что в рамках данного рассуждения, не учитываются так называемые либеральные профессии, поскольку они базируются на отличных от этих принципов, ставках и суммах.

Нельзя не обратить внимание, что работодатель в экономической сфере, осуществляет выплаты, размер ставки которых, является 33% от заработной платы работника. Это выдающиеся числа, поскольку по существу не отображает принцип социальной солидарности, а наоборот его грубое и небрежное нарушение в рамках Республики Молдова.

За исключением нарушения понятия социальной солидарности, законодатель, сам потворствует, чтобы лицо, которое воле изъявляет быть послушным закону, становилось его преступником и нарушителем. Такие выводы следуют из того, что процентные ставки социального страхования к примеру, в виде 29% и 33%, для работодателей являются обременяющими, вследствие чего, работодателю элементарнее “ОФИЦИАЛЬНУЮ” заработную плату исходя из индивидуального трудового договора сделать меньше, с целью уплаты более меньшей суммы социального страхования, а разницу действительной заработной платы с официальной, выдавать в так называемом “ЧЕРНОМ КОНВЕРТЕ”.

Данный феномен становится государственной проблемой, потому что создаёт экономические бреши, которую в свою очередь неблагоприятно влияют на социум, и его жизнь.

Предпосылкой текущей проблематики, в полной мере может являться несоответствующее внедрение принципа социальной солидарности, небрежное

отношение законодателя как к работодателям, так и к работникам, поскольку уменьшение официальной заработной платы по документам и наличие черного конверта, влияет на размер выплат в государственные фонды, а соответственно и на размер пенсионных, и компенсационных выплат в будущем, лицу.

В рамках изучения ЗАКОНА № 1593 от 26-12-2002 о размере, порядке и сроках уплаты взносов обязательного медицинского страхования, одними из субъектов плательщиков взносов обязательного медицинского страхования, как гласит Приложение 2, пункт 1, подпункт а, это – собственники земли сельскохозяйственного назначения, кроме огородов и земельных участков для огородничества, независимо от того, передали они или не передали эти земли в аренду или пользование на основании договора.

Законодатель указал фиксированную сумму данного страхования, если плательщик осуществляет выплату до 31 марта последующего года, сумма исчисляется в размере 1014 леев, как указано в Законе о фондах обязательного медицинского страхования на 2024 год, статье 4, части 3. В случае, когда плательщик не осуществил выплат до указанного срока, размер медицинского страхования исчисляется в размере 12636 леев.

При должной осмотрительности и внимательности, это сумма больше почти в 12,5 раз, по сравнению с выплатами, которые будут внесены собственником до 31 марта.

Исходя из этого образовывается недопонимание, с какой целью и на основании каких принципов законодатель осуществлял правотворческую деятельность. Ведь это ни в коем случае не является отображением или явным имплементированием принципа социальной солидарности. Лица, которые попадают под категорию плательщиков в Приложение 2, пункт 1, подпункт а, должны выплачивать обязательное медицинское страхование, хотя по сути своей, могут не использовать тот или иной сельскохозяйственный участок земли. Речь не заходит об обложении налогов, что достаточно разумно и законно, речь о выплатах, которые по сути своей не имеют под собой основания, ведь если данное лицо является официально устроенным на работу лицом, которое уже вносит платежи обязательного медицинского страхования, но оно не будет вносить платежи за свой сельскохозяйственный участок, ранее вносимые платежи будут равносильны нулю, поскольку система взаимосвязывает их.

Основываясь на этом, это не корректно и жестко, по отношению к этой категории, поскольку они вносят двойные выплаты, но получают такую же медицинскую помощь и обслуживание, как и те, которые осуществляют одну выплату.

Социальная солидарность – это не рычаг давления на общественность, это механизм поддержки, который по сути своей должен объединять население одной страны в единую систему, основанную на поддержке друг друга.

В таком случае, происходит некий дисбаланс внесенных плат, и некая несправедливость одного лица перед другим, если судить с точки зрения субъективной, поскольку вышеперечисленные примеры, явно демонстрируют разность внесенных сумм, но при этом, лица независимо от внесенных сумм

получают одинокую по качеству и идентичную по характеристикам медицинскую помощь и обслуживание.

Рекомендации исправления данного аспекта, к примеру политика США, ведь на территории данного государства, отсутствует обязательное медицинское страхование с 2019 года, лишь некоторые штаты сохранили за собой право требовать обязательное медицинское страхование. Само страхование осуществляется по выбору, и индивидуальное, если лицо желает иметь возможность использования медицинских услуг и опций, оно выбирает себе тип страховки, размер суммы и остальной перечень параметров. Исходя из этого, отсутствует повод для споров и разногласий, поскольку каждый свободен и волен выбирать, что ему необходимо [7].

Также нельзя не отметить, что существуют и другие методы осуществление медицинского страхования, например, когда некоторую часть покрывает государство, когда государство полностью берёт на себя оплату медицинского полуса, или же работодатель берёт на себя ответственность за выплату. Все это исходит из социального положения лица, и договорённостей, достигнутых им в рамках механизмов осуществления страхования [8].

Система звучит вполне впечатляюще, но наличествует достаточное количество недостатков. Во-первых, это то, что лицо, которое не обладает медицинским страхованием, не сможет получить первой медицинской помощи, консультации, обследования, что является по сути своей катастрофой, так как делает государство уязвимым для демографического кризиса. Во-вторых, по причине такой политики медицинского страхования вырисовывается предпосылка, влияющая на стоимость таковой страховки, как известно, США относятся к группам государств, которые обладают одной из самых дорогих медицинских полусов [8]. В свою очередь непосредственно стоимость выступает, как препятствие, поскольку социально уязвимый контингент населения, не может себе позволить данную роскошь. Насколько эта “НАХВАЛЕННАЯ” система благоприятна и положительна, стоит ещё поразмышлять.

Одна из увлекательных вариаций системы медицинского страхования, может стать внесение фиксированной суммы выплат, относительно диапазона полученной зарплаты, размера сельскохозяйственной земли, и остальных категорий. Сумма выплаты будет зависеть не от процентной ставки, результатом которой в зависимости от размера полученной заработной платы, растёт, следовательно, сумма выплат, а диапазон, в который входит то или иное лицо, которое обязательно должно быть застраховано. Разумным будет установка соответствующего диапазона, в рамках которого и будут определяться группы плательщиков, и их тождественность с соответствующим диапазоном. На бумаге данная система удерживание платежей, звучит достаточно инициативно и прогрессирующе, но на математических подсчётах, складывается совсем другая картина.

Например, будет выставлен диапазон от 4000-6000 леев, и фиксированная ставка в размере 350 леев. В данном контексте это будет не совсем справедливо, поскольку если удержать данную сумму из 6000 леев, остаётся ещё 5500, из которых будет удержан подходящий налог 12%, в итоге получается

сумма в размере 4990 леев. В случае, когда мы берём сумму в размере 4000 леев, удерживается ставка 350 леев, остаётся 3650 леев, удерживается 12% подоходного налога, и в итоге получается сумма в размере 3212 леев. Результаты с точки зрения социального и экономического обеспечения негативные. Лицо, получившее чистую заработную плату в размере 3212 леев, социально уязвимо и неспособно обеспечить свои нужды и потребности.

Устанавливая следующий диапазон, например, от 16000-18000 леев, подсчёты продемонстрируют идентичные последствия, но весомый размер заработной платы, компенсирует положения сторон. Допустим к данному диапазону фиксированную ставку в размере 1050 леев. В следствие этого удерживая данную ставку с 16000, сумма будет равняться 14950 леев, удерживая 12% подоходного налога, получается окончательная сумма в размере 13156 леев. Если с 18000 удержать ставку в размере 1050 леев, сумма будет равняться 16950, удерживая 12% подоходного налога, получается окончательная сумма в размере 14916 леев.

Несмотря на то, что была установлена сумма ниже, чем бы она могла бы быть удержана в случае фиксированной процентной ставке в размере 9%, отсутствует как таковая картина баланса и справедливости, которые и подразумеваются в принципе социальной солидарности. Это больше выступает, как явное искажение данного принципа, а него действительная реальность.

Резюмируя данную статью немало значимым является тот факт, что не существует идеальной системы, насколько бы не была идеальная и развитая страна. Вся суть должна быть направлена на помощь и поддержку населения. Именно поэтому и появилось такое давние явление, как социальная солидарность. Она балансирует возможности всех сословий, классов и каст общества, уравнивая их права и возможности. Система на территории Республики Молдова, достаточно эвентуально выглядит, и имеет право быть. Законодателю лишь необходимо развить это дальше, на пользу общества, как основополагающей государства, что в свою очередь благоприятно явление. Законодателю необходимо модернизировать то что уже существует, а не пытаться перенимать то, что никогда и никак не сможет существовать на территории нашей страны. Вероятнее всего это работает на территории той страны откуда это имплементировано, но это не гарантия рентабельности на территории Республики Молдова. Исходя из этого, на основании уже существующей нормы, необходимо провести корректировки ставок, категорий плательщиков и создать систему льготных условий, больше систем освобождений, что будет улучшать позицию населения. Не является нормальным, вносить платы медицинского страхования, за сельскохозяйственный земельный участок, который никак не используется, не приносит доход, а просто существует, как часть собственности. Система страхования Республики Молдова, имеет огромный потенциал, но данный потенциал необходимо развивать, улучшать, использовать для блага населения, а не против него. Использовать, как средство поддержки, средство помощи, как некая “ПОДУШКА БЕЗОПАСНОСТИ”, в случае наступления страховых рисков. Принцип социальной солидарности подходящий

механизм, но который в свою очередь нуждается в правильном внедрении, и использование, не как формальность, а как фактическое и действующее правило. С одной стороны, ты можешь осуществлять двойную выплату, тем самым перекрывая того, кто её совсем не осуществляет, обеспечивая ему поддержку, и думать, что это несправедливо, но в данном ключе, можно использовать пример “обратной монеты”, что, если ситуацию обратить, и теперь именно ты обладаешь статусом лица, которое не способно вносить такого рода платежи, а с другой стороны лицо, осуществляющие данные выплаты.

Все эти взгляды достаточно субъективны, и варьируются относительно отношения лица в реальности происходящего. Именно поэтому государство, как независимая структура обязана создать таков механизм, корректно имплементируя принцип социальной солидарности, не ущемляя тем самым всех индивидов общества.

Библиография:

1. Конституция Республики Молдова №1 от 29.07.1994. В: Monitorul Oficial № 78 от 29.03.2016. [On-line], Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ru (дата обращения 26.03.2024)
2. ЗАКОН об обязательном медицинском страховании № 1585 от 27.02.1998. В: Monitorul Oficial № 38/39 от 30.04.1998. [On-line] - https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142429&lang=ru (дата обращения 01.04.2024)
3. ЗАКОН о государственной системе социального страхования № 489 от 08.07.1999. В: Monitorul Oficial № 1-4 от 06.01.2000. [On-line] - https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139810&lang=ru (дата обращения 01.04.2024)
4. ЗАКОН о размере, порядке и сроках уплаты взносов обязательного медицинского страхования № 1593 от 26.12.2002. В: Monitorul Oficial № 18-19 от 08.02.2003. [On-line] – https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140332&lang=ru (дата обращения 20.03.2024)
5. ЗАКОН о фондах обязательного медицинского страхования на 2024 год № 420 от 22.12.2023. В: Monitorul Oficial № 502-504 от 28.12.2023. [On-line] - https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140887&lang=ru (дата обращения 25.03.2024)
6. Рецензия на книгу: солидаризм во Франции в период третьей Республики: Леон Буржуа и Селестен Бугле / ред. -сост. А. Б. Гофман. - М.: КДУ: Университетская книга, 2017. – 196 с. [On-line] – <https://cyberleninka.ru/article/n/retsenziya-na-knigu-solidarizm-vo-frantsii-v-period-tretiey-respubliki-leon-burzhua-i-selesten-bugle-red-sost-a-b-gofman-m-kdu/viewer> (дата обращения 05.03.2024)
7. Медицинская страховка в США: цены, виды, как получить, нюансы. [On-line] - <https://wise.com/ru/blog/medicinskaya-strahovka-v-ssha> (дата обращения 03.04.2024)
8. Медицинское страхование в Америке. [On-line] - <https://realting.com/ru/news/medicina-ssha-plyusy-i-minusy> (дата обращения 03.04.2024)
9. Социальная солидарность. [On-line] - <https://bigenc.ru/c/sotsial-naia-solidarnost-5f7f90> (дата обращения 19.03.2024)
10. Теория социальной солидарности Дюркгейма. [On-line] - <https://www.grandars.ru/college/sociologiya/socialnaya-solidarnost.html> (дата обращения 24.03.2024)

КОРЫСТНЫЕ ПОБУЖДЕНИЯ КАК КВАЛИФИЦИРУЮЩИЙ ПРИЗНАК УМЫШЛЕННОГО УБИЙСТВА

Александр МУЩИНСКИ, студент, Факультет права и социальных наук,
Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: Анатолий ФАЙГЕР, др., конф. унив.

Abstract: *The article raises the question of the qualification of the acts that can be characterized as intentional homicide for material interests under the criminal legislation of the Republic of Moldova. Article reflects the specific features affecting the identification of material interests in the acts of the perpetrator, the features of the application of the analyzed qualifying motive; the circumstances forming the construction of the material interest are describes, as well as some controversial and unresolved issues regarding the qualification of the crime committed under letter b) paragraph (2) art. 145 Crinimal Code of RM.*

Keywords: *material interest, qualification of the crime, intentional homicide, material income, material expenditure, use, benefit, advantage.*

В соответствии с положениями п. б) ч. (2) ст. 145 УК РМ корыстные побуждения считаются квалифицирующим признаком умышленного убийства [2, п. б) ч. (2) ст. 145], соответственно, они являются обстоятельствами, которые влияют на квалификацию деяния. Так, простое умышленное убийство отягчается специальным мотивом, который перестаёт быть факультативным признаком субъективной стороны преступления и становится обязательным [11].

В данном контексте законодатель исходит из представлений о личности виновного, поскольку корыстные побуждения как мотив совершения умышленного убийства характеризуют преступника как человека, лишённого базовых ценностных ориентиров, готового переступить через конституционно защищённую высшую ценность (т.е. жизнь) [1] ради личной выгоды. Так, национальное законодательство стремится выделить «корыстный мотив» среди прочих (ревность, месть и т.п.), поскольку прочие мотивы считаются субъективно-эмоциональными [10], а корыстный проистекает из хладнокровного и жестокого материального расчёта. То есть остальные мотивы завязаны на особой эмоциональной вовлеченности виновного, а в случае корыстного побуждения не существует эмоционального импульса, который «подталкивает» виновного к умышленному лишению жизни другого лица.

В соответствии с Постановлением Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова о судебной практике, касающейся преступлений, совершённых через убийство, корыстное побуждение возникает в случае, если побуждением к совершению убийства послужило желание лица увеличить имущественный актив либо уменьшить имущественный пассив [3, с. 47].

Таким образом, две направленности корыстного мотива обеспечивают существование 4 форм его проявления:

1. Мотив приобретения лицом материальной выгоды для персонального пользования либо в личных интересах.

2. Мотив сохранения лицом материальной выгоды, в случаях, когда оно не может в дальнейшем на неё претендовать.
3. Мотив освобождения лица от некоторого финансового обременения.
4. Мотив получения материальной выгоды третьим лицом, вне зависимости от природы возникновения такого побуждения: будь то стремление увеличить имущественный актив либо уменьшить имущественный пассив. [4, с. 5]

Так, корыстный мотив выступает как в прямой форме (в случаях, когда виновный совершает умышленное убийство для личной выгоды), так и в косвенной форме (в случаях, когда выгоду в результате совершения умышленного убийства получит третья сторона) [6]. В сущности, для квалификации умышленного убийства, квалифицированного корыстным мотивом, лицо, ради материальной выгоды которого совершается преступление, значения не имеет, однако данный фактор может выступать в качестве обстоятельства, влияющего на индивидуализацию наказания. Безусловно, общественная опасность деяния, проистекающая из циничности, аморальности и меркантильности преступника, совершающего умышленное убийство из корыстных побуждений, является менее высокой, если корыстный мотив является вызванным интересами третьих лиц (за исключением убийства по заказу, выделенному в отдельное отягчающее обстоятельство в рамках национального уголовного законодательства). [10]. В данном контексте признак эгоизма, влияющий на характеристику личности преступника, не может быть идентифицирован, что, в свою очередь, влияет на индивидуализацию ответственности: в данном случае санкция будет склоняться к низшему пределу, предусмотренному за квалифицированное умышленное убийство.

В сущности, косвенный корыстный мотив обычно определяется двумя группами лиц, характеризующимися как «третьи лица»:

1. Приближенные к виновному лица.
2. Лица, которые в будущем могут быть полезны виновному [4, с. 6].

Так, индивидуализация наказания в сторону меньшего предела санкции более характерна в случаях, когда убийство было совершено, исходя из интересов приближенных к виновному лиц. В данном случае вовлечение в их судьбу (исходя из родственных связей, дружеских отношений, чувства долга, романтических отношений и т.п.) выступает в качестве обстоятельства, когда «корыстный мотив» в большей степени направлен на улучшение их материального благосостояния. В случае же, если корыстный мотив направлен на достижение расположения третьих лиц, которые в будущем могут оказаться полезными для виновного, эгоистические свойства личности преступника вновь кажутся преобладающими над косвенной направленностью корысти. В данном контексте конечной целью является так или иначе сугубо личная выгода, которая лишь несколько растянута во времени. Так, лицо действительно совершает умышленное убийство, исходя из личных интересов (либо из представлений о личных интересах) третьих лиц, однако данная «косвенность» корысти выступает лишь промежуточным звеном, ибо после соверше-

ния умышленного убийства лицо желает использовать третье лицо уже в своих личных целях. Так что косвенная форма проявления корыстного мотива в данной ситуации кажется скорее мнимой, чем реальной.

Пленум Высшей Судебной Палаты РМ определяет 5 основных обстоятельств, которые формируют корыстный мотив:

1. Убийство, совершённое с целью получения денег, благ, имущественных прав, продвижения по службе, подразумевающее получение более высокого заработка, получения наследства, заключения выгодного в будущем соглашения, а также иных материальных благ или выгод.
2. Убийство лица, которое имеет право на содержание, лицом, обладающим алиментными обязательствами, с целью освобождения от этих обязанностей.
3. Убийство, совершённое с целью получения страховой суммы.
4. Убийство, совершённое с целью неуплаты долга либо с целью отсрочки уплаты долга.
5. Убийство, совершенное с целью канибализма, с уточнением того, что виновный желает извлечь выгоду из потребительских качеств тела жертвы [3, с. 48]

Судебное толкование не даёт конечного списка обстоятельств, а лишь формулирует обстоятельства, которые имеют непосредственные признаки корыстного мотива, поэтому возможны и иные ситуации, когда деяние будет квалифицироваться как умышленное убийство, совершённое из корыстных побуждений.

Убийство, совершённое с целью получения денег, благ, имущественных прав, продвижения по службе, подразумевающее получение более высокого заработка, получения наследства, заключения выгодного в будущем соглашения, а также иных материальных благ или выгод. Данное обстоятельство включает альтернативный список целей, подпадающих под определение корыстного мотива.

1. Получение денег, благ или имущественных прав. Судебное толкование исходит из различной специфики прямых корыстных интересов, при этом ни судебное толкование, ни доктрина не определяют используемые понятия. Соответственно, под деньгами следует понимать не исключительно эквивалент, выступающий признанным измерителем стоимости товара или услуги. Так, «деньгами» являются как наличные деньги, так и виртуальные средства (находящиеся на банковской карте или в кошельке криптовалюты). При этом под деньгами следует понимать чек, вексель, ценную бумагу и пр., сущность которых заключается исключительно в конвертации в деньги. Под благом подразумевается любое обстоятельство, которое способно удовлетворять жизненные потребности человека и обладает материально выраженной ценностью. Так, под благом следует подразумевать не только вещи материального мира, но и объекты виртуального мира, доступ к которым является ограниченным. Под имущественным правом, соответственно, подразумеваются все объекты, к которым, в соответствии с гражданским законодательством, применимо владение, пользование и/или рас-

поряжение. При этом к имущественным правам относятся и ограниченные вещные права в виде узуфрукта, суперфиция, сервитута, залога, ипотеки и т.п. [10]

2. Продвижение по службе, подразумевающее получение более высокого заработка. Вопрос относительно продвижения по службе является дискуссионным, поскольку судебное толкование ограничивает его лишь концепцией «получения более высокого заработка». Однако само по себе обстоятельство сконструировано из 2 частей: 1) непосредственное продвижение вверх по карьерной лестнице; 2) это продвижение связано с заведомым увеличением заработка. Под заработком подразумеваются как непосредственные периодические выплаты (в виде заработной платы), так и любые иные источники и способы получения дохода, включая неперiodические выплаты (премии) и прочие виды заработка (процент от продаж, акции и т.п.). Однако сама формулировка представляется не совсем удачной, поскольку «продвижение» подразумевает лишь движение вперёд по карьерной лестнице, при этом не предполагая возможности смены рода деятельности либо вообще отсутствие оно на момент совершения убийства. При этом продвижение по службе может выступать как в прямой, так и в косвенной форме: может быть убито как лицо, которое претендует на более высокую должность (с целью избавления от конкурента), так и лицо, которое находится на более высокой должности (с целью занять его место), а также лицо, которое вовсе не связано с трудовой деятельностью (например, убийство, совершённое для начальства, с целью дальнейшего использования полученного расположения для более быстрого продвижения по службе). Однако корыстный мотив вероятно следует рассматривать и в случае, когда лицо убивает конкурента в случае поиска работы либо убивает третье лицо с целью получения расположения лица, которое должно, исходя из имеющихся обстоятельств, принять его на работу. Так или иначе, формулировка о «продвижении по службе» не кажется полной. При этом вопрос об устранении конкурента по бизнесу с целью занятия его ниши в рыночных отношениях также не подпадает под имеющуюся «суженную» формулировку. В сущности, более высокий заработок также не кажется абсолютно обязательным для корыстного мотива. В данном случае «корысть» может, например, выступать и в форме уменьшения транспортных расходов, расходов на аренду жилья и т.п. При этом вопрос о заработной плате также остаётся относительным, поскольку «корыстным» следует считать не только периодическую выплату, но и почасовую плату, как её составляющую. Например, уменьшение рабочих часов на 50% с уменьшением заработной платы на 25% можно считать корыстным с точки зрения высокого заработка в соотношении единицы времени к получаемому денежному вознаграждению. Собственно поэтому корыстный мотив в некоторых доктринах рассматривается как относительное явление [8], для которого, помимо материальной выгоды, характерны и иные обстоятельства в виде любых личных интересов, влекущих повышение удобства и качества жизни [11].

3. Получение наследства. Помимо очевидной формы реализации деяния по умышленному убийству наследодателя с целью скорейшего вступления в наследство, под «получением наследства» можно подразумевать и косвенные

обстоятельства, которые приводят не только к непосредственному, но и к отсроченному получению наследства. Таким образом, данное обстоятельство может проявляться в 3 формах: 1) совершение умышленного убийства наследодателя непосредственным наследником; 2) совершение умышленного убийства наследника с целью получения большей доли при делении наследства; 3) совершение умышленного убийства в интересах наследодателя для получения его эмоционально-психического расположения с целью включения в наследование по завещанию.

4. Заключение выгодного в будущем соглашения. В данном контексте корыстным побуждением является искусственное создание обстановки путём совершения умышленного убийства, которая должна привести к формированию прибыльной договорённости, объективно невозможной, невозможной исключительно с точки зрения преступника либо существенно усложнённой без совершения убийства. Так, к данному обстоятельству относится как, например, убийство поставщика неких товаров или услуг с целью заключения партнёрского соглашения на более выгодных условиях или нового партнёрского соглашения. К данному обстоятельству следует относить и совершение убийства с целью организации похорон на возмездной основе, а также любое иное создание обстоятельств, благоприятствующих заключению договорных отношений.

Убийство лица, которое имеет право на содержание, лицом, обладающим алиментными обязательствами, с целью освобождения от этих обязанностей. В данном случае мотивом служит избавление от финансового бремени, выступающего в виде алиментных обязанностей по содержанию, возникающему в соответствии с семейным законодательством РМ [4], а также другими схожими обстоятельствами. Так, при данном умышленном убийстве специальными являются как активный, так и пассивный субъекты. Пассивным субъектом выступает лицо, обладающее правом на содержание (т. е. лицо, которое, в соответствии с законом, может получать материальные выплаты, материальное обеспечение либо иные другие формы материальной заботы), а активным – лицо, обладающее обязанностью по содержанию пассивного субъекта (в виде, например, выплаты процентов от заработка, выплаты твёрдой денежной суммы на периодической или договорной основе). При этом наличие данной гражданско-правовой либо семейно-правовой связи не делает умышленное убийство автоматически корыстным [4]. В данном контексте следует исходить из феномена определения самого понятия «мотив», в соответствии с которым «поводом» для совершения убийства должны являться главным образом исследуемые обстоятельства [11]. То есть мотив совершения убийства алиментоплательщиком получателя алиментов будет корыстным лишь в том случае, если побудило алиментоплательщика к совершению убийства именно финансовое обременение, проистекающее из обязательства по содержанию соответствующей жертвы, вне зависимости от того, избавился ли виновный от данного финансового обременения. Так, убийство получателя алиментов из мотива ревности, мести, зависти и т.п., повлекшее в том числе прекращение выплаты алиментов, не будет квалифицироваться по п. б) ч. (2) ст. 145 УК РМ.

Убийство, совершённое с целью получения страховой суммы. В данном контексте имеется ввиду обстоятельство, когда виновный умышленно убивает другое лицо, с заведомой целью получения финансовой выгоды, проистекающей из страхования жизни потерпевшим. [6]. В данной ситуации опять необходимо присутствие специального пассивного и активного субъекта. Пассивным субъектом будет выступать лицо, застраховавшее свою жизнь. Активным субъектом является лицо, которое, в соответствии со страховым договором, претендует на получение страховой выплаты в случае возникновения страхового случая (т. е. биологической смерти застрахованного лица). В данном случае не имеет значения, получит ли лицо страховую выплату либо страховая компания откажется выплачивать сумму, полагающуюся по страховому договору, ввиду искусственно созданного обстоятельства, формирующего страховой случай. Так или иначе, квалификация преступления происходит по побуждению к совершению деяния, а не по результативности достижения корыстного побуждения. [10]

Убийство, совершённое с целью неуплаты долга либо с целью отсрочки уплаты долга. В данном случае и национальные, и иностранные юристы сходятся во мнении, что природа долга не влияет на квалификацию содеянного. [4,8]. То есть долг может быть как законно оформленным и соответственно создавать юридические последствия для сторон, так долг может быть неправовым или даже незаконным и, соответственно, не порождающим право требования со стороны кредитора. Под незаконным долгом следует подразумевать любой долг, который не представляет законное право требования кредитору. Примером может быть как устное обязательство вернуть некую денежную сумму, которое не имело никаких доказательств, в результате чего сослаться на него в рамках гражданского иска представлялось невозможным, так и денежное обязательство, порождённое незаконной деятельностью. Под последней подразумеваются долги, порождённые в подпольных казино; долги, возникшие в результате противоправной деятельности (в том числе, например, обязательство «распределить» сумму, полученную в результате соучастия в краже, осуществлении мошеннической деятельности и т.п.). Таким образом, юридические основы долговых обязательств, закреплённые гражданским законодательством, не обязательно присущи данному корыстному составу: вышеописанный долг может иметь и неправовую (и даже противозаконную) природу, однако законодатель по-прежнему будет считать его «долгом», ввиду существенной важности данного обстоятельства исключительно для поведения виновного: т. е. виновный совершает убийство, исходя из материальной потребности, формируемой долговым обязательством, а не из правовой базы, возникающей (либо не возникающей) из данного долга. В свою очередь, формулировка об отсрочке долга возникает исключительно в случае законного долга, когда право требования денежного или имущественного исполнения не является персонализированным, а может быть передано наследникам либо третьим лицам, обозначенным самим кредитором. В данном случае в долговых отношениях является лицо, которое действует от имени кредитора, в интересах кредитора либо в качестве наследника кредитора. Судебное толкование закрепляет такое

положение, ввиду того, что долг одновременно с гибелью кредитора не «погашается», а значит происходит отсрочка по выплате, хотя оно имеет значение лишь в случае, когда целью убийства была непосредственно «отсрочка», ввиду того, что мотив не требует оконченной реализации; он должен выступать лишь побуждением к совершению деяния. Соответственно, обстоятельство возникнет даже в том случае, если долг окажется мнимым.

Убийство, совершенное с целью каннибализма, с уточнением того, что виновный желает извлечь выгоду из потребительских качеств тела жертвы. Данное обстоятельство является специфическим, поскольку в контексте попадает под «получение благ». Так, тело жертвы должно выступать в качестве питательного ресурса для виновного: т. е. он должен использовать его для потребления в пищу [4]. Другая специфическая черта касается того, что п. n) ч. (2) ст. 145 УК РМ также включает в себя деяния, сопряжённые с каннибализмом: «совершение убийства с целью изъятия и/или использования либо продажи органов или тканей потерпевшего» [2]. В данном смысле потребление органов в пищу охватывается понятием «использования тканей или органов потерпевшего». Комментария по данной проблематике национальная доктрина не даёт, однако можно предположить, что каннибализм в контексте корыстных побуждений является сугубо «продуктовым». То есть целью совершения убийства является не столько каннибализм, сколько потребительские качества, протекающие из факта поедания тела жертвы. Так, каннибализм в контексте корыстного побуждения следует понимать не как буквальную «цель», а как средство бесплатного утоления потребностей в еде. Таким образом, корыстный каннибализм неверно определять понятием «цель»; виновный прибегает к каннибализму, ввиду отсутствия (в его понимании) других альтернатив для утоления голода; соответственно, целью же является бесплатное потребление пищи, производимое в форме каннибализма. И только в такой ситуации квалифицирующая цель «использования тканей или органов потерпевшего» не будет возникать одновременно с корыстным мотивом.

Исходя из вышесказанного, для квалификации деяний по п. b) ч. (2) ст. 145 УК РМ:

- Не имеет значения момент приобретения виновным имущественной выгоды; [7]
- Не имеет значения реальность приобретения выгоды (мнимость выгоды) и точное знание виновного о масштабах получаемой выгоды; [9]
- Корыстный мотив должен возникнуть до момента совершения убийства либо в момент совершения убийства, но не после его совершения. [3]
- Не имеет значения, получило ли лицо выгоду после совершения деяния либо нет: важно лишь корыстное побуждение к деянию, а не результативность оно. [3]
- Факт получения выгоды формирует совокупность преступлений с другой статьёй УК РМ, однако не влияет на квалификацию по ч. (2) ст. 145 УК РМ. [5]

Пленум Высшей Судебной Палаты также определяет 5 обстоятельств, которые не могут считаться корыстными побуждениями, хотя схожи с таковыми [3]:

1) *Материальная выгода выступает только как следствие совершения убийства из хулиганских или иных подобных побуждений.* В данном контексте толкование вновь восходит к идее, что первичным побуждением к действию должны являться корыстные мотивы. Хулиганские побуждения, равно как и все другие, за исключением корыстных, типы побуждений могут быть сопряжены с получением выгоды, однако наличие или отсутствие такой выгоды не несёт в себе квалифицированный состав умышленного убийства. В случае, если факт получения выгоды подпадает под другие статьи УК РМ, возникает совокупность преступлений, однако сама природа умышленного убийства, совершённого из корыстных побуждений, должна базироваться на этой выгоде [8]. Соответственно, само деяние должно быть неразрывно связано с материальной или имущественной выгодой, чего не возникает в случае иного побуждения к совершению убийства. В итоге, как и в случае с убийством получателя алиментов, национальное законодательство квалифицирует состав умышленного убийства лишь в случае, когда побуждением и целью совершения противоправного деяния была корыстная выгода, однако такой квалификации не следует в случаях, когда корыстная выгода возникла в следствие совершения деяния, однако не выступала в качестве основополагающего фактора совершения убийства.

2) *Деяние имело место, когда виновный охранял свое имущество или имущество других лиц.* В данном случае виновный совершает убийство, защищая свою частную собственность либо имущество других лиц. Так, деяние виновного схоже с необходимой обороной (ст. 36 УК РМ) с аспектом явного превышения пределов необходимой обороны. Безусловно, из деяний виновного следует, что в результате убийства он получает (скорее, не теряет) некоторую имущественную выгоду, однако важным для корыстного состава является фактор побуждения к получению дополнительной прибыли (путём увеличения собственного актива либо уменьшения пассива). В случае же реализации деяний в рамках необходимой обороны либо в обстоятельствах, схожих с необходимой обороной [4, с. 10], лицо основывается на конституционном праве на защиту [1]. Соответственно, посягательство с корыстным мотивом реализует не защищаемая сторона (выступающая в роли виновного в убийстве), а атакующая. Даже в случае, если лицо осуществляет защиту чужого имущества с целью дальнейшего требования некоторого денежного вознаграждения от его владельца, корыстный мотив не возникает, поскольку вознаграждение выступает в качестве диспозитивной и законной реакции лица на общественно полезное либо персонально выгодное деяние третьего лица. Так или иначе, корыстный мотив связан с незаконным получением выгоды, а значит не может протекать из общественно полезного поведения по отражению прямого, немедленного, материального и реального посягательства на имущественные правоотношения.

3) *Деяние совершено с целью возвращения виновным своего имущества (или имущества других лиц), незаконно находившегося во владении потерпев-*

шего. В данном контексте могут выступать как случаи, попадающие под обстоятельство, устраняющее уголовный характер деяния, в лице необходимой обороны, так и обстоятельства, который не подпадают под онаю. Во втором случае лицо не отражает непосредственное посягательство на собственность, а занимается последующим «самоуправным» возвращением вещей, которые жертве убийства не принадлежат. Так или иначе, корыстный мотив должен быть связан с увеличением актива либо уменьшением пассива, однако незаконное уменьшение актива другим лицом, а затем стремление вернуть имущество, незаконно находящееся в чужом владении, не является актом получения имущественной выгоды. Соответственно, факта «дополнительного» обогащения не возникает, а значит и квалификация по корыстному мотиву в данном случае исключена. Та же ситуация возникает, если лицо стремится вернуть чужое имущество его законному собственнику. Корыстный мотив в подобном контексте возможен, если лицо, путём убийства получившее чужое имущество, находившееся во владении потерпевшего незаконно, решает не возвращать данное имущество его законному владельцу, а оставляет его себе. Причём, если желание оставить имущество себе возникло лишь после совершения убийства, то также полагается невозможной квалификация деяния по умышленному убийству, квалифицированному корыстными побуждениями.

4) *Деяние совершено в связи с нежеланием потерпевшего выполнять имущественные обязательства по отношению к виновному*. В данном случае возникает обстоятельство, обратное убийству, совершенному в целях невозвращения долга. В случае, когда кредитор убивает должника, он не претендует на получение дополнительной прибыли; он действует, исходя из собственного недовольства, вызванного нежеланием должника выполнять имущественные обязательства. Так, налицо совершение подобного умышленного убийства сопряжено с мотивом мести. Проблемной может казаться ситуация, когда кредитор, убивая должника, забирает финансовые средства или имущество, ценность которого равна сумме долговых обязательств должника перед кредитором. В данном контексте мы должны исходить из того, что виновный в убийстве из корыстных побуждений должен стремиться увеличить свой актив либо уменьшить пассив. В случае же убийства должника, сопряжённого с возвращением долга, невозможно говорить об увеличении актива, поскольку у кредитора было право требования на часть актива, отданного в долг другому лицу, а значит юридически сумма актива до и после убийства осталась неизменной. Соответственно, корыстного мотива при совершении подобного деяния нет.

5) *Деяние совершено в качестве мести за материальный ущерб, причиненный виновному*. Исходя из формулировки самого обстоятельства, отчётливо видна специфика совершения убийства по мотивам мести. Виновный не претендует на возмещение материального ущерба либо считает материальную потерю невозполнимой [4, с. 11], поэтому в данном обстоятельстве корысть вовсе отсутствует. Совершением убийства лицо не только не получает никакой активной или пассивной выгоды для себя или третьих лиц, оно фактически делает невозможным возмещение материального ущерба в дальней-

шем. Примерами подобного деяния может стать осуществление убийства вследствие повреждения транспортного средства виновного (в том числе, в результате угона), осуществление убийства в качестве мести за отравление любимого домашнего животного виновного и т.д. В первом случае виновный считает месть возмещением ущерба и не претендует на финансовую компенсацию; во втором случае – виновный считает потерю невозполнимой, поэтому действует из собственного понимания «правосудия» и «справедливости». Так или иначе, корысть в действиях виновного не может быть идентифицирована.

Таким образом, национальное уголовное законодательство должно быть дополнено ст. 126² следующего содержания:

Статья 126². Корыстные побуждения

(1) Под корыстными побуждениями понимается внутреннее стремление лица к получению материальной выгоды для себя или других лиц в форме увеличения имущественного актива или уменьшения имущественного пассива путём совершения преступного деяния, вне зависимости от того, получило ли лицо материальную выгоду путём его совершения.

(2) Корыстный мотив может быть выражен в противоправном стремлении лица:

a) приобрести материальную выгоду для личного пользования или личных интересов;

b) сохранить материальную выгоду в случаях, когда оно не может в дальнейшем на неё претендовать;

c) освободиться от финансового бремени;

d) достичь предусмотренных пунктами a) – c) положений в пользу третьего лица.

Библиография:

1. Конституция Республики Молдова, nr. 1 от 29 июля 1994. В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 78 от 29.03.2016
2. Уголовный Кодекс Республики Молдова, nr. 985-XV от 18 апреля 2002. В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 72-74 от 14.04.2009
3. Hotărârea Plenumului Curții Supreme De Justiție A Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art. 145-148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012 [On-line] (дата обращения: 08.03.2024) Доступно: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318
4. BRÂNZĂ, Sergiu. *Răspunderea penală pentru omorul săvârșit din interes material (lit. b) alin. (2) art. 145 C. Pen. RM): examinarea unor aspecte controversate*. În: Revista Națională de Drept, № 10, octombrie 2008, pp. 5-11. ISSN 1811-0770.
5. BRÂNZĂ, S., STATI, V., *Unele reflecții asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru omorul intenționat (Partea I)* În: Revista Națională de Drept, № 6, 2007, pp. 2-6. ISSN 1857-2081
6. BRÂNZĂ, Sergiu. *Studiu asupra unor circumstanțe agravante ale infracțiunii de omor intenționat prevăzute de codul penal al Republicii Moldova*. În: Anuarul Universității „Petre Andrei” Iași, Fascicula Drept, Științe Economice, Științe Politice, Editura Lumen, Department of Economics, №12, 2013, pp. 81-93.

7. BRÂNZĂ, S., ULIANOVSCI, X., STATI, V., GROSU, V., ȚURCANU, I. *Drept penal. Ed. a 2-a, Vol. 2*, Chișinău: Cartier, 2005, 804 p. ISBN 9975-79-325-8
8. БАБИЧЕВ, Арсений. Корыстный мотив квалифицированного убийства: вопросы совершенствования законодательства. В: Вестник экономики, права и социологии, №1, 2014, сс. 69-73. [On-line] (дата обращения: 08.03.2024) Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/korystnyy-motiv-kvalifitsirovannogo-ubiystva-voprosy-sovershenstvovaniya-zakonodatelstva>
9. БУЖОР, В., БЕЖАН, О., ОБАДЭ, В. Уголовный Кодекс Республики Молдова. Особенная часть. Научно-практический комментарий. Глава II. [On-line] (дата обращения: 08.03.2024) Доступно: <https://criminology.md/уголовный-кодекс-республики-молдова-16/>
10. МАРТЫНОВА, Светлана. Корыстное побуждение как квалифицирующий признак убийства по п. «з» ст. 105 УК РФ. [On-line] (дата обращения: 08.03.2024) Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/korystnoe-pobuzhdenie-kak-kvalifitsiruyuschiy-priznak-ubiystva-po-p-z-st-105-uk-rf/viewer>
11. ОГАНЕСЯН, Бениамин. Понятие мотива корысти в теории уголовного права и его отражение в УК РФ В: Молодой ученый, №7 (54), 2013, сс. 287-289 [On-line] (дата обращения: 08.03.2024) Доступно: <https://moluch.ru/archive/54/7445/>

CZU 351.765.1(4)

L'ANIMAL EN DROIT EUROPÉEN DES DROITS DE L'HOMME. ANALYSE DES AVANCÉES JURISPRUDENTIELLES ENREGISTRÉES ET DES PISTES D'ÉVOLUTION ENVISAGEABLES

Silvian COLODROVSCI, *étudiant, Faculté de Droit et des Sciences Sociales,
Université d'État «Alecru Russo» de Bălți*
Responsable scientifique: **Mariana SPATARI**, *maît. de conf., dr.*

Abstract: *This article takes as its starting point the examination of the case-law of the European Court of Human Rights in the field of animal rights and of the reasons it still remains poorly developed in comparison with the case-law of the Court of Justice of the European Union. Given the legal evolution of the status of animals and the relationships that exist between legal systems, conventional law cannot remain insensitive to this and will have to undergo changes. This development will have major implications for guaranteeing a strengthening of animal rights in all member states of the Council of Europe, taking into account the positive and negative obligations that arise from their status as State member of the Council of Europe.*

Keywords: *Animal rights, European Council, European Court of Human Rights, Court of Justice of the European Union, European Convention on Human Rights, European directive.*

Introduction

Fondé en 1949, le Conseil de l'Europe est la principale organisation de défense des droits de l'homme du continent européen. Ses quarante-six États membres ont signé la Convention européenne des droits de l'homme (CEDH), un traité entré en vigueur le 2 septembre 1953, qui vise à protéger les droits de l'homme, la démocra-

tie et l'État de droit, dont le respect est contrôlé par la Cour européenne des droits de l'homme (Cour EDH). Compte tenu de l'impact des arrêts prononcés par la Haute juridiction, impliquant l'obligation pour les États membres de prendre des mesures individuelles pour réparer les préjudices subis par les requérants en raison des violations constatées, mais aussi des mesures générales pour prévenir de nouvelles violations, la CEDH est certainement le texte le plus connu, même s'il existe de nombreuses autres conventions spécialisées dont l'objet est d'assurer une protection renforcée à des catégories spécifiques de personnes.

Parmi ces instruments juridiques spécialisés, on compte également six conventions dédiées à la protection de l'animal. En effet, suivant l'initiative intervenue au niveau international, avec la signature, le 20 février 1935, des trois Conventions de Genève, qui organisent le commerce des animaux et des produits animaliers dans des conditions sanitaires satisfaisantes pour l'être humain⁹, le Conseil de l'Europe s'est montré plus productif, avec l'adoption de six instruments juridiques spécifiquement dédiés à la protection de l'animal en tant que tel.

Le premier texte adopté sous l'égide du Conseil de l'Europe est la Convention européenne sur la protection des animaux en transport international du 13 décembre 1968 (dite „Convention de Paris de 1968”). Celle-ci est plus éloquente que sa devancière de 1935, en ce qu'elle cherche à éviter „dans la mesure du possible, toute souffrance aux animaux transportés”. Dans ce but, des normes minimales sont imposées à l'homme, telles que la nécessité de nourrir les animaux, de leur fournir une aération suffisante et d'assurer un transport dans les délais les plus courts possibles et dans des conditions d'hygiène suffisantes (art. 6). Ces principes cardinaux sont déclinés selon le mode de transport (routier, maritime, ferroviaire) et selon les catégories d'espèces. Or, tel que le stipule l'article 2 de la Convention, „La présente Convention s'applique aux transports internationaux: a) des solipèdes domestiques et animaux domestiques des espèces bovine, ovine, caprine et porcine (chapitre II); b) des oiseaux et des lapins domestiques (chapitre III); c) des chiens et chats domestiques (chapitre IV); d) d'autres mammifères et oiseaux (chapitre V); e) des animaux à sang froid (chapitre VI)”.

Ce même type d'exigences minimales se retrouve dans la Convention européenne pour la protection des animaux de compagnie du 13 novembre 1987 (dite „Convention de Strasbourg”). Elle impose notamment, à ses articles 3 et 4, la prohibition des douleurs ou des souffrances inutiles, ainsi que la fourniture de nourriture et une hydratation suffisante. Dans le Préambule de la Convention, sont soulignés „les liens particuliers existant entre l'homme et les animaux de compagnie” ainsi que „l'obligation morale [de l'homme] de respecter toutes les créatures vivantes”.

⁹ Il s'agit notamment de la Convention internationale pour la lutte contre les maladies contagieuses des animaux, de la Convention internationale concernant le transit des animaux, des viandes et des autres produits d'origine animale et de la Convention internationale concernant l'exportation et l'importation de produits d'origine animale (autres que les viandes, les préparations de viande, les produits animaux frais, le lait et les dérivés du lait).

Pour garantir le respect du bien-être animal, la Convention établit des exigences spécifiques en ce qui concerne la reproduction (art. 5), le dressage (art. 7), le commerce (art. 8), l'utilisation des animaux dans la publicité, les spectacles, expositions ou compétitions (art. 9).

Une nouvelle étape a été franchie avec la Convention européenne sur la protection des animaux en transport international (révisée) du 6 novembre 2003 (dite „Convention de Chişinău”). La révision de ce texte, selon son rapport explicatif, a eu comme objectif de prendre en compte „la leçon de 30 années d'expérience de mise en œuvre de la Convention initiale et des résultats scientifiques obtenus pendant cette période”. Cette Convention innove en ce qu'elle impose „aux points de contrôle, [une] priorité [...] aux chargements d'animaux” (art. 37 § 2) et, s'ils sont retenus, l'adoption de „dispositions appropriées [...] afin que l'on puisse en prendre soin, et, si nécessaire, les décharger et les héberger” (art. 4 § 3). Dans ledit texte, sont également listées des interdictions et des précautions à prendre lors des opérations de transports, de chargements et de déchargements des animaux. C'est le cas, par exemple, de la prohibition d'aiguillons électriques, de l'usage de la force et, plus généralement, de „toute méthode douloureuse”. Cette prohibition de la douleur et du stress rappelle la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 3 de la Convention – notamment les arrêts *Labita c/Italie* du 6 avril 2000, nr. 26772/95, et *Bouyid c/Belgique* du 28 septembre 2015, nr 23380/09 – selon laquelle les traitements inhumains et dégradants impliquent „en général des lésions corporelles ou de vives souffrances physiques ou mentales [...] et suscitent chez l'intéressé des sentiments de peur, d'angoisse ou d'infériorité propres à briser sa résistance morale et physique”.

En ce qui concerne l'élevage animalier, la Convention européenne sur la protection des animaux dans les élevages du 10 février 1978, vise à s'appliquer „en particulier dans les systèmes modernes d'élevage intensif” (art. 1). Elle prévoit à l'article 3 le droit de „tout animal” de bénéficier „d'un logement, d'une alimentation et des soins qui sont appropriés à ses besoins physiologiques et éthologiques, conformément à l'expérience acquise et aux connaissances scientifiques”. Comme nous pouvons le constater, la formulation du texte est faite dans une approche prospective, les auteurs étant conscients que les besoins de l'animal étaient censés évoluer dans le temps. Ensuite, à l'article 4, est garantie „la liberté de mouvement propre à l'animal [qui] ne doit pas être entravée de manière à lui causer des souffrances ou des dommages inutiles”. Comme dans le cas de la prohibition de la douleur et du stress, là encore, peut être relevé le rapprochement des termes avec ceux utilisés pour l'homme.

La Convention européenne sur la protection des animaux d'abattage du 10 mai 1979 poursuit le mouvement de ses devancières, en définissant, à son article 1 § 2, la notion d'hébergement comme „le fait de détenir un animal pour lui prodiguer les soins nécessaires avant son abattage (abreuvement, nourriture, repos)”. Elle s'applique au déplacement, au chargement, à la contention, à l'étourdissement et à l'abattage de solipèdes domestiques, ruminants, porcs, lapins et volailles. Ses dispositions ont été adaptées et développées dans une Recommandation et un Code de conduite adoptés par le Comité des Ministres en 1991, constituant un ensemble

de lignes directrices dont la mise en œuvre peut réduire les craintes, angoisses, souffrances et douleurs des animaux avant l'abattage.

En matière de bioéthique, la Convention européenne sur la protection des animaux vertébrés, utilisés à des fins expérimentales ou à d'autres fins scientifiques du 18 mars 1985, reprend les acquis précédents (notions de logement, prohibition des douleurs physiques ou des angoisses). Elle avance davantage dans le processus, en définissant l'animal comme „tout vertébré vivant non-humain, y compris les formes larvaires autonomes et/ou capables de reproduction, mais à l'exclusion des autres formes fœtales ou embryonnaires” (art. 1-2 point a). Pour qualifier une mise à mort „digne” de l'animal, elle forge la notion de „méthode humanitaire pour le sacrifice” entendue comme le „sacrifice d'un animal avec un minimum de souffrance physique et mentale, compte tenu de l'espèce”. Cette Convention se rapproche en effet des standards en matière d'expérimentation humaine et en premier lieu du Code de Nuremberg. Les deux textes reconnaissent la prohibition de lésions ou de souffrances physiques ou mentales, la nécessité de n'utiliser l'expérimentation humaine ou animale qu'en l'absence d'autres méthodes, et ceci dans des buts strictement listés.

Force est de constater que les conventions du Conseil de l'Europe amorcent la reconnaissance d'un statut spécifique à l'animal. Celui-ci n'est plus seulement un objet mais doit bénéficier d'un „logement” et être protégé par l'homme contre toute souffrance inutile. Toutefois, cette reconnaissance de l'animal comme „être sensible” est très implicite et elle n'est pas faite eu égard au caractère d'être vivant de l'animal mais de son rôle vis-à-vis de l'être humain. Aucune des conventions précitées n'envisage l'animal comme être vivant sensible en tant que tel mais comme compagnon de l'homme, objet de sa consommation alimentaire ou auxiliaire de la recherche biomédicale.

La lecture de ces conventions permet aussi de constater l'absence de mécanismes de contrôle, judiciaires ou non-judiciaires, afin de pouvoir garantir leur respect par les pays les ayant ratifiées. Dans le cas de la Convention européenne sur la protection des animaux dans les élevages, par exemple, un Comité permanent, composé de représentants des États parties, est chargé d'élaborer et d'adopter des recommandations plus détaillées concernant les différentes espèces d'animaux pour assurer la mise en œuvre des principes énoncés dans la Convention. Pour ses travaux, le Comité a développé une étroite collaboration avec des organisations non-gouvernementales représentant les différents domaines concernés: vétérinaires, éleveurs, associations de protection animale, spécialistes du comportement animal, zootechniciens, qui participent en tant qu'observateurs à ses réunions. Toutefois, le travail qu'il exerce est un travail de développement de la Convention et non pas de contrôle de son respect par les États parties. Le même constat peut être fait pour les autres Conventions. Ces textes, révolutionnaires en leur temps, se limitent donc à poser des normes minimales que les États parties s'engagent à respecter, mais en l'absence de contrôle, elles sont dépourvues de force contraignante en pratique. Une situation qui est totalement différente de celle existante en droit de l'Union européenne, la Cour de justice de l'Union européenne ayant développé une très riche jurisprudence dans le cadre du contrôle du respect des normes de droit primaire

et de droit dérivé, pour le développement desquelles les Conventions du Conseil de l'Europe ont servi de sources de base.

Comme nous pouvons le constater à la lecture des arrêts *Centraal Israëlitisch Consistorie van België e.a. c/ Vlaamse Regering* du 17 décembre 2020 (aff. C-336/19), *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen VZW e.a. c/ Vlaams Gewest* du 29 mai 2018 (aff. C-426/16), *Zuchtvieh-Export* du 23 avril 2015 (aff. C-424/13), la Cour de Luxembourg rappelle désormais, de façon constante, que le bien-être animal constitue une valeur de l'UE consacrée tant par l'article 13 TFUE que par la jurisprudence et, sur ce fondement, a même admis, dans l'arrêt du 17 décembre 2020 précité, que les États membres souhaitant promouvoir le bien-être animal sont en droit de supprimer l'exception à l'obligation générale d'étourdissement préalable des animaux normalement accordée pour l'abattage rituel. Elle précise notamment que „la Charte est un instrument vivant à interpréter à la lumière des conditions de vie actuelles et des conceptions prévalant de nos jours dans les États démocratiques (...). Or, le bien-être animal, en tant que valeur à laquelle les sociétés démocratiques contemporaines attachent une importance accrue depuis un certain nombre d'années, peut, au regard de l'évolution de la société, être davantage pris en compte dans le cadre de l'abattage rituel et contribuer ainsi à justifier le caractère proportionné d'une réglementation telle que celle en cause au principal”.

Ce même engagement de la part de la Cour de justice de l'Union européenne a pu être relevé dans d'autres affaires, qui ont porté, par exemple, sur la protection des animaux sauvages, tel que le montrent l'arrêt *Commission européenne c/ République de Pologne* du 26 janvier 2012 (aff. C-192/11) et l'arrêt *Commission européenne c/ République de Pologne* du 15 mars 2012 (aff. C-46/11), dans lesquels elle a conclu que la Pologne avait manqué aux obligations qui lui incombent respectivement en vertu de la directive 2009/147/CE concernant la conservation des oiseaux sauvages (Directive „oiseaux”) et de la directive 92/43/CEE relative à la conservation des habitats naturels (Directive „habitat”).

Contrairement à la jurisprudence luxembourgeoise, celle de la Cour de Strasbourg est bien plus maigre. Cette situation s'explique par l'absence dans la Convention européenne des droits de l'homme et ses protocoles de références directes à la question animale, alors que dans le droit de l'Union européenne, de telles références existent tant dans les normes primaires que les normes dérivées¹⁰. Or, la

¹⁰ En effet, l'Union européenne a reconnu à la protection des animaux en tant qu'„êtres sensibles” le rang juridique le plus élevé, la faisant figurer dans le „Protocole sur la protection et le bien-être des animaux” au Traité d'Amsterdam. En vertu de ce protocole, applicable seulement aux animaux élevés à des fins agricoles, „lorsqu'ils forment et mettent en œuvre la politique communautaire dans les domaines de l'agriculture, des transports, du marché intérieur et de la recherche, la Communauté et les États membres tiennent pleinement compte des exigences du bien-être des animaux (...).” À cette obligation juridiquement contraignante sont venus s'ajouter quatre instruments juridiques généraux: la directive 91/628/CEE du Conseil du 19 novembre 1991 relative à la protection des animaux en cours de transport; la directive 93/119/CE du Conseil du

compétence de la Cour européenne des droits de l'homme réside dans le contrôle du respect de la Convention européenne des droits de l'homme et non pas de l'ensemble des textes adoptées au sein du Conseil de l'Europe. Cependant, lorsque la question animale parvient à s'inviter incidemment dans différents contentieux, la Cour européenne des droits de l'homme fait généralement preuve de prudence dans le cadre de la mise en balance des droits et libertés de l'homme et de la garantie de la protection animale. Au regard de l'évolution juridique du statut de l'animal et des relations qui existent entre les systèmes juridiques, le droit conventionnel ne pourra pas y rester insensible et va devoir connaître des évolutions.

I. Une tendance à minimiser la nécessité de protéger la liberté d'expression pour les questions liées à la protection animale

Dès 1976, dans son célèbre arrêt *Handyside c/ Royaume-Uni* du 7 décembre 1976, nr. 5493/72, la Cour européenne des droits de l'homme a établi un lien indéfectible entre la liberté d'expression et l'existence d'une société démocratique, estimant que „la liberté d'expression constitue l'un des fondements essentiels de pareille société, l'une des conditions primordiales de son progrès et de l'épanouissement de chacun”. Selon la jurisprudence constante de la Cour, la marge d'appréciation des États au niveau des restrictions pouvant être apportées à l'exercice de la liberté d'expression, garantie à l'article 10 de la CEDH, peut être particulièrement restreinte dans le domaine du discours politique ou des questions d'intérêt général. Dans ces hypothèses, la Haute juridiction est amenée à „exercer un contrôle particulièrement strict, à partir du moment où elle estime que l'ingérence litigieuse risque de conduire à une restriction de l'espace public de libre discussion qui définit la démocratie” [7, pp. 1035-1036]. La lecture des arrêts ayant un lien avec la protection animale, rendus par la Cour, permet de constater qu'elle accorde une importance relativisée à la nature du requérant – de manière générale, des ONG ou des militants écologistes – et au contenu de son message, tout en reconnaissant qu'il contribue à un débat d'intérêt public.

Dans l'arrêt *Peta Deutschland c/ Allemagne* du 8 novembre 2012, la Cour de Strasbourg a refusé de constater une violation du droit à la liberté d'expression d'une association condamnée pour avoir mené une campagne publicitaire mettant en vis-à-vis les photographies d'animaux élevés en batterie et les photographies de détenus juifs dans les camps de concentration nazis. En effet, cette campagne

22 décembre 1993 sur la protection des animaux au moment de leur abattage ou de leur mise à mort; la directive 98/58/CE du Conseil du 20 juillet 1998 concernant la protection des animaux dans les élevages; la directive 2010/63/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 septembre 2010 relative à la protection des animaux utilisés à des fins scientifiques. Le Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne réaffirme que „l'Union et les États membres tiennent pleinement compte des exigences du bien-être des animaux en tant qu'êtres sensibles” (article 13). La protection de la faune sauvage repose sur l'article 191 du Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne, qui remplace l'article 174 de l'ancien Traité instituant la Communauté européenne (TCE) et qui a été appliqué par la directive 92/43/CEE du Conseil du 21 mai 1992 concernant la conservation des habitats naturels ainsi que de la faune et de la flore sauvages.

réalisée en 2004 par la branche allemande de la radicale ONG *People for the Ethical Treatment of Animals* (PETA) était intitulée „L’holocauste dans vos assiettes”. Plusieurs photographies faisaient l’analogie entre des déportés couchés sur des paillasses dans des camps de concentration et des poules élevées en batterie, des enfants juifs derrière des barbelés et un élevage de cochons, un amoncellement de cadavres gazés et celui de carcasses d’animaux, etc. Ils étaient accompagnés de slogans accrocheurs tels que „Quand il s’agit d’animaux, tout le monde devient nazi”.

Pour PETA, cette campagne poursuivait comme objectif d’éveiller les consciences et d’amener le public à considérer combien l’holocauste était semblable à la façon dont notre société massacre les animaux. Le président et les deux vice-présidents du Conseil central des juifs d’Allemagne, anciens déportés, ont saisi le tribunal et ont obtenu une injonction de ne pas publier la campagne ni par voie d’affichage, ni sur Internet. Le juge allemand s’est appuyé sur l’atteinte à la dignité humaine, aux droits de la personnalité et sur le fait que ladite campagne banalisait le sort des victimes de l’holocauste. La Cour européenne des droits de l’homme a été saisie après l’épuisement des voies de recours internes. Pour les juges européens, le juge allemand a eu raison de considérer que cette campagne publicitaire, mettant sur un même plan la souffrance d’animaux et d’êtres humains, renvoyait les demandeurs à leurs souffrances et aux persécutions dont ils avaient été victimes. Pareille instrumentalisation portait dès lors gravement atteinte à leurs droits de la personnalité et justifiait pleinement l’injonction purement civile accordée par le juge. Les intérêts de PETA devaient donc céder devant les intérêts des survivants de l’holocauste. Cette décision donne à réfléchir aux militants pour la cause animale jusqu’à quel point ils peuvent choquer pour faire évoluer les consciences et sur les questions de savoir quel matériel utiliser et de quelle façon.

Dans l’arrêt *Animal Defenders International c/ Royaume-Uni* du 22 avril 2013, nr. 48876/08, la requérante, une ONG militant contre l’utilisation des animaux à des fins scientifiques ou commerciales, s’est vu interdire la diffusion d’un spot publicitaire visant à dénoncer l’utilisation des primates dans les publicités télévisées. Le Centre de vérification de la publicité télévisée britannique a refusé ladite diffusion en raison du caractère „totalement ou principalement politique” des objectifs de la requérante, qui peuvent „[...] influencer sur l’issue d’une élection ou d’un référendum tenus au Royaume-Uni ou ailleurs; provoquer une modification de la législation sur tout ou partie du territoire du Royaume-Uni ou d’un autre pays, ou influencer d’une autre manière sur le processus législatif de tout pays ou territoire; influencer sur les politiques ou décisions des organes de gouvernement local, régional ou national, que ce soit au Royaume-Uni ou ailleurs; influencer sur les politiques ou décisions de personnes investies de fonctions publiques en vertu des lois du Royaume-Uni ou d’un autre pays ou territoire; influencer sur les politiques ou décisions de personnes exerçant des fonctions qui leur ont été attribuées en vertu d’accords internationaux; influencer l’opinion publique sur une question qui, au Royaume-Uni, est l’objet d’une controverse publique; promouvoir les intérêts d’un parti ou d’un autre groupe de personnes constitué, au Royaume-Uni ou ailleurs, à des fins politiques”. Dans de tels cas, la législa-

tion britannique qualifie ce type de publicité comme étant „politique et payante” et sa diffusion est interdite.

Les recours internes ayant échoué, l’ONG a saisi la Cour européenne des droits de l’homme pour violation de son droit à la liberté d’expression, protégé par l’article 10 de la Convention européenne des droits de l’homme. À l’appui de son recours, l’ONG a évoqué le caractère général de l’interdiction britannique, la nécessaire appréciation *in concreto* de la proportionnalité de l’ingérence, l’applicabilité injustifiée de cette interdiction aux seuls médias télévisuels et radiophoniques et le contenu de son message traduisant une volonté de participer à un débat d’intérêt général. L’importance des problématiques soulevées par cet arrêt consiste dans la conciliation entre la protection étatique du pluralisme des opinions et la protection de la liberté d’expression de la requérante.

Si dans l’arrêt *Vides Aizsardz bas Klubs c/ Lettonie* du 27 mai 2004, nr. 57829/00, la Cour rappelle que „lorsqu’une ONG appelle l’attention de l’opinion sur des sujets d’intérêt public elle exerce un rôle de „chien de garde” public semblable par son importance à celui de la presse” – rôle qui implique la mise en œuvre d’un contrôle scrupuleux de sa part des restrictions apportées par l’État défendeur – elle a fini par appliquer à l’ONG requérante le même régime d’interdiction qu’aux partis politiques, témoignant de la sorte „d’une vision uniforme de la société civile” [3, pp. 67-72]. La Haute juridiction a donc validé le caractère général de l’interdiction prévue par la législation britannique, du fait que son objectif principal est d’éviter que des groupes financièrement puissants puissent détourner le débat public à leur profit, en monopolisant la publicité au détriment d’autres acteurs n’ayant pas les mêmes capacités financières. D’autant que l’ONG requérante disposait d’autres moyens pour diffuser son message (l’usage d’Internet, de la presse écrite et la distribution des tracts).

La solution retenue par la Cour dans cette affaire est diamétralement opposée à celle de l’arrêt *VGT c/ Suisse* du 28 juin 2001, nr. 24699/94, dans lequel une ONG s’était vu refuser la diffusion d’un spot publicitaire dénonçant l’élevage en batterie des animaux en raison de son „caractère manifestation politique”. Si les faits des deux affaires sont similaires, leur dénouement ne l’est pas puisque la Cour avait conclu à la violation de l’article 10 de la Convention dans l’arrêt de 2001. C’est ce que n’ont pas manqué d’indiquer les juges dissidents dans l’affaire *Animal Defenders*, alors qu’en l’espèce, l’interdiction était plus large que celle qui avait été jugée excessive dans l’arrêt *VgT*. Dès lors, les raisonnements des juges strasbourgeois dans ces deux arrêts semblent inconciliables. En effet, qu’il s’agisse de la limitation de l’interdiction à certains médias ou de la preuve que la requérante soit un groupe financièrement puissant susceptible de biaiser le débat public, la Cour semble avoir suivi un raisonnement *in concreto* dans l’affaire de 2001. Or, il en a été différemment dans l’affaire *Animal Defenders* où elle semble avoir emprunté la voie d’un raisonnement *in abstracto*.

Dans l’arrêt *Tierbefreier c/ Allemagne* du 16 janvier 2014, une association de protection animale attaque l’Allemagne pour violation de son droit à la liberté d’expression. Les faits sont les suivants: un journaliste a été embauché par une compagnie

qui pratiquait des expériences sur des animaux. Le journaliste se servait de sa couverture comme employé pour filmer avec une caméra cachée le traitement des animaux de laboratoire à l'intérieur de cette compagnie. Un film „Poisonning for profit” a été réalisé à partir de ces images, condamnant la compagnie qui, selon les commentaires présents dans le film, violait systématiquement les lois de bien-être animal concernant les animaux de laboratoire. La compagnie en question a porté plainte contre le journaliste, contre l'association qui le soutenait et contre d'autres activistes animaliers. L'association a été priée de ne plus publier le film, considérant que celui-ci interférerait avec les droits de la compagnie, qui n'avait jamais donné son consentement.

Saisie de la question, la Cour européenne des droits de l'homme a confirmé que la publication du film interférerait avec les droits de la compagnie, notamment son droit à ne pas être espionnée avec l'usage de caméras cachés, mais elle a considéré également que la diffusion du film était protégée par le droit à la liberté d'expression de l'association animaliste. Toutefois, et puisque le matériel publié a été procuré par des moyens illégaux et contre l'avis de la compagnie, qui avait été trahie par un de ses employés, il restait à déterminer si l'importance de l'information diffusée pour le public l'emportait sur les dommages que la compagnie avait subis. Même si la Cour a concédé que les problèmes soulevés par l'association faisaient partie du débat public, et que celle-ci avait le droit d'exprimer publiquement son opinion et de demander l'abolition de l'expérimentation animale, elle a considéré qu'en utilisant des moyens injustes, l'association a tenté de forcer la compagnie à cesser ses activités commerciales. En conséquence, le droit de l'association à la liberté d'expression et de critique au sujet de l'expérimentation animale était valable mais s'arrêtait lorsqu'il condamnait une compagnie en particulier, qui ne pouvait être accusée de cruauté au sens légal du terme envers les animaux, et qui de plus a été trahie, pour l'obtention des informations, par un de ses employés qui utilisait une couverture. Ainsi, la Cour a refusé de reconnaître la violation de la liberté d'expression de l'association.

Ce cas nous montre à quel point il est important pour les activistes animaliers de garder la juste mesure et ne pas être extrémiste. Ceux-ci bénéficient du droit à la liberté d'expression et les questions animales sont considérées comme d'intérêt public. Ils ont donc le droit de critiquer les pratiques les concernant. Cependant, ce qui a fait pécher la requête de l'association dans le cas présent c'est que la campagne était tournée contre une compagnie précise pour violation des règles de protection animale dans les laboratoires et que l'entreprise en question a été trahie par un employé qui a „abusé de leur confiance”.

II. Un élargissement possible de l'interprétation de l'article 9 de la CEDH aux raisons éthiques et morales

Le premier arrêt concernant le droit au respect des convictions religieuses, qui intéresse le droit animalier, est l'arrêt de Grande chambre *Cha're Shalom Ve Tedesk c/ Allemagne* du 27 juin 2000. En l'espèce, une association israélite, considérant que la viande casher n'est pas assez pure et qu'il ne faut consommer que de la viande *glatt* – c'est-à-dire dont on est sûr que l'animal a été entièrement purifié, autrement dit qu'il ne reste plus aucune trace de sang, pas même dans les poumons de l'animal – s'est vu refuser l'agrément pour pratiquer l'abattage rituel du fait

qu'elle n'était pas assez représentative. Ainsi, elle a voulu faire condamner l'Allemagne pour violation du droit à la liberté de culte, de conscience et de pensée. La démarche de l'association a échoué parce que les juges européens ont estimé qu'elle aurait pu se procurer de la viande *glatt* en passant un accord avec une autre association israéliite qui avait obtenu l'agrément.

Cet arrêt présente deux intérêts. Premièrement, les raisons historiques de l'abattage rituel y sont données: à l'origine, c'est un abattage effectué pour le respect de l'animal, celui-ci doit être vidé entièrement de son sang car le sang représente l'âme de l'animal. Deuxièmement, dans cet arrêt, la Cour européenne des droits de l'homme affirme que l'abattage rituel doit bel et bien être considéré comme un droit à la liberté de culte, garanti par l'article 9 de la CEDH. Une affirmation qui découle d'une interprétation prétorienne de la CEDH par les juges européens.

Dans l'arrêt *Jakobsky c/ Pologne* du 7 novembre 2010, nr. 18429/06, la Cour de Strasbourg a conclu que les autorités polonaises avaient porté atteinte à la liberté de religion du requérant, garantie à l'article 9 de la CEDH, en lui refusant de suivre, en prison, un régime sans viande, ni poisson comme le prescrit sa religion. La Haute juridiction confirme d'abord sa jurisprudence, en réaffirmant que le choix de suivre un régime alimentaire du fait de ses convictions religieuses relève bien du champ d'application de l'article 9 de la Convention. Elle procède ensuite à une appréciation concrète, en soulignant que la religion bouddhiste est une des principales religions reconnues dans de nombreux pays et l'observation de règles alimentaires pouvait être regardée comme l'expression directe de cette croyance. La lecture des motifs de l'arrêt laisse à penser que si un détenu végétarien, pour des raisons autres que religieuses, comme éthiques ou morales, avait fait appel à la Cour de Strasbourg pour violation de son droit à la liberté de conscience, il aurait perdu, puisque l'accent est clairement mis par les juges sur la violation du droit au respect des convictions religieuses.

La position de la Cour pourrait toutefois évoluer dans un avenir proche. La Haute juridiction va devoir trancher cette question à la suite de deux requêtes déposées en octobre 2022 contre la Suisse. Le premier requérant demande la condamnation de l'État du fait que pendant sa détention, on ne lui a pas fourni de repas adaptés à son régime alimentaire. La seconde requête porte sur une situation similaire d'un patient d'un hôpital psychiatrique. En France, le Défenseur des droits s'est notamment fondé sur l'arrêt *Jakobsky c/ Pologne*, pour constater, dans sa décision nr. 2021-095 du 13 juillet 2021, la violation des droits d'un détenu en raison „des difficultés rencontrées au cours de sa détention relative à l'impossibilité de bénéficier d'une alimentation végétarienne dénuée de viande et de poisson” et a demandé à ce qu'un régime transitoire soit établi dans l'attente de la réécriture des marchés. Si la Cour européenne des droits de l'homme suit ce même raisonnement dans les deux arrêts à venir, le droit conventionnel va évoluer, en garantissant une réelle protection aux personnes qui ne mangent pas de viande, non pas en raison de leurs convictions religieuses mais des convictions morales et éthiques.

III. La continuité de la jurisprudence au niveau de la protection du droit de propriété

La Cour européenne de Strasbourg a été saisie à plusieurs reprises d'affaires concernant la chasse: tant les opposants à la chasse que les chasseurs passionnés

tentent de faire valoir leurs droits. En France, la loi Verdeille du 10 juillet 1964 obligeait les propriétaires ne disposant pas d'un nombre suffisant d'hectares d'un seul tenant à céder leurs terres à des associations communales de chasse agréées pour qu'elles puissent procéder à une exploitation des ressources cynégétiques. C'est dans ce contexte que l'affaire *Chassagnou* s'est présentée devant la Cour européenne des droits de l'homme. Dans l'arrêt *Chassagnou et autres c/ France* du 29 avril 1999, nr. 25088/94, 28331/95 et 28443/95, la France a été condamnée pour un quadruple constat de violation du droit au respect des biens. Cet arrêt a abouti à la reconnaissance, par une loi du 16 juillet 2000, d'un droit de non-chasse, qui peut être défini comme le droit des propriétaires de terrains de s'opposer à ce que des chasseurs viennent chasser sur leurs terres. Les petits propriétaires ne sont donc plus obligés de laisser chasser sur leurs terres, si cela est contraire à leurs convictions, mais ils doivent prendre des mesures pour y éviter la prolifération des animaux. Les conséquences législatives de cet arrêt ont, dans un premier temps, amélioré les conditions des petits propriétaires, mais également – et de façon indirecte – celles des animaux chassés.

La jurisprudence *Chassagnou* a été confirmée par l'arrêt *Schneider c/ Luxembourg* du 10 juillet 2007, nr. 2113/04, qui a appliqué les réformes législatives de l'arrêt *Chassagnou* au Luxembourg. Ensuite, dans l'affaire *Herrmann c/ Allemagne* du 26 juin 2012, nr. 9300/07, le contexte juridique et factuel était assez proche de celui de l'arrêt *Chassagnou*. Résidant dans le Land de Rhénanie-Palatinat, le requérant était propriétaire de deux fonds d'une superficie de moins de 75 hectares chacun. Or, en vertu de la loi fédérale, ces propriétaires sont de droit membres d'une association de chasse, tandis que les propriétaires de terres plus vastes peuvent gérer eux-mêmes leur propre district de chasse. Monsieur Herrmann a donc saisi la Cour européenne des droits de l'homme pour demander la constatation de la violation de l'article 1er du Protocole nr. 1 à la CEDH, garantissant le droit de propriété et de l'article 9 de la CEDH, qui protège la liberté de conscience. Par un arrêt du 20 janvier 2011, la 5e chambre de la Cour a rejeté les griefs invoqués par le requérant. Le raisonnement de la chambre a été en partie infirmé par la Grande chambre de la Cour strasbourgeoise, qui a conclu, dans la continuité de la jurisprudence *Chassagnou*, à la violation de la garantie conventionnelle du droit de propriété. Ce faisant, la Haute juridiction a consolidé le droit de propriété des personnes dont les convictions seraient mises à mal par une admission forcée d'activités cynégétiques sur leurs parcelles, en soulignant spécifiquement que „les objectifs visés par la loi allemande n'étaient pas significativement différents de ceux que poursuivaient les lois françaises et luxembourgeoise précédemment examinées par elle”.

Comme le souligne le Professeur David Szymczak dans le commentaire au présent arrêt [6, pp. 127-128], avant même d'examiner l'affaire en détail, la Grande chambre a insisté dans un *obiter dicta* sur la nécessaire cohérence de sa jurisprudence (§§ 78-80). Après avoir mentionné les arrêts *Chassagnou* et *Schneider*, elle rappelle notamment que sans être „formellement tenue de suivre ses arrêts antérieurs, il est dans l'intérêt de la sécurité juridique, de la prévisibilité et de l'égalité devant la loi qu'elle ne s'écarte pas sans motif valable de ses propres précé-

dents”. Toutefois, elle précise ensuite qu’il lui incombe „de tenir compte de l’évolution de la situation dans l’État défendeur et dans les États contractants en général et [de] réagir [...] au consensus susceptible de se faire jour quant aux normes à atteindre”. C’est sûrement sur ce fondement que la Cour pourrait faire évoluer sa jurisprudence sur la question du respect du droit de l’animal.

Admettant un changement de paradigme, peu conforme à l’orthodoxie juridique française, la Cour de cassation de France a ouvert, par des arrêts prononcés en 2022 et 2023, des perspectives nouvelles aux associations de défenses des animaux, confirmant une fois de plus l’importance des répercussions des interprétations de la Cour de Strasbourg sur la pratique des juridictions nationales. Le renforcement du niveau de protection en droit conventionnel aura nécessairement les mêmes effets dans les États membres. Il assurera aussi une cohérence au niveau européen, au regard notamment des avancées enregistrées dans la jurisprudence de la Cour de justice de l’Union européenne, et un niveau équivalent de protection, évitant de la sorte un avancement à deux vitesses, qui peut à terme poser problème pour les pays qui sont à la fois membres de l’Union européenne et du Conseil de l’Europe. Si les textes du Conseil de l’Europe ont constitué la principale source dans le développement des normes de protection des droits des animaux en droit de l’Union européenne, l’influence inverse sera tout aussi bénéfique, avec un impact géographique encore plus important du fait que le droit conventionnel s’appliquera dans les quarante-six États membres du Conseil de l’Europe, donc dans vingt et un autres pays qui ne font pas partie de l’Union européenne.

Bibliographie:

1. BURGAT, Florence. Théorie des droits appliquée aux animaux. Éclairage sur les principaux concepts de Les droits des animaux de Tom Regan. In: *Revue Semestrielle de Droit animalier*, 2013, nr. 1, pp. 369-388, ISSN: 2258-0530
2. CHEVALIER, Émilie. Droit de l’Union européenne et du Conseil de l’Europe. In: *Revue Semestrielle de Droit Animalier*, 2017, nr. 1, pp. 91-94, ISSN: 2258-0530
3. GUSET, Victor. Pas de singes à la télé! Maltraitance des animaux, publicité politique payante et liberté d’expression: la quête d’une conciliation. In: *Journal d’actualité du droit international et européen*, 2013, nr. 2, pp. 67-72, ISSN: 2495-1722
4. LE BOT, Olivier. *Droit constitutionnel de l’animal*. Paris: Independently Published, 2018, 148 p., ISBN: 978-1731071415
5. NADAUD, Serge., MARGUENAUD, Jean-Pierre. Chronique des arrêts de la Cour européenne des droits de l’homme (2010-2011). Arrêts *Ivan van Atanasov, Herrmann, Mangouras, Consorts Richet et Le Ber, Deés, Mileva, Dubetska, Florea et Elefteriadis*. In: *Revue juridique de l’environnement*, 2011, nr. 4(36), pp. 563-584, ISSN: 0397-0299
6. SZYMCZAC, David. Droit de l’Union européenne et du Conseil de l’Europe. In: *Revue Semestrielle de Droit Animalier*, 2012, nr. 1, pp. 127-128, ISSN: 2258-0530
7. WACHSMANN, Patrick. Une certaine marge d’appréciation – Considérations sur les variations du contrôle européen en matière de liberté d’expression. In: *Mélanges en l’honneur de Pierre Lambert*. Bruxelles: Bruylant, 2000, pp. 1035-1036, ISBN: 978-2-917681-27-5

LITIGII CIVILE – ÎNTRE ARBITRAJ ȘI MEDIERE

Roxana CAPBĂTUT, studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți
Conducător științific: Ion BUZINSCHI, asist. univ.

Abstract: *The state should inform the business environment in particular, but also the society in general about the possibility and existence of alternative conflict resolution services such as mediation and arbitration. The arbitration presents the chance not to submit to an excessive formalism which often suffocates the efficient and expeditious conduct of a dispute. Thus, subject to the mandatory provisions of law, public order or good manners, the parties may establish, by arbitration agreement or by a separate act, rules of procedure to be followed by the arbitral tribunal in the resolution of the dispute.*

Keywords: *Arbitral convention, private arbitration, dispute settlement, arbitral process, contractual agreement, subjects of the arbitration process.*

Formele de soluționare a multiplelor litigii își au rădăcinile încă în primele forme de existență ale societății, or, este imposibil ca indivizii să trăiască într-un mediu fără ca interesele și dorințele lor să nu dea naștere la neînțelegeri, care, în mod firesc, iau naștere din nerespectarea dreptului obiectiv, nesatisfacerea dreptului subiectiv și nerealizarea obligațiilor.

Arbitrajul constituie una dintre cele mai vechi metode, cunoscută pentru soluționarea litigiilor dintre oameni, este prima formă de justiție existentă. Arbitrajul reflectă o instituție de gen aparte (*sui generis*), la baza căruia se află acordul arbitral, care, la rândul său, reprezintă un contract particular substanțial și de drept, având consecințe procesuale de caracter public.

Conform sensului său lingvistic, ARBITRAJ înseamnă soluționarea unui litigiu de către un arbitru, rezolvarea unui litigiu (a unei neînțelegeri) prin arbitru, judecarea unui diferend, făcută de persoane autorizate, instanță care soluționează anumite litigii, rezolvarea unui diferend de către o persoană sau o instituție autorizată, iar *arbitru* are sensul de persoană, organizație, instanță desemnată pentru cercetarea și rezolvarea unui litigiu.

Potrivit **art.1 alin.(2)** din Legea cu privire la arbitraj [5], „*arbitrajul poate decide asupra unui litigiu care a apărut din raporturile de drept civil în sens larg între părțile cu capacitate deplină de exercițiu, dacă litigiul a fost trimis, cu acordul părților, spre soluționare în arbitraj, cu excepția litigiilor în materie, în care legea nu permite soluționarea lor pe calea arbitrajului*”.

Arbitrajul reprezintă o metodă de soluționare a disputelor cu implicarea unei/ unor terțe persoane neutre, independente și imparțiale, desemnate, de regulă, de părțile în litigiu, investite cu autoritatea de a emite o decizie obligatorie pentru părți.

Din cele relatate mai sus, putem menționa următoarele particularități specifice instituției arbitrale:

- arbitrajul este o procedură de soluționare a neînțelegerilor;
- arbitrii sunt persoane terțe neutre, independente și imparțiale;

- arbitrii sunt desemnați de părți sau prin modalitatea convenită de părți;
- arbitrii emit o decizie obligatorie pentru părți.

Soluționarea litigiului arbitral se efectuează potrivit regulilor stabilite de părți, iar în lipsa unei atare alegeri, potrivit unor reglementări prevăzute special. În cadrul unei asemenea concepții, convenția arbitrală nu sustrage litigiul din competența instanțelor judecătorești, dar, de regulă, evită nașterea unui proces judiciar, hotărârea arbitrală nu s-ar bucura de autoritatea lucrului judecat ca o hotărâre judecătorească, dar de irevocabilitate, iar efectul ei executoriu nu este relevant, întrucât el poate fi întâlnit și în numeroase alte acte juridice de natură contractuală.

Potrivit actelor normative din domeniu, existente în Republica Moldova, rezultă că arbitrajul, după durata acestuia, poate fi clasificat în arbitrajul ad-hoc sau ocazional, care este organizat pentru soluționarea unui litigiu determinat, funcția arbitrilor încetând odată cu pronunțarea unei hotărâri sau cu expirarea termenului de arbitraj și arbitrajul instituțional, cel organizat pentru exercitarea atribuțiilor în mod neîntrerupt, astfel că existența sa nu depinde de durata unui litigiu.

Instituția arbitrajului se individualizează printr-o serie de trăsături distincte. Ea se manifestă ca o formă a procedurii civile. Instanțele de judecată nu pot interveni arbitrar în procedura arbitrală. Autoritatea arbitrului constă în voința comună a părților exprimată în convenția arbitrală. Prin mandatul delegat voluntar de către subiecți, arbitrii îndeplinesc funcțiile unei instanțe de judecată, iar hotărârile arbitrale sunt investite cu autoritatea lucrului judecat, ceea ce împiedică părțile să recurgă la arbitraj/judecată cu privire la același litigiu. Cu atât mai mult, întru respectarea voinței părților de a investi un arbitru cu autoritatea de a adjuca cauza lor, instanțele de judecată nu pot interveni decât în cazuri strict delimitate prin lege.

Menționăm și ideea că audierea cazului de către arbitri nu constituie o renunțare la apărarea dreptului garantată prin lege, ci doar constituie un transfer de autoritate de la instanțele de judecată către arbitrii aleși, cu reținerea de către stat a unor atribuții de supraveghere a modului în care părțile au beneficiat de protecție.

În conformitate cu **art. 33** din Carta ONU, sunt enumerate mijloacele pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale, se remarcă faptul că statele părți la orice diferend, „a cărui prelungire ar putea pune în primejdie menținerea păcii și securității internaționale”, trebuie să caute să-l rezolve prin mecanisme politico-diplomatice (tratative, anchetă, mediere, conciliere), dar și „pe calea ... **arbitrajului și reglementării judiciare**”... [1]

Reglementarea unor diferende internaționale pe calea arbitrajului „implică un organ de jurisdicție *ad-hoc*, fondat pentru soluționarea unui anumit diferend, în timp ce calea „judiciară” se referă la un organ de jurisdicție *instituționalizat*, cu activitate permanentă, care este realizată după anul 1945, îndeosebi prin Curtea Internațională de Justiție, organ principal al ONU, cu sediul la Haga.

Aceste modalități (arbitrajul și justiția instituționalizată) se caracterizează prin câteva elemente fundamentale ale *funcțiunii jurisdicționale*, în general:

- Competență facultativă. Cauza se poate judeca doar cu consimțământul părților ei, atât la arbitraj, cât și la jurisdicția internațională permanentă. Caracterul facultativ este o consecință firească a suveranității statelor care, în cazul even-

tualelor diferende, trebuie să-și păstreze deplina libertate de a alege mijloacele de soluționare pașnică în concordanță cu voința și interesele lor.

- b) La etapa actuală, jurisdicția internațională apare ca un *mijloc auxiliar* de reglementare a diferendelor internaționale care nu au putut fi soluționate prin mijloace diplomatice.
- c) Procedura are la bază un *caracter contradictoriu* și trebuie să garanteze egalitatea părților și dreptul lor la apărare.
- d) Ea se finalizează printr-o *hotărâre*, întemeiată pe *considerente de drept*.
- e) Hotărârea, pronunțată de un *organ independent* față de părțile în litigiu, este *obligatorie* pentru acestea.

Pe lângă faptul că arbitrajul este o modalitate de rezolvare a litigiilor la care participă părțile, a fost adusă la dispoziția acestora, o nouă modalitate de soluționare a diferendelor însoțită de reglementări juridice – MEDIEREA.

Activitatea de mediere și-a lăsat amprenta încă din cele mai vechi timpuri. Istoricii au studiat apariția acesteia în perioada comerțului financiar. Practicile din Grecia Antică și din Roma Antică au adus un înțeles adecvat termenului de „*mediere*”. Romanii au folosit mai multe denumiri pentru persoanele care se ocupau de acest proces, precum: *medium*, *interpolator*, *conciliator*, *interlocutor* și în final, *mediator* [8, p. 267]. Medierea este, neîndoielnic, o instituție legală nouă, dar la o privire mai atentă, ea constituie în realitate o idee veche, adânc înrădăcinată în istoria relațiilor umane, în special în Europa, în ciuda diferențelor introduse în sistemele juridice.

Conducerea Centrului de Mediere și a Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova continuă în formarea mediului de afaceri despre modalitățile eficiente de soluționare a litigiilor comerciale prin mediere și arbitraj. Apariția în Republica Moldova a unui cadru legal nou cu privire la mediere și arbitraj este rezultatul unui șir de eforturi legislative și organizatorice, constituind un răspuns la preocupările existente în acest sens la nivel național și de reformă a sistemului judiciar din Republica Moldova.

Medierea este considerată de literatura de specialitate [2, p. 7] ca fiind „cea mai lejeră și productivă soluție pentru rezolvarea conflictelor, asigurând un dialog dintre părțile aflate în conflict”¹¹. În cadrul acestui proces părțile negociază, mediatorul facilitează comunicarea, iar soluțiile nu sunt impuse ci identificate de comun acord, ceea ce contribuie atât la crearea unui sentiment de echitate, în percepția părților, cât și la obținerea mai rapidă a soluțiilor, excluzând cheltuieli suplimentare”.

Procesul de mediere este reglementat de Legea nr. 137/2015 cu privire la mediere [6], care reglementează statutul mediatorului, formele de organizare a activității de mediator și cerințele pentru înregistrarea organizațiilor de mediere, principiile desfășurării procesului de mediere și efectele acestuia, particularitățile medie-

¹¹ Și în practica judiciară din România s-a reținut că „procedura medierii, activitate de interes public, este o modalitate alternativă de soluționare a unor litigii, la care părțile pot recurge în mod voluntar”. (Decizia nr. 514/2022 pronunțată de Tribunalul Harghita, cod RJ dee73528d, [Online] [accesat: 28.03.2024]. Disponibil: <https://www.rejust.ro/juris/dee73528d>

rii în domenii specifice, precum și competența autorităților și a instituțiilor statului în domeniul medierii.

Cu această ocazie, menționăm că în Republica Moldova există două tipuri de mediere: extrajudiciară și judiciară, care se dezvoltă împreună, constituind cele două componente fundamentale ale justiției contemporane, urmărind scopuri diferite, însă care converg spre un deziderat comun, și anume: acela de a soluționa, prin sinergie, conflictele în timp util, într-o manieră satisfăcătoare și economică.

Potrivit doctrinarilor, comparativ cu alte modalități de rezolvare a litigiilor, medierea are mai multe aspecte pozitive, respectiv:

- soluționarea rapidă a conflictelor cu costuri reduse. Unele conflicte se pot soluționa și într-o singură ședință de mediere;
- participarea benevolă la mediere și libera alegere a mediatorului. Părțile pot recurge, precum și renunța la mediere oricând, fără a suporta consecințe negative;
- adaptabilitatea procesului de mediere. Părțile pot alege data, ora și unele reguli ale procesului de mediere;
- respectarea principiului confidențialității depline a procesului de mediere și a tranzacției semnate în cadrul acesteia;
- deținerea controlului asupra procesului și asupra rezultatului. Părțile vor conveni asupra tuturor clauzelor din tranzacția de împăcare și asupra tuturor elementelor de proces (locul și durata medierii, participanții, subiectele de discuție). Medierea susține identificarea unei soluții creative de rezolvare a conflictului prin care toate părțile au de câștigat;
- oportunitatea de a executa silit tranzacția încheiată la mediator. În cazul în care tranzacția încheiată în cadrul unui proces de mediere în afara procesului civil nu este executată benevol, părțile pot solicita confirmarea de către instanța de judecată pentru executare silită, sau investirea cu formulă executorie de către notar, dacă tranzacția a fost încheiată între persoane juridice;
- minimalizarea ostilității și a climatului conflictual, prevenirea apariției altor conflicte, conservarea și întărirea relațiilor existente. Hotărârea judecătorească soluționează conflictul, dar nu îl stinge, însă, uneori, face colaborarea viitoare a părților dificilă sau chiar imposibilă;
- degrevarea instanțelor de judecată de examinarea îndelungată a proceselor judiciare care pot fi soluționate operativ prin încheierea unei tranzacții, ceea ce va crește încrederea în justiție, sporind calitatea actului judecătoresc.

Medierea reprezintă, de regulă, o formă de soluționate a disputelor între două sau mai multe părți care doresc să ajungă la o înțelegere, cu ajutorul unei terțe persoane, atestată conform prevederilor legislației în vigoare, în calitate de mediator. Părțile pot recurge la medierea atât a litigiilor aflate pe rolul instanțelor de judecată, cât și a litigiilor în privința cărora nu a fost depusă cererea de chemare în judecată. Soluționarea conflictelor în cadrul medierii accentuează un șir de avantaje:

- imparțialitatea mediatorului;
- confidențialitate atât față de partea adversă, cât și față de terți;
- termeni restrânși de găsire a unei soluții;
- părțile, fiind judecătorii propriului litigiu;

- forța executorie a tranzacției de mediere;
- cheltuieli reduse;
- menținerea relațiilor bune între părțile litigiului etc.

Potrivit **art. 18** din Legea privind medierea, se poate menționa că o mediere poate fi încheiată când:

1. se semnează un acord de rezolvare de către părți, soluționând oricare din problemele propuse;
2. se ia decizia mediatorului, dacă în procesul judiciar al mediatorului, eforturile de mai departe sunt puțin probabil să ducă la rezolvarea conflictului;
3. există o declarație scrisă a unei părți în orice timp după ce a avut loc prima întâlnire a părților cu mediatorul și înainte de semnarea oricărui acord de rezolvare.

Toate aceste prevederi legale demonstrează succesul medierii în soluționarea conflictelor internaționale. De menționat totuși câteva cazuri fundamentale când medierea are succes și anume:

- I. când părțile sînt interesate în rezolvarea conflictului sau, cel puțin, într-o schimbare spre bine.
- II. când toate mizele, toate interesele sunt prezentate pe masă.
- III. când părțile sunt capabile să exprime motivele disconfortului și primejdiei lor.
- IV. când mediatorul este capabil să controleze și să susțină procesul de mediere.
- V. când părțile sînt capabile să corespundă cu promisiunile lor [4, p. 72].

Ca opțiune juridică, medierea reprezintă și un mod economic de soluționare a diferendelor comerciale. Considerând dinamica comercială, multitudinea și complexitatea problemelor juridice apărute în contextul legislativ al țărilor în curs de dezvoltare, ideea de eficiență în soluționarea litigiilor este deteriorată. Litigii care durează ani de zile, costuri care nu sunt prevăzute și un sistem fiscal care nu vine să salveze și să protejeze astfel de situații nu fac decât să accentueze faptul că pe calea litigiului în instanță, problema nu este rezolvată sau ameliorată, ci, din contra, adâncită din punct de vedere financiar [3, p. 12].

Medierea este o varietate care, încercând să elimine lacunele unui proces civil clasic, de care are mare nevoie Republica Moldova dat fiind faptul că instanțele de judecată sunt și suprasolicitate și corupte, reducând din formalitate și revenind la situația de egalitate juridică, anterioară conflictului, este o posibilitate de a aplatiza ușor situația deficitară, dar intrând adânc în conținutul acesteia, analizând cauzele, ofertând și contra ofertând până la găsirea soluției reciproc convenabile.

Totodată, fosta reglementare a medierii civile reprezenta una dintre căile alternative de soluționare pe cale amiabilă a conflictelor, adică în afara unui proces judiciar. Medierea se fundamentează pe arta limbajului în vederea creării sau restabilirii (re-creării) legăturilor între persoanele aflate în conflict. Medierea preferă intervenția unui terț neutru, imparțial și independent, mediatorul, care este intermediarul acestor relații.

Putem accentua că medierea „instrumentează calitățile relaționale și comunicaționale” [7, p. 21], existând totuși noțiuni și aplicații ale medierii extrem de diferite, acestea variind de la simple intervenții pedagogice pentru transmiterea de cunoștințe până la aplicarea în toate domeniile în care există dificultăți și blocaje relaționale.

Conform **art. 25** al Legii Nr. 134, medierea poate fi solicitată de către oricare dintre părți. Astfel, medierea poate fi solicitată, cu acordul părților, și de către instanța judecătorească sau, după caz, de organul de urmărire penală.

În cazul în care una dintre părți a propus lansarea procedurii de mediere, iar acceptul din partea celeilalte părți nu a parvenit într-un termen de 15 zile, se consideră că medierea nu a fost acceptată. Medierea poate fi solicitată repetat în modul prevăzut de lege pentru inițierea medierii. În cazul în care părțile acceptă medierea, ele vor încheia un contract de mediere.

Contractul de mediere se încheie în scris între mediator, pe de o parte, și părțile aflate în conflict, pe de altă parte, după prezentarea acestora din urmă împreună la mediator sau după acceptarea medierii de către cealaltă parte.

În urma celor relatate mai sus, subliniem ideea că medierea se întemeiază pe încrederea pe care părțile o acordă mediatorului și aceasta trebuie să se desfășoare în condiții de siguranță deplină atât pentru mediator, cât și pentru subiecți.

Medierea este privită ca o modalitate amiabilă de soluționare a litigiilor. Acest element indică din start că recurgerea la această metodă va avea drept scop menținerea relațiilor pașnice și constructive între părți. Un alt moment important este că acest instrument amiabil este unul facultativ și alternativ, pentru care subiecții pot opta benevol în afara unui proces judiciar sau inclusiv după intentarea acestuia, în orice fază. Medierea nu poate constitui, deci, obiectul nici unei impunerii.

Actorii principali, alături de mediator, au calitatea de subiecți ai medierii. Relația care se naște între aceștia în demersul medierii este cu adevărat una diferită și bazată pe încredere mutuală. Rolul fiecăruia dintre subiecți este unul permanent activ și circulant. Iar mediatorul, spre deosebire de judecător, arbitru nu își impune decizia sa părților, aceasta fiind prin excelență creația lor proprie.

Medierea este, prin excelență, o implicare extrem de suplă în relația dintre două persoane care se încredințează totalmente terțului și comunică în mod deschis acestuia până și amănunte delicate ale conflictului lor. Aceasta constituie o variantă perfectă pentru acele litigii care, sub presiunea publicității și, respectiv, a opiniei publice, degenerază în subiecte de primă pagină a ziarelor, afectând în acest fel normalul curs al lucrurilor și exagerând în aprecierile evaluative lansate spre nucleul conflictului. Discreția și exigența medierii sunt noțiunile cheie și determinante care orientează litigianții spre mediere de cele mai dese ori. În acest context, este necesară, ba mai mult chiar, imperativă, existența anumitor garanții și prevederi, pornind de la care, medierea să răspundă, cu adevărat, solicitărilor și așteptărilor subiecților, precum și fundamentarea prestației mediatorului pe reguli care să vină în rezonanță cu scopul demersurilor mediale și cu ideea de identificare de comun acord a soluției celei mai bune.

La cerința primordială funcționării normale a medierii, prevederile legale au reglementat și o serie de principii definitorii pentru procedura medierii, principii care realizează diferența acestei instituții de altele care sunt de natură să soluționeze pe cale amiabilă conflictele. În funcție de legea care le fundamentează, aceste principii sunt incluse fie chiar în corpul definiției medierii, pentru a fi ulterior reluate în articole separate spre a fi exhaustivate. O altă modalitate de încadrare a acestor

principii o constituie codurile de etică, deontologie, regulile de comportament elaborate și postate de uniunile, asociațiile, barourile și centrele de mediatori.

Pentru a face delimitare în procesul propriu-zis și caracterele, fonul și atmosfera acestuia de părțile și terțul mediator, vom face următoarea distincție a principiilor:

I. principii organizatorice:

- independență,
- imparțialitate,
- neutralitate,
- confidențialitate,
- egalitate,
- flexibilitate,
- participare benevolă.

II. principii deontologice:

- mediatorul trebuie să fie o persoană cu autoritate recunoscută,
- profesionalism și înaltă calificare,
- responsabilitate și deplin angajament,
- sinceritate și încredere reciprocă,
- acționare în corespundere cu jurământul depus la învestirea în funcție.

Asemănătoare cu practicile moderne de intervenire asupra litigiilor, cum ar fi negocierea, arbitrajul, concilierea și chiar procesul judiciar clasic, medierea rămâne a se distinge de acestea printr-un element care acționează în avantajul acesteia, și anume prin modalitatea de parvenire la ea. Astfel, soluția în forma unei convenții de mediere (înțelegeri), este în întregime opera părților litigante și nu este nicicum influențată în construcția sa de terțul mediator, cu atât mai puțin aceasta este impusă, cum se întâmplă în situația procesului în instanța judecătorească sau arbitrală, sau chiar și în cazul concilierilor, unde conciliatorul este cel care modelează soluții și le propune părților viziunea sa.

Cu toate că există nuanțele de diferență, această gamă de metode alternative, este organizată a fi una omogenă, în completare reciprocă, și posibil a realiza mereu, fără impedimente de procedură, trecerea de la o metodă la alta. Or această ultimă oportunitate este și un determinant pentru ca sistemul de apărare a intereselor și drepturilor legitime să devină unul funcțional, flexibil și ajustat evoluției relațiilor dintre subiecții săi.

În urma celor relatate mai sus, vă prezint asemănările și deosebirile dintre mediere și arbitraj – modalități de soluționare a litigiilor civile:

Asemănări:

- ✓ Atât medierea, cât și arbitrajul oferă părților o alternativă la litigiul în instanțele de judecată. Ele permit părților să-și rezolve disputele într-un mediu mai informal și mai puțin costisitor.
- ✓ Ambele pot oferi un grad ridicat de confidențialitate. Discuțiile și informațiile prezentate în cadrul acestora sunt, de obicei, confidențiale și nu pot fi divulgate către terți fără acordul părților implicate.
- ✓ Atât mediatorul, cât și arbitrul, sunt terți neutri și imparțiali care facilitează procesul de rezolvare a disputei. Ei sunt responsabili de ghidarea părților către o soluție acceptabilă.

Deosebiri:

- În mediere, terța parte (mediatorul) nu ia decizii pentru părți; în schimb, facilitează discuțiile și negocierile pentru a ajunge la o soluție consensuală. În arbitraj, terța parte (arbitrul) are puterea de a emite o decizie obligatorie pentru părți.
- În mediere, părțile decid singure soluția și nu sunt obligate să ajungă la un acord. În arbitraj, arbitrajul emite o hotărâre sau un premiu arbitral care este obligatoriu și executabil legal pentru părți.
- În cadrul procesului de mediere, părțile au controlul asupra procesului și asupra rezultatului final. În arbitraj, părțile își cedează în mod semnificativ controlul asupra rezultatului, lăsând decizia în mâinile arbitrilor.

Finalmente **concluzionăm** cu ideea că, pentru cazul Republicii Moldova, odată cu legiferarea instituției medierii, procesul de mediere a căpătat o legitimitate deplină, iar subiecții de drept litiganți au putut întotdeauna, în baze legale, să acționeze în alegerea modalității de soluționare a conflictului pornind de la mijloacele, interesele, termenele disponibile și necesităților ce pot surveni.

Cu atât mai mult cu cât reglementările legale pentru încadrare a medierii este unul euro compatibil și răspunde tuturor exigențelor de pârgă și concepere, având la bază modelul elvețian al medierii în cauze civile este o lege de perspectivă pentru participanții proceselor civile.

Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova încurajează mediul de afaceri să utilizeze aceste două metode de soluționare a disputelor în mod diplomat și durabil, într-o perioadă de timp restrânsă și cu cheltuieli reduse, prin mediere și arbitraj. Arbitrajul are o serie de avantaje, printre care: confidențialitatea ședințelor, competența specializată a arbitrilor, desemnarea arbitrilor de către părți, costuri reduse, hotărârile arbitrale au o largă recunoaștere internațională, fiind definitive și obligatorii, procedura este mai rapidă și mai puțin formală.

Avem speranțe că, deși instituțiile arbitrajului și a medierii sunt în curs de dezvoltare în țara noastră, cetățenii își vor îndrepta mai mult atenția către arbitraj și mediere, din reglementările legale în vigoare putându-se cu ușurință desprinde caracteristicile importante care fac din arbitraj și mediere mecanisme eficiente care să conducă la soluționarea cu celeritate a litigiilor fără a mai parcurge procedura anevoioasă și de lungă durată din dreptul comun.

Bibliografie:

1. Carta Națiunilor Unite din 26.06.1945, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 1992, [online] [accesat: 28.03.2024]. Disponibil: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf
2. CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica, Medierea garantată de stat. Analiză empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova, Editura Millenium DPI Partners, Chișinău, 2020, p. 7. ISBN 978-9975-56-737-4
3. COJOCARI Eugenia. Medierea – modalitate alternativă de soluționare a conflictelor, In: Revista Națională de Drept, 2011, nr. 10/11 2011, p. 12. ISSN 1811-0770
4. FISHER, Roger; URY, William și PATTON, Bruce. Succesul în negocieri, București, Ed. Dacia 1995. p. 72. ISBN: 973-35-0452-1

5. Legea cu privire la arbitraj, nr. 23 din 22.02.2008, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2008, nr. 88-89. [online] [accesat: 26.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=95607&lang=ro
6. Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2015, nr. 224-233. [online] [accesat: 28.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141540&lang=ro#
7. MORINEAU Jacqueline. L'esprit de la médiation, Paris: Ed. Érès, 2001, p. 21. ISBN: 978-2865866588
8. SLUSARENCO Svetlana, O retrospectivă istorică a Instituției medierii. În: Revista de studii interdisciplinare „C. Stere” 2018, Nr. 1-2 (17-18), p. 267. ISSN 2457-5550

CZU 314.335.23:343.621

DREPTUL LA AVORT ÎN CONTEXTUL ETICII SĂNĂTĂȚII PUBLICE¹²

Veronica POZNEACOVA, *cercet. științ. stag., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova consultant principal, Direcția combaterea discriminării, Consiliul pentru egalitate masterandă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova*
 Conducător științific: **Virginia ZAHARIA**, *conf. univ., dr.*

Abstract: *The abortion represents a controversial issue in public discourse of several states. The right to abortion is positioned within the right of reproductive choice. However, such states as the USA and Poland adopted restrictive legislation in the domain of abortion. From the perspective of public health ethics, the adoption of restrictive legislation is justified by protection of the right to life of the unborn child, which is as valuable as the life of the mother. Therefore, the adoption of restrictive legislation as part of demographic policy is justified to reduce the number of abortions performed. In this study, we aimed to analyze the concept of public health ethics, examine the global demographic impact of abortions, invoke the total number of abortions performed annually and determine the impact of restrictive policy on the number of abortions performed.*

Keywords: *abortion, right to life, unborn child, fetus, demographics.*

Introducere

Dreptul la avort este poziționat în cadrul dreptului de alegere reproductivă, fiind văzut de unii cercetători ca realizarea dreptului la viață privată și de familie. Realizarea drepturilor reproductive depinde de recunoașterea de către stat a dreptului de fiecarei femeie la alegerea reproductivă, care se manifestă prin luarea deciziei cu privire funcția ei reproductivă prin debutul sarcinii dorite și nașterea planificată a copiilor sau utilizarea metodelor contraceptive, iar, în cazul unei sarcini neplanificate, posibilitatea întreruperii artificiale a acesteia în condiții de siguranță, cu ajutorul asistenței medicale calificate și eficiente [1, p. 98-104].

¹² Articol este publicat în cadrul proiectului 01.05.02 *Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)* Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice Universitatea de Stat din Moldova

Dr. Carmel Shalev, membru expert al Comitetului pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor (CEDAW), a menționat că dreptul la alegerea reproductivă reprezintă dreptul fiecărei femei de a decide asupra reproducerii ei, de a alege continuarea sau întreruperea sarcinii nedorite, precum și dreptul de a alege metoda preferată de planificare familială și contracepție [2]. În categoria drepturilor reproductive sunt incluse dreptul la educație, dreptul de acces la informație și servicii în domeniul planificării familiale, care are o importanță majoră pentru alegerea reproductivă a femeilor, sănătatea sexuală și reproductivă, în special în legătura cu riscul mortalității materne și ilegalitatea avorturilor în multe țări [2].

În pofida eforturilor statelor de a reglementa drepturile reproductive, se estimează că fiecare a șasea femeie de vârstă reproductivă din întreaga lume în fiecare an se confruntă cu o sarcină nedorită. Se estimează că din cele 190 de milioane de sarcini la nivel mondial anual 51 de milioane sunt întrerupte artificial, inclusiv 21 de milioane în țările în care este adoptată legislația restrictivă cu privire la întreruperea artificială a sarcinii [3].

În prezent, în cadrul societăților din mai multe state ale lumii se acutizează problema reglementării avorturilor, poziționate fie ca un drept al femeii la sănătatea reproductivă, fie ca încălcarea dreptului fundamental la viață al copilului nenăscut. Cu titlu de exemplu, invocăm polemica generată de adoptarea unei legislații restrictive prezentă în SUA și Polonia. În cadrul studiului respectiv ne punem drept scop analiza impactului reglementării dreptului la avort asupra eticii sănătății publice și a argumentelor analizate și invocate de statele, care adoptă o reglementare restrictivă a dreptului la avort.

Rezultate și discuții

Avorturile nesigure și, în special, avorturile ilegale reprezintă cauza morbidității și mortalității materne [4, p. 169-173], în timp ce mortalitatea în țările în care avorturile sunt legalizate este aproape egală cu zero. Cei care se opun dezincriminării avorturilor resping aceste argumente, minimizând numărul deceselor respective și negând legătura dintre ilegalitate și aceste riscurile asociate acestora [5, p. 217-306].

Considerăm oportun să analizăm poziția exprimată de cercetători Bruce Blackshaw și Daniel Rodger în articolul "If fetuses are persons, abortion is a public health crisis" [6, p. 465-472]. Specificul acestui studiu se manifestă prin în analiza problematicei avorturilor din punctul de vedere al eticii sănătății publice, care, potrivit cercetătorului Stephen Holland, se referă la „protecția și promovarea sănătății publice” [7, p. 122-123], nu și a persoanelor particulare. Cercetătorii eticii sănătății publice Bayer, Fairchild și Holland consideră că atingerea obiectivelor etice poate duce uneori la încălcarea drepturilor individuale [6, p. 465-472]. În sens larg, utilitatea în contextul sănătății publice este echivalată cu sănătatea populației, ceea ce doctrinarul Kass interpretează prin atingerea reducerii morbidității și mortalității populației [8]. Neapărat există locul pentru drepturile individuale în cadrul utilitarismului [9, p. 92-102], dar o creștere suficient de semnificativă a sănătății populației va justifica încălcarea drepturilor individuale, deși nu este clar care ar trebui să fie acest prag [6, p. 465-472].

Prin urmare, conceptul sănătății publice se axează pe tendința statului de a atinge cel mai înalt prag al sănătății și să diminueze ratele morbidității și mortalității

ții generale ale populației. Considerentele bazate pe conceptul sănătății publice determină, de exemplu, interdicția circulației libere a substanțelor narcotice și stupefiante pentru a preveni creșterea numărului persoanelor, care abuzează de substanțele narcotice și toxice. În acest caz, adoptarea legislației restrictive poate fi interpretată ca încălcarea dreptului persoanei de alege individuală, venind să protejeze sănătatea generală a populației.

În acest context, considerăm oportun să menționăm „principiul răului” lui John Stuart Mill, potrivit căruia „singurul scop pentru care puterea poate fi exercitată asupra oricărui membru al unei comunități civilizate împotriva voinței sale este prevenirea răului pricinuit altora” [10, p. 22]. În contextul sănătății publice, conceptul daunelor este echivalat cu o scădere a sănătății populației, creștere a morbidității sau a mortalității. Astfel, prevenirea unei înrăutățiri semnificative a sănătății populației cauzată de alți membri ai societății, reprezintă principală justificare a neglijării drepturilor individuale în cadrul eticii sănătății publice [6, p. 465-472]. În această ordine de idei, menționăm că restrângerea drepturilor individuale poate fi determinată de necesitatea protejării sănătății publice și protejării generale a sănătății populației.

Întrebarea care devine importantă în contextul restrângerii drepturilor individuale constă în determinarea restricțiilor drepturilor individuale justificate pentru prevenirea un anumit nivel de daune. Unele orientări generale au fost elaborate pentru a fi aplicate în cazul stării de urgență în sănătate publică, cum ar fi pandemiile, iar o codificare pe larg acceptată se regăsește în Principiile ONU de la Siracuza [11]. Măsurile luate ar trebui să fie o ultimă soluție în situația creată, ar trebui să fie prevăzute de lege și să nu fie arbitrar, interesele publice ar trebui să fie insurmontabile, măsurile trebuie să fie proporționale cu problema rezolvată și, în sfârșit, ar trebui să fie unele necesare. Principiile permit derogarea de la drepturile individuale pe motive de sănătate publică („să întreprindă măsuri în legătură cu o amenințare gravă pentru sănătatea populației sau individuală a populației” [11]) și siguranța publică („protecție de pericol pentru siguranța persoanelor, viața sau integritatea fizică” [11]). Ele permit, de asemenea, introducerea „stării de urgență în societate în situația amenințării vieții națiunii” [11] [6, p. 465-472].

Din punctul de vedere al protejării vieții, în conformitate cu care copiii nenăscuți sunt oamenii în adevărat sens al cuvântului, guvernele au toate motive întemeiate să interzică avorturile în contextul unei crize de sănătate publică, în urma căreia peste 50 de milioane de oameni mor în întreaga lume în fiecare an, potrivit statisticilor avorturilor efectuate anual [6, p. 465-472].

Prin urmare, principiile etice general acceptate ale sănătății publice justifică încălcarea drepturilor individuale la autonomia corporală pentru prevenirea vătămării populației fetale. Concluzionăm că, dacă feteșii sunt oameni în adevărat sens al cuvântului, atunci considerațiile de sănătate publică necesită interzicerea avorturilor. Întreruperea artificială a sarcinii poate fi permisă numai într-o societate care apreciază sănătatea publică, dacă fătul nu este considerat o persoană [6, p. 465-472].

4.2.1. Consecințele mișcării pentru viața în contextul eticii sănătății publice

Considerăm oportun să analizăm consecințele viziunii „pro-life” în raport cu etica sănătății publice. În cazul recunoașterii legale a identității fătului de către stat,

din punct de vedere al sănătății publice, ar trebui să avem grijă de sănătatea fetușilor, precum și a altor persoane, iar scopul sănătății publice ar fi reducerea morbidității și mortalității acestora. La fel ca nou-născuții și vârstnicii, fetușii vor fi considerați un grup demografic deosebit de vulnerabil. Având în vedere că peste 50 de milioane de avorturi sunt efectuate în întreaga lume în fiecare an [12], ca urmare a cărora mor cel puțin 50 de milioane de fetuși, aceasta înseamnă, fără îndoială, o criză gravă de sănătate publică, care se manifestă prin faptul că mortalitatea anuală [6, p. 465-472] cauzată de avorturi este aproximativ echivalentă cu numărul total de decese ale nou-născuților, copiilor și adulților determinată de toate cauzele [13].

Doctrinarii Bruce Blackshaw și Daniel Rodger au remarcat că, în cazul egalării fătului cu persoană, prevalența avorturilor devin o problemă de sănătate publică, ceea ce determină implicația eticii sănătății publice. Dacă tratăm această problemă din punctul de vedere utilitarist, observăm că există scădere a utilității în cadrul sănătății publice a populației copiilor nenăscuți. Cercetătorii Bruce Blackshaw și Daniel Rodger au calculat că sunt 68.000 de decese ale copiilor nenăscuți determinate de avorturi la 100.000 de nașteri. Desigur, în viziunea cercetătorilor există și o reducere potențială a beneficiilor pentru sănătatea publică în cazul interzicerii avorturilor în situația în care o femeie poate suferi vătămări corporale și suferințe psihologice dacă nu are o altă alegere decât să continue sarcina. Cu toate acestea, din punctul de vedere al susținătorilor dreptului la viață al copilului nenăscut, conform cărora fetușii sunt oameni, interzicerea avorturilor împiedică în mod clar o scădere semnificativă generală a beneficiilor pentru sănătatea publică [6, p. 465-472].

În plus, pornind de la faptul că reducerea utilității populației copiilor nenăscuți constă în vătămarea deliberată și maximă a populației ținută, există o justificare suplimentară pentru redefinirea drepturilor la autonomie individuală care va fi îndreptată spre prevenirea acestui rău, pe baza principiului răului lui Mill. Astfel, din punct de vedere al sănătății publice, există considerente morale suplimentare, pe lângă cele identificate de Thomson, care implică necesitatea interzicerii avorturilor [6, p. 465-472].

Date statistice cu privire la numărul avorturilor

Conform datelor statistice publicate de OMS, în perioada 2015-2019, în medie în lume au avut loc anual 73,3 milioane de avorturi (sigure și nesigure). Au fost efectuate 39 de întreruperi de sarcină la 1000 de femei cu vârste cuprinse între 15 și 49 de ani. 3 din 10 (29%) din toate sarcinile și 6 din 10 (61%) din toate sarcinile neplanificate s-au încheiat cu un avort [14]. Dintre acestea, 1 din 3 au fost efectuate în cele mai puțin sigure sau periculoase condiții. Se estimează că mai mult de jumătate din toate avorturile nesigure din lume au fost efectuate în Asia, majoritatea în Asia de Sud și cea Centrală. 3 din 4 avorturi care au avut loc în Africa și America Latină erau nesigure. Riscul de deces din cauza efectuării unui avort nesigur a fost cel mai mare în Africa [15]. În fiecare an, de la 4,7% la 13,2% din decesele materne sunt provocate de avorturile nesigure [16]. În regiunile dezvoltate, se estimează că circa 30 de femei mor pentru fiecare 100.000 de avorturi nesigure. Acest număr se ridică la 220 de decese la 100.000 de avorturi nesigure în regiunile în curs de dezvoltare și 520 de decese la 100.000 de avorturi nesigure în Africa Subsahariană. În Africa, aproape jumătate din toate avorturile sunt efectuate în cele mai puțin sigure condi-

ții. În plus, decesele cauzate de avorturi nesigure afectează în mod disproporționat femeile din Africa. În timp ce pe continentul sunt efectuate 29% din toate avorturile nesigure, 62% de întreruperi artificiale de sarcină se termină cu decese [15] [12].

Estimările din 2010 până în 2014 au arătat că aproximativ 45% din toate avorturile erau nesigure. Aproape toate aceste avorturi nesigure au fost efectuate în țările în curs de dezvoltare [15]. În fiecare an, în țările în curs de dezvoltare, aproximativ 7 milioane de femei sunt internate în spitale ca urmare a avorturilor nesigure și a complicațiilor asociate [17]. Costul anual al tratării complicațiilor grave asociate cu avortul nesigur este estimat la 553 milioane dolari [18] [12]. Numărul de avorturi în Rusia la 100 de nașteri (raport statistic 2012) este de 63% comparativ cu Franța și Anglia – 30%, Italia, Republica Cehă și Statele Unite – mai puțin de 20% [19].

Prin urmare, în prezent avortul ilegal reprezintă cauza principală a vătămarilor grave și a morții femeilor din întreaga lume. Se estimează că aproximativ 25 de milioane de avorturi ilegale sunt făcute anual. OMS estimează că cel puțin 7,9% din decesele materne sunt cauzate de avorturi legale, cu o pondere mai mare în America Latină, Caraibe și țările în Africa de Sud, iar un procent mai mic este înregistrat în Asia de Est, unde avorturile sunt legalizate. 97% din aceste avorturi sunt efectuate în țările în curs de dezvoltare. În conformitate cu datele statistice avorturile ilegale cauzează cel puțin 22.800 de decese și milioane de leziuni corporale anual. Potrivit unui raport al organizației nonprofit din SUA, Institutul Guttmacher (Guttmacher Institute), care se ocupă cu cercetarea problemele legate de întreruperea artificială a sarcinii din lume, avorturile ilegale sunt cauza decesului a 70 mii de femei anual. Potrivit organizației, numărul de avorturi ilegale rămâne constant ridicat și este de aproape 20 de milioane pe an. În același timp, majoritatea intervențiilor care poartă un pericol grav pentru viața și sănătatea femeii se desfășoară în țările în curs de dezvoltare. Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății, între 6 și 46% din toate cazurile raportate de mortalitate maternă se datorează complicațiilor tuturor tipurilor de avort. În multe țări, această cifră este de aproximativ un sfert din mortalitatea maternă totală înregistrată în spitale. Avortul, rămânând cauza principală a mortalității materne, constituie de la 25% până la 60% din numărul total al deceselor din Rusia [20].

Principalul factor care generează creșterea numărului de avorturi ilegale este statutul juridic al avorturilor. De exemplu, legalizarea avortului în Africa de Sud în 1996 a avut un efect pozitiv asupra incidenței complicațiilor legate de avort: mortalitatea după efectuarea unui avort a scăzut cu peste 90%. Organizații internaționale precum Organizația Mondială a Sănătății susțin necesitatea rezolvării problemei avorturilor ilegale, insistând asupra legalizării acestora, necesității instruirii corespunzătoare a personalului medical și asigurării accesului la serviciile de sănătate reproductivă.

Potrivit datelor statistice, numărul de avorturi din lume este aproximativ același, în fiecare an fiind efectuate circa 41-45 milioane de avorturi. În conformitate cu opinia dominantă o perioadă de timp îndelungată, bazată pe un studiu comparativ al statisticii cu privire la numărul întreruperii artificiale de sarcină din țările în care avorturile sunt legalizate cu țările în care există anumite restricții sau interdicții pentru efectuarea unui avort, observăm că numărul avorturilor efectuate nu este substanțial diferit ceea ce arată ineficiența interdicțiilor stabilite de legislația

altor state. În țările în care avorturile nu sunt legalizate femeile pleacă să întrerupă sarcina în țările vecine, unele dintre ele merg la operații ilegale, iar numărul femeilor care întrerup sarcina artificială fără intervenția medicală la domiciliu nu poate fi stabilit cu exactitate. Trebuie să remarcăm faptul că riscurile efectelor negative ale avortului pot fi reduse la minimum dacă operația are loc într-o instituție medicală și sub controlul și supravegherea unui medic cu experiență în domeniu [21].

Influența introducerii legislației restrictive asupra numărului avorturilor efectuate

S-a susținut că restricțiile privind efectuarea avorturilor nu reduc numărul întreruperilor de sarcină [22]. Cu toate acestea, se acumulează argumentele care arată incorectitudinea afirmației respective. De exemplu, o comparație recentă a politicilor publice privind avorturile în Statele Unite a arătat că legile restrictive privind întreruperea artificială a sarcinii duc la o scădere semnificativă a numărului de avorturi [23]. Această concluzie reiese din faptul că statele cu legi foarte restrictive au cu 17% mai puține avorturi decât media națională, care, fiind transpuse de la exemplu particular la nivel global, ar putea salva milioane de vieți ale copiilor nenăscuți în fiecare an. În plus, analizând rezultatele recentei liberalizări a legilor care reglementau întreruperea artificială a sarcinii, putem concluziona că aceasta duce la o creștere semnificativă a numărului de avorturi. De exemplu, în Republica Irlanda după schimbarea legislației cu privire la avorturi numărul întreruperilor artificiale ale sarcinii s-a dublat. În datele statistice comparate sunt incluse femeile irlandeze care au călătorit în Anglia sau Țara Galilor pentru efectuarea unui avort. Dacă avorturile ar fi fost interzise și în aceste țări, numărul întreruperilor de sarcină ar fi fost și mai mic înainte de legalizarea avorturilor în Irlanda [6, p. 465-472].

Există o opinie în conformitate cu care adoptarea legislației restrictive duce la recurgerea mai multor femei la avorturile ilegale, care determină vătămări grave și eventual moartea femeilor. În plus, mortalitatea maternă poate să se majoreze datorită creșterii numărului de nașteri. Datele privind creșterea mortalității materne în contextul legilor restrictive privind avorturi sunt ambigue. Avorturile nesigure au fost descrise ca o „pandemie prevenibilă”, care duce la moartea de 68.000 de femei pe an în întreaga lume și se spune că mortalitatea este mai ridicată în țările cu legislația restrictivă [24]. Cu toate acestea, atunci când Chile a interzis efectuarea avorturilor în 1989, această restricție nu a dus la creșterea generală mortalității materne [25, p. 151-160]. Polonia a adoptat una dintre cele mai stricte legislații privind avorturile și totuși în această țară a fost înregistrată una dintre cele mai scăzute rate ale mortalității materne împreună cu alte state precum Grecia, Finlanda și Islanda, în care au fost înregistrate aproximativ 3 decese la 100.000 de nașteri [26] [6, p. 465-472].

Ca argument cercetătorii Blackshaw, B. și Rodger, D. propun o presupunere că legislația restrictivă privind avorturile afectează mortalitatea maternă. Se susține că rata mortalității din cauza avorturilor nesigure în țările cu legi restrictive se menține la nivel de 34 de decese la 100.000 de nașteri [24]. Să presupunem în continuare că avorturile ar fi restricționate la nivel mondial, iar coraportul între numărul deceselor și nașterilor ar fi omniprezent. Din punctul de vedere al susținătorilor dreptului la viață a copilului nenăscut, care consideră că viața copilului nenăscut are aceeași

valoare ca și viața femeii însărcinate, trebuie să comparăm această cifră cu decesele cauzate de avorturi la 100.000 de nașteri vii. După estimări, în întreaga lume anual în 2010-2014 au fost efectuate circa 56 de milioane de avorturi [27, p. 258-267]. Potrivit Organizației Națiunilor Unite, în 2014 au fost înregistrate aproximativ 82 de milioane de nașteri [28]. Aceasta înseamnă aproximativ 68.000 de decese ale copiilor nenăscuți cauzate de avorturi la 100.000 de nașteri. Suma este de aproximativ 2.000 de ori mai mare decât se estimează ca urmare a efectuării avorturilor nesigure. Este evident că în cazul egalării copiilor nenăscuți cu persoane și dacă restricțiile pot reduce semnificativ numărul avorturilor, așa cum am presupus mai sus, din punct de vedere al utilității pentru sănătatea publică, argumentele în favoarea unei interdicții sunt copleșitoare [6, p. 465-472].

Concluzii

Problema reglementării dreptului la avort este una extrem de complexă. Atât reglementarea liberală a acestui drept, cât și adoptarea legislației restrictive are argumente pro și contra, invocate de mișcările susținătorilor dreptului la viață a copilului nenăscut și celor, care promovează legalizarea avorturilor. Recunoașterea dreptului la viață a copilului nenăscut implică „egalarea” valorii vieții copilului nenăscut cu viața mamei și adoptarea legislației restrictive sau a celei, care interzice avorturi în toate cazurile.

Numărul mare al sarcinilor întrerupte la nivel mondial determină necesitatea adoptării unei legislații restrictive și elaborarea unei politici demografice la nivel mondial și la nivel național de către autoritățile statelor cu scopul micșorării numărului de nașteri întrerupte artificial, susținerii familiilor cu copii, acordarea facilităților fiscale, a indemnizațiilor și a ajutorului de altă natură. Considerăm că în prezent elaborarea acestei politici este necesară, în special în contextul războiului din Ucraina și a pandemiei de Coronavirus, fenomene, care au determinat stingerea din viață a mai multor persoane, ceea ce va avea consecințe demografice negative în perspectiva de lungă durată.

Prin urmare, adoptarea legislației restrictive reprezintă una din măsuri, care urmează să fie implementate în cadrul politicii demografice implementate de state pentru a diminua numărul avorturilor efectuate anual. Statele precum SUA sau Polonia au suficiente argumente pentru a adopta legislație restrictivă în domeniul dreptului la avort. În plus, etica sănătății publice dictează necesitatea protejării vieții copilului nenăscut și adoptarea legislației restrictive.

Bibliografie:

1. Павлова Ю. В. Система мер по охране репродуктивного здоровья и репродуктивных прав в Российской Федерации: достижения и перспективы УДК 347.151:314.3(470) Медицинское право: теория и практика, №1 Раздел I. Материалы научно-практической конференции 2015 p. 98-104
2. Shalev C., Rights to Sexual and Reproductive Health - the ICPD and the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women March 18, 1998
3. Khan, I. It's in our hands Stop violence against women Published January 28th 2004 by Amnesty International UK Online: <https://www.amnesty.org/download/Documents/88000/act770012004en.pdf>

4. Shah Iqbal H., Ahman Elisabeth, 2012, “Unsafe abortion differentials in 2008 by age and developing country region: High burden among young women”, *Reproductive Health Matters*, 20(39), pp. 169-173.
5. Guillaume, A. & Rossier, C. (2018). Abortion around the world. An overview of legislation, measures, trends, and consequences. *Population*, 73, 217-306. <https://doi.org/10.3917/popu.1802.0225>
6. Blackshaw, B., & Rodger, D. (2021). If fetuses are persons, abortion is a public health crisis. *Bioethics*, 35(5), 465-472. <https://doi.org/10.1111/bioe.12874>
7. Holland, S. (2014). *Public health ethics*. Cambridge: Polity Press, 2014. ISBN 978-0-7456-6218-3; £17.99 (pbk). *Social Policy & Administration*. 50. 122-123. 10.1111/spol.12201. p. 20.
8. Kass, N. E. (2001). An ethics framework for public health. *American Journal of Public Health*, 91(11), 1776-1782.
9. Gibbard, A. (1984). Utilitarianism and human rights. *Social Philosophy and Policy*, 1(2), 92-102.
10. Mill, J. (2011). *On liberty* (Cambridge Library Collection - Philosophy). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139149785>, p. 22.
11. UN Commission on Human Rights. *Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights*, Annex. (1984). UN Doc. E/CN.4/1985/4. <https://undocs.org/en/E/CN.4/1985/4>
12. World Health Organization. (2019). Preventing unsafe abortion. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/preventing-unsafe-abortion>. Accessed Apr 27, 2020.
13. World Health Organization. (2017). Global health estimates 2016: Estimated deaths by age, sex, and cause. http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/GHE2016_Deaths_Global_2000_2016.xls.
14. Bearak J, Popinchalk A, Ganatra B, Moller A-B, Tunçalp Ö, Beavin C, Kwok L, Alkema L. Unintended pregnancy and abortion by income, region, and the legal status of abortion: estimates from a comprehensive model for 1990-2019. *Lancet Glob Health*. 2020 Sep; 8(9):e1152-e1161. doi: 10.1016/S2214-109X(20)30315-6.
15. Ganatra, B., Gerdtts, C., Rossier, C., Johnson, B. R., Jr, Tunçalp, Ö., Assifi, A., Sedgh, G., Singh, S., Bankole, A., Popinchalk, A., Bearak, J., Kang, Z., & Alkema, L. (2017). Global, regional, and subregional classification of abortions by safety, 2010-14: estimates from a Bayesian hierarchical model. *Lancet* (London, England), 390(10110), 2372–2381. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)31794-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)31794-4)
16. Say, L., Chou, D., Gemmill, A., Tunçalp, Ö., Moller, A. B., Daniels, J., Gülmezoglu, A. M., Temmerman, M., & Alkema, L. (2014). Global causes of maternal death: a WHO systematic analysis. *The Lancet. Global health*, 2(6), e323–e333. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(14\)70227-X](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(14)70227-X)
17. Singh, S., & Maddow-Zimet, I. (2016). Facility-based treatment for medical complications resulting from unsafe pregnancy termination in the developing world, 2012: a review of evidence from 26 countries. *BJOG: an international journal of obstetrics and gynaecology*, 123(9), 1489-1498. <https://doi.org/10.1111/1471-0528.13552>
18. Vlassoff et al. Economic impact of unsafe abortion-related morbidity and mortality: evidence and estimation challenges. Brighton, Institute of Development Studies, 2008 (IDS Research Reports 59).

19. Кулинич С. И., Черговских М. Н. К вопросу об абортгах // Сиб. мед. журн. (Иркутск). 2013. №6. Online: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-abortah>
20. Криминальные аборты: статистика – РИА Новости, 31.03.2010 Online: <https://ria.ru/20100402/217357109.html>
21. Убийство или выбор? Как запрет абортов в разных странах повлиял на рождаемость 20 мая 2019 года Online: <https://rebenok.by/articles/wantchild/health/26557-ubystvo-ili-vybor-pomogaet-li-zapret-abortov-uvelichit-rozhdaemost.html>
22. Sedgh, Gilda, Jonathan Bearak, Susheela Singh, Akinrinola Bankole, Anna Popinchalk, Bela Ganatra, Clémentine Rossier et al. "Abortion incidence between 1990 and 2014: global, regional, and subregional levels and trends." *The Lancet* 388, no. 10041 (2016): 258-267.
23. Brown, B. P., Hebert, L. E., Gilliam, M., & Kaestner, R. Association of highly restrictive state abortion policies with abortion rates, 2000-2014. *JAMA Network Open*, 3(11), e2024610. (2020). <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.24610>
24. Grimes, D. A., Benson, J., Singh, S., Romero, M., Ganatra, B., Okonofua, F. E., & Shah, I. H. (2006). Unsafe abortion: The preventable pandemic. *The Lancet*, 368(9550), 1908-1919.
25. Koch, E. (2013). Impact of reproductive laws on maternal mortality: The Chilean natural experiment. *The Linacre Quarterly*, 80(2), 151-160.
26. World Health Organization. (2019). Trends in maternal mortality 2000 to 2017: Estimates by WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group and the United Nations Population Division. World Health Organization. Online: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/327595>.
27. Sedgh, G., Bearak, J., Singh, S., Bankole, A., Popinchalk, A., Ganatra, B., Rossier, C., Gerdt, C., Tunçalp, Ö., Johnson, B., Jr, Johnston, H., & Alkema, L. (2016). Abortion incidence between 1990 and 2014: Global, regional, and subregional levels and trends. *The Lancet*, 388(10041), 258-267.
28. United Nations. (2014). Concise report on the world population situation 2014. United Nations. Online: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/trends/concise-report2014.asp>

CZU 364.42/.44(478)

UNELE GARANȚII SOCIALE CU CARACTER MATERIAL ACORDATE COPIILOR ȘI FAMILIILOR CU COPII

Ionela GHERMAN, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Ina ODINOKAIA**, *conf. univ., dr.*

Abstract: *This article proposes a detailed analysis of the social guarantees with a material character granted to children and families with children in the Republic of Moldova. In the context of a society undergoing continuous change and an increasing concern for the well-being of children and families, this study examines the role and effectiveness of social policies in providing support and protection for children and their families. By utilizing official statistical data, legislative analysis, and previous research in the field, this article investigates the current level of social guarantees, the challenges faced, and possible directions for improving them in the Republic of Moldova.*

Keywords: *social guarantees, social guarantees granted to children and their families, social guarantees with a material character.*

Republica Moldova, similar multor alte țări, recunoaște importanța acordării unor garanții sociale adecvate copiilor și familiilor cu copii. Aceste măsuri nu numai că reflectă angajamentul față de drepturile copilului, ci și contribuie la îmbunătățirea bunăstării și dezvoltării durabile a societății. În acest articol, ne propunem să studiem particularitățile acordării unor garanții sociale la nivel național copiilor și familiilor cu copii, plasând accentul pe indemnizația unică la nașterea copilului, evaluând eficacitatea acestor măsuri prin prisma realizării funcției demografice a sistemului de protecție socială și propunând eventuale îmbunătățiri.

Constituția Republicii Moldova la art. 47 consfințește un drept fundamental și anume *dreptul la asistență și protecție socială*, prin care nemijlocit face referire la faptul că statul este obligat să întreprindă măsurile necesare pentru a asigura fiecărui individ un nivel de trai decent care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, atât lui, cât și familiei sale. Acest nivel de trai trebuie să includă nevoile esențiale cum ar fi: hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală și serviciile sociale necesare.

La alin. 2 al aceleiași articol, sunt enumerate riscurile sociale (șomajul, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subsistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor), odată cu survenirea cărora, statul își asumă obligația de a asigura, de a proteja, de a garanta și de a promova statutul socio-economic al persoanei, prin intermediul mecanisme instituționale create și procedeele juridice reglementate, printre care un rol important îl au garanțiile socio-economice.

Dicționarul explicativ al limbii române definește „garanția” ca fiind o obligație pe baza căreia o persoană, statul sau o instituție se obligă de a răspunde de ceva, mai cu seamă reprezentând un mijloc legal care asigură executarea unei obligații.

În literatura de specialitate sunt întâlnite mai multe tipuri de clasificări ale garanțiilor sociale. Una din clasificări fiind cea care cuprinde: garanții general-sociale (economice, politice și ideologice) și garanții juridice.

La rândul lor, garanțiile socio-economice reflectă preocuparea statului pentru crearea unor condiții optime în scopul de a asigura persoanei bunăstarea materială și un trai decent, acestea fiind determinate de valorile materiale de care dispune statul, de gradul de dezvoltare a economiei naționale.

În literatura de specialitate, garanțiile socio-economice sunt identificate ca fiind acele ajutoare cu caracter material care au menirea de a crea un mediu adecvat și o bază materială corespunzătoare pentru a asigura exercitarea eficientă a drepturilor și libertăților persoanei garantate de lege [5, p. 1].

În Republica Moldova, garanțiile sociale acordate copiilor au drept scop de a asigura tuturor copiilor accesul la oportunități echitabile și familiilor acestora sprijin în îndeplinirea rolului lor de părinți și îngrijitori.

Cercetările din ultimii ani, care au fost realizate cu privire la dezvoltarea copilului, dar și interacțiunile familiale scot în relief faptul că există o legătură foarte strânsă dintre experiențele copilului în primii săi ani de viață și mediul în care crește acesta. Capacitatea părintelui de a-și îngriji cu afecțiune copilul încă din

fragedă copilărie, este decisiv, și poate preveni traumatizarea copilului și contribuie la stimularea dezvoltării creierului, punând bază pentru dezvoltarea gândirii, memoriei, limbajului și a capacității de învățare [9, p. 12].

În acest sens, menirea oricărui stat este acordarea constantă a sprijinului familial, obiectiv care îl realizează printr-un ansamblu de activități și servicii furnizate familiilor cu copii în situațiile când aceștia se ciocnesc cu un risc social, cu scopul de a diminua factorii care pot afecta sănătatea și dezvoltarea propriu-zisă a copilului. Una dintre componentele principale ale acestui sprijin fiind acordarea ajutorului bănesc, atunci când este necesar, pentru a ajuta familiile să facă față problemelor și dificultăților materiale cu care se confruntă [4, p. 2].

Ajutorul financiar acordat familiilor cu copii în situații de risc poate fi utilizat pentru a satisface diverse nevoi ale familiei și ale copilului, cum ar fi hrana, îmbrăcăminte, accesul la servicii medicale sau la educație, și alte necesități esențiale. De asemenea, acest ajutor financiar poate contribui la soluționarea altor probleme cu care se confruntă familia, cum ar fi plata facturilor, reparațiile locuinței sau alte cheltuieli neprevăzute [7, p. 12].

Prin intermediul sprijinului familial și a acordării de ajutor bănesc, statul, prin organele sale abilitate în domeniu urmărește crearea unui mediu stabil și sigur pentru copii în cadrul propriilor lor familii. Este important ca aceste servicii și beneficii să fie oferite într-un mod sensibil la nevoile specifice ale fiecărei familii și să fie integrate într-un plan mai amplu de intervenție și sprijin social.

Statul acordă asistență socială familiilor cu copii care se află în situații de dificultate, oferind ajutoare materiale, alimentare, financiare sau alte forme de sprijin.

Studiind literatura de specialitate, identificăm că una din funcțiile principale ale protecției sociale este funcția economică. În opinia a mai multor autori, funcția economică, în sine, are tendința de a oferi un echilibru în ceea ce privesc contribuțiile în timpul exercitării unui anumit tip de muncă (deoarece fiecare activitatea de muncă a unei persoane și consecințele acesteia este legată de stagiul de cotizare și salariu) cu compensarea în cazul ciocnirii cu un risc social prin diverse mecanisme precum pensii, indemnizații și alte prestații sociale.

Funcția economică se consideră a fi realizată doar atunci când o persoană care este defavorizată din cauza anumitor circumstanțe neprevăzute îi este acordat un ajutor financiar cât de minimal, care i-ar fi de mare folos pentru soluționarea unei situații materiale. Acumularea mijloacelor financiare pentru sursele cu destinație socială (cum ar fi: bugetul asigurărilor sociale, fondurile cu destinație specială și altele) întâmpină diverse provocări: unul dintre care fiind lipsa conștientizării cu privire la importanța și nevoia de finanțare pentru aceste surse, ceea ce poate condiționa descurajarea potențialii contribuabili, iar în timp poate duce la un dezechilibru total; alta fiind lipsa de fonduri, deoarece cel mai des sursele cu destinație socială sunt subfinanțate sau lipsite de resurse adecvate pentru a-și atinge obiectivele propuse, ceea ce duce nemijlocit la incapacitatea de a oferi servicii esențiale corespunzătoare [8, p. 12-13].

Actualmente, în Republica Moldova, prin art. 4 din Legea privind prestațiile sociale pentru copii, nr. 315 din 23.12.2016 și art. 4 Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii, aprobat prin

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 1478 din 15.11.2002, legiuitorul național consfințește următoarele garanțiile sociale cu caracter material acordate copiilor și familiilor cu copii:

- a. fiecărui copil, la naștere, se acordă indemnizație unică la nașterea copilului;
- b. fiecărui copil cu vârstă de până la 2 ani se acordă indemnizație lunară pentru îngrijirea copilului;
- c. copiilor gemeni sau pentru mai mulți copii născuți dintr-o singură sarcină se acordă, pentru fiecare copil, indemnizație lunară de suport pentru creșterea lor până la vârsta de 3 ani;
- d. copiilor plasați în serviciile tutelă/curatelă, asistență parentală profesionistă și casă de copii de tip familial se acordă prestații sociale pentru asigurarea creșterii și îngrijirii acestora;
- e. copilului adoptat se acordă indemnizație lunară pentru întreținerea copilului adoptat;
- f. copiilor rămași temporar fără ocrotire părintească și copiii rămași fără ocrotire părintească, precum și pentru tinerii care, până la împlinirea vârstei de 18 ani, dețineau statutul de copil rămas temporar fără ocrotire părintească sau de copil rămas fără ocrotire părintească, care își continuă studiile în instituții de învățământ profesional tehnic și în instituții de învățământ superior se acordă indemnizație pentru continuarea studiilor.

Dacă vorbim despre indemnizația unică la nașterea copilului, aceasta reprezintă un suport financiar acordat familiei, după nașterea copilului, și se efectuează prin modalitatea de plată selectată de către beneficiar și fiind disponibilă în cadrul serviciului guvernamental de plăți electronice (MPay). Evidența acestei plăți a indemnizațiilor se efectuează de Casa Națională de Asigurări Sociale.

Acest tip de prestație este acordat de către stat familiilor la nașterea copilului pentru a oferi încă de la nașterea acestuia un sprijin financiar, care are drept scop reducerea ratei sărăciei la nivel național, deoarece până în prezent Republica Moldova rămâne a fi cea mai săracă țară din Europa.

O caracteristică importantă a acestui tip de indemnizații este că se stabilește atât persoanelor care sunt asigurate social, cât și celor care nu sunt asigurate social.

Pentru a putea beneficia de indemnizația unică la naștere trebuie să fie depusă o cerere în acest sens la Casa Teritorială de Asigurări Sociale, doar dacă se întrunesc următoarele condiții:

- să fie născut un copil viu, inclusiv în cazul gemenilor;
- se acordă mamei, iar în cazul decesului ei – reprezentantului legal al copilului;
- copilul trebuie să fie înregistrat la oficiul stării civile;
- trebuie să fie solicitată cel târziu în termen de 12 luni de la data nașterii copilului.

La cerere trebuie să fie anexate următoarele acte:

- Actul de identitate al solicitantului indemnizației (copie și în original)
- Certificatul de naștere al copilului (în original și copie)
- După caz, dispoziția autorității tutelare teritoriale privind plasamentul copilului în serviciul de tutelă/curatelă.

Modificările operate prin Hotărârea Guvernului nr. 139 din 28.02.24, scot în evidență faptul că statul se preocupă de problemele demografice și susținerea familiilor, iar faptul că indemnizația unică la nașterea copilului se stabilește din oficiu în următoarele cazuri:

a) pentru fiecare copil născut viu, inclusiv în cazul gemenilor sau al mai multor copii născuți dintr-o singură sarcină, în același cuantum;

b) mamei, iar în cazul decesului ei – reprezentantului legal al copilului;

c) cu condiția că copilul a fost înregistrat la subdiviziunea competentă a Agenției Servicii Publice;

d) cu condiția că datele pentru stabilirea indemnizației sunt disponibile în resursele informaționale de stat și înregistrate în sistemul informațional al Casei Naționale de Asigurări Sociale în termen de 12 luni de la data nașterii copilului.

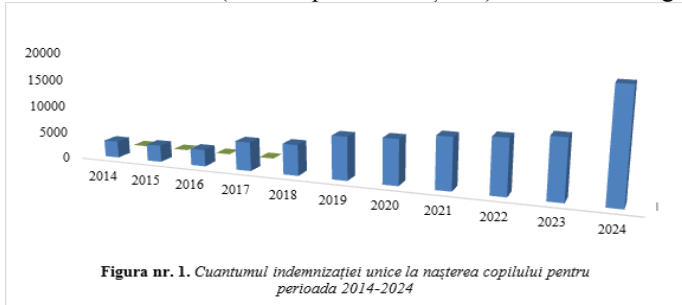
Începând cu anul 2005, în Republica Moldova, cuantumul indemnizației unice acordate la nașterea copilului se stabilește anual în conformitate cu Legea bugetului asigurărilor sociale de stat (BASS), atât pentru persoanele asigurate, cât și pentru cele neasigurate [6, p. 5].

Indemnizația unică este un beneficiu acordat familiilor care au un copil nou-născut și care are drept scop sprijinirea acestora în costurile inițiale legate de creșterea și îngrijirea copilului. Această măsură vine în sprijinul familiilor pentru a le asigura un ajutor pentru nou-născut și pentru a contribui la îmbunătățirea situației sociale și economice a acestora.

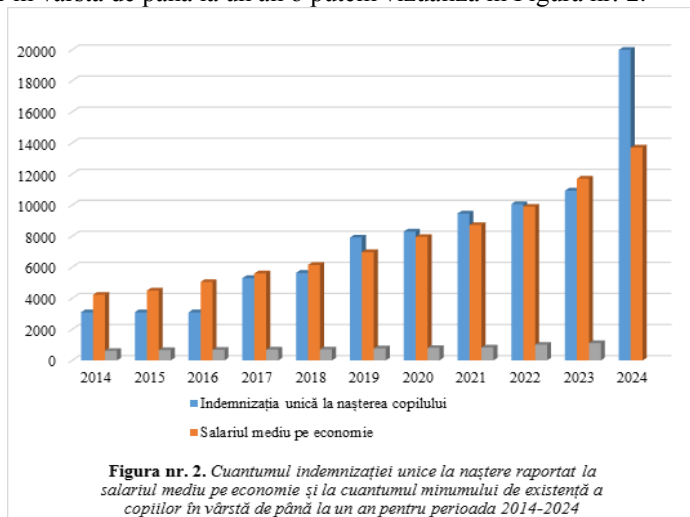
În urma analizei datelor statistice pentru anii 2014, 2015, 2016 observăm că mărimea indemnizației unice la naștere este identică și anume de 3100 de lei, ulterior fiind operate modificări, iar cuantumul indemnizației unice la naștere din anul 2014 până în anul 2024 a crescut de cca 7 ori (ceea ce valorifică 16900 de lei).

Prin urmare, conform estimărilor efectuate de către Casa Națională de Asigurări Sociale, în anul 2024, peste 33 de mii de familii din Republica Moldova vor beneficia de indemnizația unică la nașterea copilului.

Trebuie să menționăm că prin stabilirea cuantumului indemnizației unice anual prin Legea privind prestațiile sociale pentru copii, nr. 315 din 23.12.2016, se asigură predictibilitatea și transparența în ceea ce privește beneficiul acordat, iar această sumă poate fi revizuită periodic pentru a se ține cont de schimbările economice și sociale din țară. Modificarea cuantumului indemnizației unice la naștere pe o perioadă de 10 ani este destul de evidentă (ceea ce putem cu ușurință observa din Figura nr. 1).

O analiză efectuată pe baza stabilirii cuantumului indemnizației unice la nașterea copilului în comparație cu salariul mediu pe economie și minimul de existență a copiilor în vârstă de până la un an o putem vizualiza în Figura nr. 2.

Această diagramă reprezintă analiza evoluției indemnizației unice la nașterea copilului în raport cu salariul mediu pe economie și minimul de existență al copiilor în vârstă de până la un an, din care putem observa următoarele:

- în anul 2014, indemnizația unică la nașterea copilului a fost de 3100, iar salariul mediu pe economie era de 4225 de lei, indicând o diferență de 36,29% mai mare decât indemnizația unică la nașterea copilului;
- începând cu anul 2019, indemnizația unică la naștere este mai mare decât salariul mediu pe economie, și doar în anul 2023 este mărimea salariului mediu pe economie este mai mare decât indemnizația unică la naștere, după care în prezent, în anul 2024 începând cu 1 ianuarie, cuantumul indemnizației unice la naștere este mai mare cu 31,5% decât salariul mediu pe economie;
- în anul 2014 minimul de existență al copiilor în vârstă de până la un an este de 618,6 lei, pe când indemnizația unică la nașterea copilului este 3100 lei, fiind cu 80,05% mai mare decât minimul de existență a copiilor în vârstă de până la un an. Chiar dacă în anul 2023 cuantumul minimului de existență a copiilor în vârstă de până la un an a crescut comparativ cu anul 2014 și este de 1110,1 lei, oricum este mai mică cu 89,85% valoarea decât cea a indemnizației unice la nașterea copilului care este stabilită în cuantum de 10932 de lei.

Analizând aceste date, putem observa că indemnizația unică la naștere a crescut semnificativ mai rapid decât salariul mediu pe economie și minimul de existență al copiilor în vârstă de până la un an, indicând o îmbunătățire a suportului financiar pentru familiile cu copii în această perioadă. Totuși, este important să continuăm să monitorizăm aceste tendințe pentru a înțelege mai bine implicațiile lor economice și sociale.

Prin intermediul acestei diagrame, este ușor de urmărit evoluția cuantumului indemnizației unice la nașterea copilului de-a lungul timpului și de a identifica motivele (de exemplu, creșterea inflației, îmbunătățirea condițiilor economice etc.) care au condus la revizuirea sa. Aceasta oferă o imagine clară a modului în care politicile sociale se adaptează la schimbările din mediul economic și social pentru a răspunde mai bine nevoilor familiilor cu copii.

Diagrama respectivă evidențiază tendințele semnificative din evoluția indemnizației unice la nașterea copilului, salariului mediu pe economie și minimumului de existență al copiilor în vârstă de până la un an. Creșterea rapidă a indemnizației în comparație cu salariul mediu pe economie și minimumul de existență al copiilor sugerează o prioritate din partea guvernului în sprijinirea familiilor cu copii.

Această creștere poate avea multiple efecte pozitive asupra economiei și societății, inclusiv reducerea sărăciei și a inegalităților sociale, îmbunătățirea standardelor de viață ale familiilor cu copii și stimularea natalității. Totuși, este important să monitorizăm aceste tendințe în continuare pentru a asigura sustenabilitatea politicilor și pentru a adapta strategiile în funcție de schimbările economice și sociale în curs de desfășurare.

Concluzii

Garanțiile sociale acordate copiilor și familiilor cu copii în Republica Moldova reprezintă un element crucial al politicii sociale și economice a țării. Prin asigurarea accesului la educație, sănătate și sprijin financiar, se poate contribui la creșterea bunăstării copiilor și la reducerea inegalităților sociale. Cu toate acestea, pentru a asigura o implementare eficientă și pentru a răspunde nevoilor în schimbare ale societății, este necesară o evaluare constantă și îmbunătățirea continuă a acestor programe și politici sociale.

Cu toate că Republica Moldova a făcut progrese semnificative în asigurarea garanțiilor sociale pentru copii și familiile cu copii, mai există încă provocări de abordat. Este necesară o evaluare continuă a eficacității acestor programe, împreună cu o monitorizare a impactului lor asupra bunăstării copiilor și familiilor. În plus, este esențial să se ia în considerare îmbunătățirea accesului și calității serviciilor sociale și de sănătate destinate copiilor și familiilor, precum și creșterea nivelului subvențiilor acordate pentru a reflecta costurile reale ale creșterii copiilor.

Referințe bibliografice:

1. *Constituția Republicii Moldova*, nr. 1 din 29-07-1994. [On-line] [citat 08.09.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142462&lang=ro
2. *Legea privind prestațiile sociale pentru copii*, nr. 315 din 23-12-2016. [On-line] [citat 09.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141188&lang=ro#
3. *Legea privind sistemul public de asigurări sociale*, nr. 489 din 08-07-1999. [On-line] [citat 09.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?Doc_id=121297&lang=ro
4. SANDU V. *Statul social – garanție juridico-economică de asigurare a dreptului la un nivel de trai decent*. În: *STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE*, [On-line] 2021, [accesat 10.04.2024]. Disponibil: <https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2021/01/12.-p.-93-98.pdf>

5. PROCA L. *Reglementări privind garanțiile sociale acordate cetățenilor cu statut oficial de șomer*. În: Revista națională de drept, [On-line] 2014, [accesat 10.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Reglementari%20privind%20garanțiile%20sociale%20acordate%20cetățenilor%20cu%20statut%20oficial%20de%20somer.pdf
6. PROCA L. *Dreptul la indemnizații al persoanelor asigurate și neasigurate în perioada de maternitate, creștere și îngrijire a copilului*. În: Revista națională de drept, [On-line] 2015, [accesat 10.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Dreptul%20la%20indemnizații%20al%20persoanelor%20asigurate%20și%20neasigurate%20în%20perioada%20de%20maternitate%2C%20creștere%20și%20îngrijire%20a%20copilului.pdf
7. CARATA D. *Dreptul protecției sociale: suport de curs*. Chișinău, 2019.
8. ROMANDAȘ N., PROCA L., ODINOKAIA I. *Dreptul protecției sociale*. Chișinău, 2011.
9. DNESTREAN T., RÎJICOVA S., GRIGORAȘ S. GHID DE SUPT PENTRU APLICARE PRACTICĂ. *Serviciul social de sprijin pentru familiile cu copii*, [On-line], 2016, [accesat 10.04.2024]. Disponibil: https://www.p4ec.md/ro/Documente/Ghiduri/Ghid_SF.pdf:

CZU 343.541.2(478)

**УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ МОДЕРНИЗИРОВАННОГО
ПРОСТОГО СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ «ИЗНАСИЛОВАНИЕ»
(СТ. 171 УК РМ) В РАМКАХ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

Александр МУЩИНСКИ, студент, Факультет права и социальных наук,

Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо

Научные руководители: **Анатолие ФАЙГЕР**, др., конф. унив.

Руслан ГРИГОРАШ, унив. ассис.

Abstract: *The article presents a detailed legal-criminal analysis of the crime of "Rape": main comments are made on the object, objective side, subject and subjective side of the analysed crime. The article reflects the important details relating to the qualification of an act as rape: it illustratively identifies significant aspects of changes in criminal law. The article also reflects some of the problematic aspects of the qualification of rape, presenting some specific examples that point to existing gaps in the provision of rape that may lead to legal collusion and suggests normative and doctrinal ways of resolving the identified problematic aspects of rape.*

Keywords: *rape, sexual intercourse, penetration, coercion, inability to defend oneself or to express his or her will, non-consensual.*

Изнасилование как одна из девиантных форм удовлетворения сексуальной потребности представляет противоправное поведение, требующее детальной, всесторонней и всеобъемлющей регуляции нормативными механизмами [9]. Так, имея существенное пагубное воздействие на психоэмоциональное состояние жертвы, уровень сексуальной культуры, ощущения собственной безо-

пасности в социуме, изнасилование в рамках уголовного законодательства не должно сохранять консервативные базисы, тем самым ограниченно регулируя формы сексуальных отношений, совершаемых без согласия второй стороны.

В связи с этим положения ст. 171 УК РМ «Изнасилование» [1, ст. 171] претерпели существенные изменения, объединив все вариации сексуальных актов, перейдя от концепции фиксации на «естественном половом акте» в парадигму исключительной связи с «согласием» [2].

Прежняя конструкция состава предполагала исключительно сексуальный акт в естественной форме. Например, *лицо И. К., действуя с прямым умыслом с целью удовлетворения сексуальной потребности, осознавая преступный характер своего деяния и обязательность наступления преступного результата, а также желая его наступления, находясь по адресу ХХ, находясь в состоянии алкогольного опьянения, воспользовавшись невозможностью потерпевшей защитить себя, стремясь сломить её сопротивление, нанесло несколько ударов кулаками по лицу, после чего произвело половой акт в естественной форме против воли потерпевшей, причинив ей нравственные и физические страдания* [10].

Нынешняя конструкция состава включает все формы сексуальных актов. Например, *С. А., проживая совместно со своими несовершеннолетними сыном и дочерью, находясь с ними вместе по адресу ХХ, и зная, что дочери не исполнилось 14 лет, действуя в целях удовлетворения сексуальной потребности, осознавая преступный характер своего деяния и обязательность наступления преступного результата, а также желая его наступления, путём психического и физического принуждения, а также используя невозможность лица защитить себя, несколько раз осуществил сексуальный акт, проявляющийся во введение эрегированного полового органа в вагинальное и анальное отверстие несовершеннолетней, причиняющее ей физические и психические страдания* [11].

Непосредственным **объектом** изменённого изнасилования по-прежнему являются общественные отношения против сексуальной свободы и неприкосновенности личности, защищающие оную от сексуального воздействия, нарушающего её волю. Второстепенным объектом выступают общественные отношения против психологической (когнитивной) свободы, телесной целостности и здоровья личности. [5]

Под сексуальной свободой подразумевается свободная способность сознательного лица определять своё сексуальное поведение. В этом смысле важными составляющими являются элементы «свободы» и «сознательности». Под последней, соответственно, принято понимать способность лица осознавать и критически оценивать действительность: то есть способность лица понимать значение и последствия своего сексуального поведения [7, с. 434], оценивать его морально-этическую и лично-оценочную сторону.

Сексуальная неприкосновенность представляет собой правовую защищённость лица от любого воздействия сексуального характера. Так, сексуальная неприкосновенность не позволяет совершать никаких деяний, имеющих сексуальную направленность, с лицом, не достигшим 16-летнего возраста,

даже с его согласия. С другой стороны, сексуальную неприкосновенность следует рассматривать не исключительно в контексте возраста, но и в контексте психоэмоционального и физического состояния/развития личности. Так, лицо, которое по причине психических расстройств не может руководить своими деяниями, не может считаться обладающим сексуальной свободой, а значит оно должно считаться сексуально неприкосновенным.

Посягательство на второстепенный объект происходит автоматически с началом принуждения лица к сексуальному акту. Так, сексуальный акт без согласия предполагает воздействие на волю жертвы, а значит и психологическая свобода лица считается нарушенной: т.е. угнетение воли и противодействие сопротивлению либо вообще игнорирование факта воли (в случае невозможности её выразить) явно нарушают когнитивную свободу личности. Посягательство на здоровье лица также возникает при любом изнасиловании, поскольку даже при отсутствии квалифицирующих последствий изнасилования оно обладает негативным влиянием на психическое здоровье жертвы.

Закон №316/2022 значительно повлиял на **объективную сторону** рассматриваемой статьи. Так, она теперь заключается в «сексуальном акте без согласия» [2]. Сексуальным актом считается «вагинальное, анальное или оральное проникновение сексуального характера с использованием любой части тела или предмета». Отсутствие согласия заключается в факте того, что сексуальный акт сопровождается «физическим или психическим принуждением в отношении потерпевшего или иного лица, либо с использованием неспособности лица защитить себя или выразить свою волю» [1, ст. 132²]. Таким образом, диспозиция изменила сферу регулирования статьи, не ограничивая изнасилование исключительно половым актом в так называемой «естественной» физиологической форме, тем самым переведя группу сексуальных актов, прежде регулируемых ст. 172 УК РМ, в анализируемую статью.

Соответственно, объективная сторона нынешнего изнасилования состоит из 2 компонентов. Лишь наличие обоих компонентов может квалифицировать совершённое лицом деяние как изнасилование. Основное деяние заключается в одной из альтернативных вариаций [5]:

- вагинальное проникновение сексуального характера с использованием любой части тела или предмета;
- анальное проникновение сексуального характера с использованием любой части тела или предмета;
- оральное проникновение сексуального характера с использованием любой части тела или предмета.

Таким образом, основное деяние обладает следующими признаками:

1. Воздействие сексуального характера должно быть сопряжено с проникновением в одно из естественных отверстий: т.е. иные методы удовлетворения сексуального желания путём имитации сексуального акта не попадают под регулирование ст. 171 УК РМ, при этом не имеет значения, если проникновение было полным либо частичным. Так, например, совершение поступательных движений мужским половым органом между женскими грудями, в

области шеи, плеча и т.п. считается имитацией сексуального акта [8], соответственно подпадает под действие статьи 172 УК РМ. С этой точки зрения петтинг и фроттаж [4, с. 579] также не могут выступать в качестве деяний, подпадающих под действие статьи «Изнасилование», поскольку данные формы сексуальной близости хоть и предполагают воздействие на эрогенные зоны (в том числе, половые органы), однако пенетрации не происходит.

2. Проникновение может быть реализовано любой частью тела или любым предметом. То есть сексуальное проникновение может реализовываться половыми органами (мужской половой член), внешними частями тела (например, пальцы рук) и иными частями тела (например, язык). Также проникновение может реализовываться любым объектом, вне зависимости от его природы. Ими могут выступать как объекты, непосредственно предназначенные для использования в сексуальных целях (н-р, фаллоимитатор, вибратор, стимуляторы), так и любые другие объекты, которыми возможно осуществить проникновение, которые не имеют сексуальной природы (цилиндрические упаковки; кабачки; портативные фонарики и т.п.).

3. Проникновение должно обладать сексуальной природой. [5] То есть проникновение должно подразумевать получение сексуального удовольствия со стороны исполнителя. Подобное условие является принципиальным, поскольку отделяет иные формы проникновения в отверстия человеческого тела (например, для медицинского осмотра; для извлечения объекта, препятствующего дыханию лица) от сексуальных проникновений.

Дополнительное деяние может быть реализовано в одной из 3 форм:

1. Физическое принуждение
2. Психическое принуждение
3. Использование неспособности лица защитить себя или выразить свою волю

Под физическим принуждением следует понимать применение физического насилия с целью нивелирования сопротивления со стороны жертвы. Оно может быть направлено на обеспечение доступа к телу жертвы (путём её насильственного раздевания); на иммобилизацию жертвы (препятствование её свободному передвижению путём её фиксации: н-р, связывание жертвы) [4, с. 554]; на уменьшение её сопротивления (н-р, использование явного физического превосходства, сопряжённое с нанесением ударов, направленных на подавление её воли либо нанесение травмирующих ударов по частям тела с целью провоцирования боли или формирования условий, в которых дальнейшее сопротивление сексуальному акту невозможно).

Психическое принуждение подразумевает воздействие на жертву, направленное на парализацию её сопротивления, сопряжённое с угрозой применения физического насилия, если жертва будет пытаться предотвратить сексуальный акт [4, с. 555]. При этом угроза может выражаться как в вербальной форме (т.е. словесное (в том числе письменное) «предупреждение» о «последствиях» отказа в сексуальном контакте, заключаемое в угрозе убийства, нанесения телесных повреждений и т.п.), так и в любой иной форме (жесты, демонстрация оружия, наручников и т.д.) [4, с. 555]. При этом важ-

ным фактором является существенность угрозы. Таким образом, не имеет значения, например, функциональность оружия, которым угрожало лицо, стремящееся осуществить сексуальный акт, а тот эффект, который угроза оказала на жертву. Этот психологический эффект должен быть достаточным с точки зрения воздействия на психоэмоциональное состояние жертвы. В этом контексте и угрозы распространения порочащей информации, и угрозы увольнением, и угрозы уничтожения имущества также не могут рассматриваться как достаточные для пресечения волевого поведения жертвы. В описанных случаях можем говорить о сексуальном домогательстве [1, ст. 173], поскольку конечное «согласие» всё-таки даёт жертва, хоть и в установленном лицом ультимативных или близких к таковым обстоятельствах.

При этом вторичное деяние подверглось изменению в новой конструкции статьи. Так, физическое или психическое принуждение может быть направлено как против потерпевшего, так и против иного лица [1, ст. 132²]. Так, законодатель расширяет парадигму принудительного воздействия, вводя возможность «косвенного» принуждения, когда физическое или психическое принуждение, применяемое против третьего лица, в такой мере воздействует на некоторое лицо, что полностью подавляет его волю. В результате такой формулировки первостепенное действие (сексуальный акт) и вторичное действие (принуждение к нему) могут быть направлены как на оба лица, так и на 2 разных лица. [3] Для понятности необходимо модулировать ситуацию: например, 2 девушки, возвращаясь ночью через парк, встречаются с лицом, которое, приложив нож к горлу одной из девушки, приказывает обеим раздеться, после чего с каждой реализует сексуальный акт. В данном случае угроза была применена лишь к одной из жертв, однако она произвела достаточный эффект для парализации сопротивления обеих потерпевших. В том же контексте, если угроза будет применена к одной девушке, однако сексуальный акт будет осуществлён с другой, деяние будет квалифицироваться как изнасилование. Например, если нанесение телесных повреждений несовершеннолетнему сыну парализует сопротивление его матери, с которой лицо осуществляет сексуальный акт, будут также применяться положения статьи 171, даже если ни физического насилия, ни угрозы против матери не было произведено.

Под использованием невозможности лица защитить себя либо выразить свою волю подразумевает совокупность 2 факторов: 1) нахождение потерпевшего в состоянии невозможности защитить себя или выразить свою волю; 2) использование данного состояния другим лицом для осуществления сексуального акта.

Первый фактор описывает реальный физико-психологический аспект нахождения потерпевшего в момент изнасилования. Так, подобное состояние является альтернативным и также включает 2 состояния: 1) невозможность себя защитить; 2) невозможность выразить свою волю. Невозможность обеспечить защиту (фактически, невозможность оказать сопротивление) представляет собой состояние, в котором лицо не может осуществить действия, направленные на недопущение нежелательного сексуального акта. Такое состояние мо-

жет возникать в результате физических девиаций (сломанные конечности, паралич нижней части тела), физического состояния (чрезвычайная усталость), физического положения (неудобное положение, в котором потерпевший не может препятствовать сексуальному акту) [4, сс. 558-559], физических особенностей, связанных с возрастом, весом и т.д. В свою очередь, невозможность выразить свою волю характеризует психоэмоциональное или физическое состояния потерпевшего, в котором он не мог понимать, что с ним происходит либо выразить своё согласие относительно сексуального акта. Так, подобное состояния следует подразделять на 2 вариации: 1) психоэмоциональная невозможность (отсутствующая способность воспринимать реальность, осознавать свои деяния и руководить ими: например, психические заболевания, состояние сильного алкогольного, наркотического опьянения, а также состояние, вызванное употреблением препаратов, воздействующих на психическую перцепцию и т.д.); 2) физическая неспособность (лицо обладает вменяемостью, однако в конкретных обстоятельствах не обладает физической способностью выразить свою волю: сон, обморок, состояние комы, состояние клинической смерти, нахождение под наркозом и т.п.).

Второй фактор заключается в использовании вышеописанного состояния для реализации сексуального акта без учёта согласия потерпевшего. Так, лицо, совершающее сексуальный акт, должно осознавать факт неспособности лица выразить свою волю или защитить себя. Например, если лицо совершило сексуальный акт с лицом, находящимся в патологическом опьянении, отменяющем вменяемость, но не имеющем внешних признаков, о чём на момент реализации сексуального акта не знало, оно не может быть привлечено к ответственности за изнасилование. При этом для квалификации не имеет значения, если лицо осознанно воспользовалось описанным состоянием потерпевшего, либо само создало условия для формирования такого состояния.

Состав преступления, исходя из описанных обстоятельств, относится к формальным. Соответственно, он считается оконченным с момента введения [6] любого предмета или части тела в вагинальное, анальное или оральное отверстие жертвы. Так, проникновение может быть как полным, так и частичным: для квалификации имеет значение лишь сам факт пересечения лицом вышеуказанных пределов, вне зависимости от глубины и полноты такого проникновения.

Субъективная сторона изнасилования может быть выражена исключительно в форме прямого умысла. При этом доктрина выделяет специальный мотив изнасилования, заключающийся в удовлетворении сексуального желания, т.е. побуждений получить сексуальное удовлетворение. Так, иные мотивы (месть, ненависть и пр.) могут выступать лишь в качестве дополнительных мотивов по отношению к главному. [5]

Субъект преступления после изменений, произведённых законом №316/2022, изменился [2]. Так, если прежде исполнителем преступления могло выступать, в основном, вменяемое лицо мужского пола, достигшее 14-летнего возраста, то в нынешней редакции исполнителем может выступать

любое вменяемое лицо, достигшее 14-летнего возраста, вне зависимости от собственной половой принадлежности и половой принадлежности жертвы. Соответственно, и пассивный субъект (потерпевший) является общим: им может являться любое лицо (как того же пола, что лицо, осуществляющее изнасилование, так и противоположного пола).

Рассмотрим проблемные и спорные аспекты регулирования деяний в контексте положений статьи 171 УК РМ:

1. В доктрине существует спорный феномен, касающийся санкционирования физического принуждения, подпадающего под статьи УК РМ, защищающие жизнь и здоровье личности. Так, например, авторы расходятся во мнении в случае, когда изнасилование было сопряжено с умышленным причинением тяжкого вреда здоровью [4, с. 555]. Например, потерпевший обладал высокой способностью к сопротивлению, поэтому преодоление этого сопротивления с целью осуществления сексуального акта было возможно лишь путём причинения ему тяжкого вреда здоровью. В данном контексте необходимо учитывать тот факт, что реализация сексуального акта без умышленного причинения тяжкого вреда здоровью была недостижимой, а значит умысел был направлен не столько на причинение вреда, сколько на удовлетворение сексуальной потребности. Также сама конструкция состава изнасилования предполагает наличие физического принуждения, в данном случае заключающегося в причинении тяжкого телесного повреждения. Значит, квалификация совершённого деяния как совокупности преступлений не является подходящей, поскольку за нанесение тяжкого вреда здоровью лицо санкционируется дважды [4, с. 555]: один раз – по ст. 151 УК РМ, а второй раз – как обязательной составляющей изнасилования (ст. 171 УК РМ), ввиду того, что отсутствие такого принуждения делает невозможной квалификацию деяния как изнасилования в принципе. С другой стороны, квалифицирующие признаки изнасилования вообще не охватывают возможность умышленного причинения тяжкого телесного повреждения. В конструкции статьи фигурирует лишь «изнасилование, повлекшее по неосторожности причинение тяжкого телесного повреждения или иного тяжкого вреда здоровью» [1, ч. (3), п. d) ст. 171], что также не кажется корректным решением. Во-первых, тяжкий вред здоровью был нанесён не по неосторожности, а умышленно; и соответствующая квалификация приравнивает наказание за умысел к наказанию за неосторожность. Во-вторых, подобное изнасилование не «повлекло» причинение тяжкого телесного повреждения, а было «сопряжено» с ним. Значит, нынешняя формулировка квалифицирующего признака при его буквальном толковании позволяет квалифицировать неосторожное причинение тяжкого вреда здоровью по ч. (3) ст. 171 УК РМ, а умышленное (т.е. реализуемое с целью подавления сопротивления) – по ч. (1) ст. 171 УК РМ.

2. Следующий проблематичный аспект касается проникновения как персонализированного акта. Рассмотрим 3 ситуации:

- Лицо принуждает другое лицо совершить проникновение в третье лицо. Например, два друга, возвращаясь домой, встречаются с лицом, которое, угрожая пистолетом, заставляет одного раздеться. Во время, пока первый из дру-

зей раздевался, второй друг оказался оглушён лицом, реализующим преступное деяние, после чего первое лицо было связано. Когда второе лицо приходит в сознание, «насильник» под угрозой выстрела из пистолета, заставляет оно осуществить проникновение в завязанного друга. В данном контексте лицо, реализующее преступное деяние, вовсе не осуществило проникновение. Более того, невозможно говорить о том, что один из друзей выступал в качестве средства совершения преступления, искусственно создавая «соучастие в преступлении», поскольку тогда необходимо инкриминировать поведение оглушённого друга, а затем ссылаться на обстоятельства, исключаящие уголовный характер деяния: физическое или психическое принуждение [1, ст. 39]. Так, делаем вывод, что потерпевший в контексте изнасилования может выступать и в активной форме, и в пассивной, в то время как сам виновный вообще может не участвовать в акте сексуального проникновения.

- Проникновение происходит не в жертву изнасилования и осуществляется не другой жертвой изнасилования: проникновение происходит в само лицо, совершающее преступное деяние. Например, медсестра, пользуясь обездвиженным состоянием пациента, используя стимулирующие эрекцию препараты, осуществляет с ним сексуальный акт. В данном контексте следует толковать «проникновение» не как факт, исключительно направленный на потерпевшего, но и как вообще возникающее явление, вне зависимости от его направленности.

- Лицо принуждает другое лицо осуществить проникновение в себя же. Например, лицо, воздействуя на волю жертвы, принуждает оную осуществить акт мастурбации, проникнув в вагинальное отверстие собственными пальцами. В данном случае лицо, осуществляющее проникновение, и лицо, в которое происходит проникновение, – это одно и то же лицо. Возникает вопрос относительно того, можем ли мы рассматривать подобную форму удовлетворения полового желания как подпадающую под квалификацию изнасилования. Если ответить утвердительно, то столкнемся с гендерной дискриминацией, поскольку аналогичное требование реализации мастурбации по отношению к лицу мужского пола не будет сопряжено с проникновением. Если ответим отрицательно, то нарушим обязательную связь «принуждения» и «проникновения» сексуального характера в контексте изнасилования, переведя содеянное либо в разряд действий сексуального характера (ст. 172), либо под регулирование статьи 287 УК РФ (Хулиганство). С другой стороны, с точки зрения общественной опасности и общего вреда, нанесённого жертве, невозможно приравнять принуждение к мастурбации и принуждение к сексуальному акту, осуществляемому между 2 лицами. Но «самопроникновение» может выступать и в форме аутофелляции, а значит системный подход к законодательству требует единого регулирования положений, касающихся сексуального акта без согласия.

3. Следующий проблемный аспект касается обмана как фактора, нивелирующего согласие. В доктрине возникает спор, касающийся возможности квалификации обмана сексуального партнера относительно личности, совершающей сексуальный акт, как изнасилования [4, сс. 560-561]. Например, лицо, будучи братом-близнецом, реализует сексуальный акт с женой своего брата.

Фактически, сексуальный акт был осуществлён по взаимному согласию, однако согласие было направлено на мужа, а не на его брата. Таким образом, ни одно из вторичных условий изнасилования не было осуществлено, однако согласие дано с явным «пороком воли», а значит считать подобный сексуальный акт, совершённым по взаимному согласию, некорректно, поскольку факт дачи согласия на сексуальный акт в данном контексте является «фидуциарным» (т.е. основанным на личном доверии к лицу). С другой стороны, и санкционировать подобное деяние невозможно в соответствии с нормами действующего законодательства, поэтому необходимо согласиться с комментариями С. Брынзе в контексте включения «обмана» в качестве одного из вторичных альтернативных деяний. [3] При этом важно уточнить, что «обман» может касаться исключительно личности лица, осуществляющего сексуальный акт, а не иных обстоятельств, поскольку в случае расширительного толкования «обмана» изнасилованием возможно будет считать любой сексуальный акт, когда партнёр с целью достижения сексуальных отношений умышленно вводил партнёра в заблуждение (например, имущественным положением, социальным статусом, местом работы и т.п), что, в свою очередь, относит «согласие» не к лицу, а к конкретным сведениям, ради «достижения» которых партнёр давал своё согласие на сексуальный акт.

4. Далее необходимо рассмотреть отказ после дачи согласия на сексуальный акт. В этом контексте необходимо разобрать 2 возможных вариации подобного отказа:

- Лицо заявило об отказе в дальнейшем осуществлении сексуального акта, хотя до его начала выразило согласие на его реализацию. Например, лицо получило согласие на сексуальный акт, после чего реализовало проникновение. По истечению некоторого времени лицо, давшее согласие, начало в резкой форме отказываться от продолжения сексуального акта, требуя его незамедлительного прекращения. Безусловно, «согласие» не может рассматриваться как «волеизъявление по отношению ко всем последующим сексуальным актам». Значит, согласие имеет единичный характер и ограничивается одним сексуальным актом, однако в описанной ситуации сексуальный акт не прекратился, а лицо, давшее согласие, начинает противиться его дальнейшему осуществлению. Соответственно, такой отказ можно считать действительным, если лицо высказало желание о прекращении акта однозначно, явно, открыто и безальтернативно.

- С другой стороны, единожды данное согласие не может распространяться одновременно на все формы сексуальных актов. Например, лицо, получившее согласие на сексуальный акт, осуществило ряд поступательных движений после совершения вагинального проникновения, затем потребовало анального и орального проникновения, в результате чего сексуальный партнёр начал демонстрировать сопротивление. Тем не менее, «согласие» не следует считать «компромиссным» по отношению к любым действиям, направленным на удовлетворение сексуальной потребности. Соответственно, необходимо разграничить первую ситуацию (делающей потенциально опасным любой сексуальный акт после его начала, ввиду возможного неожиданного отказа)

от второй ситуации, когда сексуальный акт представляет совокупность из нескольких различных проникновений. В этом контексте верным будет распространять «согласие» на одно проникновение и последующие после него действия в рамках того же проникновения. Таким образом, защищаются все стороны сексуального акта от злоупотребления позицией «согласия».

5. Наконец, разберём специальный мотив, заключающийся в удовлетворении сексуального желания [5]. Кажется вполне естественным, что изнасилование, будучи сексуальным актом, должно протекать из сексуальных побуждений и сексуальных стремлений личности, однако подобная ограничительная формулировка, хоть и логично вписывается в контекст «проникновения сексуального характера», создаёт ряд практических трудностей. Для их идентификации разберём 3 спорных ситуации:

- Лицо, будучи уволенным своим начальником, решает отомстить ему, в результате чего, подстерегая его 10-летнего сына, возвращающегося из школы, совершает с оным сексуальный акт, сопряжённый с анальным и оральным проникновением. В данном случае возникает правовая проблема: мотива удовлетворения сексуальной потребности нет (налицо – мотив мести), а значит нет и состава изнасилования.

- Лицо, являющееся медицинским работником в психиатрической лечебнице, использует ректальные свечи, предоставляя пациентам в такой форме то лекарство, которое возможно давать и в форме таблеток. Причина, по которой медицинский работник практикует подобную форму лечения, – сильное сексуальное возбуждение, возникающее в момент использования ректальных свечей, в результате чего лицо эякулирует во время подобных процедур. В данном контексте явно виден сексуальный мотив, однако он сопряжён с реальной медицинской деятельностью. И, соответственно, медицинский работник лишь выбирает форму реально необходимых медицинских препаратов, а значит, в общем смысле, совершает проникновение в медицинских целях. В этом контексте является ли «медицинский характер» осуществляемой деятельности достаточным для нивелирования контекста проникновения сексуального характера либо нет?

- Лицо, являющееся импотентом, в результате физического принуждения проникает фаллоимитатором в вагинальное, а затем и анальное отверстие жертвы. При таких обстоятельствах явно возникает проблема восприятия специального мотива, поскольку удовлетворение сексуального желания при данных вводных невозможно.

Исходя из 3 описанных случаев, мотив удовлетворения сексуального желания не может являться обязательным. Он, безусловно, будет наиболее часто встречающимся, однако его не стоит называть исключительным и единственным в контексте ст. 171 УК РМ.

Исходя из всего вышеизложенного, формулируем следующие выводы:

1. Изменения, включённые в состав ст. 171 УК РМ («Изнасилование»), являются своевременными и соответствующими нормативно-правовым и социальным реалиям. Таким образом, переход от субъективно-консервативной оцен-

ки к объективно осуществляемому деянию является прогрессивным и уместным как с точки зрения защиты жертв сексуальных преступлений, так и в контексте адаптации национального законодательства к европейским стандартам.

2. Имеющиеся прогрессивные изменения уголовного законодательства в рамках регулирования положения статьи «Изнасилование» необходимо дополнить положениями, устраняющими пробелы, касающимися спорных аспектов урегулирования изнасилования. Так, необходимо:

- Дополнить ч. (3) п. d¹ ст. 171 УК РМ следующим содержанием: «сопряжённое с причинением тяжкого вреда здоровью»

- Дополнить положение ч. (1) ст. 132² УК РМ лингвистической конструкцией «совершенное в отношении потерпевшего либо самим потерпевшим» [3]. Дополнить положение ч. (3) ст. 132² УК РМ лингвистической конструкцией «обман, касающийся личности лица, осуществляющего сексуальный акт».

- Рассматривать мотив изнасилования не как специальный, а как общий: т.е. мотив должен включать как «удовлетворение сексуальной потребности», так и все остальные вариации мотива (ненависть, месть и т.п.).

Bibliografie:

1. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 72-74, art. 195, 18.04.2002
2. Legea nr. 316 pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violența în familie). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 394-400.
3. BRÎNZA, S. Proiectul de remaniere a capitolului IV „Infracțiunile privind viața sexuală” din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova: observații critice. În: Infracțiunea – Răspunderea penală – Pedepsa. Drept și Criminologie, 25-26 martie 2021. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 319-328. ISBN 978-9975-158-12-1.
4. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7.
5. BRÎNZA, S., STATI, V., TAMAZLÎCARU, A. Violul și acțiunile cu caracter sexual neconsimțite: o abordare din perspectiva Legii nr. 316/2022 [On-line] (data обращения: 20.03.2024) Доступно: <https://juridicemoldova.md/16379/violul-si-actiunile-cu-caracter-sexual-neconsimtite-o-abordare-din-perspectiva-legii-nr-316-2022.html>
6. BRÎNZA, Serghei. Aplicarea răspunderii penale pentru tentativa de viol: analiza practicii judiciare a Republicii Moldova. [On-line] (data обращения: 20.03.2024) Доступно: <https://juridicemoldova.md/7708/aplicarea-raspunderii-penale-pentru-tentativa-de-viol-analiza-practicii-judiciare.html>
7. FAIGHER, Anatolie, CERNOMOREȚ, Sergiu. Conceptul și sistemul infracțiunilor contra inviolabilității și libertății sexuale. In: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Ediția 5, 29-30 iunie 2021, Bălți. Balti, Republic of Moldova: F.E.-P. „Tipografia Centrală, 2021, pp. 432-438. ISBN 978-9975-62-432-9.
8. ДЯДЮН, Кристина. К вопросу о разграничении понятий «Развратные действия» и «Иные действия сексуального характера». В: Unversum: Экономика и Юриспруденция, nr. 5 (62), 2019, pp. 17-20. [On-line] (data обращения: 20.03.2024) Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-razgranichenii-ponyatiy-razvratnye-deystviya-i-inye-deystviya-seksualnogo-haraktera/viewer>

9. ЭНГЕЛЬГАРД, Артур. Система половых преступлений (в контексте примечания к статье 131 УК РФ). В: Lex Russica, nr. 12 (133), 2017, pp. 84-94. DOI: 10.17803/1729-5920.2017.133.12.084-094
10. Sentința Judecătoreiei Bălți (sediul central). Dosarul nr. 1-113/2019. [On-line] (data обращения: 20.03.2024) Доступно: https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b61830b0-3887-4a22-a1ef-e663ae26c398
11. Sentința Judecătoreiei Bălți (sediul Sîngerei). Dosarul nr. 1-174/2023. [On-line] (data обращения: 20.03.2024) Доступно: https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5cc926e5-f6f4-4567-8dc8-9ff27209d301

CZU 347.426

CALITATEA PROCESUALĂ A PĂRȚILOR LA EXAMINAREA CAUZELOR DE ÎNCASARE A PENSIEI DE ÎNTREȚINERE

Adriana DUMITRAȘCU, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Dumitru DUMITRAȘCU**, *lect. univ., dr.*

Abstract: *The legal obligation to support a minor child is a fundamental legal concept that requires parents or other responsible persons to provide the necessary financial and material support for a minor child (under the age of majority). This obligation is governed by the Family Code and focuses on the welfare and development of the child. The appearance of a child will also have a legal certification, which will follow a series of rights and obligations of both child and parents. The legislation of the Republic of Moldova obliges parents to be responsible for the physical, intellectual and spiritual development of their children and to support their minor children and adult children who are unable to work and require material support. The purpose of this obligation is to ensure the good conditions for the growth and education of minors and, upon reaching adulthood, to be able to provide for their own existence.*

Keywords: *children, alimony, rights and duties of children, rights and duties of parents, procedural quality, creditor, debtor.*

Introducere. Obligația legală de întreținere este una dintre instituțiile fundamentale ale dreptului familiei, reprezentând aplicarea practică într-un domeniu concret al relațiilor sociale, cu particularitățile care o caracterizează, a principiilor generale care guvernează materia obligațiilor [11, p. 562].

După cum este și firesc, scopul obligației legale de întreținere este de a asigura existența unor persoane aflate în nevoie din cauza incapacității de a munci, prin ajutorul acordat de către persoanele care le sunt apropiate. Acest scop fiind în acord cu interesele familiei și ale societății, se poate spune că prin finalitatea lui are un caracter nu numai personal, ci și social [1, p. 174].

Caracterele juridice ale obligației legale de întreținere. Obligația de întreținere are următoarele caractere juridice [8, p. 433]:

1. *este o obligație legală (imperativă)*, deoarece legea este cea care stabilește expres condițiile și categoriile de persoane între care există obligația de întreținere, cuantumul acesteia, modul de executare etc. [11, p. 566]. Fiind prevăzute în scop de

ocrotire, normele legale privitoare la obligația de întreținere sunt imperative. Drept consecință, părțile nu pot înlătura sau restrânge prin acte juridice această obligație;

2. *este o obligație personală*. Acest caracter rezultă din faptul că obligația de întreținere este reglementată numai între anumite categorii de persoane, strict determinate de lege, pentru a satisface nevoile lor personale;

3. *este o obligație reciprocă*. Obligația legală de întreținere are caracter reciproc între următoarele categorii de persoane: a) între părinți și copiii; b) între bunici și nepoți; c) între frați și surori; d) între adoptator și adoptat;

4. *este o obligație cu executare succesivă* [11, p. 567]. Acest caracter este impus de însăși menirea ei, de a satisface nevoile actuale ale beneficiarului, care se reînnoiesc zi de zi. Ea se execută prin furnizare periodică, de regulă lunară, a sumelor stabilite de instanța de judecată, fiind deci, de principiu, interzisă prestarea ei anticipată printr-o sumă globală, pe care debitorul ar înmâna-o creditorului întreținerii [6, p. 550]. Întreținerea se datorează pe o perioadă nedeterminată, condiționată de îndeplinirea cerințelor proprii obligației de întreținere. Cu titlu de excepție, legislația permite executarea obligației legale de întreținere prin plata unei sume globale sau prin transmiterea unor bunuri. Astfel, potrivit art. 109 alin. (2) din Codul familiei, în cazul în care debitorul întreținerii își stabilește domiciliul în străinătate și nu se ajunge la un acord, persoana interesată poate porni în instanța judecătorească o acțiune privind stabilirea cuantumului pensiei de întreținere într-o sumă fixă și achitarea acesteia printr-o plată unică sau privind transmiterea anumitor bunuri în contul pensiei sau privind determinarea unui alt mod de plată a acesteia;

5. *este o obligație variabilă*. Caracterul său variabil privește cuantumul, felul și modul de executare, în funcție de modificările ce intervin în nevoile creditorului și posibilitățile debitorului. Drept urmare, ea poate fi mărită sau, după caz, micșorată ori chiar suprimată;

6. *este o obligație divizibilă* [5, p. 562], caracterul dat al obligației de întreținere există, atât sub aspect activ, între beneficiarii întreținerii, cât și sub aspect pasiv, între cei obligați să o presteze. Din perspectiva divizibilității active, când una și aceeași persoană are obligația de a da întreținere mai multor beneficiari, dar nu o poate presta tuturor, în același timp, instanța de tutelă, ținând seama de nevoile fiecăreia dintre persoanele îndreptățite la întreținere, poate hotărî fie ca întreținerea să se plătească numai uneia dintre aceste persoane, fie ca întreținerea să se împartă între mai multe sau toate persoanele îndreptățite să o primească, stabilind și modul în care se împarte întreținerea între cei care urmează a o primi. Sub aspectul divizibilității pasive, dacă mai multe persoane sunt obligate la întreținerea aceluiași beneficiar, fiecare va contribui la plata întreținerii proporțional cu mijloacele pe care le are;

7. *este o obligație complexă* [8, p. 436]. Obligația legală de întreținere nu este limitată doar la simpla obligație alimentară, având menirea de a satisface și nevoile de locuință, tratament medical etc., precum și nevoile spirituale, iar în cazul obligației de întreținere a copiilor, și mijloacele necesare pentru educarea, învățătura și pregătirea lor profesională.

Codul familiei stabilește sfera persoanelor între care există obligația legală de întreținere. Astfel, această obligație legală de întreținere există între:

1. părinți și copii (art. 74-81 Codul Familiei al Republicii Moldova);
2. soți și foștii soți (art. 82-85 Codul Familiei al Republicii Moldova);
3. alți membrii ai familiei (art. 86-91 Codul Familiei al Republicii Moldova): frați – surori, bunici – nepoți, nepoți – bunici, copii vitregi – părinți vitregi, copii – educatori.

Cea mai importantă obligație de întreținere, prin ponderea pe care o ocupă pe rolul instanțelor judecătorești, este cea dintre părinți și copii. Ea diferă de alte categorii de obligații legale de întreținere și prin obiectul său mult mai larg, pentru că este destinată să acopere nevoile speciale de creștere și educare ale copiilor.

În literatura juridică s-a pus problema dacă între părinți și copii există o obligație legală unică, al cărei conținut este diferit în funcție de calitatea persoanelor între care ea există, sau două categorii de obligații, una între părinți și copii minori, obligație unilaterală, care face parte din autoritatea părintească, și alta între părinți și copii lor majori, obligație reciprocă, întemeiată pe rudenie.

În ceea ce ne privește, socotim că în dreptul nostru există o obligație legală de întreținere unică, dar care poate avea caracteristici specifice, în funcție de categoriile de persoane între care este instituită. Fundamentul obligației de întreținere între părinți și copii este același, căci împlinirea vârstei majoratului nu poate schimba decât anumite elemente, ca starea de nevoie a copilului sau posibilitățile sale materiale, dar nu înlătură filiația și nici nu o transformă într-o simplă legătură de familie [7, pp. 315-316].

În cele ce urmează, vom face o analiză mai detaliată a obligației legale de întreținere dintre părinți și copiii minor, având în vedere faptul că în practică se solicită mai des stabilirea întreținerii pentru copii minori.

Pentru a asigura condiții materiale bune pentru creșterea și educarea copiilor minori, legiuitorul a instituit obligația legală de întreținere între părinți și copii. Această obligație legală de întreținere și-a găsit reglementare prin dispozițiile Codului familiei al Republicii Moldova, care în art. 74, alin. (1) prevede că: „Părinții sunt obligați să-și întrețină copiii minori și copiii majori inapți de muncă care necesită sprijin material [10, p. 271].”

Această obligație ocupă prin finalitatea sa un loc central în cadrul raporturilor patrimoniale dintre părinți și copiii, întrucât a fost instituită în special pentru a asigura bune condiții materiale de creștere și de educare a minorilor [2, p. 224].

Modul de plată a pensiei de întreținere poate fi determinat în baza unui contract încheiat între părinți sau între părinți și copilul major inapt de muncă.

Contractul privind mărimea, condițiile și modul de plată a pensiei de întreținere poate fi încheiat între persoana care datorează întreținere (debitorul întreținerii) și persoana care are dreptul la întreținere (creditorul întreținerii). În cazul în care debitorul întreținerii și/sau creditorul întreținerii sunt declarați incapabili, contractul este încheiat de către reprezentanții legali ai acestora. Persoanele cu capacitatea limitată de exercițiu încheie contractul cu acordul curatorului.

Dacă lipsește un atare contract și părinții nu participă la întreținerea copiilor, pensia de întreținere se încasează pe cale judecătorească, la cererea uneia dintre părți, a tutorelui copilului sau a autorității tutelare conform art. 74 alin. (3) Codul familiei al Republicii Moldova.

Cuantumul pensiei de întreținere stabilit prin contract poate fi determinat de către părți la încheierea contractului corespunzător. Cuantumul pensiei de întreținere pentru copiii minori se determină în conformitate cu art. 75 Codul familiei al Republicii Moldova, care prevede că, pensia de întreținere pentru copilul minor se încasează din salariul și/sau din alte venituri ale părinților în mărime de 1/4 – pentru un copil, 1/3 – pentru 2 copii și 1/2 – pentru 3 și mai mulți copii. Așadar, dacă părintele este obligat să presteze întreținerea la mai mulți copii, instanța judecătorească va trebui să stabilească cuantumul întreținerii pentru fiecare copil în parte și durata întreținerii la care fiecare este îndreptățit [10, pp. 272-273].

La stabilirea cuantumului întreținerii se ține seama de mijloacele ambilor părinți, deoarece ambii sunt debitorii obligației de întreținere.

Cuantumul cotelor stabilite poate fi micșorat sau majorat de instanța judecătorească, ținându-se cont de starea materială și familială a părinților, de alte circumstanțe importante.

În cazul în care unii copii rămân cu un părinte, iar alții – cu celălalt, pensia de întreținere plătită în favoarea părintelui mai puțin asigurat se stabilește într-o sumă bănească fixă, determinată conform art. 76 din Codul familiei [3].

Pensia de întreținere poate fi plătită sub forma unor cote-părți din salariul și/sau din alte venituri ale debitorului întreținerii, într-o sumă bănească fixă plătită periodic, prin transmiterea unor bunuri sau într-un alt mod stipulat în contract.

La discreția părților contractul privind plata pensiei de întreținere poate stipula îmbinarea mai multor moduri de achitare a acesteia [14, p. 428].

Obligația de întreținere, apărută în baza contractului privind plata pensiei de întreținere, încetează în urma decesului uneia dintre părți, a expirării duratei contractului sau conform clauzelor acestuia.

Plata pensiei de întreținere, în baza hotărârii instanței judecătorești, încetează în următoarele cazuri [11, pp. 596-597]:

- a) atingerii de către copil a vârstei de 18 ani sau obținerii de către acesta a capacității depline de exercițiu sub vârsta de 18 ani;
- b) adopției copilului care primește pensia de întreținere;
- c) căsătoriei descendentului inapt de muncă;
- d) restabilirii capacității de muncă a persoanei care primește pensia de întreținere;
- e) recăsătoriei fostului soț inapt de muncă care primește pensia de întreținere;
- f) decesului creditorului întreținerii sau al debitorului întreținerii;
- g) anulării hotărârii judecătorești privind încasarea pensiei.

În conformitate cu Codul de procedură civilă, acțiunile cu privire la încasarea pensiei alimentare pot fi intentate atât la instanța domiciliului reclamantului, cât și la instanța domiciliului pârâtului, dreptul de a alege locul depunerii cererii îi aparține reclamantului. În cadrul obligației legale de întreținere a copilului minor, dreptul de a pretinde și obține întreținere aparține copilului minor. Anume acesta are calitatea procesuală activă, de reclamant în cauzele de încasare a pensiei de întreținere. În plus, având în vedere că reclamatul este minor, nu are capacitate deplină de exercițiu, drepturile și interesele acestuia vor fi apărate în instanța de judecată de către reprezentantul legal (părinte, tutore sau curator, după caz). În practică, deseori în acțiunile

de încasare a pensiei de întreținere pentru copilul minor, acesta este reprezentat de mama. Din acest considerent, la instanțele judecătorești apare și confuzia între titularul dreptului subiectiv civil și reprezentantul acestuia. Or, calitate procesuală activă, în această categorie de acțiuni, îi are copilul minor, întreținerea căruia se solicită.

În doctrina de specialitate, calitatea procesuală este definită ca îndreptățire a unei persoane de a ridica pretențiile și de a reclama în justiție împotriva altei persoane, cât și obligația acesteia din urmă de a se apăra și de a răspunde față de pretențiile care au fost îndreptate împotriva sa.

Ca regulă generală, calitatea de părți în procesul civil se determină prin calitatea de subiecte ale raportului juridic de drept material devenit litigios și dedus judecării; titularul dreptului subiectiv, ca reclamant, iar titularul obligației corelative, ca pârât [4, p. 87].

Calitatea procesuală este o condiție care trebuie să existe pentru ca un subiect de drept să fie parte într-un proces civil. Ea reprezintă, de fapt, identitatea între persoana reclamantului și persoana care este titularul dreptului subiectiv dedus judecării, respectiv identitatea între persoana pârâtului și cel obligat în cadrul raportului juridic dedus judecării.

Deci, calitatea procesuală rezultă din identitatea dintre părți și subiectele raportului juridic litigios, astfel cum acesta este dedus judecării.

Astfel, calitatea procesuală este de două feluri, și anume, calitatea procesuală activă și calitatea procesuală pasivă.

Calitatea procesuală activă constă în identitatea dintre persoana reclamantului și titularul dreptului subiectiv dedus judecării.

Calitatea procesuală pasivă constă în identitatea dintre persoana pârâtului și titularul obligației corelative dreptului subiectiv dedus judecării [13, p. 26].

Conform prevederilor art. 74 alin. (1) din Codul familiei prevede expres că „Părinții sunt obligați să-și întrețină copiii minori și copiii majori inapți de muncă care necesită sprijin material”.

Aceasta se manifestă prin faptul că din momentul nașterii obligației de întreținere și până la încetarea ei se scurge un timp îndelungat, adică până la vârsta majoratului, cea de 18 ani. Și obligația dată este o obligație universală, putem spune noi, deoarece faptul nașterii unui copil și aflarea lui automat în stare de nevoie, adică acesta are nevoie de un ajutor pentru a se dezvolta, pune în sarcina părinților acestuia ocrotirea lui, grija și educarea, în caz contrar, faptul neglijării acestor obligațiuni statul ca fiind un instrument de protecție a societății se va implica și nu doar va încerca să stabilească cine va oferi acea întreținere, dar și va pedepsi conform legislației persoanele care aveau calitatea de debitori ai întreținerii, adică „părinții” [12, p. 54].

Așadar, în acțiunile privind plata pensiei de întreținere pentru copilul minor, în calitate de reclamant trebuie să figureze copilul minor, iar hotărârea judecătorească trebuie să stabilească faptul încasării pensiei de întreținere în favoarea reclamantului, adică în favoarea copilului minor. Cu toate acestea, practica judiciară din Republica Moldova este unitar greșită, în sensul că instanțele naționale, din motive inexplicabile, încasează pensia de întreținere în beneficiul reprezentantului copilului minor. În acest sens, aducem cu titlu exemplificativ următoarele hotărâri judecătorești:

toarești pronunțate în cauzele de încasare a pensiei de întreținere pentru copiii minori:

1. Judecătoria Bălți sediul Central

Se admite cererea de chemare în judecată depusă de Tașcu Tatiana împotriva lui Tașcu Vadim cu privire la încasarea pensiei de întreținere a copilului minor.

Se încasează de la Tașcu Vadim (codul personal *****) în beneficiul lui Tașcu Tatiana (codul personal *****), pensia pentru întreținerea copilului minor *****, născută la ***** în mărime de 2000 (două mii) lei, lunar, până la atingerea majoratului copilului.

2. Judecătoria Edineț, sediul Dondușeni

Se admite cererea de chemare în judecată depusă de ***** împotriva lui ***** cu privire la încasarea pensiei pentru întreținerea copilului minor.

Se încasează de la ***** Mihail / IDNP *****, locuitor al s. Cernoleuca rml Dondușeni/, în beneficiul lui *****, /născută la *****, IDNP *****, locuitoare or. Chișinău, str. Doina 106/1, ap. 41/ pensia pentru întreținerea copilului minor ***** a.n. *****, în sumă de 1000 (o mie) lei lunar, începând cu data de 19.06.2019, până la majoratul de vârstă a copilului.

3. Judecătoria Cahul sediul central

Se admite în parte cererea de chemare în judecată depusă de Zugrav Marianna către Saghin Andrian cu privire la încasarea pensiei de întreținere pentru copiii minori.

Se încasează de la Saghin Andrian,***** în beneficiul Zugrav Marianna, n***** pensie de întreținere a copiilor minori S*****, în cuantum de 900 /nouă sute/ lei, plătită lunar pentru fiecare copil în parte, iar pentru copilul minor *****, născută la *****, în cuantum de 2000/două mii/lei, plătită lunar, începând cu data depunerii cererii de chemare în judecată 30 mai 2022 până la atingerea majoratului de către copii.

Observăm că, din păcate, instanțele naționale nu apreciază corect calitatea procesuală a părților în acțiunile de încasare a pensiei de întreținere pentru copilul minor. În acest sens, în doctrina dreptului procesual civil [9, p. 510] s-a arătat că acțiunea de încasare a pensiei alimentare o poate depune una din persoanele care, conform Codului familiei, are dreptul de a primi întreținere de la alți membri ai familiei chiar și în cazul când plata se efectuează în mod benevol, dar fără încheierea contractului privind plata pensiei de întreținere. Adică, cererea de chemare în judecată privind încasarea pensiei de întreținere poate fi depusă de persoana care pretinde întreținerea sau dacă aceasta este minoră, incapabilă ori limitată în capacitatea de exercițiu de către reprezentantul legal al acestei persoane. În cazul când minorul sau persoana incapabilă se află sub protecția unei instituții educative, curative sau de protecție socială, cererea poate fi depusă de administrația acestei instituții.

Mai mult decât atât, apare întrebarea ce forță juridică va avea hotărârea judecătorească irevocabilă de încasare a pensiei alimentare pentru copilul minor, dacă în viitor va fi schimbat reprezentantul legal al acestuia. Adică, în beneficiul cui se va încasa pensia de întreținere, dacă, de exemplu, mama copilului va deceda, iar pentru ocrotirea drepturilor copilului va fi numit un tutore sau curator, în timp ce în

hotărâre judecătorească în mod expres este specificat faptul că pensia de întreținere se încasează „în beneficiul «mamei» de la «tată» pentru întreținerea copilului minor”. În acest sens, va fi necesară o adresare nouă în instanța de judecată de către noul reprezentant al copilului minor sau nu? Va dori executorul judecătoresc executarea silită a unei astfel hotărâri, dacă mama copilului nu mai este în viață?

Acest șir de întrebări, care poate crea probleme serioase în practică, nu ar exista dacă instanțele judecătorești ar indica în mod corect că pensia de întreținere se încasează în beneficiul copilului minor. Prin urmare, propunem ca partea dispozitivă a hotărârii judecătorești luată în cazurile de încasare a pensiei de întreținere să aibă următorul cuprins:

„Se admite cererea de chemare în judecată formulată de reclamanta «minora», prin reprezentant legal «mama» împotriva lui «tata» cu privire la încasarea pensiei de întreținere.

Se încasează de la «tata» (codul personal *****) în beneficiul reclamantei «minora», născută la *****, pensia de întreținere în mărime de 2000 (două mii) lei lunar, până la atingerea majoratului”.

Bibliografie:

1. BACIU, M., BACIU, A. *Dreptul familiei conform noului Cod Civil: curs universitar*. București: Hamangiu, 2012. ISBN 978-606-522-756-9
2. BOCACI, A., DUMITRACHI, V., HAGEANU, C. *Dreptul familiei*. Ediția a II-a. București: ALL Beck, 2001. p. 304. ISBN 973-655-077-X
3. Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-48 din 26.04.2001 [on-line] [citat 10.03.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138943&lang=ro#
4. DURAC, Gheorghe. *Drept procesual civil. Partea generală*. București: Hamangiu, 2020 ISBN 978-606-27-1694-3
5. EMESE, Florian. *Dreptul familiei: căsătoria, regimuri matrimoniale, filiația*. București: C.H. Beck, 2016. ISBN 978-606-18-0299-9
6. FILIPESCU, Ion P. *Tratat de dreptul familiei*. București: Editura ALL, 1993. p. 570. ISBN 9739593399
7. HAGEANU, Cristina. *Dreptul familiei și actele de stare civilă*. București: Hamangiu, 2012. ISBN 978-606-522-881-8
8. LUPAȘCU, D., CRĂCIUNESCU, C-M. *Dreptul familiei*. București: Universul Juridic, 2012. p. 482. ISBN 978-973-127-932-9
9. Manualul judecătorului pentru cauze civile. / coord. ed.: Mihai Poalelungi. Chișinău: S. n., 2013. ISBN 978-9975-53-197-9
10. MĂRGINEANU, L., MĂRGINEANU, G. *Dreptul familiei*. Chișinău: S.n., 2002. ISBN 9975-9548-6-3
11. PÎNZARI, Veaceslav. *Dreptul familiei*. București: Universul Juridic, 2015. p. 638. ISBN 978-606-673-603-9
12. PRUTEAN, Taisia. Obligația părinților de a-și întreține copiii minori. În: *Revista Națională de Drept*, 2016, nr. 12 (194), p. 50, ISSN 1811-0770
13. SPEURIUSI-VLAD, A., ROȘU, C. Calitatea procesuală a persoanei juridice în procesul civil. În: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*. TOM LXVIII/2, Științe Juridice, 2022, p. 25, ISSN: 1221-8464

14. TALMACI, R., DUBOLARI, R. Pensie de întreținere a copiilor – obligație părintească sau mijloc coercitiv. [online] [citat 10.03.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/426-437_1.pdf

CZU 347.962

**ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИНЦИПА ВЫБОРНОСТИ СУДЕЙ
КАК АЛЬТЕРНАТИВЫ ПРИНЦИПА НАЗНАЧЕНИЯ СУДЕЙ
В НЮАНСАХ ДОВЕРИЯ К СУДЕБНОЙ СИСТЕМЕ:
СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ**

Александр МУЩИНСКИ, студент, Факультет права и социальных наук,
Белькикий Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Дмитрий ДУМИТРАШКУ**, др., лект. унив.

Abstract: *The article reveals the essence of the socio-legal problems associated with the perception of direct election of judges as an alternative to the principle of judicial appointment. The article describes in detail the important paradoxes associated with the introduction of direct election of judges, manifested in electoral, social and legal patterns. The article reflects on issues of transparency in the national judicial system, presenting a critical analysis of the mechanisms of trust management in the judicial system.*

Keywords: *judicial appointment, judicial integrity, direct election of judges, trust, judicial system, transparency.*

В соответствии с положениями ст. 3 Закона № 154 от 06.07.1995 о судопроизводстве, «судебные инстанции создаются на основе принципа назначения судей» [8]. Принцип назначения судей предполагает, что конечное решение о назначении судьи на должность имеет президент Республики Молдова [4, с. 234], т.е. глава исполнительной власти, при обширном спектре полномочий Высшего Совета Магистратуры как инструмента сдержек и противовесов в рамках принципа разделения и сотрудничества законодательной, исполнительной и судебной ветвей власти.

При этом судебный процесс основывается на принципе независимости судей: ч. (2) ст. 20 Гражданского Процессуального Кодекса гласит, что «при осуществлении правосудия по гражданским делам судьи независимы и подчиняются только закону» [6]. С другой стороны, судебная система зиждется на конституционном принципе свободного доступа к правосудию: ст. 20 Конституции РМ декларирует, что «любое лицо имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными судами в случае нарушения его прав, свобод и законных интересов» [9]. Статья 6 Европейской Конвенции по Правам Человека выделяет, что каждое лицо имеет право на «справедливое и публичное разбирательство дела в разумный срок независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона» [7].

Эти принципы призваны реализовывать следующие социально-правовые задачи:

- 1) Создание правовых условий для справедливого судебного разбирательства;

- 2) Формирование социально-правовых условий, позволяющих эффективно защищать и восстанавливать нарушенные права и свободы в судебном порядке;
- 3) Проектирование механизмов независимой судебной системы;
- 4) Укрепление доверия граждан в правовой системе государства;
- 5) Создание материальной и процессуальной правовой базы, способствующей скорейшему урегулированию правовых споров.

Следует отдельно остановиться на доверии граждан к судебной системе. Судебная система выступает в качестве фундаментального инструмента защиты интересов личности, общества и государства. Формирование атмосферы недоверия к правовой системе ведёт одновременно к правовому нигилизму, а также к понижению эффективности законодательных инициатив, равно как и к ослаблению правовой сознательности, в результате приводящей к системному правовому кризису. Данная логическая связь строится на следующих социально-правовых закономерностях:

1) Если общество не доверяет судебной системе, а также правовой системе государства, то оно стремится заменить юридический путь решения споров альтернативными неправовыми средствами защиты прав и интересов. В данном случае аспект решения конфликтных либо проблемных ситуаций существенно выходит за рамки правового поля, в результате чего в действительности нормы закона отрываются от социальных реалий. Так происходит дисфункция правовой системы, ведущая к коллапсу правового восприятия реальности. Если общество не видит в правовых механизмах модель эффективной, действенной и справедливой защиты, то социум сталкивается с правовым нигилизмом – феноменом, связанным с падением социального веса правовых норм. Другими словами, правовые нормы перестают корреспондировать общественному поведению, в результате этот государственный регулятор социального поведения исчезает.

2) Правовой нигилизм ведёт к понижению эффективности законодательных инициатив. Любой перспективный проект, не находя внутренний естественный отклик от граждан, обречён на социально-правовой провал. Реформирование не может производиться параллельно с репрессивным (принудительным) внедрением правовых норм. Для эффективной модернизации социально-правовых реалий норма должна быть принята общественными массами и ими же воплощена в жизнь на добровольной основе. Основные инструменты публичного управления направлены не на навязывание общественного поведения, а на предоставление помощи лицам в социально-правовом регулировании.

В данном контексте говорим о конфликтности механической и органической солидарности. Механическая солидарность опирается исключительно на солидарности правовой акт и его принудительную силу. Неэффективность такой формы правовой проистекает из социальной инертности: общество не интегрирует модернизирующие элементы, не доверяя правовому инструментарию.

Органическая солидарность основана на системе горизонтальных социальных связей. В сущности, именно органическая солидарность позволяет про-

изводить реформирование социально-правовых реалий, поскольку в данном аспекте механический антагонизм социальной среды и публичного управления заменяется органическим сотрудничеством общества и государства.

3) Правовая сознательность снижается параллельно с ростом правового нигилизма. Если общество не доверяет правовым механизмам защиты, оно не видит необходимости в следовании этим социально-правовым механизмам на уровне культурно-когнитивного восприятия. Так, падение правовой сознательности ведёт к системному правовому кризису, поскольку образуется порочный круг:

1. Общество не доверяет правовым институтам;
2. Государство реформирует правовые институты;
3. Реформа не находит социальный отклик и остаётся недействующей;
4. Проблемы, стоящие в основе недоверия правовым институтам, консервируются, параллельно усугубляя своё тлетворное правовое влияние;
5. Общество замечает разложение социальных и правовых институтов;
6. Общество углубляет модель правового нигилизма;
7. Дальнейшее реформирование становится невозможным из-за прямой пропорциональности уровня доверия правовой системе и уровня эффективности правовых реформ.

Национальное исследование от 6 февраля демонстрирует, что судебной системе абсолютно доверяют лишь 8% населения; относительно высокий уровень доверия характерен для 14% населения [3, с. 17]. При этом выделяется, что лишь 10% называют деятельность судебной инстанции транспарентной и лишь 13% выделяют её абсолютную справедливость и независимость [3, с. 21].

Безусловно, этот показатель не является объективным отражением деятельности судебной системы, однако все социальные эффекты опираются на субъективное восприятие, т.е. они проистекают из усреднённой общественной оценки. Именно поэтому в аспекте социальной эффективности доминирующим является субъективный критерий: право работает не в объективной матрице, а в субъективной оценке, порождающей либо рост правовой сознательности, либо рост правового нигилизма. Другими словами, идеальная с материальной и процессуальной точки зрения правовая норма, старательно и последовательно применяемая исполнительными либо судебными ветвями власти, не достигнет назначенной социальной задачи, пока общество не инкорпорирует эту правовую норму в систему своей правовой сознательности. Так, объективный критерий эффективной применимости характерен исключительно для внутренних аспектов регулирования отношений власти-подчинения. Если происходит регулирование социального поведения, то объективная применимость накладывается на аспект субъективного восприятия.

Исходя из вышеизложенного, в национальной и международной доктрине существует позиция, что выборность судей напрямую положительно влияет на эффективной судебной системы [10, с. 117].

Рассмотрим некоторые существенные аспекты, касающиеся модели выборности судей, т.е. механизма, при котором судьи получают свою должность

и полномочия в результате коллективного социального волеизъявления, т.е. в результате выборов.

1. Феномен избирательных циклов. Основной аргумент в пользу выборности судей заключается в том, что люди, напрямую голосуя за представителей судебных инстанций, ощущают большее доверие к лицу, которое избрано большинством голосов выборщиков. Это вполне естественный психоэмоциональный процесс: личная вовлеченность в решение любого вопроса делает это решение в глазах участвующих более рациональным и оптимальным. Связано это с отсутствием перераспределения ответственности: лицо, лично участвующее в процессе, меньше склонно к его критичному восприятию. Соответственно, если большинство выбирает конкретного судью, то доверие к судье во время первой фазы его юридической деятельности будет относительно стабильным.

Проблема состоит в феномене избирательных циклов [5]: доверие к судье не является константой – оно варьируется со временем. Причём электоральные циклы базируются на том, что закрытая деятельность без широкого освещения в социальных сетях приводит к нисходящей тенденции восприятия доверия. Другими словами, судья, ввиду характеристики своей деятельности, в обычных условиях будет понижать свой рейтинг доверия, если он не переходит в публичную юридическую плоскость.

В итоге система индивидуального повышения доверия столкнётся с проблемой избирательных циклов, но в условиях, когда самого цикла не существует, ввиду принципа несменяемости судей. Это означает, что доверие к судье будет стагнировать с момента голосования за него весь последующий период. Таким образом, экстраполяция доверия по отношению к одному судье на всю судебную систему будет действовать крайне непродолжительный период. Если принцип несменяемости судей продолжает действовать, закономерности электоральных циклов выровняют уровень политического доверия и уровень доверия к судебной системе за 1 политический электоральный цикл (4 года). Соответственно, даже постоянное пополнение списка судей через выборы не будет иметь существенного воздействия на социальную оценку эффективности правовой системы, поскольку судья с момента назначения на должность теряет интерес к общественной оценке, т.е. фактор электорального контроля над действиями судьи прекращается в момент вступления в должность, в результате система выборов судей без изменения принципа несменяемости будет характеризоваться аномальным краткосрочным всплеском доверия, который будет компенсирован в 4-летний промежуток.

2. Дуальность законности-популизма. Характер деятельности судебных инстанций не имеет фундаментального сходства с публичной политической деятельностью. Задача суда – вынести юридически верное решение: такое решение может напрямую противоречить межличностной эмпатии. Другими словами, суд, применяя действующее законодательство, не должен ориентироваться на социальное одобрение принятого решения, поскольку в данном случае страдает независимость судей.

Электоральная процедура основана на популизме как явлении удовлетворения запроса общественных масс и общественных потребностей на прими-

тивном уровне. Социальное отражение программы базируется на интерпретации лозунгов, а не многоступенчатых стратегий, поэтому внедрение «электорального» контекста в судебную деятельность поставит суд перед необходимостью выбора между социальным запросом и правовой нормой.

Правовая норма, которая ущемляет лицо, пользующееся общественной поддержкой, реализованная в пользу лица, находящегося в положении социального отторжения, будет негативно сказываться на популярности самого судьи. Другими словами, корректное применение юридических норм может привести к падению социального одобрения деятельности судьи.

Если общество имеет механизм последующего управления судебной системой через электоральный процесс, то судья будет находиться в электорально-правовой дилемме: законное решение вредит возможности построения карьеры, в то время как незаконное решение ведёт к росту социального одобрения [5].

Если задачей системы является увеличение уровня доверия к судебным механизмам, то такая правовая метаморфоза является эффективной именно в этом аспекте. Вынесение решений исключительно на базисе их социального одобрения приведёт к росту доверия к судебной системе, однако будет напрямую разлагать принцип законности, приводя к законодательному хаосу: произвольная интерпретация правовых норм для приобретения общественного расположения сделает правосудие избирательным и несистемным.

Таким образом, завязывание судебной карьеры на выборности судей ведёт к разобщению судебной практики и разложению правовых институтов. Так, в конечном счёте и этот всплеск общественного доверия к судебной системе не окажется стабильным: как только право выйдет за пределы системности и получит характеристику произвольности, уровень правового нигилизма начнёт экстремально расти, но на этот раз скачок будет вызван превращением легальных институтов в анархические. Следовательно, отсутствие правовой логики в судебных решениях приведёт к хаосу социально-правовых отношений: изменчивое толкование гражданского законодательства сделает любые формы гражданско-правовых отношений ненадёжными, т.е. результат правового коллапса будет достигнут альтернативным путём.

3. Независимость судей. Принцип независимости судей подразумевает, что судьи подчинены исключительно закону [6, ч. (1) ст. 20], однако в общественном восприятии следует говорить о трёх вариациях восприятия независимости судей.

1. Полная независимость – предполагает, что общество не видит в решениях суда формы политического или социального давления. Такая форма обособляет судебную власть и делает её в общественном восприятии отсоединённой от политической оценки законодательных и исполнительных властей. Данная оценка является скорее утопической, поскольку не существует государств, в которых общество не идентифицирует никаких признаков внешнего влияния на судебную среду.

2. Политическая зависимость: для неё характерно, что уровень доверия к судебной системе колеблется пропорционально уровню доверия к политичес-

кому руководству, ввиду позиции об управляемости судебной системы через политические институты и государственные механизмы воздействия. Таким образом, доверие к судебной системе вступает в искусственный электоральный цикл: политический оптимизм, связанный с выборами, напрямую приводит к росту правового оптимизма, т.е. уровень доверия к судебной системе растёт без существенных на то оснований. Колебание выравнивается одновременно с нормализацией политических процессов. В таких условиях судебная реформа не может действовать, поскольку субъективная оценка деятельности судей будет проецировать иные социальные оценки. Т.е. даже положительные изменения в судебной системе будут восприниматься как порочные при непопулярности политических властей, и, наоборот, неэффективные меры на первичной стадии будут восприниматься одобрительно при высокой популярности политических властей.

3. Социальная зависимость характеризуется тем, что судебная система начинает адаптировать толкование нормы под социальный запрос. Так, общественно резонансные дела являются главным инструментом управления общественным доверием к правовым институтам. Это ведёт к проблеме, когда законное решение судебной инстанции подрывает доверие к суду, а интерпретация, принятая под общественным давлением, повышает это доверие.

Возникает дихотомия выбора между социальным одобрением и законностью. Ни один из этих выборов не является оптимальным по своим социальным или правовым последствиям. Склонение судебной инстанции в одну из крайностей, прямо противоречащую другой, ведёт к последующей правовой турбулентности, но разными способами – через нарушение системности юридической практики, либо через подрыв доверия населения к общественному восприятию «судебной справедливости».

Параллельно с этим возникает и проблема спонсорской зависимости. Избирательная кампания – дорогостоящий процесс, поэтому он в политическом смысле находится на стыке лоббирования интересов определенных групп, которые представляют финансирование. И если в политическом сегменте такая практика является абсолютно приемлемой, ввиду коллективности и пропорциональности принятия решений, то в судебной системе судьи часто выступают в одиночном качестве, и их финансовая зависимость от спонсоров электоральных программ напрямую затрагивает принципы процессуального права.

Если судья сам оплачивает свою избирательную кампанию, то он воспринимает её как инвестицию [1], которую необходимо капитализировать за время исполнения публичной должности.

В результате и личное финансовое бремя, и распределенное финансовое бремя вредят интересам правосудия и нарушают независимость судей.

Более того, выборность судей, исходя из данных исследований, решает исключительно проблему политической зависимости [1]. Так, выведение судебных институтов из-под политического управления (механизм назначения, комиссии pre-vetting и т.п.) обрывает политическую закономерность цикла, но лишь в случае, если выборный процесс является периодичным. Так, некоторые

штаты Америки характеризуются ежегодной окружной ротацией по выборной системе, и это ведёт к росту доверия населения к судебным механизмам этих штатов [5]. При этом вопрос социальной зависимости базово компенсируется прецедентным правом, более заточенным под «публичное» правосудие.

Так, подобная система выборности судей может иметь длительный положительный эффект при одновременном сочетании следующих признаков:

1. Высокая частотность избирательных циклов;
2. Применение прецедентного («живого») права;
3. Коллегиальная форма принятия решений (суды присяжных как фактор переложения ответственности на социум).

Так, в романо-германской правовой семье, для которой не характерны ни прецедентное право, ни суды присяжных, выборность судей лишь переводит проблематику независимости в иную регулируемую плоскость.

4. Социальная пассивность. Вопрос электоральной активности напрямую связан с вопросом доверия публичным институтам. Модель повышения доверия к судебной системе через повышение личной вовлеченности населения в выборные процессы судей обречена на провал, если общество ведёт себя пассивно или инертно [2]. Низкая электоральная явка связана с низким доверием или общим разочарованием в публичных институтах. То есть низкий уровень доверия к публичным властям понижает электоральную явку, а значит и личную вовлеченность в публичные процессы. Таким образом, восприятие электорального цикла как бессмысленного явления ведёт к социальной аморфности, которая становится базисом общественной атомизации.

Результатом этой закономерности является то, что электоральный цикл перестаёт формировать краткосрочные всплески доверия, поскольку период «социального оптимизма» вообще не наступает – общество находится в константе «социального пессимизма». Таким образом, наложение изначально низкого уровня доверия к судебной системе на электоральный механизм выбора судей будет влиять на восприятие доверия исключительно в социально оптимистичной среде – т.е. среде, которая и так положительно оценивает деятельность публичных институтов. Так, колебания доверия произойдут исключительно на стыке «абсолютного» и «относительно высокого» доверия к судебной системе, а остальные группы останутся безучастными.

В результате, низкий уровень социального доверия к судебной системе не будет проходить по траектории электоральной пиковой закономерности. Это приведёт к тому, что глобальная реформа судебной системы не даст ощутимых положительных результатов, в результате чего отвыканный от политических циклов судебный механизм будет постоянно стагнировать, даже не опираясь на выравнивающие всплески политической системы. Так, прежняя поддерживающая модель цикличного «политического оптимизма» будет находиться в иной плоскости с «судебным оптимизмом», в результате замена способа избрания судей сделает рост доверия населения к судебным инстанциям невозможным в плоскости законности. Это, в свою очередь, приведёт к тому, что единственным управляющим механизмом новой системы станет

судебный популизм. Это напрямую развращает судебную систему и делает её дальнейшее реформирование труднореализуемым.

Так, изначально низкий стартовый уровень общественного доверия делает опцию перераспределения ответственности через вовлечение общественных масс в формирование судебной системы неэффективной: она становится действенным методом только в тот момент, когда доверие к институту находится на краткосрочном пике, позволяя наложить на социальный подъём доверия фактор сдерживания (стабилизации) общественной поддержки для последующего взрывного роста через «реформу выборности».

В результате образуется скачок доверия к судебной системе в две последовательные волны, формирующие новый пик. Проблема в том, что вышеописанные трудности не позволяют стабилизировать указанный механизм в рамках романо-германской правовой семьи, в результате чего тенденция к стагнации доверия является необратимой.

5. Проблема критериев выбора. Принцип назначаемости судей ассоциирован с комплексным отбором кандидатов на должность судьи. Механизм базируется на объективном определении уровня профессионализма кандидатов, а также идентификации их уровня профессиональной неподкупности и т.п. Критерии, по которым широкие общественные массы будут определять приоритетного кандидата, не являются объективно релевантными в контексте занимаемой должности.

При этом существенный дополнительный отсев, включающий многоступенчатые ограничения, делает голосование за кандидата формальностью. Сущность выборной системы заключается в формировании наименьшего количества предварительных препятствий для участия в качестве кандидата. В этом контексте отсутствие многоуровневого контроля кандидатов делает выбор судьи сугубо эмоциональным и никак не завязанным на реальной профессиональной готовности. С другой стороны, включение таких барьеров для кандидата делает механизм формальностью, никак не влияющей на систему судов.

Решение этой проблемы находится в плоскости правовой сознательности и правовой культуры населения. Но это и является той проблемой, которая в теории должна решиться внедрением выборной системы. Получается, что задача внедрения принципа выборности судей совпадает с обязательным условием, необходимым для имплементации новой системы. Так, совпадение последующей задачи реформирования и обязательного условия начала реформирования делает процесс на имеющемся этапе алогичным. Решение поставленной задачи повышения уровня доверия к судебной системе не может находиться в этой плоскости, ввиду множественных системных противоречий в самом институте.

Исходя из вышеизложенного, существует лишь смешанная модель, которая базово позволит нивелировать основные проблемные аспекты принципа выборности судей. Эта модель выглядит так:

1. Первичное вступление в должность судьи производится по назначаемой процедуре.

2. Вторичная проверка деятельности судей производится по выборной (скорее, отзывной) процедуре – с возможностью инициации дополнительных

проверок деятельности судей через модель петиций. Это подразумевает, что так называемая «выборная» процедура в рамках романо-германской правовой семьи может выступать в качестве инструмента критической оценки судей в рамках реагирования на вопиющие случаи, которые социум посчитал несправедливыми. Исключительно такая ограниченная модель влияния на судей позволит сохранить их независимость, параллельно предоставив обществу и инструмент судебного контроля справедливости, что в этой парадигме позволит избежать негативных эффектов электоральных циклов. Так, подобный механизм может оказать положительное влияние на доверие судебной системе. К тому же это вызовет заинтересованность социума в правовых материях, что положительно скажется на уровне правовой культуры.

Соответственно, описанный механизм реализует следующие задачи:

1. Увеличение доверия населения к правовой системе государства;
2. Развитие правовой культуры населения;
3. Вовлечение населения в аспекты правового регулирования;
4. Формирование правовой сознательности населения;
5. Расширение горизонтов горизонтальных социальных связей.

Библиография:

1. CANES-WRONE, B., CLARK, T., PARK, J. Judicial Independence and Retention Elections. In: *The Journal of Law, Economics, and Organization*, Oxford University Press, 2012 vol. 28(2), pages 211-234. (дата обращения: 01.04.2024) Доступно: https://spia.princeton.edu/system/files/research/documents/canes-wrone_judicial_independence.pdf
2. KEITH, DUGLAS. The Politics of Judicial Elections, 2021–2022. [On-line] (дата обращения: 01.04.2024) Доступно: <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/politics-judicial-elections-2021-2022>
3. Magenta Consulting pentru Institutul pentru Politici și Reforme Europene. Primul sondaj național de opinie publică privind integritatea în sectorul justiției. [On-line] (дата обращения: 01.04.2024) Доступно: https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf
4. MILICENCO, Ștefan. Rolul președintelui Republicii Moldova în numirea judecătorilor în funcție. In: *Metodologii contemporane de cercetare și evaluare, Drept*, 22-23 aprilie 2021, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2021, pp. 231-238. ISBN 978-9975-159-16-6.
5. POYKER, M., DIPPEL, C. The impact of judicial elections on criminal sentencing [On-line] (дата обращения: 01.04.2024) Доступно: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-judicial-elections-criminal-sentencing>
6. Гражданский Процессуальный Кодекс Республики Молдова № 225 от 30.05.2003. В: *Monitorul Oficial* № 285-294 статья № 436 от 03.08.2018
7. Европейская конвенция по правам человека, измененная и дополненная Протоколами № 11, 14 и 15 в сопровождении Дополнительного протокола и Протоколов № 4, 6, 7, 12, 13 и 16. [On-line] (дата обращения: 01.04.2024) Доступно: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_rus
8. Закон № 514 от 06.07.1995 о судоустройстве. В: *Monitorul Oficial* № 58 статья № 641 от 19.10.1995

9. Конституция Республики Молдова № 1 от 29.07.1994. В: Monitorul Oficial № 78 статья № 140 от 29.03.2016
10. СЛОБОДЯНИК, Наталия. Выборность судей в свете реализации гарантий независимости судей в Украине. In: Legea și Viața, 2014, nr. 7/3(271), pp. 113-117. ISSN 2587-4365.

CZU 342.743:336.2(478)

ГЕРБОВЫЙ СБОР, КАК ПРЕПЯТВИЕ СВОБОДНОГО ДОСТУПА К ПРАВОСУДИЮ В РАМКАХ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА НА ТЕРРИТОРИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Константин ПРИСЯЖНЫЙ, студент, Факультет права и социальных наук,
Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо
Научный руководитель: **Дмитрий ДУМИТРАШКУ**, др., лект. унив.

Abstract: *Free access to justice is a fundamental and recognised right of every person. However, this right may be subject to certain limitations, which must not restrict free access to justice in an unreasonable way. One of these limitations relates to financial obstacles to access to the court, i.e. in the payment of court costs. This article examines the issue of stamp duty as a component of court fees, which in turn creates a serious obstacle to free access to justice.*

Keywords: *free access to justice, court fees, stamp duty, state fee, European Court of Human Rights, Convention, court proceedings, exemption mechanism, deferral or payment in instalments.*

С 1 января 2024 года, на территории Республики Молдова произошли значимые изменения касательно вопроса государственной пошлины. Для начала был принят новый закон о государственной пошлине, который непосредственно вступил в силу начиная от 1 января 2024 года. Были произведены большие изменения в сфере расчёта государственной пошлины, которые подробно указаны в Законе о государственной пошлине, в Приложение номер 1.

Данное событие в правовой сфере, послужило и другому нововведению, которое по сути своей представляется явлением неизведанным на территории Республики Молдова, это гербовый сбор. Гербовый сбор, как указывает законодатель в статье 2 Закона о государственной пошлине № 213 от 31-07-2023, представляет собой – денежную сумму, взимаемую единожды с физических и юридических лиц за возбуждение судебного производства по гражданскому делу, административному спору, а также за каждую жалобу на решение конституирующего субъекта в производстве о правонарушении, как в первой инстанции, так и в процессе обжалования [11].

Исходя из этого гербовый сбор относится к новой категории судебных расходов, которые являются абсолютно обязательными, для всех желающих защитить свои права в судебной инстанции, а это в свою очередь создает новые условия, предъявляемые к исковым заявлениям в контексте возбуждения гражданского процесса.

На основании этого, данный аспект будет рассмотрен конкретно в рамках гражданского процесса, в пределах которого, лица защищают свои права, таким средством, как исковое заявление, которое является механизмом возбуждения гражданского дела. В свете появившихся изменений в области государственной пошлины, произошли изменения в гражданско-процессуальном кодексе.

В следствие чего в статье 167 Гражданско-процессуального кодекса (далее ГПК), к документам, которые должны быть приложены к исковому заявлению, добавили пункт б, который предусматривает документ, подтверждающий уплаты гербового сбора. Из чего следует, что в статье 171 ГПК, а именно оставления искового заявления без движения, возникает новое обстоятельство, что подразумевает отсутствие документа, который подтверждал оплату гербового сбора, как значимого судебного расхода, поскольку данный расход, не уходит в государственные фонды, он остаётся на автономном счёте судебной инстанции, где будет рассматриваться гражданское дело [8].

В контексте данного аспекта, происходит плавный переход к праву, изложенному в Конституции Республики Молдова, в статье 20, которая устанавливает “Свободный доступ к правосудию”. В части первой данной статьи указывается: “Любое лицо имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными судами в случае нарушения его прав, свобод и законных интересов.”, из чего явствует позиция государства, которая прозрачно направлена на создание механизмов и рычагов, которые в свою очередь будут на благо общества, и его индивидов, которые обладают правом быть защищёнными, иметь доступ к судебному разбирательству, чтобы быть восстановленным в своих правах и свободах. Часть вторая проводит некую “красную линию”, которая утверждает, что ни один закон никак не может ограничить право доступа к правосудию [7].

Доступ к правосудию, тема актуальная, по всему миру возникают споры в данной области, поскольку государство склонно больше чинить препятствия к правосудию, чем упрощать его и обеспечить доступ для всего общества.

Впервые право доступа к правосудию по гражданским делам в качестве основного права было признано Европейским Судом по Правам Человека (далее ЕСПЧ), в 1975 году, в деле Голдер против Соединенного Королевства, где данное право было рассмотрено, в рамках трёх основополагающих аспектов [2, стр. 2-3]:

1. Право доступа к судебной инстанции, которое, по сути, представляло организацию механизма со стороны государства, в пределах которой лицо беспрепятственно может обратиться в судебную инстанцию для инициирования гражданского процесса.
2. Гарантия, отвечающая за правильную организацию суда, который будет компетентен, и который в свою очередь прозрачно, полно и объективно будет рассматривать непосредственно само дело.
3. Гарантия, которая контролировала следственно само движения гражданского процесса, что включает в себя право на справедливое судебное разбирательство, которое предусмотрено Европейской Конвенцией о защите прав человека и основных свобод.

Доступ к правосудию, это не громкое словосочетание, это обязанность государства, которая состоит в правильной организации судебной системы, в рамках которой любое лицо, чьи права были ущемлены или нарушены независимо от своих возможностей, имеет право их восстановить.

Всеобщая Декларация Прав Человека, Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод, устанавливает, что доступ к правосудию – это фундаментальное право, которое является неотъемлемым независимо от финансового положения лица, его расовой, религиозной и политической принадлежности [1].

На основании вышеизложенного гербовый сбор, принятый на территории Республики Молдова, как один из судебных расходов, является полным и грубым нарушением данных прав, поскольку чинит препятствия для лиц, нуждающихся в судебной защите, но ни в коем случае не служит, как вспомогательное средство.

Данные суждения проистекают исходя из механизмов освобождения от соответствующего вида судебных расходов. Как известно, относительно государственной пошлины, существуют так называемые механизмы освобождения от данных выплат, которые указаны в Законе о государственной пошлине в Приложение номер 2. Так, например, физические лица, которые обращаются по искам о восстановление таковых на работе, по искам относительно взыскания алиментов, по искам заявлениям относительно установления национального и международного усыновления (удочерения) ребёнка, истцы освобождаются от уплаты государственной пошлины [11]. В следствие этого, твердо и уверенно не будет неправильным заявить, что в данном случае, законодатель создаёт некую систему, которая позволяет лицам в свободном порядке обращаться в суд и защищать свои права, что в принципе уничтожает любую возможность, представить государственную пошлину, как препятствие.

Относительно данной позиции ЕСПЧ, выразилось, что отсутствие таких механизмов прямо указывают на препятствие в системе правосудия, поэтому в данном контексте законодатель предусмотрел и пропорционально требованиям соблюл международную норму [4, стр. 316-318].

Также не менее значимым является установленное законом правило, предусмотренное в Статье 94 ГПК, а именно “Распределение судебных расходов между сторонами”, в части первой указывается, что судебная инстанция возлагает бремя на сторону, которая проиграла процесс, возместить понесённые расходы, это все осуществляется в пропорциональной части, относительно размеру удовлетворённых исковых требований, и такие же правила могут быть применены в сторону ответчика по делу. В данном фрагменте, не будет неправильным указать и такое понятие, как отсрочка или рассрочка уплаты государственной пошлины. Даже в случае, когда лицо не имеет возможности уплатить государственную пошлину, судебная инстанция представляет помимо механизмов освобождения, отсрочку или рассрочку выплаты необходимой суммы, что проистекает из Статьи 86 ГПК. Также для юридических лиц предусмотрена возможность выплаты государственной пошлины после судеб-

ного разбирательства, в течение 6 месяцев, со дня принятия судебной инстанцией решения. Это условие применяется, в отношении юридического лица, которое признано находящимся в процессе несостоятельности, при подаче определённой группы исков, указанных в части второй Статьи 86 ГПК [8].

Это благоприятно, хотя и не совсем по содержанию является освобождением от государственной пошлины, но руководствуясь данным правилом, прослеживается некая гарантия со стороны государства, заключающая в себе возмещение для выигравшей стороны, что в итоге сводится к получению лицом уплаченной суммы обратно, каков бы ни был её размер.

Вдохновляясь вышеизложенными фактами и обстоятельствами, не покажется неправильным отметить, что гербовый сбор, не обладает таковым спектром механизмов, позволяющих лицам, получить поддержку со стороны государства. Исходя из Закона о государственной пошлине, в Приложение номер 2, также указываются узкий перечень обстоятельств, в рамках которых лица, могут быть освобождены от уплаты гербового сбора. Так, например, освобождаются от уплаты государственной пошлины и гербового сбора:

- Народный адвокат, народный адвокат по защите прав ребенка;
- Прокурор, органы публичной власти, организации и физические лица, уполномоченные законом обращаться в судебную инстанцию с заявлениями в защиту прав, свобод и законных интересов других лиц либо в защиту государственных или общественных интересов и подавать заявления об оспаривании решений судебных инстанций;
- Органы центрального публичного управления, центральные отраслевые органы публичного управления, Счетная палата и подведомственные им органы, финансируемые из государственного бюджета, а также органы местного публичного управления;
- Министерство внутренних дел, его административные органы и децентрализованные учреждения, Государственная налоговая служба и Национальный центр по борьбе с коррупцией;
- Учреждения социального обеспечения;
- Государственное агентство по интеллектуальной собственности;
- Общественные организации лиц с ограниченными возможностями, их учебные и производственные учреждения, предприятия и ассоциации, специалист по уходу за лицом с ограниченными возможностями – член семьи, среднемесячный доход которого меньше средней заработной платы по экономике;
- Районные советы и примэрии;
- Физические лица, имеющие статус получателя юридической помощи, гарантируемой государством.

На основании вышеизложенного материала, ясно вырисовывается небрежная организация такого механизма, как освобождение от гербового сбора. В свою очередь освобождение получают, в основном государственные структуры, в некоторых аспектах общественные организации, и только единственный случай получения освобождения для физического лица, в случае, когда

он пользуется юридической помощью, гарантированной государством. Следуя данной логике, это неполноценный механизм обеспечения освобождения, который приводит доступ к правосудию в тупик, поскольку уничтожает любого рода желания у лица обращаться в судебную инстанцию для защиты своих прав. Явная причина данному явлению – это отсутствие денежных средств у лица. Сумма гербового сбора равняется 200 лей, с первого взгляда данная сумма не представляется весомой, но в данном контексте у лица может возникнуть необходимость оплаты государственной пошлины, услуги адвоката, как защитника, сам перечень судебных расходов может быть продолжен.

Так, например, лицо хочет опротестовать решение “Констатирующего субъекта”, относительно незаконно вменяемого ему дорожного правонарушения. Ранее это было бесплатно, в случае удовлетворения такой жалобы, лицо не подлежало ответственности, в случае отклонения обязано уплатить штраф, с учётом “Государственной Скидки” уменьшающая размер штрафа на 50%, если оплата произведена в течение 72 часов. В пределах сегодняшних реалий, лицо обязано уплатить 200 леев за обжалование решения констатирующего субъекта, хотя размер штрафа по отношению к данному лицу, с учётом уменьшения на 50%, может быть меньше. Исходя из этого лицо понуждаемо лучше уплатить данный штраф, и потратить меньшее количество денежных средств, чем в законном порядке защитить свои нарушенные права. Государство потворствует признанию данным лицом правонарушения, которого по сути своей лицо могло и не совершать, но более выгодным положением будет признать свою вину и уплатить штраф.

Касаемо самой процедуры принятия данного нормативного акта, существует «Пояснительная записка», в ключе которой указывается сам законно-проект, обоснования его принятия, и перечень отношений, которые будут впоследствии регулируемы данным законом. В пределах данной процедуры, законом установлены органы, которые выражают свое заключение относительно принятия данного нормативного акта, что в последующем этапе имеет свое выражение на бумаге, в виде протокола.

Опираясь на данный факт, были изучены некоторые протоколы назначенных органов, которые непосредственно в себе заключали их мнение и рекомендации по соответствующему законно-проекту. Так, например, Национальный Центр по борьбе с коррупцией в своем заключении на проект закона о государственной пошлине № 484 от 27.12.2022, отметил следующие замечания [10, стр. 9-10]:

- Во-первых, это пересмотр формулы расчёта и методология, которые используются в контексте оценки предлагаемого размера гербового сбора, увеличения государственной пошлины, и установленных новых категорий
- Во-вторых, касательно пересмотра аргументативной базы относительно внедрения и установления гербового сбора, учёт финансов, который будет поступать на счёт судебной инстанции, и средства управления данными финансами.

Основываясь на данных рекомендациях, Национальный центр по борьбе с коррупцией, ясно показывает, необходимость пересмотра ранее установлен-

ного законно-проекта, который по сути своей, не в достаточной степени, соответствует действующему законодательству и фундаментальным правам, впоследствии чего, в данном протоколе также было указано, что весь проект стоит пересмотреть через призму Статьи 20 и Статьи 54 Конституции Республики Молдова [10, стр. 10].

Ранее указывалось, что Статья 20 Конституции Республики Молдова, гарантирует право доступа к правосудию, которое не может быть ограничено никаким законом. Статья 54 Конституции Республики Молдова, в свою очередь гласит в части первой и второй: “В Республике Молдова не могут быть приняты законы, запрещающие или умаляющие права и основные свободы человека и гражданина. Осуществление прав и свобод не подлежит никаким ограничениям, кроме тех, которые предусмотрены законом, соответствуют общепризнанным нормам международного права и необходимы в интересах национальной безопасности, территориальной целостности, экономического благосостояния страны, общественного порядка, в целях предотвращения массовых беспорядков и преступлений, защиты прав, свобод и достоинства других лиц, предотвращения разглашения информации, полученной конфиденциально, или обеспечения авторитета и беспристрастности правосудия.”.

Часть вторая включает, что могут быть исключения, которые по сути своей могут ограничить осуществление прав и свобод, но в части третьей данной статьи, четко указано, что: “Положения части (2) не допускают ограничения прав, провозглашенных в статьях 20-24.” Исходя из чего явствует заключение, ничего не может нарушить данное право, право на свободный доступ к правосудию, который также заключается в отсутствие финансовых препятствий со стороны государства для лица, желающего использовать данное право.

Не менее значимым является Заключение на проект закона о государственной пошлине со стороны “*Dirrecția generală juridică a Parlamentului Republicii Moldova*”, которые указывают, что, по их мнению, взимание гербового сбора – это необоснованные действия, поскольку в законопроекте предусмотрено в статье третьей, о взимание государственной пошлины с каждого документа, заявления и процессуального действия, совершаемого в рамках первой инстанции, а также при способах наложения ареста. Принимая во внимание это, гербовый сбор, который рассматривается отдельно от государственной пошлины, представляет собой средство удваивание налогов. Однако в случае, если относить гербовый сбор к государственной пошлине, без создания механизмов освобождения от уплаты, отсрочки или рассрочки, без надлежащего обоснования, является обременительным, по отношению к уязвимым группам населения [9, стр. 5-6].

Руководствуясь этим, наблюдается небрежное нарушение, как национальной нормы, так и международной. В тоже время ЕСПЧ, отмечает, что, если присутствует препятствие свободного доступа к правосудию, которое не основывается на законных целях, которое не заключает в себе адекватную соразмерность между используемыми средствами и преследуемой законном целью, не соответствует статье 6, части 1 Конвенции о защите прав человека

и основных свобод. Один из явных примеров, является дело – “Tinnelly & Sons Ltd and Others и McElduff and Others v. the United Kingdom, Reports 1998-IV, p. 1660, § 72” [6].

Также, данный аспект был выделен в деле “Эйри против Ирландии, Страсбург, 9 октября 1979 года”, в рамках которого, Эйри, не могла обратиться в судебную инстанцию с целью раздельного проживания с мужем, по причине жестокого обращения, поскольку она социально и экономически уязвима, и дороговизна самого процесса, чинило препятствие для защиты её прав и свобод. ЕСПЧ, удовлетворила такую жалобу, указав, что: “неспособность государства обеспечить заявителю реальную возможность доступа в суд, чтобы получить судебное решение о раздельном проживании супругов, равносильна нарушению статьи 6 п. 1 Конвенции” [5, стр. 1-2].

Касаемо вопроса освобождения от уплаты гербового сбора, в статье 2 закона о государственной пошлине, в части второй указывается, что освобождение, отсрочка или рассрочка, возможно лишь в исключительных случаях, которые вообще отсутствуют в законе, поскольку в Приложение номер 2, указывается о возможности отсрочки или рассрочки относительно государственной пошлины. Выделяется явное недопонимание общей тенденции, поскольку законодатель говорит об обстоятельствах, в следствие которых лицо может получить отсрочку или рассрочку уплаты гербового сбора, но исходя из закона, на данный момент их не существует.

Относительно момента возмещения судебных расходов, проигравшей стороной, также возникает недочет регламентации гербового сбора, поскольку отсутствует такая возможность. Исходя из статьи 2 закона о Государственной пошлине, в части второй, законодатель указывает, что гербовый сбор не подлежит возмещению и компенсации проигравшей стороной. Такой подход явствует из природы гербового сбора, поскольку он начисляется на автономный счёт судебной инстанции. Полагаясь на этот факт, данную фиксированную сумму в размере 200 леев, можно назвать обременением для лиц, которые обращаются в судебную инстанцию. Также не менее значимым является тот факт, что каждое обращение, обжалование, будет облагаться гербовым сбором. Это является предпосылкой для отказа лица от путей обжалования судебных решений до конца в случае, если он хочет опротестовать несправедливое решение, поскольку у него может быть недостаточно средств.

В заключение к данной статье, важно отметить, что гербовый сбор является вопросом дискуссионным, поскольку законодатель считает, что гербовый сбор необходим, но лицо, которое хочет получить защиту своих прав и свобод, видит это препятствием, которое по сути своей, мешает ему защитить свои права. Исходя из решений ЕСПЧ, чаще всего такие препятствия чинятся социально и финансово уязвимому контингенту населения. Свободный доступ к правосудию не должен зависеть от финансового и социального положения лица, поскольку это явный факт дискриминации, но на практике, вырисовывается именно такая картина [3, стр. 203-204]. Прямое и небрежное нарушение фундаментальных и значимых прав Конституции не может существовать,

нормы национального права не могут противоречить нормам международного, но на практике опять же складывается другое впечатление. Возникает недопонимание, государство в лице своих органов создаёт системы и механизмы на благо общества, или же вопреки ему. Если лицо теряет возможность обратиться в судебную инстанцию для справедливого судебного разбирательства, в таком случае, такое лицо незащищено, ему наносится ущерб, оно подвергается дискриминации и нарушению, своих прав и свобод.

Вопрос акцентируется не так в гербовом сборе и фиксированной сумме в размере 200 леев, а в методологии и системе функционирования данного судебного расхода. Руководствуясь этим, данный закон и непосредственно гербовый сбор нуждается в корректировке и изменении, поскольку он является явным препятствием для свободного доступа к правосудию, что не благоприятно складывается не только для лиц, но и для государства. По той причине, что любое дело, любой вопрос с нарушением данного права, дошедший до ЕСПЧ, будет удовлетворен в отношении лица, чье право было нарушено, в свою очередь это финансовые убытки страны, а также и искаженное политическое восприятие со стороны других государств.

На основании вышеизложенного материала, основной рекомендацией является реформирование гербового сбора, как судебного расхода. Это создание важных механизмов освобождения, которые будут позволять лицу, иметь уверенность и возможность обращения в инстанцию, если по какой-то из причин, он не обладает нужным финансовым обеспечением. Предусмотреть категорию исковых заявлений, которые будут автоматически избавлены от обложения, государственной пошлиной и гербовым сбором. Изложить в законе исключительные обстоятельства, которые должны быть указаны, но по неизвестным причинам, отсутствуют в законодательном акте, относительно аспекта отсрочки или рассрочки платежей гербового сбора. Данный механизм, благоприятная гарантия для лица, которое хочет защитить свое право, но в определённый промежуток времени не может внести необходимые суммы.

Библиография:

1. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод/ [On-line] – <https://www.coe.int/ru/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>, дата об. 05.04.2024
2. Правовые аспекты понятия «Доступ к правосудию», Пластинина Елена Вениаминовна/ [On-line] – <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-aspekty-ponyatiya-dostup-k-pravosudiyu/viewer>, дата об. 03.04.2024
3. Основные препятствия в доступе к правосудию и осуществлению справедливого судебного разбирательства, Е.В. Коновалова/ [On-line] – <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-prepyatstviya-v-dostupe-k-pravosudiyu-i-osuschestvleniyu-spravedlivogo-sudebnogo-razbiratelstva/viewer>, (дата об. 05.04.2024)
4. Право на доступ к правосудию и справедливое судебное разбирательство: международно-правовые аспекты (на примере практики Европейского суда по правам человека), Усманова Елена Фанильевна/ [On-line] – <https://>

- cyberleninka.ru/article/n/pravo-na-dostup-k-pravosudiyu-i-spravedlivoe-sudebnoe-razbiralstvo-mezhdunarodno-pravovye-aspekty-na-primere-praktiki-evropeyskogo/viewer, (дата об. 05.04.2024)
5. Эйри против Ирландии (Airey v. Ireland): Постановление Европейского Суда по правам человека от 9 октября 1979 года (жалоба N 6289/73)/ [On-line] – <https://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/ejri-protiv-irlandii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>, (дата об. 05.04.2024)
 6. Tinnelly & Sons Ltd and Others и McElduff and Others v. the United Kingdom, Reports 1998-IV/ [On-line] – https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_54698-00_001-68487, (дата об. 03.04.2024)
 7. Конституция Республики Молдова №1 от 29.07.1994. В: Monitorul Oficial № 78 от 29.03.2016. [On-line], Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ru (Дата об. 04.04.2024)
 8. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова № 225 от 30.05.2003. В: Monitorul Oficial № 285-294 от 03.08.2018. [On-line], Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138883&lang=ru (Дата об. 05.04.2024)
 9. Aviz la proiectul legii taxei de stat (nr. 484 din 27.12.2022) din parte Directia generala juridical a Parlamentului Republicii Moldova/ [On-line] – <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/6318/fbclid/IwAR19Z6YUCgcECckPmKVLPTWpV3sCGSz9ipefcfmWaFELza9hMVoLPepc2zU/language/ro-RO/Default.aspx> (Дата об. 05.04.2024)
 10. Raport de Expertiza Anticoruptie nr. ELO23/8499 din 24.01.2023 la proiectul de lege a taxei de stat/ [On-line] – <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/6318/fbclid/IwAR19Z6YUCgcECckPmKVLPTWpV3sCGSz9ipefcfmWaFELza9hMVoLPepc2zU/language/ro-RO/Default.aspx> (Дата обр. 04.04.2024)
 11. Закон о государственной пошлине № 213 от 31.07.2023. В: Monitorul Oficial № 306-309 от 11.08.2023. [On-line], Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138534&lang=ru (Дата об. 05.04.2024)

CZU 94”19”(478)

ISTORIA ȘI MEMORIA DEPORTĂRILOR STALINISTE
ÎN COMUNA CHIȘCĂRENI, RAIONUL SÂNGEREI

Maxim AVĂDĂNILI, student, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Conducător științific: Ludmila D. COJOCARU, conf. univ., dr.

Abstract: *The Soviet deportations were a long life tragedy for the population of the Moldavian SSR, occurring in three waves in 1941, 1949 and 1951. In Chișcăreni commune of Sângerei district, deportations were particularly harsh, targeting hardworking individuals who represented the village's elite. Their arrest and forced exile were followed by the confiscation of property, with the best households repurposed by Soviet authorities. The fate of those deported remains unknown and silenced for a long period of time. This communication aims to experience of suffering and humiliation, but at the same time of courage and resistance proved by the inhabitant of Chișcăreni commune of Sângerei district, through the author's valorization of archival documents, bibliographic sources, and oral history testimonies, in order to shed light on their spiritual resilience and labor hardships.*

Keywords: *Stalinist deportations, Gulag, Chișcăreni commune, oral history testimonies, spiritual resistance, forced labor.*

Introducere

Istoria și memoria regimului sovietic de ocupație în RSS Moldovenească constituie până astăzi o moștenire grea pentru societatea din Republica Moldova. Începând cu 28 iunie 1940 și continuând până în anii 1950, statul și partidul comunist au inițiat și comis o serie de politici criminale asupra populației din RSS Moldovenească: deportări, arestări, foamete, rusificare, represiune, îndoctrinare. Aceste evenimente au avut consecințe dramatice asupra vieții oamenilor, cu impact de lungă durată asupra istoriei și dezvoltării social-economice și culturale a întregului spațiu dintre Prut și Nistru.

Studiul de față își propune să elucideze istoria și memoria deportărilor staliniste din 5-6 iulie 1949 din RSS Moldovenească, aplecându-se în mod special asupra cazului basarabenilor deportați din com. Chișcăreni, r-nul Sângerei. Conform cercetărilor istorice, deportările masive din 5-6 iulie 1949 în RSS Moldovenească au fost desfășurate conform Operațiunii „Sud” și au cuprins 11 293 de familii, dintre care 14 033 femei, 11 889 copii, 9 864 bărbați [4, p. 122]. Conform informațiilor prezentate în *Cartea Memoriei*, 7 620 de familii au fost considerate „chiaburi”, iar restul au fost acuzate de „colaborare cu fasciștii”, de „apartenență la partidele burgheze românești sau la secte religioase ilegale” [5, pp. 301-305]. Obiectivele principale ale studiului sunt analiza contextul istoric în care au avut loc deportările staliniste în com. Chișcăreni, identificarea strategiilor de supraviețuire aplicate în așezările speciale pentru deportați, elucidarea formelor de manifestare a aspectelor de *sacru* și *cotidian* în condițiile deportării. Analiza acestor aspecte a fost desfășurată în baza mărturiilor

de istorie orală relatate de Ana Țurcanu-Șuşu¹³, conform metodei interviului semi-structurat, chestionarul tematic, grila de întrebări fiind preluată din experiența cercetărilor recente asupra memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească (1940-1941 și 1944-1953), în cadrul Programul de Stat al AȘM, cifrul 15.857.06.02F, coordonat de prof., dr. hab. Anatol Petrencu, Centrul de Excelență Institutul de Istorie Socială „Pro Memoria”, USM, derulat în perioada 2015-2018 [1, pp. 813-824]. Informațiile colectate în cercetarea de teren au fost coroborate cu cele oferite de sursele de specialitate și colecțiile cu documente de arhivă [8; 3].

I. Istoria comunității în mărturiile de istorie orală

Din com. Chișcăreni, r-nul Sângerei, în contextul deportărilor staliniste din 5-6 iulie 1949, au fost ridicate 20 de familii, dintre care 29 femei, 30 copii și 29 bărbați [5, pp. 301-303]. La moment, sunt în viață cinci dintre persoanele deportate în 1949 și revenite la baștină după 1953. În cadrul cercetărilor desfășurate la tema istoriei și patrimoniului cultural din satul natal, com. Chișcăreni, r-nul Sângerei, efectuate în cadrul cursului „Etnografie și patrimoniu cultural românesc”, am reușit să ne întâlnim cu trei dintre consătenii purtători de memorie istorică și culturală a locului, dintre care două studii de caz au relatat informații istorice importante cu referință la deportările staliniste din 1949 și anume: 1) cazul deportării Anei Țurcanu-Șuşu, născută în anul 1934, înfiată în anul 1937 de către Șuşu Arhip și Șuşu Efimia, cu care a fost ridicată și condamnată la cinci ani de aflare în așezarea specială din loc. Onochoi, reg. Zaigraevsky, RASS Bureat-Mongolă¹⁴; 2) cazul Elenei Păduraru¹⁵, născută în anul 1943, care a fost ridicată și condamnată împreună cu familia ei la cinci ani de aflare în așezarea specială din loc. Onochoi, reg. Zaigraevsky, RASS Bureat-Mongolă¹⁶. În continuare ne vom opri cu precădere asupra studiului de caz Ana Țurcanu-Șuşu, acesta prezentând informații prețioase, inedite și relevante înțelegerii fenomenului totalitar-comunist din RSS Moldovenească.

De menționat că mărturiile colectate de noi cuprind o perioadă de timp care depășește cadrul deportărilor staliniste, incluzând astfel perioada interbelicului românesc precum și cea urmată după moartea lui I. Stalin, 1953. Dincolo de frica inoculată de regim decenii la rând [2, pp. 153-163], Ana Țurcanu-Șuşu relevă informații inedite despre păstrarea vieții spirituale în contextul tratării inumane de către regimul totalitar comunist, fărădelegile regimului comunist care s-au manifestat

¹³ Șuşu Arhip N. (n. 1896), Șuşu Efimia N. (n. 1897) – soția, Șuşu Ana A. (n. 1936) – fiica, supuși represiunilor în 1949 ca familie de „chiaburi” [5, pp. 301-303].

¹⁴ Interviu de istorie orală cu Ana Țurcanu-Șuşu (n. 1937), originară din com. Chișcăreni, r-nul Sângerei, interviu realizat în perioada 10 decembrie 2023 – 10 martie 2024, com. Chișcăreni, r-nul Sângerei, de către dr. Ludmila D. Cojocaru și Maxim Avădăni.

¹⁵ Păduraru Leon A. (n. 1897), Păduraru Marfa G. (n. 1903) – soția, Păduraru Ion L. (n. 1932) – fiul, Păduraru Nadejda L. (n. 1936) – fiica, Păduraru Gheorghe L. (n. 1940) – fiul, Păduraru Elena L. (n. 1943) – fiica, Păduraru Vasile L. (n. 1946) – fiul, supuși represiunilor în 1949 ca familie de „chiaburi” [5, pp. 301-303].

¹⁶ Interviu de istorie orală cu Elena Păduraru (n. 1943), originară din com. Chișcăreni, r-nul Sângerei, realizat în data de 10 decembrie 2023 com. Chișcăreni, r-nul Sângerei, de către Maxim Avădăni.

atât prin colectivizare forțată, deportări, dar și prin confiscarea forțată a bunurilor. O serie de informații prețioase documentate în acest studiu de caz țin de istoria și memoria primului val de deportări staliniste, din 12-13 iunie 1941:

„De pe familia lui tata, o fost fratele lui cel mai mare, Tudor, ridicat în '41 în Tomsk. Tudor o fost ridicat cu soția Natalia și copiii: fiica Maria din '27, din '30 era Elena, din '34 erau doi gemeni Ionel și Ana, pe urmă era Nadejda, Grigorie și Vasilică. Cu șapte copiii i-a luat în Tomsk.”

Amintirile împărtășite de Ana Țurcanu-Șușu conțin a valoroasă contribuție la cunoașterea mișcării de rezistență anti-sovietică din Basarabia [6, pp. 87-89] și anume cu referință la grupul condus de Filimon Boghiu [7, p. 3], care a activat între anii 1945 și 1950 pe teritoriul raioanelor Chișcăreni, Telenești, Sângerei și Călărași. Constatăm, din spusele interviewatei, că memoria acestor oameni este cinstită și astăzi de locuitorii din sat, deși încă multe lucruri nu sunt studiate până la capăt.

Extrem de prețioase în cunoașterea istoriei regimului totalitar-comunist sunt mărturiile Anei Țurcanu-Șușu despre Marea Foamete din 1946-1947 și cum s-a manifestat această tragedie în localitatea de baștină, cu trădările, dar și cu solidaritățile între oamenii din sat:

„În foamete mai mult mă găseam. Pentru că ne-au luat tot. Țin minte că am fost la deal și am tăiat păpușoi, i-am încărcat să venim acasă să îi curățim, dar până a ajunge noi, aici de-acum erau vreo 8-10 oameni, trimiși de la sovietul sătesc să îi curățe. I-au curățit și i-au pus drept în saci și nu ne-au lăsat un păpușoi de zare! Dar era un om din sat, unul așa înalt, și zice: „Să mai verificați o dată păpușoi iștia, că eu am mai lăsat câte unul...” Cu atât am rămas – cu știuleții iștia lăsați de omul cela din sat.”

Lipsa alimentelor, așa cum povestește Ana Țurcanu-Șușu, i-a determinat pe oamenii din sat să întreprindă acțiuni extraordinare pentru a supraviețui:

„Pe foamete, noi am avut sămănată răsărită... Bețele celea, în mijloc, au un miez. Apoi iaca, eu, scoteam miezul cela de răsărită, îl puneam pe o vatră, făceam focul, îl uscam, îl râșneam, făceam făină și mâncam. Bețe de răsărită! Da' ce gust era? Era să ne umplem stomacurile, să ne săturăm. Nimic altceva nu era!

Știu, că iaca, pe foamete nănâca a luat doi saci, cam pe jumătate, cu baticuri de aestate frumoase, cum pe vremurile celea, a luat prosoape, fețe de masă și s-a dus în Polșa să le schimbe pe mâncare. Când o venit, o venit cu o căldare de ovăz. Atâta! Pe atâtea lucruri, asta a adus în schimb. De două ori a fost, poate să găsească cartofi, poate să găsească ceva. Nu a găsit nimic. Când s-a dus a doua oară, o luat covoare, ducea în spate tot de-acasă și, când o venit, o venit cu niște cartofi, din cartofelele cela curgea apă. Erau înghețate. Iaca asta țin minte...”

La fel de valoroase sunt mărturiile împărtășite de Ana Țurcanu-Șușu despre experiența de viață după revenire în satul de baștină:

„Am cumpărat casa, casa părinților care m-au crescut! Am dat 5 000 de ruble la bancă. Era de-acum delăsată, că bosecii care ne-au ocupat casa nu au mai avut grijă de ea.”

Despre impactul traumatizant al regimului totalitar-comunist vorbește determinarea acestei femei în a-și asuma statutul de martor și de a transmite aceste infor-

mații tinerei generații de astăzi: prin organizarea activităților culturale și relatarea experienței din deportare în cadrul întâlnirilor cu tânăra generație din sat. Experiința trăită la prima persoană în condițiile așezării speciale din loc. Onochoi, reg. Zaigraevsky, RASS Bureat-Mongolă cu referire la condițiile de muncă și la manifestarea identității etno-culturale constituie însă principalul obiectiv asupra căruia ne propunem să ne oprim în cadrul studiului nostru.

II. Aspecte din viața deportaților în așezarea specială

Locul deportării finale a basarabenilor ridicăți în 1949 din com. Chișcăreni a fost loc. Onochoi, reg. Zaigraevsky, RASS Bureat-Mongolă. Așezarea specială în care au fost dislocați, până la venirea contingentului de deportați a avut funcția de lagăr sovietic pentru prizonierii japonezi. Astfel că, barăcile în care au fost distribuite familiile cu deportați – câte 3-4 familii în fiecare secțiune de câțiva metri pătrați! – se aflau într-o stare sanitară dezastruoasă, iar perimetrul așezării fiind marcat cu patru turnuri de supraveghere și gard de sârmă ghimpată.

În circumstanțele grele în care s-au pomenit chiar din primele zile de aflare în așezarea specială, basarabenii au avut curajul să-și manifeste deschis atitudinea față de regim și speranța că adevărul va învinge. Așa cum relevă Ana Țurcanu-Șuşu:

„Ne-au dus pe toți acolo în Onochoi, comandantul care ne-a luat în primire ne-a declarat că suntem deportați pe veci și ne-a pus să ne iscălim că am luat cunoștință de acest fapt. Țin minte că era directorul de școală, dl Scarețchii, din Telenești, deportat cu două fete, om învâțat, om deștept. Și el s-a ridicat, s-a întors cu fața la toți moldovenii și a spus: „Oameni buni! Fierul e fier și tot ruginește. Așa și noi: noi nu ne-om duce noi, s-or duce copiii! Nu s-or duce copiii noștri, măcar nepoții, dat oricum au să se ducă la Moldova noastră cea frumoasă!” O zis el, în moldovenește...”

Atât maturii, cât și copiii au fost trimiși imediat în câmpul muncii, în condiții de ger aspru, foamete cronică, îmbrăcăminte sumară și muncă extenuantă, care le puneau viața în pericol continuu. Așa cum relatează Ana Șurcanu-Șuşu, în perioada aflării în deportare câteva persoane au decedat din cauza lipsei oricărui gen de protecție în câmpul muncii: Vasile Amorțitu a fost lovit mortal de un buștean, Matfei Cireș a fost lovit mortal de un lemn, Zinaida Carcovțaia a înghețat. Însăși interviuvata noastră a fost pe câteva ori la limită cu riscul de a-și pierde viața, alunecând sub apa râului din localitate, dar fiind salvată de cineva dintre consăteni.

Muncile în care au fost antrenați basarabenii deportați erau de diferite categorii: de la defrișarea pădurii și transportarea lemnului la stocarea acestuia în depozite și lucrări de prelucrare. De bază însă era munca în cadrul Combinatului de Prelucrare a Lemnului, aflat chiar pe teritoriul așezării speciale. Din mărturiile Anei Țurcanu-Șuşu aflăm despre greutățile întâlnite în munca maturilor:

„La combinatul de prelucrare a lemnului lucrau în trei schimburi. Eu lucram la descărcarea buștenilor, după ce ceilalți scoteau lemnele din râu. Doamne ferește ce au mai muncit acolo moldovenii! Dar li se plătea copeici, nimic! Că iaca, dacă făceau atâta muncă în schimb, iaca atâția bani li se cuvine. Dar ai noștri făceau și trei norme, după cum lucrau ei! Nu prea li se plătea. Pentru deportați alte prețuri puneau.”

Despre propriile trăiri și suferințe interviuata noastră menționează prin următoarele amintiri:

„Apoi iaca, când pe mine m-au dat la lucru, la încărcat bușteni de iștia pentru lucrătorii în minele de cărbuni, așa de grele erau lemnele celea, dacă erau de pe apă. Grelle! Noi, două persoane, trebuia să ducem în spete un buștean de-acela de pe malul râului până la vagon. Da' vagonul era la calea ferată. Da' unde era râul și unde era el?! Diametrul la capătul lemnului, era de la 22 până la 26 cm. Apoi iaca, cel mai greu – la așa lucru am lucrat. Aveam atunci vreo 16 ani [vorbește foarte emoționată!], dar umărul meu se făcuse ... nici nu pot să spun, nu puteam pune mâna pe umăr de durere! De-acum împlam în genunchi, duceam lemnele în genunchi până la vagon. Și știți, ne împerechea în așa fel la cărat lemnul ca aceeași înălțime să avem [emoționată!]. Vă închipuiți?! Iaca de-a târâita mergeam, în genunchi, apoi trebuia să îl ridicăm, să vâram lemnul în vagon!”

Este important să menționăm că, la momentul deportării, interviuata noastră avea vârsta de 15 ani, însă oricum a fost obligată să muncească, în cadrul așa-numitei „brigăzi de minori”:

„Lucram în brigada de copii minori, că așa se chema. Pentru toți cei de până la 18 ani s-a făcut brigadă aparte. Dar încă, înainte de a intra în lucru, ne-au dus la scos cartofi într-un sovhoz. A trebuit să mergem pe jos 3-4 kilometri. Așa cum nu aveam nimic de mâncare când ne-au dus încolo și nici când am ajuns, nu am avut încotro. Ne-au promis câte o căldare de cartofi.”

Lipsa de provizii și foamea i-a făcut pe cei mici să muncească de rând cu maturii:

„Lucram la fel ca acei mari. Vara, ne duceau la lucru cu mașina la scos piatră. Ne urcau în remorcă, iaca toți stam în genunchi în mașina ceea și ne duceau vreo 30 kilometri. Apoi iaca, mie cât am încărcat la piatră, nu mi-au mai socotit lunile celea.”

După experiența dramatică a foamei din RSS Moldovenească, foamea din prima iarnă în deportare a fost și mai grea. Iar starea de înfometare cronică era și mai grav de suportată și de depășită din cauza lipsei hainelor de iarnă, mai ales când se aflau la muncă în condițiile de ger aspru și nămeți. Pentru a supraviețui, relatează Ana Țurcanu-Șuşu, marea parte a deportaților au fost nevoiți să fac rost de haine de pe corpurile neînsuflețite ale prizonierilor japonezi, acestea fiind plasate într-o încăpere specială de pe teritoriul fostului lagăr:

„Ne-am înțeles cu paznicul de acolo, ca să ne scoată și nouă niște haine ponosite, ca să ne acoperim măcar gleznel și mâinile... Ne era frică, cum să nu, dar nu aveam încotro!”

La câteva luni după organizarea brigăzii de minori, administrația Combinatului a început să le aducă niște mâncare sumară, care urma să fie decontată lunar din banii pe care urmau să-i primească:

„De cum ne-au dus, și iarnă și vară noi am lucrat în brigadă. La o vreme a început să umble o căruță cu o ladă iaca așa de mare cu pateuri cu cartofi. Întotdeauna se știa că merge căruța și noi ne duceam și luam câte unul – 5 copeici costa pateul cela, da' nu plăteam că nu aveam bani. Era lista și știa, noi eram 22

de copii – 22 de pateuri. Era mâncarea pe toată ziua! Uneori ni le aducea brigadirul Șulghin, el era de acolo, rus, părinții lui în '29 au fost ridicați nu știu de pe unde. Pateul ista era așa, cam cât palma, [gesticulează] iaca așa era, umplutura cu cartofi. Dar țin minte [se luminează la față] că au adus odată pateuri cu magiun, era magiun adus din Azerbaidjan, nu știu de pe unde, era din prăsade...

Aflând despre vârsta fragedă la care a fost deportată, am insistat să aflăm despre școlarizarea în condițiile din așezarea specială. Mărturiile documentate completează însă informația despre politica de marginalizare și stigmatizare aplicată și încurajată de statul sovietic în raport cu copiii din familiile de deportați. Copiii deportaților au avut de suferit nu doar din cauza foamei și gerului aspru, dar și din motivul stigmatului „copii ai dușmanilor poporului”, întreținut prin intimidări, tachinări și abuzuri din partea administrației, dar și a semenilor din preajmă. Impactul asupra personalității minorilor este, peste ani, ireversibil. Recuperarea sentimentului demnității proprii și al respectului de sine presupunea un parcurs sinuos sub controlul statului totalitar:

„Fiind singura basarabeană în clasă, deseori eram obijduită atât din partea copiilor, cât și a învățătorilor. Copiii adesea mă numeau cu cuvinte urâte... Din cauza asta nu am mai vrut să urmez școala. Era și din cauza că trebuia să mă dea cu o clasă înapoi, chiar dacă eu știam deja limba rusă... Așa și am rămas fără studii acolo. Când m-au ridicat din sat, eram în clasa a V-a.”

Depășirea acestor greutăți fizice și umilințe de ordin moral a avut loc prin apelarea la credința în Dumnezeu și valorile etno-culturale proprii. Ana Țurcanu-Șuşu menționează că, chiar dacă se aflau într-un grup social multietnic, deportații basarabeni oricum încercau să păstreze tradițiile și obiceiurile cunoscute și firești identității lor, așa cum le-au cunoscut acasă. Dintre toate sărbătorile religioase, cea mai respectată a fost Sfintele Paști. Din tot corpul de mărturii relatate, Sfintele Paști revine de câteva ori în amintirile despre deportare, alături de consătenii dumneaei. Cel mai memorabil a fost primul Paști, din 1950, petrecut în așezarea specială pentru deportați, deoarece a fost un prilej de solidaritate și manifestare vădită a apartenenței etno-culturale:

„Primul Paști tare bine îl țin minte. Fiecare a adus câte olecuță, care ce o avut – un pumn, o cană, un pahar de făină – și s-a făcut ca o păscuță, numai că nu era brânză. Au făcut-o așa rotundă, i-au făcut semnul crucii, din aluat. Nănălu, dacă era numit responsabil pe tot baracul nostru, a suit păscuța asta sus, pe acoperiș, iar la răsăritul soarelui s-o zis „Tatăl Nostru”. Tot nănălu o zis, „Omъuи Hau”, că el numai în limba rusă se ruga, cum a apucat de când eram cu țarul... Când au auzit vecinii care erau de-acolo, din rușii care erau deportați mai înainte, au venit toți ca la slujbă la noi. La toți am dat câte o bucătică de nafură. Dar nu era nici agheasmă, de unde!? Cine o luat atunci cu dânsul ceva? Iată aista o fost primul Paști la noi. Țin minte, că a fost pe data de 1 Mai. Doamne, Dumnezeule, când ne aduc aminte!”

Despre acest eveniment și detaliile privind cinstirea Sfintelor Sărbători de Paști în așezarea specială, în primul an de aflare acolo, am atestat informații prețioase și în relatările Elenei Păduraru, aceasta adăugând faptul că „roua de pe păscuță a fost folosită ca agheasmă”.

În contextul documentării manifestărilor de identitate etno-culturală, considerăm important să menționăm efortul basarabenilor deportați din com. Chișcăreni de a-și încreștina pruncii născuți în condițiile deportării. Așa cum relatează Ana Țurcanu-Șușu:

„Am botezat 12 copii născuți acolo, în Siberia. Mamele lor doreau să-i încreștineze, dar nu aveau dreptul să iasă din așezarea specială! Dar eu aveam voie să ies, aveam document și învoire de la comandant. Mă duceam până la raion cu trenul, acolo mergeam la biserică și părintele îi boteza. De-odată nu știam unde să merg, unde era biserica, dar mi-a arătat o femeie din rusoaicele celea deportate în 1929. Am și o fotografie de la cumătria a doi prunci născuți acolo și botezați de mine. Nu era cine știe ce masă și bucate, dar părinții erau mai liniștiți că au respectat tradiția.”

III. Concluzii

Documentând și analizând contextul istoric și strategiile de supraviețuire în așezările speciale pentru deportați, mai ales formelor de manifestare a identității etno-culturale și a condițiilor de muncă a basarabenilor deportați din raionul Sângerei, venim să contribuim la recuperarea memoriei istorice și fortificarea patrimoniului narativ al deportărilor staliniste din RSS Moldovenească. Chiar dacă pentru o parte de victime, represiunile au fost o experiență atât de traumatică, încât i-a făcut să trăiască cu sentimentul fricii întreaga viață și i-a silit să-și ascundă trecutul de cei apropiați și să evite întâlnirile cu alți supraviețuitori, asumarea statutului de martor la evenimentele din perioada regimului totalitar-comunist este un act de curaj și de demnitate. Mărturiile colectate și prezentate în acest studiu ne ajută la înțelegerea istoriei fenomenului totalitar-comunist, dar și al rezistenței manifestate de consătenii noștri în fața ocupației sovietice. Aceste mărturii despre istoria tumultuoasă a comunei Chișcăreni, r-nul Sângerei din secolul trecut, prezintă totodată un act de justiție simbolică față de memoria consătenilor trecuți prin regimul de ocupație sovietică a Basarabiei.

Bibliografia:

1. COJOCARU, Ludmila D., BÎRLĂDEANU, Virgiliu. The memory of totalitarian-communist regime' victims: from dictate of silence to the statute of cultural heritage. The avatar of a oral history project in the Republic of Moldova. În: *Brukenthalia. Romanian Cultural History Review. Supplement of Brukenthal. Acta Musei*. 2018, vol. 8, pp. 813-824. ISSN 2285-9497
2. COJOCARU, Ludmila D. Retorica tăcerii și riscurile narativizării copilăriei în Gulag, de la exercițiul memoriei la cunoașterea istorică. În: *Caiete de Antropologie Istorică*, anul XXI, nr. 2 (41), 2022, pp. 153-163. ISBN 978-606-561-031-6
3. COJOCARU, Gheorghe E. *Operațiunea „Sud” Chișinău: culegere de documente*. Chișinău: Ed. Bons Offices, 2010, 484 p. ISBN 978-9975-80-434-9
4. PASAT, Valeriu. *Calvarul: documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești. 1940-1950*. Moscova: Ed. Rosspen, 2006, 453 p. ISBN 9975-78-357-0
5. POSTICĂ, Elena. *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*. Chișinău: Ed. Știința, 2003, vol. 3, 463 p. ISBN 9975-67-152-7

6. POSTICĂ, Elena. *Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1950*. Chișinău: Ed. Știința, 1997. 240 p. ISBN 9975-67-045-8
7. ȚURCANU, I., POSTICĂ, E., BOLDIȘOR, V. Lupta antisovietică și anticomunistă a grupării lui Filimon Bodiu. În: *Literatura și Arta*, 6 iulie 1995.
8. VARTA, Ion. *Deportările în masă din RSS Moldovenească din 5-9 iulie 1949. Operațiunea „Sud”*. Studiu. Documente, vol. 1. Chișinău: Ed. Litera, 2011, 918 p. ISBN 9975-940-31-5

CZU 364.2:376

ASISTENȚA SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITATE INTELLECTUALĂ

Natalia ȘTEFANCO, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Gheorghe NEAGU**, conf. univ., dr.

Abstract: *The development of a system of qualitative social services, intervention that effectively and operatively corresponds to the needs of people with Intellectual Disability status, ensuring their rights and for their social inclusion, is one of the priority areas for the Republic of Moldova. But the current offer of social services available at the local level does not cover the needs and fails to respond usefully to the increasing vulnerability of people with intellectual and psychosocial disabilities, including in districts that have developed a wide variety of services, is the area that requires a lot of investment, be it skilled human resources or financial resources.*

The purpose of social assistance granted to people with Intellectual Disability status and their families, is to plan social services that respond to the needs of this group of beneficiaries, to empower these beneficiaries and to support them, so that they can provide a safe and favorable care environment.

Keywords: *people with intellectual disabilities, the needs of people with intellectual disabilities, social protection of people with intellectual disabilities, the specifics of social assistance for people with intellectual disabilities.*

Peste 600 de milioane de persoane din întreaga lume au un anumit tip de dizabilitate, iar aproximativ două treimi dintre ele trăiesc în țările în curs de dezvoltare. Doar o mică parte din aceste persoane beneficiază de educație sau reabilitare [15, p. 4].

În ceea ce privește Republica Moldova, constatăm că la 1 ianuarie 2023, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități a constituit 162,3 mii persoane, inclusiv 10,9 mii copii. Persoanele cu dizabilități au reprezentat 6,5% din populația totală a țării cu reședință obișnuită, iar copiii cu dizabilități au constituit 2,0% din numărul total al copiilor cu reședință obișnuită din țară [14].

Totodată, probleme de sănătate mintală intelectuală se evidențiază tot mai pregnant în rândul populației din Republica Moldova. Astfel, în anul 2019 au fost recunoscuți cu Dizabilitate Intelectuală primară, 388 de copii în vârstă de 0-17 ani, în anul 2020 – 326 de copii, iar în anul 2021 – 463 [16, p. 167]. În anul 2019 au fost recunoscute cu Dizabilitate Intelectuală 722 de persoane în vârstă de 18 ani și peste, în anul 2020 – 533 de persoane, iar în anul 2021 – 646 persoane [18, p. 189-192].

Precizăm că „dizabilitatea intelectuală este un termen utilizat pentru a defini starea unei persoane care are anumite limitări la nivelul funcționării mintale și al abilităților de comunicare, sociale și de autoservire. Aceasta este o stare permanentă, prezentă de la naștere, sau care se dezvoltă înaintea vârstei de 18 ani”, Dizabilitatea intelectuală este o stare caracterizată prin dificultăți de învățare și înțelegere, cauzată de o dezvoltare incompletă a inteligenței. Această stare este permanentă și nu poate fi ameliorată cu ajutorul medicamentelor. Dizabilitatea intelectuală poate fi determinată de factori genetici sau de mediu, însă nu de factori psihologici sau sociali. Remarcăm și faptul că persoanele cu dizabilități intelectuale sunt mai frecvent discriminate decât cele cu dizabilități fizice, deoarece populația manifestă și o anumită frică față de comportamentul lor considerat a fi imprevizibil [15, p. 8, 12].

Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități declară dreptul persoanelor cu dizabilități de a trăi independent și de a participa complet la toate aspectele vieții ceea ce înseamnă că persoanele cu dizabilități ar trebui să aibă posibilitatea de a avea o locuință proprie, la fel ca orice persoană, și acces egal la toate serviciile – de la transport, la informare și comunicare, precum și la ofertele serviciilor publice [1].

Pentru încetarea discriminării persoanelor cu Dizabilitate Intelectuală, guvernele trebuie să implementeze legi care promovează egalitatea și pun capăt tuturor versiunilor, directe și indirecte, de discriminare împotriva persoanelor cu dizabilități [2].

Principiile care stau la baza drepturilor persoanelor cu dizabilități mintale sunt:

- Respectarea demnității inerente a autonomiei individuale, inclusiv libertatea de a face propriile alegeri, și a independenței persoanelor cu dizabilități;
- Non-discriminarea;
- Accesibilitate;
- Participarea deplină și efectivă și includerea în societate;
- Egalitatea de șanse;
- Respectul pentru diferență și acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității;
- Respectul pentru dezvoltarea capacităților copiilor cu dizabilități și respectarea dreptului copiilor cu dizabilități de a păstra identitatea lor [12, p. 47].

Modalitățile cum societățile contemporane tratează persoanele cu dizabilități reflectă gradul de civilizație al acestora.

În condițiile în care Republica Moldova a ratificat Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, are loc un proces complex privind reconceptualizarea paradigmei privind rolul acestora în societate și se depun eforturi consistente pentru incluziunea lor socială. În acest context, remarcăm faptul că în Republica Moldova s-a renunțat la abordarea medicală a dizabilității și se valorifică modelul social, în conformitate cu care dizabilitatea este o condiție de limitare a oportunităților de a lua parte la viața activă în comunitate, de la egal la egal, din cauza unor bariere fizice sau sociale. În consecință, modelul social propune înlăturarea barierelor respective, prin schimbarea societății. Astfel, dizabilitatea nu mai e o problemă individuală, dar devine un fapt social condiționat de politici, practici, atitudini și mediul înconjurător [15, p. 11].

În consecință, autoritățile Republicii Moldova au inclus persoanele cu Dizabilitate Intelectuală, în categoria principalilor beneficiari ai sistemului de protecție socială, constatând că limitările cu care se confruntă persoanele cu deficiențe ca urmare a barierele sociale și structurale provin din construcții și reprezentări sociale negative referitoare la dizabilitate [21].

Drept urmare a reconceptualizării paradigmatică a dizabilității, Republica Moldova a elaborat cadrul normativ, de politici și instituțional în vederea asistenței sociale a persoanelor cu Dizabilități Intelectuale. Astfel, problemele și soluțiile privind îmbunătățirea politicilor în domeniu sunt incluse în Strategiile Agenției Naționale Asistență Socială, care, la rândul său, colectează, analizează și sistematizează datele statistice privind implementarea politicilor în domeniul Asistenței Sociale, în calitate de Autoritate Administrativă cu Personalitate Juridică în subordinea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, instituită prin Hotărârea Guvernului nr. 1263 din 18.11.2016 în scopul îmbunătățirii calității asistenței sociale oferite populației, prin inițierea, aplicarea corectă și unitară a cadrului normativ în domeniul asistenței sociale [6].

În vederea îmbunătățirii calității asistenței sociale oferite populației, Ministerul Muncii și Protecției Sociale (în continuare, MMPS) prin Ordinul nr. 15 din data 4 februarie 2022 a aprobat metodologia de evaluare a serviciilor sociale pentru utilizarea analizei în domeniul serviciilor sociale care să susțină revizuirea și actualizarea Nomenclatorului Serviciilor Sociale. Această dimensiune face parte și din cadrul Reformei Sistemului de Asistență Socială RESTART aflată în prezent în implementare [17, p. 8].

Scopul articolului: analiza serviciilor oferite persoanelor cu Dizabilitate Intelectuală atât din perspectivă națională, cât mai ales locală în vederea formulării unor recomandări orientate spre creșterea rolului asistențelor social în procesul de integrare socială a acestei categorii de beneficiari.

În procesul efectuării studiului empiric au fost utilizate următoarele **metode și tehnici de cercetare:** analiza documentelor interpretate cantitativ, dar și calitativ: informația conținută în rapoartele de activitate ale Centrului Comunitar de Sănătate Mintală din mun. Bălți, documentația inclusă în Management de Caz prin metode de colectare a datelor: ancheta socială, interviul, observația directă și indirectă, raport de evaluare a situației familiei, formularul de referire a cazului spre Serviciile Sociale, consilierea psihologului, recomandările necesare beneficiarului, documente, care ne-au permis să identificăm tipurile serviciilor, numărul de beneficiari, nevoile acestora, modalitățile de colaborare intersectorială. De asemenea, au fost efectuate interviuri în profunzime cu specialiștii din domeniul Asistență Socială, în urma cărora am obținut informații calitative prețioase.

Sumarul serviciilor sociale persoanelor cu Dizabilitate Intelectuală din Republica Moldova include momentan 41 de servicii sociale, după cum rezultă: 4 servicii sociale primare; 30 servicii sociale specializate; 7 servicii cu specializare înaltă. Dintre acestea, 25 de servicii sociale sunt destinate copiilor, și anume: 3 servicii sociale primare; 18 servicii sociale specializate; 4 servicii cu specializare înaltă [17, p. 7].

Au fost realizate studii individuale cu beneficiarii Serviciilor sociale specializate, cât și Serviciilor sociale cu specializare înaltă, care ne-a permis estimarea gradului de satisfacție al beneficiarilor de serviciile oferite.

Servicii sociale primare – se acordă la nivel de comunitate tuturor persoanelor în situație de dificultate, nu numai persoanelor cu Dizabilitate Intelectuală, pentru prevenirea sau limitarea riscului care poate cauza marginalizarea sau excluderea socială a acestora. În anul 2021, persoanelor cu Dizabilitate Intelectuală au beneficiat de trei din cele patru servicii sociale primare, și anume: Asistență socială comunitară; Cantină de ajutor social; Centru comunitar de asistență socială.

Asistența socială comunitară – are drept scop desfășurarea asistenței sociale pentru prevenirea și depășirea circumstanțelor de dificultate la nivel de comunitate, în conformitate cu prevederile Ordinului MMPS nr. 54 din 05.06.2009 privind aprobarea Regulamentului-cadru de activitate al Serviciului de Asistență Socială Comunitară. În anul 2022, în cadrul serviciului erau încadrați 1162 asistenți sociali comunitari (94% femei, 76% din mediul rural), menționând o creștere ușoară cu 2% față de anul 2021. Unui asistent social i se reflecta, în medie, 2241 locuitori din populația cu reședință obișnuită, dintre care aproximativ 2 din 10 beneficiari au fost persoane cu dizabilități, iar copiii, inclusiv cei cu dizabilități, au constituit 2%. Cea mai dificilă situație a fost indicată în municipiile Bălți și Chișinău, unde media a devansat 4900 locuitori pe asistent social comunitar [16, p. 167].

Cantină de ajutor social – are drept obiectiv prestarea serviciilor de alimentație pentru persoanele socialmente vulnerabile și distribuirea hranei la domiciliu persoanelor imobilizate și inclusiv cu Dizabilitate Intelectuală, în conformitate cu prevederile HG nr. 1246 din 16.10.2003 pentru aprobarea Regulamentului tip cu privire la funcționarea cantinelor de ajutor social Centru Comunitar de Asistență Socială. Aproximativ 22% categoria de beneficiari persoane cu dizabilități inclusiv copii cu Dizabilitate Intelectuală – 2% [19].

Centrul comunitar de asistență socială multifuncțional – este o instituție publică în cadrul căreia se organizează și se prestează o gamă largă de servicii sociale pentru persoanele și familiile aflate în dificultate. Pe parcursul anului 2022 pentru acest tip de serviciu au fost raportați 495 beneficiari, reprezentând o creștere de 3 ori față de anul 2021 când au fost 121 beneficiari. În total persoane cu Dizabilitate Intelectuală au constituit 12% din beneficiari, inclusiv copiii cu Dizabilitate Intelectuală [11].

Servicii sociale specializate – implică antrenarea specialiștilor și au drept scop menținerea, reabilitarea și dezvoltarea capacităților individuale pentru depășirea unei situații de dificultate în care se află beneficiarul sau familia acestuia. Din cele 18 servicii specializate, trei servicii:

- serviciul social asistență personală,
- serviciul social de suport monetar adresat familiilor, persoanelor defavorizate;
- serviciul social de sprijin pentru familiile cu copii;
- au fost finanțate în anul 2022 din pachetul minim, în conformitate cu prevederile HG nr. 800 din 01.08.2018 pentru aprobarea pachetului minim de servicii sociale și modificarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului material [3].

Conform Raportului de activitate pentru anul 2023 a Centrului Comunitar de Sănătate Mintală mun. Bălți în anul 2023 la CCSM au beneficiat de serviciile centrului în mediu pe zi 62 de beneficiari, iar numărul total de beneficiari pe zi pe parcursul întregului an este de 13683 de beneficiari/zi.

Astfel, sunt prezentați următorii indicatori **cantitativi** pentru fiecare lună:
Ianuarie – 1212 beneficiari zi; Mai – 1094 beneficiari/zi; Septembrie – 1102 beneficiari/zi;

Februarie – 1130 beneficiari/zi; Iunie – 1175 beneficiari/zi; Octombrie – 1179 beneficiari/zi;

Martie – 1190 beneficiari/zi; Iulie – 1135 beneficiari/zi; Noiembrie – 1169 beneficiari/zi;

Aprilie – 1021 beneficiari/zi; August – 1173 beneficiari/zi; Decembrie – 1101 beneficiari/zi.

Conform Raportului de activitate pentru anul 2023 a Centrului Comunitar de Sănătate Mintală mun. Bălți, în anul 2023, avem următorii indicatorii **calitativi**:

1. Numărul ședințelor de consiliere psihologică în baza cazului asistat au constat: Centru de zi – 3520, Plasament temporar – 800, Departamentul Consultativ – 3900.
2. Numărul ședințelor de consiliere familiară au constat: Centru de zi – 635, Plasament temporar – 1200, Departamentul Consultativ – 1397 [38, p. 11, 12].

Exemplu empiric: *Concluziile ședinței de consiliere psihologică a beneficiarului „X”*

Data: 13 Mar 2024 12:54

Beneficiarul este accesibil contactului verbal, corect orientat în spațiu și propria persoană, confundă data și ziua în care se află. La întrebările adresate răspunde succint, necesită repetarea lor, alunecă de la o temă de discuție la alta. Ținuta corpului încordată, privirea periodic suspicioasă.

Tempoul reacțiilor senzomotorii este neuniform. Atenția este dispersată, suferă puterea de concentrare. Prezintă hipomnezie de fixare la noțiunile noi. Gândirea paralogică, cu alunecări. La îndeplinirea probelor de generalizare, comparare, evidențiază criteriile neesențiale, „slabe” ale obiectelor. Sfera emoțional-volitivă instabilă cu intoleranța la frustrări minime. Se evidențiază atitudine bănuitoare, stabilirea scopurilor inadecvate, instabilitate motivațională. Atitudinea critică față de starea sa este formală [26].

Asistența personală – are drept scop de a oferi asistență și îngrijire copiilor și adulților cu Dizabilitate Intelectuală, în vederea favorizării independenței și integrării lor în societate în conformitate cu prevederile HG nr. 314 din 23.05.2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Asistență personală” în domeniile: protecție socială, muncă, asistență medicală, instructiv-educativ, informațional, acces la infrastructură [7]. În anul 2022, au beneficiat de servicii de asistență personală persoane cu Dizabilitate Intelectuală cu 48% mai mult față de anul 2021. Gradul de acoperire a copiilor eligibili cu servicii de asistență personală a fost de 91% față de 67% în anul 2021 Hotărâre de Guvern Nr. 314 din 23-05-2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Asistență personală” și a Standardelor minime de calitate [11, p. 11].

Sprijin social pentru familiile cu copii și adulților cu Dizabilitate Intelectuală – are drept scop asigurarea bunăstării familiilor cu copii sau adulți cu Dizabilitate

Intelectuală, prin extinderea și consolidarea posibilităților familiei de creștere, educație și îngrijirea acestuia, potrivit prevederilor HG nr. 889 din 11.11.2013 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului social de sprijin pentru familiile cu copii și adulților cu Dizabilitate Intelectuală. Atribuția copiilor și adulților cu Dizabilitate Intelectuală la sprijinul social a fost de 4% din numărul total al beneficiarilor, fiind mai evident în cazul celor cu grad sever [11, p. 13].

Plasament familial: Tutela și curatela – are drept scop determinarea statutului de copil rămas temporar fără susținere părintească sau de copil rămas fără sprijin părintesc în scopul creșterii, educației și pregătirea acestora, precum și al apărării drepturilor și intereselor lor fundamentate. Acest serviciu este stabilit în conformitate cu prevederile Codului Familiei, Legii nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți și HG. 81 din 22.02.2023 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la instituirea custodiei și asigurarea organizării și funcționării Serviciului de tutelă/curatelă [17, p. 14].

Serviciului Asistență parentală profesionistă (APP) – destinat copilului cu scop de îngrijire într-un mediu familial substitutiv pentru o perioadă precizată de timp, potrivit prevederii HG nr. 760 din 17.09.2014 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de asistență parentală profesionistă [8].

Serviciului Casă de copii de tip familial (CCTF) – are drept scop atribuirea copilului îngrijire într-un mediu familial restituit pentru o perioadă determinată de timp, furnizat conform prevederii HG nr. 51 din 17.01.2018 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului social „Casă de copii de tip familial” [9]. Totalmente, în cele trei servicii sociale specializate de plasament de tip familial în anul 2022 au fost indicați 221 copii cu dizabilități, majoritatea au fost plasați în APP. Copiii cu Dizabilitate Intelectuală ce au beneficiat de plasament de tip familial a constituit 5% [11, p. 15].

Centrul de zi pentru copii cu dizabilități – asigură promovarea și respectarea drepturilor copilului cu dizabilități, care, temporar sau definitiv este atenționat de mediul său familial, sau nu poate fi lăsat în acest mediu, pentru onorarea drepturilor acestuia, potrivit HG nr. 824 din 04.07.2008 privind aprobarea Standardelor minime de calitate pentru serviciile sociale prestate în centrele de zi pentru copii cu dizabilități [4]. În anul 2022, de acest serviciu au beneficiat 396 de copii, cu 66 copii mai puțin față de anul 2021 [11, p. 20].

Echipa mobilă – are drept scop de a optimiza și ameliora calitatea vieții beneficiarului prin servicii de consiliere, recuperare și reabilitare psihosocială, în vederea dezvoltării gradului de autonomie personală, evitare a instituționalizării și incluziune socială, în conformitate cu prevederile HG nr. 722 din 22.09.2011 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Echipă mobilă” și a dispoziției minime de calitate [5]. În anul 2022, un număr de 611 copii au fost asistați prin intermediul echipei mobile, cu 62% față de anul precedent [11, p. 20]. În perioada Noiembrie 2021 – Iunie 2023 cu cifrele: 29 vieți schimbate spre bine, peste 600 de vizite la domiciliu combinate cu grijă și suport, 5 specialiști pregătiți și competenți să ofere asistență specializată persoanelor cu ne-

voi speciale, 1 serviciu social nou și gratuit pentru mun. Bălți, preluat în gestiune de către autoritățile locale, a fost încheiat proiectul „Echipa mobilă Bălți – serviciu de suport și incluziune socială pentru persoanele cu dizabilități”, implementat de către organizația AO „CREDIS” cu suportul Uniunii Europene [23].

Serviciul de Respiro pentru copii cu dizabilități – are drept scop acordarea asistenței specializate timp de 24 de ore persoanelor cu dizabilități severe pe o perioadă de maximum 30 de zile pe an, timp în care familiile, rudele sau persoanele care se preocupă beneficiază de o perioadă de repaus, potrivit cu prevederile HG nr. 413 din 14.06.2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Respiro” [10].

În anul 2022, au recurs la acest serviciu 30 de copii față de 79 copii în 2021. Totalmente, în anul 2022, în cele trei servicii sociale specializate pentru copii cu dizabilități menționate mai sus au fost monitorizați 1 037 copii beneficiari [11, p. 20].

Servicii sociale cu specializare înaltă – sunt serviciile prestate într-o instituție rezidențială sau într-o instituție specializată de plasament temporar, care presupun o serie de intervenții complexe prin combinații de servicii sociale specializate, acordate beneficiarilor cu dependență mare și care necesită monitorizarea continuă (24/24 ore). În supravegherea ANAS sunt 14 instituții publice de asistență socială și de reabilitare, recuperare, în care MMPS profesează calitatea de întemeietor, ce desfășoară servicii sociale cu specializare înaltă. În 6 din acestea se practică servicii pentru copii [24]. Din numărul total de 75 copii cu dizabilități indicați, 80% au fost înregistrați copii cu Dizabilitate Intelectuală [11, p. 24].

Exemplu empiric Management de Caz:

RAPORT DE EVALUARE A SITUAȚIEI FAMILIEI

(prezentat IMSP Spitalul de Psihiatrie Bălți pentru solicitarea serviciului cu specializare înaltă)

I. Date personale: Nume, Prenume: G. L.Ș.

Data, luna, anul nașterii: 17.03.1998, 26 ani.

Ocupația: *Încadrat în grad sever de dizabilitate intelectuală, întârziere mentală severă – deficiență de comportament semnificativ, necesitând supraveghere sau tratament.*

Domiciliul: *Centrul de plasament temporar pentru persoane cu dizabilități (adulte), mun. Bălți, strada V. 3/1*

II. Starea de sănătate: *Anamneza vieții: Ereditatea cu dizabilitate este împovărată, fratele suferă de dizabilitate intelectuală. Dezvoltarea prematură cu întârziere mentală și motorie. Din copilărie a prestat de multiple ori de servicii sociale cu specializare înaltă.*

Gradul de dependență: *G. L.Ș. necesită îngrijire, supraveghere, oferirea serviciilor sociale cu specializare de o înaltă calitate, de a ameliora starea sănătății mintale, deoarece nu are abilități de autodeservire [25].*

În cadrul Serviciului social „Locuința protejată”, s. Pîrlița, r. Fălești cei 6 locatari învață să se descurce cu nevoile vieții cotidiene. Beneficiari sunt susținuți de o echipă de specialiști constituită din asistenți sociali și un coordonator de serviciu. Persoanele (băieți) care au fost plasate în acest serviciu au fost dezinstituționalizate din Casa internat pentru copii cu deficiențe mintale Orhei, unde au locuit marea majori-

tate a vieții lor. Locuiește, Doamna O., în vârstă de 43 de ani, și încă cinci persoane. „Aici este de o sută de ori mai bine”, spune femeia care și-a petrecut ultimii 20 de ani în Centrul de Plasament Temporar pentru Persoane cu Dizabilități (adulte) din Bălți.

Pe parcursul anului beneficiarii au fost monitorizați continuu de către reprezentanții Asociației Keystone Human Service Internațional Moldova împreună cu specialiștii Direcției. Au fost realizate ședințe de planificare centrată pe persoană pentru toți beneficiarii, în rezultatul cărora au fost realizate 6 planuri centrate pe persoană.

Amenajarea „Locuința protejată”, s. Pîrlița, r. Fălești face parte din proiectul „Locuință protejată” un vis împlinit pentru persoanele cu Dizabilități Psihosociale și Intellectuale din mun. Bălți, implementat de către Asociația Obștească „Clinica Juridică Universitară” în colaborare cu Centrul de Plasament Temporar pentru Persoane cu Dizabilități (adulte) din municipiul Bălți. „Multă lume crede că aceste case se donează, se dau persoanelor cu dizabilități. Ba nu. Acestea sunt niște servicii sociale lansate și pregătite în parteneriat cu societatea civilă și Guvernul. Este un aport de fonduri atât din partea Uniunii Europene, cât și din bugetul de stat”, explică Olesia Tabarcea, directoarea AO „Clinica Juridică Universitară” [22].

Pe durata anului 2022, 2751 de persoane cu Dizabilități Intellectuale, au apelat la Serviciului de Asistență Telefonică gratuită pentru persoane cu dizabilități. În anul 2022, Serviciul de Asistență Telefonică gratuită au înregistrat și recepționat 3947 apeluri (în 2021-3268 apeluri), dintre care doar 15% din totalul de apeluri sunt din instituții rezidențiale, (în anul 2021 – 27%).

Conform datelor din raportul anual al Serviciului de asistență telefonică gratuită, numărul apelurilor primite din instituțiile rezidențiale și serviciile sociale create de acestea a scăzut la 15% din numărul total al apelurilor în anul 2022 (în anul 2021 – 27%, în anul 2020 – 47%).

Analiza datelor privind numărul de apeluri recepționate demonstrează că serviciul de Asistență Telefonică gratuită pentru persoane cu dizabilități este tot mai cunoscut de către persoanele cu statut Dizabilități Intellectuale, membrii familiilor acestora, membrii comunității, de asemenea, este tot mai des recomandat altor persoane cu statut Dizabilități Intellectuale de către persoanele care deja au beneficiat de suport [13, p. 4].

Rezultatele sondajului beneficiarilor cu dezabilități intelectuale privind calitatea serviciilor sociale în Agenția Teritorială de Asistență Socială Nord-Nord-Vest mun. Bălți. Circa 2/3 din beneficiari expun că serviciile sociale în Agenția Teritorială de Asistență Socială Nord-Nord-Vest mun. Bălți au reușit să fixeze doar parțial problemele cu care s-au adresat. În jur de jumătate din intervievați consideră calitatea serviciilor sociale drept medie [27].

Analiza realizată pe paginile acestui articol ne permite să formulăm următoarele **concluzii**:

- Evaluarea realizată la nivel național, demonstrează că serviciile existente pentru persoanele cu Dizabilitate Mintală sunt repartizate teritorial neomogen și nu acoperă integral necesitățile persoanelor cu dizabilități;
- Există anumite lacune și în ceea ce privește implementarea serviciilor existente momentan în țară.

Conform gradului de satisfacție al beneficiarilor cu dizabilitate intelectuală și membrilor de familie ai acestora spre îmbunătățirea procesului de asistență socială oferite ne conduce spre formularea următoarelor **recomandări**:

- îmbunătățirea proceselor de planificare bugetară adecvată și finanțare a serviciilor sociale;
- asigurarea continuă a calității, dar și de menținerea unui personal calificat, empatic și profesionist.

Bibliografie:

1. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene „Principalele drepturi ale persoanelor cu dizabilități”; art. 21, art. 26, din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1741-isability_key%20rights_factsheet_RO.pdf
2. Convenție Nr. 320 din 30-03-2007, Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, semnat la Chișinău, 30 martie 2007. În vigoare din 21 octombrie 2010, Republica Moldova Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=ro
3. Hotărâre de Guvern Nr. 800 din 01-08-2018 pentru aprobarea pachetului minim de servicii sociale și modificarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului material Publicat: 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294 art. 829 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108968&lang=ro
4. Hotărâre de Guvern Nr. 824 din 04-07-2008 privind aprobarea Standardelor minime de calitate pentru serviciile sociale prestate în centrele de zi pentru copii cu dizabilități. Publicat: 11-07-2008 în Monitorul Oficial Nr. 122-124 art. 831 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=69596&lang=ro
5. Hotărâre de Guvern Nr. 722 din 22-09-2011 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Echipă mobilă” și a standardelor minime de calitate Publicat: 30-09-2011 în Monitorul Oficial Nr. 160-163 art. 794; https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=22714&lang=ro
6. Hotărârea Guvernului nr. 1263 din 18.11.2016 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale Asistență Socială, a structurii și efectivului-limită ale acesteia. Publicat: 25-11-2016 în Monitorul Oficial Nr. 405-414 art. 1361; https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=96388&lang=ro
7. Hotărâre de Guvern Nr. 314 din 23-05-2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Asistență personală” și a Standardelor minime de calitate, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103165&lang=ro
8. Hotărâre de Guvern Nr. 760 din 17-09-2014 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de asistență parentală profesionistă și a standardelor minime de calitate. Publicat: 26-09-2014 în Monitorul Oficial Nr. 282-289 art. 815, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18529&lang=ro
9. Hotărâre de Guvern Nr. 51 din 17-01-2018 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului social „Casă de copii de tip familial” și a Standardelor minime de calitate. Publicat: 19-01-2018 în Monitorul

- Oficial Nr. 18-26 art. 57, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109605&lang=ro
10. Hotărâre de Guvern Nr. 413 din 14-06-2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Respiro” și a Standardelor minime de calitate. Publicat: 22-06-2012 în Monitorul Oficial Nr. 126-129 art. 454, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103171&lang=ro
 11. Buletin statistic Agenția Națională Asistență Socială Republica Moldova, Iulie 2023. Document realizat cu sprijinul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională, 7200AA18LA00008; pag. 11, 13, 15, 20, 24 <https://www.anas.md/wp-content/uploads/2023/08/BuletinStatisticANAS2023.pdf>
 12. Iabangi Luciana Revista Institutului Național al Justiției nr.2,2011,consultant UNICEF, Mecanism internațional Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități; pag. 47 https://www.inj.md/sites/default/files/17/4748_Convenția%20ONU%20privind%20drepturile%20persoanelor%20cu%20dizabilitati.pdf
 13. Malcoci Ludmila, dr. hab. profesor cercetător, Director Executiv Keystone Moldova Director Regional KHSI pentru Europa Centrală și de Est. Serviciului de Asistență Telefonică Gratuită pentru Persoanele cu Dizabilități „Raport de activitate al Serviciului de Asistență Telefonică Gratuită pentru Persoanele cu Dizabilități pentru perioada: 01 ianuarie 2022 – 31 decembrie 2022”. pag. 4. Actualizat 07.02.2023; <https://www.keystonemoldova.md/wp-content/uploads/sites/4/2023/02/2022.pdf>
 14. Persoanele cu dizabilități în Republica Moldova în anul 2022. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilitati-in-republica-moldova-in-anul-2022-9460_60822.html#
 15. Țibuleac, Mariana, Malcoci, Lina. Comunicarea cu și despre persoanele cu dizabilități. Ghid pentru jurnaliști. Chișinău, 2018, pag. 4, 8, 11, 12
 16. Biroului Național de Statistică, situația demografică în Republica Moldova în anul 2022 Actualizat 16.06.2023; pag. 167 https://statistica.gov.md/ro/situatia-demografica-in-anul-2022-9696_60460.html
 17. Buletin statistic Agenția Națională Asistență Socială Republica Moldova: „Copiii beneficiari ai serviciilor sociale în 2022, Iulie 2023. Document realizat cu sprijinul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională, în condițiile acordului de asociere Data for Impact (D4I) 7200AA18LA00008, care este implementat de Centrul pentru Populație al Universității din Carolina de Nord la Chapel Hill, în parteneriat cu Palladium International, LLC; ICF Macro, Inc.; John Snow, Inc.; și Universitatea Tulane; pag. 7, 8, 14 <https://www.anas.md/wp-content/uploads/2023/08/BuletinStatisticANAS2023.pdf>;
 18. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova „Anuarul statistic al Republicii Moldova” ediția 2022; p. 189-192 https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2022/Anuarul_statistic_editia_2022.pdf
 19. Ministerul Muncii și Solidarității Sociale,, Buletin Statistic,, 30iunie 2023; <https://anpd.gov.ro/web/>
 20. Raport de activitate pentru anul 2023 a Centrului Comunitar de Sănătate Mintală mun. Bălți, pag. 11, 12; Actualizat 16 ian. 2024; <https://balti.md/raport-de-activitate-pentru-anul-2023-a-centrului-comunitar-de-sanatate-mintala-mun-balti/>

21. Raport cu Privire la Realizarea în anul 2022 a Planului de Acțiuni Privind Implementarea Programului Național de Dezinstituționalizare a Persoanelor cu Dizabilități Intellectuale și Psihosociale din Instituțiile Rezidențiale gestionate de Agenția Națională Asistență Socială pentru anii 2018-2026, Chișinău, Martie 2023; https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.anas.md/wpcontent/uploads/2023/11/raport_plan_2022_prognationaldizabiliti.pdf&hl=en
22. Locuința protejată din Pîrlîța pentru persoanele cu dizabilități intelectuale, Actualizat 24 martie 2022; <https://soros.md/dorinta-copiilor-cu-dizabilitati-din-orasul-calarasi/>
23. Pagina web oficială a Primăriei municipiului Bălți, Proiectul „Echipa mobilă Bălți” Actualizat: 29.06.2023; <https://www.facebook.com/primariabalti.md/>
24. Legea Nr. 404 din 21-12-2023 pentru modificarea unor acte normative (eficientizarea mecanismului de acordare a unor prestații sociale copiilor cu dizabilități și familiilor cu copii) Publicat: 29-12-2023 în Monitorul Oficial Nr. 510-513 art. 913
25. Sistemului Informatic de Asistența Medicală Spitalicească (SIA AMS) IMSP Spitalului de Psihiatrie din Bălți, Actualizat: 02.01.24; https://ams.md/siaams_republican
26. SIAAS – Sistemul Informațional Automatizat „Asistență Socială”, Arhiva Agenția Teritorială de Asistență Socială Nord-Nord-Vest municipiul Bălți; <https://social.gov.md>
27. Raport de activitate pentru anul 2023 a Agenția Teritorială de Asistență Socială Nord-Nord-Vest. <https://social.gov.md>

CZU 364.044:373.1

IMPLICAREA ASISTENTULUI SOCIAL ÎN DIMINUAREA DEVIANȚEI ȘCOLARE

Olga MUNTEANU, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Gheorghe NEAGU**, conf. univ., dr.

Abstract: *The involvement of the social worker in reducing school deviance. School deviance represents a complex and persistent problem in the education system, with significant repercussions on students' academic success and the overall school climate.*

The author addresses the involvement of the community social worker in reducing school deviance. The empirical study was conducted in Drochia, and it is both descriptive and analytical when it comes to the ways in which the social worker is involved in minimizing various forms of school deviance. The recommendations derived from the analysis of the collected data can contribute to strengthening intersectoral collaboration aimed at creating a healthy and inclusive school environment.

Keywords: *school deviance, school violence, absenteeism and dropout, juvenile delinquency, community social worker, intersectoral collaboration.*

În contextul actual al sistemului educațional, devianța școlară reprezintă o problemă deosebit de semnificativă, cu impact complex asupra elevilor și a întregii comunități școlare. Această problemă afectează nu doar succesul academic al elevilor, ci și climatul general din școli, influențând în mod direct calitatea relaționării actorilor social implicați în activitatea didactică.

Fenomenul devianței școlare a luat o amploare îngrijorătoare în ultimii ani în Republica Moldova.

Țara noastră are una dintre cele mai înalte rate de violență între semeni din regiune, ocupând poziția a 3-a în clasament, după Lituania și Letonia: 57% din copiii de 13-15 ani au participat cel puțin o dată la o bătaie în ultimul an și/sau afirmă că au fost hărțuiți cel puțin o dată în ultimele câteva luni [1]. Iar în primul semestru al anului de studii 2023-2024, angajații din sistemul educațional au raportat 3821 de cazuri suspecte de violență asupra copilului, care au avut loc în familie, în școală, în stradă sau în alte locuri din comunitate. În cele mai multe cazuri, țintă a violenței au fost băieții – 2701 de cazuri, în alte 1120 de cazuri au fost afectate fetele. Referitor la tipul de abuz, situația se prezintă astfel: au fost sesizate 1657 de situații de violență fizică, alte 782 de cazuri de violență emoțională, 488 de cazuri de bullying, iar 858 au fost situații de neglijare [2].

Studiile efectuate demonstrează că cel mai des întâlnite forme ale violenței în școlile din țara noastră sunt următoarele [3]:

- violența fizică de severitate medie;
- comportamentul sexual dăunător,
- cyberbullying-ul de nivel mediu.

Devianța școlară poate lua diverse forme, iar unele dintre cele mai întâlnite includ: fuga de la școală, abandonul școlar, suicidul, absenteismul școlar, indisciplina în clasă, vandalismul, copiatul, hărțuirea (bullying), dezordinea. Aceste exemple acoperă o gamă largă de comportamente deviante care pot afecta mediul școlar și pot avea consecințe negative asupra învățării și dezvoltării elevilor [4, p. 175].

Instituțiile din țara noastră reacționează în funcție de amploarea și formele devianței în școală, ajustând mecanismele de control social în vederea creării unui mediu școlar sănătos și incluziv. Astfel, în ultimii ani, s-au realizat mai multe acțiuni în vederea dezvoltării unui sistem de servicii pentru prevenirea și combaterea violenței, inclusiv în școală.

Totodată, mecanismele actuale ale sistemului de control social nu sunt suficient de eficiente. În acest context, remarcăm faptul că cele mai semnificative puncte slabe ale actualului sistem de servicii sunt:

- insuficiența psihologilor școlari;
- insuficiența serviciilor specializate pentru copiii – victime și agresori ai abuzului;
- necunoașterea particularităților unor caracteristici ale devianței școlare, de un anumit segment al asistenților sociali, cadrele didactice etc.;
- lipsa unei proceduri clare de colaborarea intersectorială în raport cu anumite forme ale devianței școlare (mecanismele evaluate, nu rareori, se suprapun la diferite etape de proceduri, în special, în cazul aceluiași beneficiar, iar specialiștii din prima linie (cei de la nivel de comunitate), de obicei, sunt vizați de toate mecanismele fără a face diferență între acestea;
- așteptările din partea subsistemului de educație vizavi de activitatea asistentului social comunitar sunt mari și nu întotdeauna relevante în raport cu atribuțiile acestuia;

- lipsa informării adolescenților despre serviciile existente sau informarea redusă;
- dificultăți în accesarea serviciilor.
- carențe în formarea inițială și continuă a cadrelor didactice în raport cu reacția necesară față de diverse manifestări ale devianței școlare.
- lipsa unor pârghii eficiente de penalizare pentru inacțiune [5].

În acest context, studierea modalităților de implicare a asistentului social în diminuarea devianței școlare are o semnificație majoră.

Literatura de specialitate relevă importanța implicării asistentului social în contextul școlar și a rolului său în abordarea problemelor sociale și emoționale ale elevilor. Remarcăm importanța unor studii generale referitor la comportamentul deviant, inclusiv, în cadrul școlii [6]. Un interes deosebit îl prezintă studiile empirice, realizate în ultimii ani care abordează diferite forme ale devianței școlare atât pe plan național, cât și internațional [7].

Totuși, rolul asistentului social în diminuarea devianței școlare este abordat doar tangențial. Momentan, nu există nici un studiu exhaustiv empiric vizând rolul asistentului social în diminuarea devianței școlare din perspectiva realității sociale din Republica Moldova.

Prin urmare, acest studiu descriptiv, dar și analitic, își propune să contribuie la elucidarea direcțiilor de activitate ale asistentului social comunitar în vederea minimalizării devianței școlare, a modului în care asistentul social poate fi un factor important în asigurarea unui mediu școlar sănătos și incluziv.

Datele empirice au fost colectate în cadrul entităților din r. Drochia prin intermediul următoarelor metode și tehnici de cercetare: *analiza documentelor* (rapoartele privind activitățile desfășurate, parteneriatele stabilite între entitățile implicate în diminuarea devianței școlare; tematica formării profesionale a actorilor sociali pe perioada anilor 2016-2023; procesele-verbale cu privire la activitatea Echipelor Multidisciplinare Teritoriale (în continuare, EMT). Date culese prin intermediul acestei tehnici au fost colaborate cu informația calitativă obținută prin intermediul interviurilor (interviuri semi-structurate în profunzime cu membrii EMT; interviuri individuale cu cadrele didactice; interviuri individuale cu elevii). Informații inedite au fost colectate în baza studiilor de caz (3 la număr). Pe parcursul efectuării studiilor de caz au fost valorificate și alte tehnici, cum ar fi genograma (anexa 9), harta-eco (anexa 10), observația (anexa 11).

Principalele rezultate ale demersului întreprins se prezintă, după cum urmează: în orașul Drochia momentan studiază 7035 de elevi, iar ponderea devianței școlare constituie 0,3%. Dacă e să ne referim la anumite forme ale devianței școlare, este de menționat faptul că părăsesc timpuriu sistemul educațional din oraș, în mediu cca. 16 elevi anual, în următoarea consecutivitate, pe parcursul unei luni – 2 elevi, pe parcursul unui semestru – 8 elevi.

Principalele motive ale abandonului școlar rezidă în subiectimarea rolului educației de către reprezentanții familiilor de romi, consecințele negative ale migrației internaționale de muncă ale părinților, potențialul educațional necorespunzător al familiilor social vulnerabile, fapt ce conduce la lipsa sau sprijinul insuficient al copiilor pentru a se integra adecvat în mediul școlar. Și ceea ce remarcăm în mod

deosebit – oferta neatractivă, prea complexă a școlii, la care se adaugă și demotivarea unui segment al elevilor (consecință a mai multor factori).

Pentru a ne crea o imagine de ansamblu asupra mecanismelor formale ale controlului social din oraș de devianță școlară, menționăm că Inspectoratul de Poliție din oraș nu are la evidență nici un caz cu formula „devianță școlară”, în timp ce entitatea de asistență socială a luat la evidență și oferă servicii pentru 5 elevi.

Implicarea asistentului social în diminuarea violenței școlare se realizează, în principal, prin intermediul echipelor multidisciplinare. Luând în considerare acest fapt, au fost efectuate o serie de interviuri cu membrii acestora (Ghid de interviu, Anexa 1).

În urma prelucrării informații colectate, am constatat că devianța școlară, în opinia intervievaților, s-a intensificat considerabil în țara noastră (inclusiv și în r. Drochia) începând cu anii 2010- 2015, când rata migrației a crescut considerabil. Paralel cu creșterea diverselor forme ale devianței școlare, o serie de copii abandonau sistemul educațional, deoarece avea loc reîntregirea familiilor, copii plecau peste hotare, în țările în care munceau părinții. (În acest context, ne întrebăm dacă acești copii trebuie incluși în continuare, în datele statistice cu privire la abandonul școlar?)

Dacă e să ne referim la portretul social al elevilor de astăzi, atunci intervievații, cvazi-unanim, au constatat că elevii generației de astăzi sunt inteligenți, mai dezinhibați și mai creativi decât generațiile precedente, dar, în același timp, și mai conflictuali, mai nerăbdători și chiar mai egoiști. La toate acestea se adaugă demotivarea (la un segment important), indiferența și posibilitatea de a fi ușor manipulați în sens negativ. În ceea ce privește devianța școlară, actorii sociali intervievați au afirmat că formele de manifestare sunt destul de diverse și pentru ei acest concept este unul destul de complex, dar nu imposibil de combătut. „Cu multă răbdare și perseverență, poți aduce pe drumul cel bun chiar și cel mai obraznic elev din clasă”, – a afirmat un profesor interviuat doamna X.

Este cunoscut faptul că pentru a minimaliza comportamentul deviant, trebuie neutralizate cauzele acestuia. În baza acestui principiu metodologic, ne-am interesat de modul în care intervievații listează caracterul complex al cauzalității devianței școlare. Menționăm, în acest context, că majoritatea intervievaților au evidențiat cauzele ce țin de ineficiența controlului social asupra comportamentului elevilor în afara programului școlar (mediile sociale în cadrul cărora copii relaționează în afara sistemului educațional: „din moment ce copilul a fost scăpat din mână, greu îl mai aduci pe drumul cel bun”. Aceste date, abordate în corelație sistemică cu rezultatele mai multor studii empirice efectuate în țara noastră, dar și în alte state, ne conduce la concluzia conform căreia este necesară consolidarea mecanismelor de relaționare dintre diferite entități implicate în realizarea controlului social asupra copiilor (școală-familie-asistență socială-poliție, Administrație Publică Locală, ONG ș.a.). Concomitent, este imperios necesar implicare copiilor, în funcție de interes, în cele mai diverse forme de activitate extrașcolară. Or, devianța școlară nu este doar o problemă a sistemului de învățământ, ci una de interes general (comunitar, dar și social).

Datele colectate demonstrează că unele entități nu depun prea mult efort (din diverse motive) în vederea menținerii sub control a comportamentelor deviante.

Dacă e să revenim la listarea factorilor care condiționează devianța școlară, atunci e de remarcat și efectele negative ale statutului economic jos al unor familii. Datele colectate ne permit să constatăm existența unei corelații (greu de măsurat statistic) între statutul socio-economic precară și absenteismul, ba chiar abandonul școlar. „De regulă, se întâmplă ca acei copii care au o situație material precară acasă să renunțe la școală, deoarece nu le pot fi satisfăcute necesitățile” (lipsa rechizitelor, hrana adecvată). În alte cazuri, se întâmplă ca elevii să fie cei care fac treburile casnice în gospodărie: „se întâmplă ca părinții să meargă la muncă cu ziuă, iar cei mici rămân acasă și au grijă de animale, sau fac ordine și chiar mâncare”, susține unul dintre profesori.

Un alt factor important care contribuie la devianța școlară îl constituie (în opinia cadrelor didactice) migrația părinților la muncă în afara țării: „Au existat câteva cazuri în școala noastră, când, în momentul în care mama a plecat în străinătate la muncă și a început să trimită copilului bani pentru toate «mofturile», copilul a manifestat un comportament deviant în școală”. Acest comportament a fost consolidat într-unul din cazuri chiar de mama, care i-a promis băiatului că-l ia cu dânsa, și că profesorii aceștia nu sunt decât niște săraci, pe când ei au bani și pot să-i cumpere pe toți”.

În urma influenței factorilor nominalizați asupra, s-a constatat că majoritatea elevilor cu comportament deviant sunt elevii din claselor 4-5, și 7-9, care provin parte din familii vulnerabile, sau cu venit mic, familii în care unul din părinți sau ambii sunt plecați din țară, de mai bine de 2-3 ani, aceștia plecând la muncă pentru a-și putea întreține familia, în mare parte plecat este tata, dar sunt și familii unde sunt plecați ambii părinți copii rămânând cu bunicii. După plecarea părinților s-a observat la majoritatea copiilor o închidere în sine și depresie, copiii erau tăcuți plângeau mult, pe când la cei mai mari s-a observat o depresie urmată de crize de devianță școlară.

Intervievații s-au pronunțat pentru sancționarea comportamentului deviant în rândul școlărilor. Profesorii, psihologul și polițiștii afirmă că e o măsură necesară și binevenită. Intervievații afirmă că sunt distrați și nu ascultă de nimeni, sancțiunea va fi acel stop pentru elevi care îi va putea opri când vor încerca să fie devianți. Elevii trebuie să respecte pe alții, trebuie să aibă o frică față de cineva, ceva, noi când eram mici ne temeam de părinți de gura lumii și eram elevi exemplari. Copiii azi nu se tem de nimic și nimeni astfel nu mai au respect față de maturi și consideră că ei sunt „Totul”.

Concomitent, din punctul nostru de vedere, nu este mai puțin important ca și școala să vină cu o ofertă mai atractivă, să identifice modalități de motivare a elevilor, care, per ansamblu, după cum am relatat, sunt inteligenți, mai dezinhibați și mai creativi decât generațiile precedente.

Intervievații cu drag au descris colaborarea școlii cu diverse entități, implicate în prevenirea și combaterea comportamentului deviant în rândul copiilor: cu administrația publică locală, polițistul de sector și cu alte școli din raion. Referitor la anumite acțiuni în acest sens, relevăm că în incinta școlii au loc companii de informare; se efectuează diverse concursuri interactive, între școlile din raion, concursuri naționale de creație, de istorie; elevii au participat la implementarea proiectului # Twinning „Tărâmul poveștilor” etc.

Există o conlucrare sistematică cu polițiștii de sector, care sunt prezenți deseori cu ore de informare referitor la regulile de circulație, combaterea toxicomaniei, combaterea bullyingului, sau ore de Securitate.

Psihologul școlar realizează companii de informare și dezvoltare în care se implică elevii școlii, au loc întreceri sportive de șah, dame, volei, baschet, dansuri populare între școli, școala are ansamblu de dansuri populare care este prezentă la evenimentele orașului. Școala are grupul de voluntari din componența elevilor claselor a 7-9, care sunt activi în diverse programe și proiecte.

În urma efectuării interviurilor, au fost identificate și unele modalități de consolidare a colaborării intersectoriale. Astfel, sunt necesare mai multe consilieri cu elevii și părinții elevilor care întâmpină dificultăți în procesul de comunicare cu copiii lor.

De asemenea, trebuie organizate sistematic consilieri psihologică și consultanță la cabinetul psihologului școlar; încurajarea și consolidarea oricărui mic progres realizat de către elev; discuții cu părinții în încercarea de a-i face să conștientizeze importanța școlii în viața copiilor.

Sunt necesare mai multe colaborări, schimb de experiență între instituțiile școlare în vederea valorificării bunelor practici în domeniu, ca și identificarea stimulentele elevilor de a învăța, depășirea unor lacune în relaționarea dintre profesori și elevi etc.

În ceea ce privește datele colectate în urma interviuării elevilor (anexa nr. 2) am concluzionat că, în majoritatea cazurilor, copiii au răspuns că este plecat tata și în unele cazuri plecați ambii părinți; părinții sunt plecați de la 2-4 ani, motivul plecării fiind același la toți: „a plecat să facă bani să ne poată crește, îmbrăca, și să ne procure cele necesare”, referitor la riscuri copiii au spus că acum e mai bine pe plan financiar, poate să-și permită telefon și alte lucruri dorite. Este de reținut că în unele cazuri copiii au mărturisit că plecarea tatălui a avut drept urmare apariția neînțelegerilor cu mama, și chiar schimbarea atitudinii profesorilor față de el, tratarea devenind mai rece.

Unor intervievați, auzind de această întrebare, li-au dat ochii în lacrimi, spunând că vreau să fie ca mai înainte, când era tata alături.

Majoritatea elevilor au răspuns că orele le pregătesc singuri, mama fiind ocupată.

Elevii claselor a 8-9 au spus că nu au nevoie de realizarea temelor pentru acasă, deoarece după terminarea studiilor vor pleca cu părinții peste hotare. Ei conștientizează, per ansamblu, importanța școlarizării, dar afirmă că materialul este foarte complex, volumul sarcinilor puse în fața lor de către profesori este prea mare și nu mai dispun de timp pentru a se relaxa.

A fost verificată și ipoteza cu privire la impactul plecării părinților la muncă peste hotare asupra reușitei academice a copiilor rămași acasă. Corelația statistică este foarte puternică: reușita școlară la 3 elevi a scăzut semnificativ: nu mai este dorința de a învăța, lucrările sunt copiate de la colegi. De altfel, câțiva elevi au afirmat că notele la trei elevi, după plecarea tatălui la muncă, s-au înrăutățit din lipsa dorinței de a învăța. Elevii afirmă că notele au rămas aceleași, dar că dorința s-a schimbat și acum orele le petrec mai mult în jocuri, iar la lucrări copie de la colegi. Unii afirmă că notele până a pleca părinții peste hotare erau mai bune, deoarece erau ajutați la pregătirea temelor și nu aveau de lucru prin gospodărie.

Informații inedite au fost colectate prin intermediul studiilor de caz. Analizând mai multe cazuri (3), pot afirma că majoritatea cazurilor de devianță școlară ajung la sistemul de asistență socială prin sesizarea cazurilor de către actorii din sistemul de învățământ (anexa 3). În mare parte a cazurilor, am folosit convorbirea telefonică pentru a lua legătura cu părintele elevului. După convorbirea cu familia a urmat vizita la domiciliu în vederea colectării informațiilor veridice și concrete pentru administrarea anchetei sociale (anexa 4), urmând evaluarea complexă a familiei cu copii (anexa 5).

În planul individualizat de asistență (anexa 6) au fost introduse toate acțiunile care trebuie efectuate de elev și familia sa pentru depășirea situației deviante, aici se înscrie durata efectuării acțiunilor și cine este persoana responsabilă.

Următoarea etapă a fost semnarea acordului dintre beneficiar și familia sa (anexa 7) cu asistentul social în care părțile se obligă să îndeplinească cerințele acordului de colaborare. În fișa de monitorizare (anexa 8) se fixează serviciile realizate, rezultatele obținute și se face o concluzie în baza căreia se ia decizia cu privire la închiderea cazului sau revizuirea planului de acțiuni, după realizarea acestuia, în ultima etapă are loc închiderea cazului (anexa 12).

Concluzii. Implicarea asistentului social în diminuarea devianței școlare este crucială în contextul actual al sistemului educațional. Studiul a evidențiat că devianța școlară reprezintă o problemă complexă și persistentă, cu implicații semnificative asupra succesului academic al elevilor și asupra climatului general din școli. În Republica Moldova, fenomenul devianței școlare a luat o amploare îngrijorătoare, având consecințe asupra stării de bine a copiilor și a comunității în ansamblu. Prin intermediul metodologiei calitative folosite în acest studiu, s-a evidențiat că asistentul social joacă un rol esențial în identificarea, gestionarea și reducerea comportamentelor deviante în mediul școlar. Colaborarea intersectorială între diferitele entități implicate în procesul educativ și în prevenirea devianței școlare este esențială pentru eficacitatea intervențiilor.

De asemenea, s-a constatat că factorii de risc asociați devianței școlare includ anturajul negativ, absenteismul școlar, situația economică precară a familiilor și plecarea părinților la muncă în străinătate.

Din descrierea și analiza efectuată supra, se desprind următoarele recomandări orientate spre sporirea rolului asistentului social în diminuarea devianței școlare:

(1). Consolidarea colaborării intersectoriale: Autoritățile educaționale, asistenții sociali, poliția, psihologii școlari și alte entități implicate ar trebui să colaboreze strâns pentru a identifica și interveni prompt în cazurile de devianță școlară.

(2). Dezvoltarea programelor de prevenire și intervenție: Implementarea unor programe educaționale și de consiliere adecvate în școli ar putea contribui la prevenirea și gestionarea comportamentelor deviante ale elevilor.

(3). Susținerea familiilor vulnerabile: Ofertarea de servicii și programe de sprijin pentru familiile cu situații economice precare și pentru copiii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate ar putea ajuta la reducerea riscului de devianță școlară.

(4). Promovarea unui mediu școlar incluziv și sigur: Crearea unui climat școlar pozitiv, în care elevii se simt în siguranță și sunt încurajați să-și exprime emoțiile și nevoile, ar putea contribui la diminuarea devianței școlare.

(5) Elaborarea și aprobarea unui mecanism concret privind colaborarea intersectorială în cazul în care copiii manifestă comportament deviant.

(6). Monitorizarea și evaluarea continuă a intervențiilor: Este important ca autoritățile să monitorizeze și să evalueze periodic eficacitatea intervențiilor implementate în reducerea devianței școlare, ajustându-le în funcție de nevoile identificate în comunitate.

Bibliografie:

1. Raport: Foarte mulți adolescenți din Republica Moldova sunt expuși violenței în mediul școlar. Disponibil: <https://tvr Moldova.md/social/raport-foarte-multi-adolescenti-din-republica-moldova-sunt-expusi-violentei-in-mediul-scolar/>
2. Peste 3800 de cazuri suspecte de violență asupra copilului, înregistrate în acest an de studii. Disponibil: <https://moldova1.md/p/23693/peste-3800-de-cazuri-suspecte-de-violenta-asupra-copilului-inregistrate-in-acest-an-de-studii>
3. VIOLENȚA în școli: factorii ce favorizează comportamentele agresive și poziția de victimă la copiii, <https://civic.md/stiri/65743-violenta-in-scoli-factorii-ce-favorizeaza-comportamentele-agresive-si-pozitia-de-victima-la-copii.html>
4. NEAMȚU, C. Devianța școlară. Iași, 2003
5. CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch., 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>; RAPORT TEMATIC evaluarea eficienței și eficacității mecanismelor de cooperare intersectorială în domeniul protecției drepturilor copilului Experti: Mariana Ianachevici, consultant în protecția copilului; Tatiana Danilescu, avocat, consultant în protecția copilului. Chișinău, 2020. <https://www.unicef.org/moldova/media/5206/file/RAPORT%20TEMATIC.pdf>
6. BONEA, G.V. Violența bazată pe gen: abordări teoretice esențiale București: Sigma Educațional, 2020; DAVID, Eugen. Devianța școlară. https://www.academia.edu/10449585/37253479_DEVIANTA_SCOLARA_Curs_Master_Prof_Eugen_David_ș.a
7. Copiatul, fenomen al devianței școlare studii experimentale, clinice și de laborator, https://rjp.com.ro/articles/2006.3/RJP_2006_3_Art-15.pdf; GAGAUZ, O., BUCIUCEANU-VRABIE, M., PAHOMII, I. Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc, http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupu
8. UNESCO, Гендерное насилие внутри и вне стен школы не позволяет миллионам детей во всем мире реализовать свои способности к обучению, La Strada-Ukraine cu sprijinul UNICEF, (http://www.unesco.org/new/en/mediaservices/singleview/news/gendernoe_nasilie_vnutri_i_vne_s/), „Salvați Copiii, Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor, 2016, (<https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/10/10551dfa-f0b2-4cb0-a103-08d811dc31a9.pdf>);
9. Violența Bazată pe Gen în Școlile din România, Moldova și Ucraina RAPORT DE CERCETARE, 2022. <https://cdn.edupedu.ro/wp-content/uploads/2022/03/Raport-Cercetare-ACTIV-Violent%CC%A6a-pe-Baza%CC%86-de-Gen-i%CC%82n-ROMDUA-.pdf>;

10. Violența în școli: factorii ce favorizează comportamentele agresive și poziția de victimă la copii, <https://civic.md/stiri/65743-violenta-in-scoli-factorii-ce-favorizeaza-comportamentele-agresive-si-pozitia-de-victima-la-copii.html>.

CZU 364.122:343.41

STRATEGII PROACTIVE ȘI INTERVENȚII ALE ASISTENTULUI SOCIAL COMUNITAR ÎN PREVENIREA ȘI COMBATERICA VIOLENȚEI: O ABORDARE MULTIDIMENSIONALĂ ȘI INTEGRATĂ

Irina MEREUȚA, masterandă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Conducător științific: Gheorghe NEAGU, conf. univ., dr.

Abstract: *Violence against women is a serious violation of human rights and a consequence of gender inequality in the Republic of Moldova. In this article, we will address the relevance and severity of the issue, referring to national statistics. We will then proceed to address the issue at the local level in Glodeni district, analyzing statistical data regarding incidents of domestic violence. We will mention the unique role of the community social worker in preventing this phenomenon, while also providing best practices. Similarly, they will address the major role of multidisciplinary teams in the field and the intersectoral cooperation mechanism aimed at ensuring the protection, safety, and realization of the rights of domestic violence victims.*

Keywords: *domestic violence, gender-based violence, violence against women, community multidisciplinary teams, women-victims of domestic violence, case management, assistance gender inequality.*

Scopul acestui studiu este de a sistematiza și de a analiza experiența dobândită în raionul Glodeni în ceea ce privește utilizarea strategiilor proactive și intervenția asistentului social în vederea prevenirii și combaterii violenței în familie.

Prin examinarea practicilor existente și a rezultatelor obținute în implementarea acestor strategii și intervenții, studiul își propune să identifice aspectele eficiente și cele care necesită îmbunătățiri în abordarea violenței în familie la nivel comunitar.

Metodele și tehnicile studiului practic au inclus analiza documentelor, observația (din perspectiva funcției specialistă principală în cadrul Serviciului prevenirii și combaterii violenței și reabilitării victimelor infracțiunilor), precum și interviul cu câțiva asistenți sociali comunitari. Examinarea și evaluarea documentelor existente cum ar fi formularul statistic nr. 9, rapoarte de activitate, registre de evidență a cazurilor de violență și alte materiale relevante a permis înțelegerea contextului actual, a politicilor și a practicilor existente în domeniu, observația a fost utilă pentru a evalua modul în care sunt aplicate strategiile proactive și intervențiile asistentului social, identificând totodată eventualele aspecte care necesită îmbunătățiri, iar metoda interviului a completat și a îmbogățit cunoștințele dobândite din alte surse, contribuind astfel la validarea și contextualizarea datelor, identificând nevoile, preocupările și oportunitățile din perspectiva celor implicați direct în activitățile de prevenire și combatere a violenței în familie.

Ținând cont de cele menționate, constatările noastre se axează pe consolidarea și extinderea colaborării cu alte structuri implicate în acest domeniu, stabilind parteneriate mai strânse în vederea creării unui cadru mai eficient și integrat de intervenție și totodată implementând unele proceduri standardizate de intervenție (cum ar fi ghiduri pentru identificarea și evaluarea cazurilor de violență în familie), contribuind astfel la creșterea eficienței și eficacității eforturilor noastre colective în prevenirea și combaterea violenței în familie, creând un mediu familial și comunitar mai sigur și mai sănătos pentru toți membrii societății.

În contextul actual, violența reprezintă o problemă complexă și îngrijorătoare, cu repercusiuni devastatoare asupra individului, familiei și comunității în ansamblu. Este o realitate cu care se confruntă societatea în întregul ei, indiferent de vârstă, gen, rasă sau statut socio-economic.

Violența împotriva femeilor este o încălcare gravă a drepturilor omului și o consecință a inegalității de gen în RM. Estimările reprezentative sugerează că mai mult de 63% dintre femei și fete în vârstă de 15-65 au fost supuse cel puțin sub o formă de violență în timpul vieții lor.¹⁷ Îngrijorător este faptul că anual, în Republica Moldova circa 40 de femei își pierd viața în urma actelor de violență suferite în familie.¹⁸ Această situație este strâns legată de contextul pandemic, criza economică, energetică și războiul din Ucraina, reflectând interacțiunile complexe dintre aceste fenomene și impactul lor asupra indivizilor și comunităților. Pandemia a generat stres și anxietate la nivel global, crescând tensiunile în familii și comunități și exacerbând problemele legate de sănătatea mentală și relațiile interpersonale. În același timp, criza economică a accentuat vulnerabilitățile sociale și economice ale unor persoane și grupuri, sporind riscul de escaladare a conflictelor și de manifestare a comportamentelor agresive. În plus, războiul din Ucraina a adăugat o dimensiune suplimentară de instabilitate și tensiune geopolitică, care poate influența climatul social și relațiile interetnice în anumite regiuni. Toate acestea au agravat și mai mult situația femeilor și au dus la o escaladare a violenței împotriva femeilor din cauza accesului limitat la servicii de asistență, plasament și justiție.¹⁹

Conform Raportului Studiului Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) din anul 2014²⁰ „*Violența împotriva femeilor: în fiecare zi și în orice loc*” sunt evidențiate rezultatele celui mai cuprinzător studiu din lume realizat până în prezent, cu privire la violența împotriva femeilor, fiind relevată amploarea

¹⁷ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, în colaborare cu PNUD, UN Women și Fondul Națiunilor Unite pentru Populație, *Violența împotriva femeilor în familie în Republica Moldova* (2011).

¹⁸ Studiul Național privind cazurile de femucid, Centrul de Drept al Femeilor, Chișinău, 2019.

¹⁹ Evaluare rapidă privind nevoile femeilor victime afectate de violență în familie, violență în baza de gen și răspunsul sistemic la cazurile de violență în familie în contextul crizei COVID – 19, La Strasa și Un Women, august 2020.

²⁰ *Violența împotriva femeilor, o anchetă la nivelul UE*, FRA 2014, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_ro.pdf

abuzurilor suferite de femei în mediul familial, la serviciu, în spațiul public și în mediul on-line. Printre constatările-cheie ale studiului menționăm: una din trei femei (33%) a suferit violență fizică și/sau sexuală de la vârsta de 15 ani (62 de milioane de femei în întreaga UE). Se estimează că 13 milioane de femei din UE (7% dintre femeile cu vârsta cuprinsă între 18 și 74 de ani) au suferit o formă de violență fizică, 1 din 10 femei a suferit o formă de violență sexuală de la vârsta de 15 ani, 1 din 5 femei a suferit o anumită formă de urmărire de la vârsta de 15 ani. 20% dintre femeile tinere cu vârsta cuprinsă între 18 și 29 de ani au suferit online hărțuire sexuală.

În Republica Moldova circa 73%²¹ de femei au fost supuse cel puțin unei forme de violență din partea partenerului intim la un moment dat în viață. Violența psihologică constituie cea mai răspândită formă de violență – 71%, fiind urmată de cea fizică – 33%, ceea ce este mult peste media UE. Studiul OSCE a constat că în Republica Moldova violența în familie este un fenomen frecvent, iar impactul violenței poate fi grav și de lungă durată. Peste jumătate (55%) din femeile din Republica Moldova, de patru ori mai mult decât în UE (14%), consideră violența în familie drept o chestiune privată care trebuie soluționată în cadrul familiei. Aceste stereotipuri și prejudecăți întărite de prieteni, rude, reprezentanți ai diferitor autorități, perpetuate de instituții religioase, determină femeile să sufere în tăcere. Numărul femeilor care raportează la Poliție actele de violență din partea partenerului actual în Republica Moldova este foarte mic – 8,4%. De cele mai multe ori, femeile nu cred că raportarea experiențelor de violență le-ar oferi protecție. În opinia victimelor, chiar și atunci când violența este raportată, efectele și aducerea agresorului în fața justiției și pedepsele aplicate sunt discutabile.

Violența împotriva femeilor în Moldova reprezintă o îngrijorare semnificativă. Trei din patru femei (76%) consideră că violența împotriva femeilor este un lucru obișnuit, dintre care 28% o consideră drept foarte obișnuită. O treime (33%) cunosc personal pe cineva din familie și din rândul prietenilor, care a fost supus violenței în familie și aceeași proporție cunoaște pe cineva din proximitatea lor care a fost supus violenței. Mulți au auzit de servicii menite să ajute femeile afectate; totuși, foarte puține femei au accesat de fapt aceste servicii. Două din cinci femei (40%) spun că au fost supuse violenței fizice și/sau sexuale din partea partenerului sau non-partenerului de la vârsta de 15 ani. În funcție de agresor, prevalează violența din partea partenerului anterior, 37% dintre femeile care au avut un partener anterior au relatat că au fost supuse la una sau mai multe forme de violență din partea partenerului anterior, comparativ cu 25% de femei care au relatat că au fost supuse violenței din partea partenerului actual și 17% din toate femeile care spun că au fost supuse violenței din partea altor persoane decât a partenerului (non-parteneri). Una din zece femei a fost afectată de urmărire în scopul hărțuirii. De la vârsta de 15 ani, aproape jumătate dintre femei (49%) indică faptul că au fost hărțuite sexual, iar 18% spun că au fost hărțuite sexual. Mai mult de una din cinci femei (22%) afirmă că au fost supuse la o formă de violență fizică din partea unui adult înainte de vârsta de 15 ani, de regulă, fiind lovite sau bătute, preponderent, de către părinții lor.

²¹ OSCE (2019), Studiul „Bunăstarea și siguranța femeilor”, Chișinău, p. 101.

Gravitatea problemei violenței în familie este una alarmantă și trebuie tratată cu seriozitate și urgență din mai multe motive:

Impactul devastator asupra victimelor: Victimele violenței în familie suferă nu doar din punct de vedere fizic, ci și emoțional și psihologic. Traumele pe care le experimentează pot avea consecințe pe termen lung asupra sănătății lor mentale și emoționale, influențându-le calitatea vieții și capacitatea de a duce o viață normală și sănătoasă.

Ciclul perpetuat al violenței: Copiii care sunt martori la violența domestică au un risc mai mare să devină victime sau agresori în viitor, perpetuând astfel ciclul violenței. Este crucial să se întrerupă acest ciclu prin intervenții timpurii și eficiente care să ofere suport atât victimelor, cât și familiilor lor.

Impactul asupra comunității: Violenta în familie nu afectează doar indivizii și familiile implicate, ci are și consecințe grave asupra întregii comunități. Costurile sociale și economice asociate cu violența în familie sunt semnificative, iar impactul său se resimte în cadrul școlilor, locurilor de muncă și serviciilor de sănătate.

Drepturile umane și egalitatea de gen: Violenta în familie reprezintă o încălcare a drepturilor fundamentale ale omului și este adesea legată de inegalitatea de gen și discriminare. Combaterea violenței în familie este esențială pentru promovarea drepturilor umane, egalității de gen și construirea unei societăți mai juste și mai sigure pentru toți. Din aceste motive, este crucial să se acorde o atenție deosebită și să se aloce resurse adecvate pentru prevenirea și combaterea violenței în familie.

Dacă ne referim la fenomenul violenței în familie în raionul Glodeni, datele furnizate de către Inspectoratul de Poliție Glodeni, arată că pe parcursul anului 2023 au fost înregistrate 180 de cazuri de violență în familie, numărul de victime supuse violenței – 86, agresori familiali au fost înregistrați 78. Au fost emise 3 ordonanțe de protecție și deschise 10 cauze penale.

În aceeași ordine de idei, reiterăm că Biroul de Probațiune Glodeni, pe parcursul anului 2023 au executat 45 de hotărâri judecătorești ce se referă la violența în familie, dintre care 7 pedepse penale și 38 sancțiuni contravenționale.

Datele recente furnizate de IP Glodeni reflectă o realitate îngrijorătoare privind prevalența violenței în familie în raionul Glodeni, evidențiind un număr alarmant de cazuri care necesită intervenție urgentă. Această statistică, deși sumbră, subliniază nevoia imperativă de acțiuni coordonate și o colaborare sinergică între diferitele agenții și profesioniști implicați în lupta împotriva acestui flagel social. În acest context, sincronizarea eforturilor dintre forțele de ordine și asistenții sociali comunitari devine esențială. Poliția joacă un rol crucial în protecția imediată a victimelor și în aplicarea legii, în timp ce asistenții sociali aduc o perspectivă profundă asupra dinamicii sociale și familiale, oferind suport pe termen lung victimelor și lucrând îndeaproape cu familiile afectate pentru a preveni recidiva. Prin unirea eforturilor, aceste profesii complementare pot crea un cadru de siguranță și sprijin pentru victime, abordând simultan cauzele profunde ale violenței în familie și promovând strategii de prevenire eficiente. Astfel, colaborarea strânsă între poliție și asistenții sociali nu doar că răspunde nevoilor imediate ale victimelor, dar pune și bazele pentru soluții durabile care să contribuie la eradicarea violenței în familie din comunitățile noastre.

Prin urmare, rolul asistentului social în prevenirea și combaterea violenței în familie este vital și cuprinzător, implicând o serie de atribuții și responsabilități esențiale. Asistenții sociali sunt adesea primii care intervin în situații de violență în familie. Ei sunt instruiți să recunoască semnele și simptomele violenței domestice și să evalueze riscul și siguranța victimelor și familiilor afectate. Tot ei, oferă sprijin emoțional și consiliere victimelor violenței în familie, oferindu-le un spațiu sigur și confidențial pentru a-și exprima temerile, îngrijorările și nevoile. Pe baza evaluărilor efectuate, asistenții sociali lucrează împreună cu victimele și familiile lor pentru a dezvolta și implementa planuri de intervenție personalizate și adaptate la nevoile specific ale fiecărui caz. Dacă e să deschidem paranteza, precizăm că procesul de documentare a cazului de violență în familie care a ajuns în vizorul asistentului social include următoarele acțiuni ce urmează a fi întreprinse:

- 1) Înregistrarea cazului în registrul de evidență a cazurilor de violență în familie;
- 2) Realizarea evaluării riscului;
- 3) Elaborarea planului individual de asistență;
- 4) Informarea victimei cu privire la drepturile acesteia; Obținerea consimțământului victimei de a beneficia de servicii prin semnarea acordului de colaborare cu organul de asistență socială;
- 5) În cazul în care victima a semnat acordul de colaborare:
 - a) Și necesită intervenție de criză, victima și copiii acesteia este referită către serviciile specializate din raza teritorială ce acordă asistență victimelor violenței în familie;
 - b) În cazul în care victima semnează acordul de colaborare, dar nu necesită asistență de criză, asistentul social deschide managementul de caz asigurând asistența acestuia în conformitate cu necesitățile identificate;
 - c) În cazul în care victima refuză să semneze acordul de colaborare, cazul dat se certifică doar în registru de evidență a cazurilor de violență în familie.

Reflectând asupra detaliilor anterioare, precizăm că în conformitate cu Formularul statistic 09 privind violența în familie, de către asistenții sociali comunitari (20 la număr din 19 primării ale raionului Glodeni, inclusiv și orașul Glodeni), pe parcursul anului 2023 au fost înregistrate în Registrul de evidență a cazurilor de violență în familie 114 cazuri. Dintre acestea primare (prima data) – 68, repetate – 25. Confirmate au fost 95 de cazuri de violență în familie. Asistenții sociali comunitari au gestionat pe perioada menționată 53 de dosare pe violență în familie.

Dacă e să ne referim la profilul victimei, atunci observăm că 68,42% din femei au raportat cel puțin o formă de manifestare a violenței psihologice (figura 1). Prevalența violenței fizice din partea soțului/partenerului curent este raportată de circa 22,81 % din femei, ponderea cea mai mare revenind celor din mediul rural: 98 cazuri înregistrate în mediul rural și 16 cazuri în mediul urban (figura 2). Cele mai vulnerabile față de violența fizică pe parcursul anului 2023 au fost femeile cu vârsta cuprinsă între 35-49 ani (figura 3). Violența economică este mai puțin răspândită, fiind înregistrate doar 3 cazuri (2,63%). Cu toate că în Republica Moldova, studiile²²

²² Violența față de femei în Republica Moldova, Chișinău, 2011

atestă că circa 19% din femeii au declarat că au suferit în urma violenței sexuale cel puțin o dată pe parcursul vieții, în raionul Glodeni nu a fost înregistrat nici un caz de violență sexuală.

Un procentaj mai mic: 15,79% se atestă în cazul violenței asupra bărbaților (figura 4), iar dacă e să ne referim la categoria de vârstă, este predominantă categoria 35-49 ani (figura 5).

În funcție de relația agresor victimă observăm înregistrate 47 cazuri săvârșite de către persoanele aflate în căsătorie, 31 cazuri de către persoanele aflate în relațiile asemănătoare celor dintre soți (concubinaj), 25 cazuri cuprinzând relațiile părinte-copii, 8 cazuri între rude, 3 cazuri în rândul persoanelor aflate în divorț (figura 6).

Din cazurile enumerate mai sus, 3 victime ale violenței dețineau grad de dizabilitate.

În urma înregistrării cazurilor de violență de către asistenții sociali comunitari, pe parcursul anului 2023, 13 victime au fost referite pentru a beneficia de prestații sociale: (7 victime au primit sprijin familial, 6 – ajutor social), 1 victimă a violenței a fost admisă în cadrul Serviciului Social „Asistență Personală”, 1 victimă a primit pachet alimentar unic, o altă victimă a primit un voucher bănesc oferit de către o organizație non-guvernamentală. Celorlalte victime li s-a acordat suport emoțional, sesiuni de informare asupra drepturilor victimelor violenței în familie. Din numărul total de agresori familiari 35 au participat la programe de consiliere și reabilitare pe parcursul anului de referință, iar 3 din ei au participat repetat la aceste programe.

Figura 1

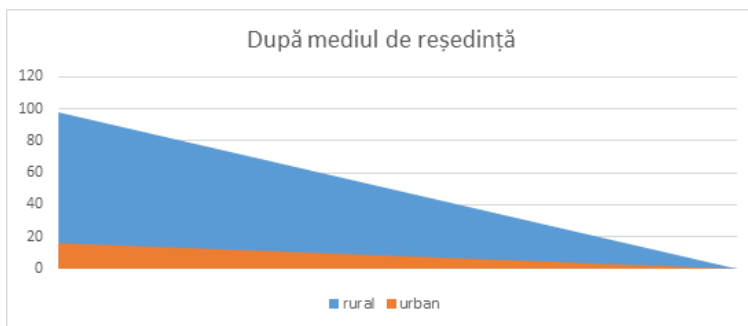

Figura 2

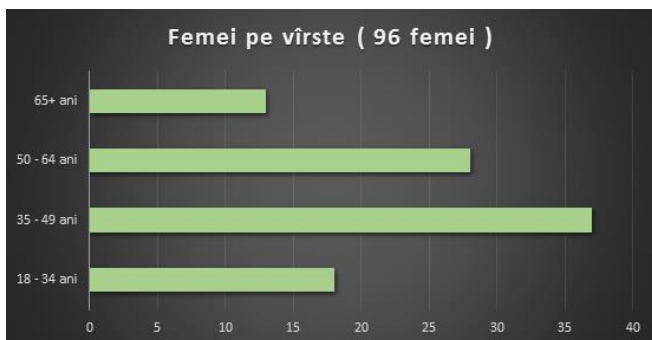

Figura 3

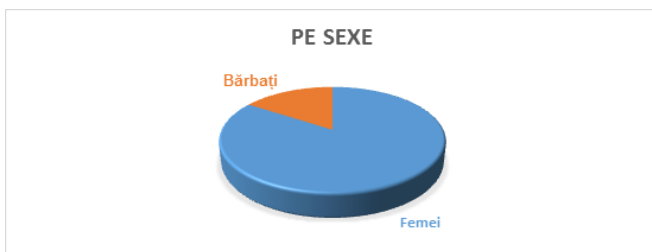

Figura 4

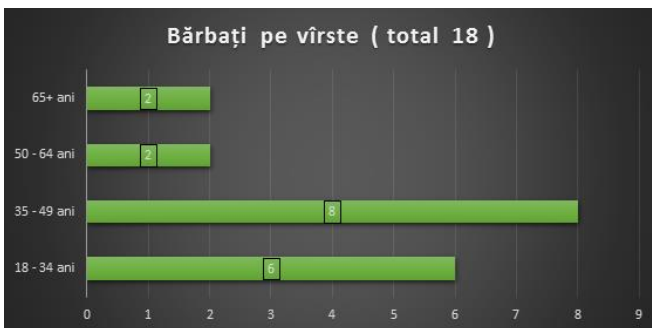

Figura 5

Un rol major în prevenirea și combaterea violenței în familie îl au și EMD (Echipele Multidisciplinare în Domeniu), formate de către autoritățile administrației publice, în conformitate cu Legea nr. 45, în baza art. 8 alin. 2). În soluționarea multidisciplinară a cazurilor de violență, în conformitate cu instrucțiunile sectoriale asistenței sociale comunitari acționează în conformitate cu prevederile Ordinului nr. 903 din 29 iulie 2019 cu privire la aprobarea *Instrucțiunii privind intervenția structurilor teritoriale de asistență socială în cazurile de violență în familie*, angajații poliției acționează conform prevederilor Ordinului nr. 360 din 08.08.2018 cu privire la aprobarea *Instrucțiunii metodice privind intervenția Poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie*, personalul medical – prevederile Ordinului

nr. 1167 din 15 octombrie 2019 cu privire la aprobarea *Instrucțiunii privind intervenția instituțiilor medico-sanitare în cazurile de violență în familie*. De menționat este și faptul că începând cu anul 2022, procesul de cooperare intersectorială în vederea asigurării protecției, siguranței și realizării drepturilor victimelor violenței în familie, precum și procesul de eficientizare a mecanismului de monitorizare a agresorilor familiali a dat dovadă de îmbunătățiri notabile, în urma semnării de către reprezentanții Ministerului Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Sănătății și Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat a Ordinului cu privire la aprobarea *Instrucțiunii privind mecanismul de cooperare intersectorială în cazurile de violență în familie*.

În aceeași ordine de idei, conchidem că pe parcursul anului 2023 în raionul Glodeni au fost convocate pe marginea cazurilor de violență în familie 72 de ședințe a Echipelor Multidisciplinare Teritoriale, în urma cărora s-au identificat soluții personalizate și suport adecvat pentru victimele violenței, precum și pentru agresori, pentru a preveni recurența și a asigura siguranța pe termen lung, promovând schimbul de cunoștințe între membrii EMD pentru a îmbunătăți abordarea și serviciile oferite.

Nu putem să ignorăm și violența asupra copiilor – un fenomen alarmant în Republica Moldova, având în vedere faptul că doar în primul semestru al anului de studiu 2023-2024, au fost raportate peste 3800 cazuri²³. Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova este parte componentă a mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului (aprobat prin HG 270 din 08 aprilie 2014). În conformitate cu această hotărâre, autoritățile și instituțiile cu competențe în protecția drepturilor copilului, de la toate nivelurile, au obligația să coopereze în vederea prevenirii tuturor formelor de violență față de copii și să reacționeze prompt la orice semn suspect de violență față de copil. Și în acest domeniu educațional, în conformitate cu Planul de acțiuni de implementare a *Programului Național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2023-2023*²⁴, asistenții sociali comunitari din raionul Glodeni au dat dovadă de angajament, organizând în instituțiile publice de învățământ activități de sensibilizare privind abuzul față de copii, combatere a discriminării între copii pentru a preveni violența între minori. Ca de exemplu în Gimnaziul s. Fundurii Vechi, asistentul social comunitar, de comun acord cu angajații instituției de învățământ, au realizat o sesiune de instruire, cu tematica: „Violența între minori și violența domestică”, la care au participat 90 elevi ai claselor gimnaziale, dar și alți agenți implicați cum ar fi primarul localității, polițistul de sector. De asemenea, în s. Limbenii Noi, asistentul social comunitar, împreună cu directorul gimnaziului și diriginții claselor VII – IX, au organizat o lecție cu genericul „Violența în bază de gen”, în s. Hîjdieni asistenta socială comunitară a fost inițiatora organizării unui Concurs de desene

²³ <https://tvrmdova.md/article/71c5afdd582d288f/violenta-asupra-copiilor-devine-un-fenomen-tot-mai-alarmant-in-republica-moldova.html>

²⁴ https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/03/Programul-VFF-si-VF_-15.03.2023_final.pdf

„Violența în viziunea adolescentului” la care au participat 36 copii. Pentru a crește gradul de conștientizare a diferitor tipuri de violență și aplicarea mecanismelor disponibile de prevenire și combatere a violenței la nivel comunitar, asistenții sociali din raionul Glodeni s-au alăturat Companiei Internaționale „16 zile de activism împotriva violenței în bază de gen”, desfășurată în perioada 25 noiembrie – 10 decembrie 2023, organizând, ședințe informative cu agresorii familiali, întruniri cu cetățenii și colective de muncă, sensibilizând populația prin distribuirea broșurilor informaționale, ședințe informative cu agresorii familiali, participarea împreună cu IP Glodeni la diverse întruniri, dezbateri precum și expoziții tematice pe subiectul violenței în familie.

Așadar, observăm că, prin adoptarea acestor bune practice precum educație și conștientizare comunitară, colaborare intersectorială, evaluare și planificarea individualizată, promovarea autonomiei și a resurselor, formare și dezvoltare profesională continuă, promovarea politicilor publice, monitorizare și evaluare, asistenții sociali pot contribui la o intervenție mai eficientă și la creșterea calității serviciilor oferite victimelor violenței în familie, având un impact pozitiv asupra comunității în ansamblu.

În concluzie, strategiile proactive și intervențiile asistentului social comunitar în prevenirea și combaterea violenței în familie reprezintă un element esențial în construirea unei comunități sigure și sănătoase. Abordarea multidimensională și integrată, care implică colaborarea intersectorială și angajamentul comunității, oferă cele mai eficiente rezultate în acest demers complex. Prin identificarea timpurie a semnelor de violență, intervenție rapidă și personalizată, precum și prin programe de educație și conștientizare, asistenții sociali comunitari pot contribui semnificativ la reducerea incidenței acestui fenomen profund dăunător. Este esențial să continuăm să susținem și să dezvoltăm aceste inițiative, asigurându-ne că fiecare membru al comunității înțelege rolul său în prevenirea violenței și în promovarea unui mediu familial sănătos și pozitiv. Astfel, putem spera la o societate în care violența în familie devine o amintire a trecutului, nu o realitate a prezentului.

Bibliografie:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, în colaborare cu PNUD, UN Women și Fondul Națiunilor Unite pentru Populație, *Violența împotriva femeilor în familie în Republica Moldova*, 2011
2. Studiul Național privind cazurile de femicid, Centrul de Drept al Femeilor, Chișinău, 2019
3. Evaluare rapidă privind nevoile femeilor victime afectate de violență în familie, violență în baza de gen și răspunsul sistemic la cazurile de violență în familie în contextul crizei COVID – 19, La Strasa și Un Women, august 2020
4. *Violența împotriva femeilor, o anchetă la nivelul UE*, FRA 2014 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_ro.pdf
5. OSCE, Studiul „Bunăstarea și siguranța femeilor”, Chișinău, 2019, p. 101
6. *Violența față de femei în Republica Moldova*, Chișinău, 2011
7. <https://tvrmdova.md/article/71c5afdd582d288f/violenta-asupra-copiilor-devine-un-fenomen-tot-mai-alarmant-in-republica-moldova.html>
8. https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/03/Programul-VFF-si-VF_-15.03.2023_final.pdf

**„PE URMELE LUI LENIN...” LOCURILE MEMORIEI
ȘI NOSTALGIA DUPĂ COMUNISM ÎN LOCALITĂȚILE
DIN NORDUL REPUBLICII MOLDOVA**

Nicolae CUCERENCU, student, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți

Anastasia FLORESCU, studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți

Elvira SÎNCU, studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți

Conducător științific: **Virgiliu BÎRLĂDEANU**, conf. univ., dr.

Abstract: *The article analyses the impact of Soviet monuments on the society of the Republic of Moldova. It surveys different age groups in Edineț, Fălești, Briceni, and Lipcani towns to understand their views, perceptions and attitudes toward the presence of these monuments within the public space, as well as the tendency of certain communities of memory to involve these monuments into the public actions and political rituals. The authors focused their attention mainly on monuments devoted to V.I Lenin – the main leader of Bolshevik propaganda, analyzing the metamorphoses and transformations produced in the Moldovan society regarding the significance and public message of this category of monuments, after 1991. The study emphasizes the need for dialogue and understanding between the public and authorities due to the complex views on this sensitive issue.*

Keywords: *Soviet monuments, Lenin, memory culture, historical memory.*

Introducere

Cercetarea asupra acestui studiu a pornit de la o reflecție, simplă la prima vedere, despre patrimoniul istoric moștenit din perioada sovietică și despre atitudinea societății din Republica Moldova față de această categorie de monumente: sunt aceste monumente o reminiscență din perioada sovietică lipsită de semnificație și valoare sau o prezență activă și generatoare de nostalgii și memorii concurențiale. Pentru elucidarea acestor aspecte, am analizat monumentele publice circumscrise ideologiei și propagandei comuniste din perioada ocupației sovietice a Basarabiei, și anume 1940-1941 și 1944-1991, prezente până astăzi într-o serie de orașe din nordul Republicii Moldova: Edineț, Fălești, Briceni și Lipcani. Scopul principal al acestui studiu este de a elucidă atitudinea oamenilor locului față de monumentele din această categorie. Cercetarea a fost bazată pe metoda interviului semistructurat, conform unei grile elaborate de întrebări tematice, iar persoanelor intervievate oferindu-li-se timpul necesar pentru reflecție, fără intervenții categorice din partea interviuatorilor. Cercetarea de teren a cuprins opinia și atitudinea locuitorilor de rând, inclusiv a funcționarilor publici.

Cercetarea a demarat cu identificarea perioadei de înălțare a monumentelor lui V.I. Lenin în localitățile Edineț, Fălești, Briceni și Lipcani. Constatăm astfel că marea parte a acestora datează cu anii 1970, inaugurate fiind în contextul aniversării de 100 de ani de la naștere lui Lenin. Majoritatea acestor monumente (60-

70%) sunt confecționate din beton, acoperite ulterior cu un strat de vopsea, imitând culoarea aluminiului. Astfel, dacă la finele anului 1969, Ministerul Culturii RSS Moldovenească atestă 64 de monumente consacrate „liderului revoluției bolșevice – V.I. Lenin”, în prima jumătate a anilor ‘70 sunt înregistrate o serie de sculpturi noi, amplasate în centre raionale, precum Florești (1972), Glodeni (1974), Râșcani (1974). Lista cu monumente consacrate lui Lenin urma să fie extinsă în a doua jumătate a anilor ‘70 cu alte 14 monumente noi, în localitățile Bender, Briceni, Fălești, Nisporeni, Orhei etc. Proclamarea independenței Republicii Moldova, în 1991, a determinat însă o schimbare radicală a politicilor oficiale față de monumentul lui Lenin, monumentul din centrul capitalei fiind transferat la Centrul Internațional de Expoziții „Moldexpo”, iar o serie de monumente din centrele raionale au fost demontate sau vandalizate. Astfel, către finele anului 2010, Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor raportează existența a 13 monumente ale lui Lenin, nouă dintre ele fiind situate în localitățile din nordul Republicii Moldova: or. Briceni, or. Lipcani, or. Edineț, or. Ocnița, or. Otaci, or. Râșcani, or. Dondușeni, s. Brătușeni din r-nul Edineț și s. Cotova din r-nul Drochia [2, pp. 67-68].

Demolarea monumentelor lui V.I. Lenin s-a produs și în țările învecinate, precum Ucraina. În 2009, Președintele Viktor Iușcenko, semnează decretul nr. 432 cu referire la înlăturarea simbolurilor ce amintesc de perioada totalitar-comunistă și ocupația sovietică, iar în 2013-2014, apare termenul de „leninopad”. În rezultat, dacă în 1991 existau 5 500 de monumente lui Lenin, către anul 2015 în Ucraina au rămas doar 1 400 [3, p. 8]. Așa cum menționează istoricul Anatol Petrencu: „De exemplu, în Spania: Legea memoriei istorice, adoptată în 2007, prevede, printre altele, demolarea tuturor monumentelor și simbolurilor franchiste, cu excepția acelor monumente care au utilitate privată și care nu generează acte comemorative publice” [3, p. 9]. Problema dată este comentată de diferite personalități din Republica Moldova, reflectând opinia diferitor comunități a memoriei. De exemplu, istoricul și politologul Boris Șapovalov, îndeamnă la demolarea unor edificii publice-cheie, invocând motivul ridicării acestora în perioada sovietică: „să demoleze îndată clădirile parlamentului, a președinției, a guvernului, Teatrul de operă și balet și multe altele – căci și ele-s monumente sovietice” [4]. De aceeași părere este jurnalistul Dmitrii Ciubașenco: „ele (monumentele) ar trebui să demonstreze principialitate și în paralel să întreprindă un șir de alți pași” [4]. Victor Petrov, deputat în Adunarea Populară a Găgăuziei, rămâne nedumerit față de planurile de demolare, afirmându-se „împotriva faptului ca următorii conducători să neglijeze și să distrugă istoria țării noastre, despre care amintesc anume monumentele” [4]. De alta părere este Ion Ștefăniță, ex-directorul Agenției pentru inspectarea și restaurarea monumentelor, care susține necesitatea resemantizării și efortului educațional pe care trebuie să-l întreprindă societatea în cazul monumentelor din perioada sovietică: „Este important nu să ții un tanc sau un oarecare semn memorabil pe post de monument, dar ca fiecare dintre ele să reflecte un adevăr istoric” [4]. După cum observăm, problema în cauză este discutată din mai multe perspective. Anume aspectul dat demonstrează lipsa unei colaborări între societate și administrațiile locale și centrale.

1. Edineț

Cercetările au demarat în orașul Edineț, având ocazia de a cunoaște opinia primarului orașului, dl Constantin Cojocari.²⁵

Nicolae Cucerencu: *Când a fost inaugurat monumentul lui Lenin în Edineț?*

Constantin Cojocari: *Să pornim de la aceea că monumentul n-a fost inaugurat în timpurile astea, ci în timpurile sovietice, în anii '50. [...] Aici la Nord, în Edineț, sunt cinci etnii conlocuitoare, [...] ei tot timpul au cinstit tot ceea ce a fost legat de patria lor, mama – Moscova, în Uniunea Sovietică. Pe urmă, când au venit timpurile unei democratizări, când era Frontul Popular, au fost câțiva patrioți care s-au impus în Frontul Popular. [...] În rezultatul mișcării pentru eliberare națională, monumentul a fost scos. După – a stat prin beciuri câțiva ani și, când a început să-și ridice capul iarăși mișcările astea pro-rusești, pro-moscovite [...], aceștia l-au pus înapoi. Repet: monumentul nu a fost pus de primărie, el a fost pus de către Consiliul Raional, adică este vorba despre două administrații diferite. La moment, logic, parcă ar trebui dat într-o parte, dar eu mă conduc după principiul că sunt încă mulți împătimiți de lucrul acesta și zic să-i lăsăm să se închine pietrelor astea, chiar dacă ele nu au nicio valoare istorică, chiar dacă nu au nici măcar valoare artistică. [...] Eu sunt omul care nu luptă cu monumentele, ci care înalță monumente, însă în cazul monumentului lui Lenin eu nu-l consider monument, ci un rudiment al unei epoci la care încă și azi mulți se închină. La monumental lui Lenin se duc comuniști din ăștia bătrâni, ei au grijă de el, îl mai aduc în ordine. Atâta timp, cât oamenii ăștia sunt, am zis că nu pot să merg peste ei, îi las să se ducă odată cu timpurile. Cam asta este.*

Anastasia Florescu: *Deci, pentru Dvs. nu ar avea nicio însemnătate monumentul, dar populația tânără cum privește această situație?*

Constantin Cojocari: *Nu am văzut tineri să se închine, am văzut un grup politic care îl onorează și vine din extrema Partidului Comunist, nici măcar socialiști nu sunt.*

Nicolae Cucerencu: *Vă trezește unele amintiri sau asociații?*

Constantin Cojocari: *Mie personal – nu, dar îmi amintește de când eram eu mai mic încă, ca voi, la școală. Țin minte că îmi făceam caiete leniniste, căutam fotografii despre Lenin că eram octombrel, pionier, comsomolist. La comunist – nu am ajuns să fiu. Și țin minte că în perioada aceea se cinstea lucrul ăsta, era o formulă de cinstire prin care încerca să adune masele, mai ales tinerii. Au fost niște timpuri care au trecut, rămâne ca istoria să le pună la locul lor.*

Anastasia Florescu: *Și cum credeți, existența acestor monumente în forma în care sunt astăzi în toată republica, creează vreo problemă?*

Constantin Cojocari: *Eu consider, în general, că nu, doar cei care sunt adesea radical predispuși de a vedea lucrurile văd niște elemente ale trecutului, niște rudimente, dar eu cred că cu trecutul nu se luptă, trecutul se așază la locul lui. Eu îmi amintesc că am semnat odată acordul cu un miliardar care a venit în Edineț [...], un om care nu a avut niciodată nimic cu Lenin, de o vârstă chiar*

²⁵ Interviu realizat de Nicolae Cucerencu, Anastasia Florescu, 24 februarie 2024, or. Edineț.

mai înaintată ca mine și, când a coborât la Consiliul Raional, în imediata apropiere de monumentalul lui Lenin, nici nu a dat mâna cu noi, a fugit repede să se fotografieze cu Lenin. Asta înseamnă indirect că ar putea fi niște elemente de turism pentru unele popoare, pentru că uniiduc în sine elementul ăsta că: uite lumea a trecut și prin astfel de timpuri! Ca elemente turistice, le-am putea valorifica pe alocuri, de ce nu? Nu cred că generațiile mai tinere ar trebui să se lupte cu astfel de lucruri. Nu este vinovată piatra, sunt mai degrabă vinovate procesele politice, extrapolitice, oamenii ca atare, piatra nu-și are vina ei, ea cum o sculptezi așa stă. [...] Trebuie să avem modele cum nu ar trebui să fie. De aceea vârsta noastră de mai încoace spune să nu luptăm noi cu pietrele, trebuie să luptăm cu anumite lucruri pe care ne-am înrădăcinat prin anumite aspecte, să recunoaștem că asta a fost esența istoriei pe care cineva a încercat să o aducă, chiar dacă Lenin nu a avut nimic cu teritoriul respectiv, dar a fost un imperiu care și-a concentrat toate forțele în fosta Uniune Sovietică din care am făcut noi parte o anumită perioadă de timp și iată lucrurile astea sub aspect rudimentar probabil ar trebui să le lăsăm la locul lor, acolo unde îl merită.

Nicolae Cucerencu: Cum credeți ar trebui să decidă societatea sau comunitatea viitorul acestor monumente?

Constantin Cojocari: Probabil trebuie să le punem într-un loc mai special, unde nu trebuie să fie ca element public.

Anastasia Florescu: Credeți că poate ar avea vreo influență asupra celeilalte părți a populației sau se păstrează în grupul lor izolați?

Constantin Cojocari: Din câte cunosc, la moment ei nu se fac atât de omniprezenți, sunt oameni veniți dintr-o generație de 60 de ani plus, [...] Până vor pleca în eternitate, nu trebuie să le calci peste amorul propriu. Noi suntem precursorii unor elemente democratice, într-o societate democratică fiecare își are dreptul să se afirme și să-și caute un idol. În esență ce ar fi însemnat monumentele, plăcile – formula de a idolatriza anumite aspecte. [...] Lăsăm ce este a Cezarului, Cezarului, chiar dacă pe alocuri merită mai mult sau mai puțin.

Cu același atitudine, în aceeași zi de 24 februarie, l-am întâlnit și pe dl Ion Bâlba, președintele asociației „Parcova Novă”²⁶. Dumnealui, la fel, și-a exprimat opinia față de monumentul lui Lenin din or. Edineț:

Nicolae Cucerencu: Cunoașteți când s-a inaugurat monumentul lui Lenin?

Ion Bâlba: Nu cunosc, dar cred că prin anii '60-'70 a stat înaintea Consiliului. În '89, a fost transferat în parc și a mai fost tencuit în câteva culori. Acum nu are culoarea ce a fost la început, de fapt e turnat din beton.

Nicolae Cucerencu: Care este însemnătatea monumentului pentru localitate, dacă cunoașteți?

Ion Bâlba: Localitatea e cam 55% de alte naționalități, am în vedere ruși și ucraineni. Poate pentru dânșii are vreo însemnătate, dar eu mă orientez după hotărârea Parlamentului: de către Președintele Parlamentului a fost luată o hotărâre privind simbolurile comuniste.

²⁶ Interviu realizat de Nicolae Cucerencu, Anastasia Florescu, 24 februarie 2024, or. Edineț.

Nicolae Cucerencu: *Dar pentru Dvs. are vreo însemnătate monumentul dat?*

Ion Bâlba: *Pentru mine, nu.*

Anastasia Florescu: *Dvs. spuneți că majoritatea din Edineț sunt de alte naționalități, pentru ei are vreo importanță?*

Ion Bâlba: *Conform hotărârii Parlamentului pot spune că nu mai simbolizează nimic. Dacă ar fi ca o figură artistică – importanța n-are, ar putea fi pus undeva cu alte lucruri...*

Ei (socialiștii) fac manifestări la 7 noiembrie și la 9 mai, pun flori, până în ziua de azi. Lucrurile ar trebui luate mai în serios, dacă partidul comunist a fost scos înafara legii.

Nicolae Cucerencu: *Cum credeți, existența unui astfel de monument în forma în care este astăzi, creează vreo problemă în societate?*

Ion Bâlba: *Da, divizează societatea.*

Anastasia Florescu: *Credeți că monumentele sovietice trebuie păstrate în oraș sau îndepărtate cu totul ca să nu mai fie niciun loc în care să existe.*

Ion Bâlba: *Ar trebui un loc în republică, să le strângă pe cele care au valoare artistică, cum era monumentul lui Karl Marx...*

Nicolae Cucerencu: *Majoritatea monumentelor sunt vandalizate. Este acesta un semn că oamenii își doresc o schimbare?*

Ion Bâlba: *Eu gândesc, că oamenii ar vrea. Și pace.*

Am reușit să întrebăm și populația orașului Edineț despre asocierile monumentului lui Lenin:

1. *Pentru mine el nu-i.*
2. *Negativă, eu de-am am oleacă de anișori... Lenin e istorie. Noi vrem, ori nu vrem, dar noi nu putem s-o înlăturăm. [...] La fiecare de vârsta mea, lor le pare că Lenin a fost un ideal. [...] Vreau să vă zic, cum ieri a fost 23 februarie, n-am putut eu să-l conving pe soțul meu, care a slujit, să ignore ziua aceasta. Și i-am zis: „Măi bărbate, ești bărbat, ți-ai făcut datoria față de patrie cândva și acuma să ai sănătate că ai ajuns la vârsta asta!”. Pentru dânșii asta a rămas o istorie.*
3. *M-am mirat și eu de ce stă acolo. Am văzut că are și flori. În primul rând, am văzut multă lume care vorbește rusa, nu am mai văzut așa mulți ca aicea. (Bărbat din Suceava)*

Așadar, opinia publică cu privire la prezența monumentului lui Lenin la intrarea în parcul din Edineț diferă. Primarul consideră că monumentul ar trebui să fie păstrat într-un loc special, în timp ce unii trecători îl acceptă ca pe o parte normală a peisajului urban. Avem elucidată mai sus părerea domnului Ion, care s-a exprimat clar în vederea modului în care ar fi trebuit să se procedeze cu monumentele de acest tip și, ne spune că inițiativa trebuie să fie din partea guvernării. Există și cei care asociază monumentul cu istoria personală sau colectivă, în timp ce alții îl privesc doar ca pe un element al trecutului. Totuși, există voci care se opun prezenței monumentului, iar unele persoane au luptat pentru a-l elimina din spațiul public. Tema monumentului lui Lenin în Edineț ridică întrebări importante despre memoria colectivă, valorile culturale și modul în care societatea gestionează moștenirea istorică.

2. Fălești

Pe parcursul cercetărilor noastre am reușit să chestionăm și populația orașului Fălești, localizat la nord-vestul Republicii Moldova. Aici am întâlnit păreri diverse, însă, în mare parte, locuitorii orașului se exprimă negativ asupra deinstalării monumentului, numind acest act în mare parte „prost gândit” sau „mișelesc”. Unii operează cu factori ca diferența dintre generații, cultură și valori, alții cu politici ale diferitor regimuri de guvernare. În final, am obținut doar o opinie pozitivă privind demolarea monumentelor ridicate în cinstea liderilor sovietici. Aici avem câteva exemple propuse, pentru a sesiza mai bine care este părerea societății. Mai jos prezentăm răspunsuri oferite la întrebările: *Cunoașteți al cui monument a fost aici? Ce părere aveți, e bine sau nu că a fost demolat?*

1. *Monumentul lui Lenin, parcă. Cam mi-i indiferent, stă – și-i bine, nu stă – tot e bine.*
2. *Nu țin minte, al lui Ștefan cel Mare... ?*
3. *Lenin. Da' ce rău a făcut el la lume? De două ori l-au scos, l-au adus, iar l-au scos...*
4. *Nu știu.*
5. *Socot c-a fost rău că l-au scos, el nu încurca la nimeni... Dacă l-au scos – așa a hotărât guvernarea.*
6. *Eu nu spun nimic!*
7. *A fost monumentul lui Lenin, iar noi suntem de parte neutră. Nu vrem să dăm comentarii!*
8. *Lenin, l-au scos, noaptea, în mod ticălos... Foarte stupid, istoria nu poate fi schimbată. (Tradus din rusă)*

Dar am avut parte și de răspunsuri mai speciale, pline de reflexii:

9. *Voi sunteți tineri și, dacă vreți părerea mea... Iată eu am trăit mult și am mulți copii și nepoți. Pe noi ne-au bombardat, dar pot spune una: datorită lui Lenin s-a format URSS-ul. Chiar dacă ei tot n-au avut dreptate, a strânge monumentele – asta doar este istorie! Iată mâine tu vei fi măreață și noi toți vom decide să-ți dedicăm un monument. Iată vei face așa lucruri pentru Moldova, că noi ne vom închina, vei fi încă vie, iar noi ne vom închina în fața ta sau te vom venera, ca pe Dumnezeu. Vei fi la noi a doua după Dumnezeu. Iată va veni altă guvernare și va spune că fata asta ne-a dăunat, haide-ți să strângem totul. Asta doar este istorie! După mine, să fi stat mai departe de centru, dar așa... Piatră... Pietrele tot vorbesc. [...] Dacă ne gândim, din ce este făcut omul? Iată bărbatul și femeia s-au întâlnit, cu mâinile nu au făcut nimic și peste nouă luni apare copilul. Așa și pe Lenin l-au făcut, s-au închinat, iată el a cucerit, poate și nu trebuia s-o facă, iar acum vedeți cum. [...] Lenin acum, în general, nu joacă niciun rol pentru istorie. Tu ești moldoveancă, româncă, eu ucraineancă, dar atunci așa a fost. Pe noi ne învățau părinții despre URSS. Chiar dacă bunelul meu era din Zaporojie, avea o fabrică. A venit Lenin cu bolșevicii, i-au luat totul și l-au alungat, iar el și-a luat fiicele și fiii, i-a îmbrăcat cu câteva rânduri de haine, le-a dat în buzunar aur și ei au plecat. Iar aceste monumente, ele doar amintesc ce a fost cândva. Această istorie este*

neclar pentru cine se scrie. Iată societatea este așa că nu trebuie să explicăm oamenilor ce sunt monumentele, trebuie să explicăm despre oameni vii. [...] Trebuie să ne gândim și să salvăm pe cei vii, pe copii.

Observăm aici și o părere a unei persoane refugiate ce subliniază faptul că ne-am face prea multe griji despre pietre, ar fi mai bine să ne facem griji de sufletele vii. Doamna ne atrage atenția că bine sau nu, este o istorie, care a avut loc și ar trebui să fie lăsată, utilizând exemplul foarte simplu de schimb a guvernării și politicii acesteia. O părere care se mai întâlnește pe parcursul chestionarului.

10. *E bine, foarte bine că l-au scos. Demult trebuia! Eu mă gândesc că ar merita Ștefan cel Mare să fie în loc, că a fost domnitorul țării noastre, a Moldovei. Da' Lenin... Cu părere de rău, eu am o vârstă și am fost și octombrel și pionier... și tot ce învățam la școală – tot era minciună, absolut! Am un fiu, locuiește în Canada, și am fost la el de vreo câteva ori, am văzut cum trăiește lumea acolo și la ce nivel, și ce curățenie, și cât e de frumos, și când aud acum rușii la TV cu războiul acesta și cu “загневаяющийся запад”... Defel nu e așa! Îi spuneam fiului, când eram tânără, că America era ceva rău. Acum eu mergeam pe acolo cu nepoțica la plimbare, nimeni nu mă cunoștea, dar îmi zâmbea, lume fericită, educată, nu ca la noi... Adică, lumea la noi s-a mai schimbat, dar am lucrat în Rusia 15 ani și am văzut cine-s rușii. Bine fac că-l demolează pe Lenin din toate țările, al lui monument. Nici nu a meritat să steie atâta timp aici!*

Unii sunt pentru, unii nici nu au o părere bine formată, iar general este sentimentul de nostalgie care, neatins, rămâne într-o indiferență acută, astfel încât unii nici nu țin minte care a fost monumentul și când a fost demolat. În mare parte, mai indiferenți rămân cei tineri, populația mai în vârstă exprimându-se pozitiv asupra regimului, simbolului și a monumentelor în general. Iar unici pentru acest oraș, chiar dacă este în imediata apropiere a României, sunt cei ce văd o altă perspectivă, nu cea totalitară.

3. Briceni și Lipcani

În orașul Briceni, nordul Republicii Moldova, am găsit un monument a lui Lenin încă în picioare, înălțat în parcul central, la capătul unei alei mari și pustii, chiar în fruntea Consiliului Raional Briceni. Tot în acest parc se află și monumentul lui Ștefan cel Mare. De aici a pornit interviuarea noastră și am primit următoarele răspunsuri la întrebarea: *Ce atitudine aveți față de monumentul lui Lenin?*

1. *Personal mie, el nu îmi încurcă cu nimic. El este un obiect istoric, monumente pot fi diferite, ca Stalin și alții. (Tradus din rusă).*
2. *Dar ce? El încurcă acolo? Atunci prăvăliți-l, că așa se face acum la noi. Tătuca meu de pe front nu a venit, fratele mamei la 18 ani a murit și asta înseamnă că nu trebuie să facem 9 mai? Uităm că au murit 250 de milioane de oameni? În Germania nu se fărâmă nimic. Lăsați-l să fie. De care nu a fi, lăsați-l să fie. De la oricare partid. Nu se poate de prăvălit. Iată nemții nu prăvălesc nimic, totul stă, asta e părerea mea, nu trebuie de prăvălit nimic. Nu e greu de prăvălit, până diseară – gata!*
3. *În general, foarte bună. El este al nostru... și al vostru... acum tinerii nu prea... dar înainte noi îl veneram. Și acum îl venerăm. El este Liderul nostru! (Tradus din rusă).*

4. *Eu sunt pentru, lăsați-l să stea, nimănui nu încurcă. Asta este memoria noastră, care a fost demult.* (Tradus din rusă)

Următoarea destinație este orașul Lipcani, r-nul Briceni. Aici, la fel în parcul central, avem șansa de a întâlni monumentul lui Lenin, dar fără un „n”, adică – „Leni”. Amplasat în centrul parcului, veghind asupra acestuia. După mărime, monumentul din Lipcani este puțin mai mare decât cel din Briceni. Am colectat o serie de opinii ale locuitorilor din Lipcani întâlniți în cale:

5. *El nu îmi încurcă cu nimic...*

6. *Of! Demult trebuia dus la groapa de gunoi. O sută de dolari dau, numai să îl ia de acolo. Să nu mai văd spurcăciunea asta. Nu pot înțelege mintea oamenilor. Ce are măgarul ăsta cu națiunea noastră? Debilism! Așa au zombat acest popor cu „limba moldovenească”! De când există „limba moldovenească”? Această sintagmă? Din 1941-1945 nu se pomenea de limba română. Așadar, atunci să numim „limba transilvaniană”, „limba dobrogei”, fiecare o să o numească cum vreau pe a lui. Asta e minte de moscali în casă!*

O părere mai opusă față de toți cei anteriori. Accentuând problemele societății, îndeosebi cea a limbii. După cum vedem, dintr-un context istoric. Observăm și o asociație diferită, negativă, ignorând orice nostalgie. Mergem mai departe, spre alte păreri:

7. *Băieți, eu sunt din secolul trecut și din acest considerent, atunci când eram ca voi, am fost secretarul comsomoliștilor, apoi la partid etc. Astfel, pentru mine azi, monumentul este monument. Pe lângă care trec și nu reacționez cu nimic.* (Tradus din rusă).

O concluzie generală asupra raionului Briceni: observăm că localnicii preponderent vorbesc limba rusă, fiind mai confortabilă pentru ei (judecând după toate răspunsurile primite), iar atitudinea față de monumentul lui Lenin este, prevalent, de a fi lăsat la locul unde se află. După cum observăm, majoritatea nu văd în acest monument o problemă, asociindu-l cu trecutul. Totodată, sunt și persoane care îi doresc categoric scoaterea monumentului din spațiul public.

Concluzii

La finalul studiului prezent am vrea să concentrăm atenția cititorilor asupra punctelor-cheie, ce s-au evidențiat pe parcursul cercetărilor de teren. În primul rând, am constatat existența problemei monumentelor sovietice și tendința de acuti-zare a acesteia, dat fiind contextul internațional și situația tensionată în regiunea de sud-est a Europei. Problema a fost discutată și înainte, de asemenea, avem acum și exemple ale altor țări ca Ucraina, Lituania etc.

În al doilea rând, s-au evidențiat mai multe opinii, astfel articulându-se trei categorii de respondenți: indiferenți (majoritatea fiind adolescenți și tineri de 13-24 ani); pro-status-quo (majoritatea oamenilor ce se auto-identifică ca oameni de rând sau cei care au apucat ultimii ani din URSS, cu vârsta între 36-80 ani); cei care au manifestat atitudini contra monumentelor și locurilor memoriei moștenite din perioada propagandei sovietice (majoritatea persoanelor incluzând intelectualitatea, funcționari publici sau persoane care au avut șansa de a locui și vizita țări din afara spațiului ex-sovietic, de diferite vârste); refractari (persoane care, din diverse motive, nu doresc să se exprime, resimt o frică, motivul presupus fiind reminiscentele

terorii din perioada sovietică, amintirile căreia sunt păstrate de vârstnici și transmise generațiilor tinere).

În al treilea rând, am identificat o serie de opinii privind soluționarea problemei: păstrarea acestor monumente în forma în care sunt la moment (martie-aprilie 2024); lichidarea definitivă a acestora, amplasarea unei informații adiționale în preajma monumentului ce ar explica semnificația lor, colectarea monumentelor într-un parc al memoriei.

Considerăm necesar să menționăm faptul că rezultatul acestui studiu poate fi considerat mai mult subiectiv, persoanele fiind intervievate aleatoriu, reprezentând doar o parte a populației localităților investigate. La fel, admitem faptul că la etapa unui nou studiu, rezultatele pot contraveni celor obținute de noi, fapt care doar va demonstra existența problemei și importanța acesteia pentru societatea Republicii Moldova. Părerii și soluții sunt extrem de multe, dar în final, rămâne să decidem care sunt cele mai potrivite pentru cazul nostru, fie că această decizie va fi luată prin referendum sau printr-o dispoziție a structurilor oficiale.

Bibliografie:

1. DULGHERU, Valeriu. *153 de ani de la nașterea lui Vladimir Lenin – un criminal și nu geniu*, [online] [citată 03.04.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/370183759_Articl_despre_153_de_an_i_de_la_nașterea_criminalului_Lenin
2. NICOLAEV, Gheorghe. *Politici comemorative sovietice în RSS Moldovenească prin monumente de istorie și sculpturi monumentale (1944-1990)*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4(92), Chișinău, 2012, p. 67-68, [online] [citată 03.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/37252
3. PETRENCU, Anatol. *Monumente noi înălțate în Republica Moldova – Parte a patrimoniului cultural-istoric*, Culegere de studii, Conferința „Cercetarea și valorificarea patrimoniului național și universal în învățământul preuniversitar” Chișinău, Moldova, 22-23 aprilie 2016, Chișinău, 2016 [online] [citată 03.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/37252
4. *Ce țări ale Europei demolează monumentele și cine are nevoie de aceasta în Moldova?*, Portalul de știri NOI.MD, 13 februarie 2023, Chișinău, [online] [citată 03.04.2024] Disponibil: <https://noi.md/md/analitica/ce-tari-ale-europei-demoleaza-monumentele-si-cine-are-nevoie-de-aceasta-in-moldova>

CZU 323.14(680)

PREMISELE CONSTITUIRII REGIMULUI APARTEIDULUI ÎN AFRICA DE SUD

Veronica POZNEACOVA, *cercet. științ. stag., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova consultant principal, Direcția combaterea discriminării, Consiliul pentru egalitate; masterandă, Facultatea de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova*
Conducător științific: **Liliana ROTARU**, *conf. univ., dr.*

Abstract: *Apartheid represents one of the most eloquent examples of a social, political and economic system based on a racist practice. The South Africa Act of 1910*

marked the beginning of the consolidation and unification of the system of racial and national discrimination that would develop into a discriminatory political regime. The purpose of this article is to analyze the premises of the establishment of the Apartheid regime in South Africa. The study of the socio-economic, ideological and political premises allows us to establish the essence of this racial regime and what was the argumentative basis of the segregation policy promoted by the National Party of South Africa.

Keywords: *Apartheid, South Africa, colonial policy, premises, discrimination, segregation.*

Introducere. Africa de Sud a fost întotdeauna o regiune atractivă pentru orice putere colonială. Prima mențiune a așezărilor Europene din Africa de Sud datează din 1652, continentul fiind colonizat de către coloniștii olandezi, sau buri, care au fondat colonia Cape [1, p. 94-109].

Agricultura și creșterea vitelor au fost principalele activități ale coloniștilor, așa că au început să se numească „buri” (adică țărani), iar cei născuți ulterior în Africa au căpătat denumirea de „Afrikaneri”. Aceste două cuvinte provin din limba olandeză – colonizatorii cu elementele sale de mentalitate și limbă au devenit „nucleul” noii națiuni. Olandezii au ocupat în acest spațiu o poziție de lider datorită Companiei Ost-Indiene. Dar această stare a lucrurilor a fost menținută doar până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în 1794 compania a dat faliment. Burii au creat două republici independente. La opt ani de la sfârșitul celui de-al doilea război al burilor și după patru ani de negocieri, un act al Parlamentului Britanic (Actul Africii de Sud din 1909) a acordat țării independență nominală, creând, în același timp, Uniunea Africii de Sud la 31 mai 1910. Uniunea a fost un dominion britanic care includea fostele teritorii ale coloniilor Capului și Natal, precum și republicile Transvaal și Statul Liber Orange.

În literatura de specialitate noțiunea „apartheid” este examinată din cel puțin trei perspective – ca fenomen social, ca politică, ca regim și sistem politic și ca infrațiuine.

Apartheidul este cea mai extremă formă de discriminare rasială [2, p. 60]. Cuvântul „apartheid” este o combinație de elemente din două limbi – engleză și afrikaans. Rădăcina „apart” provine din engleză „apart”, adică „separat”. Suffixul „eid” în afrikaans indică starea a ceva. Deși termenul „apartheid” poate fi tradus ca separat/segregat, de obicei nu este folosit pentru a desemna separare geografică sau teritorială. Dimpotrivă, este asociată cu un complex integral de relații de superioritate și subordonare între europeni și non-europeni.

Apartheidul poate fi definit ca fiind o politică oficială de segregare rasială desfășurată în Republica Africa de Sud (Africa de sud, până în 1961 – Uniunea Africii de Sud, UAS) din 1948 până în 1994 de către Partidul Național al Africii de Sud, care se caracterizează prin: 1. instituirea apartheidului ca politică oficială a statului în 1948, după câștigarea alegerilor naționale; 2. promovarea ideii supremației albe în Africa de Sud; 3. adoptarea unei legislații discriminatorii, care a restricționat drastic drepturile și libertățile persoanelor de culoare; 4. folosirea represiunilor împotriva oponentilor politici; 5. introducerea controlului strict al migrației, care au impus segregarea geografică și restricționarea mobilității persoanelor de culoare; 6. separarea instituțiilor publice, cum ar fi școlile, universitățile, spitalele și transportul

public, în funcție de apartenența rasială a persoanelor, care le frecventează. Termenul a fost folosit pentru prima dată în 1917 de Jan Smuts, care a devenit ulterior prim-ministru al Uniunii Africii de Sud[3]. Traducerea literală din limba burilor a cuvântului „apartheid” înseamnă „locuire separată”. De fapt, politica apartheidului s-a bazat pe o împărțire strictă a cetățenilor țării în oameni de clasa I și II. Apartheidul este cea mai extremă formă de discriminare rasială desfășurată de către guvernul rasist din Africa de Sud împotriva populației indigene manifestată prin privarea de drepturi politice, socio-economice și civile, până la izolarea teritorială [4, p. 21].

Apartheidul mai poate fi definit ca un sistem social, politic și economic rasist impus de guvernele minorității albe din Africa de Sud în perioada 1948-1994. Apartheidul prevedea segregarea raselor (locuirea separată), iar majorității negre i se interzicea, printre altele, dreptul la vot și libera circulație. În sens larg, apartheidul desemnează politica de separare a comunităților etnice sau rasiale diferite. În același timp apartheidul reprezintă o crimă internațională împotriva umanității; o politică de segregare rasială, discriminare și oprimare [5, p. 99-102].

Scopul. Analiza premiselor instaurării regimului Apartheidului în Africa de Sud.

Rezultatele cercetării. Apariția manifestărilor ale rasismului în Africa de Sud a avut loc încă începând de la apariția primilor coloniști. Legea „South Africa Act” din 1910 a marcat începutul consolidării și unificării sistemului de discriminare rasială și națională, care s-a dezvoltat ulterior în sistemul de apartheid, care a formalizat primatul europenilor asupra populației indigene. Conform acestei legi, în Uniunea Sud-Africană, doar reprezentanții rasei europoide aveau dreptul de vot, populația cu drept de vot fiind formată din bărbații supuși coroanei britanice, cu vârsta peste 21 de ani. Actul a marcat **începutul consolidării și unificării sistemului de discriminare rasială și națională** din Africa de Sud, care mai târziu s-a dezvoltat în sistemul de apartheid, constituind baza Constituției Republicii Africa de Sud în 1961 [6, p. 222-223]. Apartheidul a fost instituționalizat în rezultatul alegerilor parlamentare din Africa de Sud, care au avut loc în 1948, unde a câștigat Partidul Național, baza electorală a căruia era formată din afrikaneri care susțineau politica de segregare rasială.

Premisele socio-economice ale apartheidului din Africa de Sud au început să prindă contur cu mult înainte de instituționalizarea sa politică. Chiar înainte de Primul Război Mondial, au fost implementate măsuri în nou-formata Uniunea Sud-Africană pentru a păstra și consolida discriminarea rasială: după adoptarea *Legii cu privire la mine și lucrul în ele* în 1911, a fost introdus un sistem de discriminare rasială la angajarea în domeniul mineritului. Ca rezultatul schimbărilor introduse, muncitorii albi aveau un avantaj legal în angajarea și salarizarea. În 1913 prin *Legea cu privire la terenurile popoarelor indigene*, doar 13% din suprafața întregului fond teritorial al țării a fost lăsată populației indigene africane, ceea ce a devenit o condiție prealabilă pentru crearea unui sistem de rezervații [7, p. 93-103].

Anterior, atât africani, cât și afrikanerii erau dezavantajați în mod egal în comparație cu locuitori albi vorbitori de limbă engleză în ceea ce privește calificare profesională. Această stare de fapt a generat concurență, care urma să fie eliminată prin instalarea regimului de apartheid. În economie, albi vorbitori de limbă engleză s-au

stabilit cu traiul în orașe, activând în sector industrial, în timp ce afrikanerii se ocupau cu agricultura, ocupând aproape 80% din locuri de muncă din această industrie până la mijlocul anilor 1950. În același timp, afrikanerii dețineau controlul asupra a doar 1% din exploatarea aurului, 3% din exploatarea cărbunelui, 7% din producția industrială și 10% din serviciile financiare[8, p.13-16]. Afrikaneri nu puteau să se angajeze în sector industrial, industrie minieră fiind controlată de către englezi, ceea ce a determinat dorința afrikanerilor de a păstra identitatea bură [7, p. 93-103].

Premisele ideologice. Teoria segregării rasiale a fost fundamentată ideologic și dezvoltată în cadrul „Congreselor populare” organizate de către formațiune, cunoscută sub denumirea de Afrikaner Bruderbond (Afrikaner Brothers Union), care au avut loc spre sfârșitul anilor 1930 și în anii 1940. În perioada respectivă membrii organizației burilor cu conștientizat că scopul activității lor este venirea la puterea [9, p. 60].

În contextul genezei ideologice a apartheidului, este interesant să urmărim legăturile naționaliștilor afrikaneri cu națiștii. Se știe că înainte de război, reprezentanții Partidului Naționalist au stabilit contacte directe cu Hitler, Franco și Salazar, susținând ideologia lor. Viitorii lideri ai țării, Hendrik Fairwood și Balthazar Forster, au anunțat că susțin „naționalismul creștin, care este un aliat al național-socialismului”. În aceeași ordine de idei, Forster a tradus Mein Kampf în afrikaans, admirându-l pe Hitler. Șeful Uniunii britanice a fasciștilor, Oswald Mosley frecvent vizita Africa de sud [10, p. 15-16]. În cadrul doctrinelor fasciste, afrikanerii au fost atrași, în primul rând, de ideea exclusivității națiunii lor. În perioada conflictului mondial, cea mai mare parte a comunității burilor a fost rece cu privire la participarea dominionului lor în război [1, p. 94-109].

În multe aspecte, teoria și politica apartheidului din Africa de Sud își are originile în teoriile rasiale germane, americane și parțial australiene. De exemplu, anumite prevederi ale teoriilor rasiale au stat la baza *Legii cu privire la interzicerea căsătoriilor mixte* în 1949, *Legii cu privire la traiul separat* în 1950, precum și a unei serii de legi privind educația separată a persoanelor pe criterii rasiale și altele [11, p. 35-43].

Premise politice. În 1925, Partidul Național al lui James Herzog, un afrikaner ereditar, a venit la putere. Ideea lui consta în unirea tuturor sud-africanilor albi într-o singură națiune pentru a elimina contradicțiile interne. În acest scop a fost creat un guvern de coaliție împreună cu ex-șef de stat, pro-britanicul Jan Smuts. Dar, în pofida tuturor încercărilor de consolidare a societății, balanța a început să se încline spre naționalismul afrikaner [11, p. 205-213].

Una din bazele segregării rasiale reprezenta descoperirea aurului și industrializarea ulterioară a regiunii, pentru care a fost necesară prezența forței de muncă, suplinită din rândurile populației indigene, a cărei metodă economică de cultivare a pământului ajunsese la limită. Drept urmare, populația africană s-a trezit în afara zonei de reședință naturală, satisfăcând nevoile economice ale albilor în centre industriale, dar concurând cu albi pe piața muncii [12, p. 60]. Acest lucru s-a întâmplat în contextul instalării oficiale a regimului de apartheid [5, p. 93-103].

Victoria forțelor de dreapta a făcut ca independența deplină a țării să devină realitate. Acest lucru a fost facilitat și de slăbirea Marii Britanii, care a fost destul de

epuizată în luptele în cel de-al doilea război mondial. Uniunea Africii de Sud a devenit Republica Africană de Sud. Politica de apartheid a fost lansată oficial [12, p. 205-213].

Concluzii. În rezultatul cercetării am stabilit că la baza apartheidului din Uniunea Sud-Africană au stat premise din de ordin socio-economice, ca rezultat al interesului autorităților britanice în exploatarea populației de culoare în industria mineiului, politică, care a fost continuată de populația afrikanerilor după obținerea independenței față de metropolă. De asemenea, un rol fundamental în perpetuarea apartheidului ca sistem politic a fost jucat de factorul ideologic, populația afrikanerilor, începând cu perioada dominației britanice finalizând cu perioada independenței, a fost profund influentă de curentele ideologice de dreapta, atât de origine britanică, cât și de fascismul italian și național-socialismul german. Elitele politice sud-africane au găsit în aceste ideologii baza argumentativă a politicii de segregare pentru promovarea politicii apartheidului. Această politică a fost una magistrală în doctrina Partidului Național din Africa de Sud, liderii cărui (James Barry Munnik Hertzog, Daniel François Malan, Hendrik Frensch Verwoerd, John Vorster, P.W. Botha) au implementat doctrina respectivă drept o politică de stat, implementând practicile de segregare rasială.

Referințe bibliografice:

1. Сидоренко Л. В. *Апартеид как специфическая форма колониализма*. Труды кафедры истории Нового и новейшего времени СПб.: Изд. СПбГГУ, № 9, 2012, с. 94-109.
2. *Большой энциклопедический словарь* / под ред. А. М. Прохорова. М., 1997, с. 60.
3. Петушкова, Е. П. *Идеология и политика апартеида в ЮАР* науч. рук. Г. М. Куприянова // НИРС-76 [Электронный ресурс]: материалы научно-практической конференции студентов и курсантов, Минск, 23 апреля 2020 г. / Белорусский национальный технический университет; редкол.: Е. С. Голубцова (отв. ред.), О. В. Веремейчик, Г. М. Бровка. – Минск: БНТУ, 2020. – С. 286-289.
4. Posel D. *The Making of Apartheid 1948-1961: Conflict and Compromise*. N.Y., Oxford University Press, 1991, 297 p.
5. Гигинейшвили М.Т. *Проблемные вопросы соотношения апартеида, дискриминации и сегрегации*. В: Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. Краснодар, Изд. Наука и образование, 2014, №. 7, с. 99-102.
6. *Российская историческая энциклопедия*. Т. 1. М., 2015. С. 222-223
7. Сидоренко Л. В. *Социально-экономические истоки режима апартеида в Южной Африке* // Восток Афро-Азиатские общества: история и современность СПб, Изд.: РАН, №. 2, 2023, С. 93-103.
8. Uys S. *Apartheid: Opium of the Afrikaner. Transition*. Indiana: University Press 1965. Nr. 19. p. 13-16.
9. Тихомиров В. И. *Партия Апартеида. Социально-политическая эволюция Националистической партии ЮАР*. М.: Изд. "Наука", 1987. С. 60
10. Вахрушев В. В., Левиненко А. Н. *Апартеид и политика Запада в ООН*. М.: Междунар. отношения, 1989. С. 15-16.
11. Гук А. И. и др. *Понятие и особенности режима апартеида* // Правовое поле современной экономики. СПб.: Фонд содействия науке и образованию в

области правоохранительной деятельности "Университет", 2015. – №. 7. – С. 35-43.

12. Седрисев К. А. *Становление и крах режима апартеида в Южно-Африканской Республике* // Новая наука: современное состояние и перспективы развития. Нефтекамск, Научно-издательский центр "Мир науки", 2017. – С. 205-213.

CZU 323.2(478)

PROBLEMA GÂNDIRII POST-SOVIETICE PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA

Vladislav CREȚU, student, *Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova*
Conducător științific: **Rodica NICHITA**, lect. univ., dr.

Abstract: *The problem of post-Soviet thought grew after the breakup of the „Soviet Wonder”. On August 27, 1991, Moldova proclaimed independence, a crucial moment in it’s history.*

Independence brought hope for freedom, prosperity and a better future for citizens. However, after 3 decades, Moldova still faces a number of significant challenges, many of them having roots in the Soviet period, namely the existence of post-Soviet thinking. Issues such as the Transnistrian conflict, language, challenges related to EU integration and avoidance of post-Soviet thinking help us in a fair and equitable way to overcome the problems that exist in society. The topic approached is nothing but an assumption, an awareness of the citizens of the Republic of Moldova about the fact that we, the citizens, are the protagonists of this life, this country where we live. Therefore, we must assume a responsibility, to end the problems we have been facing over 3 decades, to realize the importance of avoiding post-Soviet thinking and promoting European values and with great forces, to put our plan for Moldova’s accession to the EU.

Keywords: *Post-Soviet thinking, EU integration, Transnistrian conflict, European values, The state of the Republic of Moldova.*

Introducere

La 27 august 1991, Republica Moldova și-a proclamat independența. Constituțional, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil.

Istoria Republicii Moldova începe odată cu renașterea națională a cetățenilor care locuiau pe teritoriul, actual acum, Republica Moldova. Sfârșitul anilor 1980 a marcat o perioadă de mari schimbări, cu o revigorare a conștiinței naționale pe fondul crizei sistemului comunist. Mitingul din 27 august 1989, cu o participare de aproximativ 500.000 de oameni, a reprezentat un moment crucial. Protestatarii nu cereau favoruri, ci își revendicau drepturile fundamentale: la limbă, la identitate și la demnitate. Astfel, sub presiunea mișcării de renaștere națională, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat o serie de legi semnificative, precum la 31 august 1989 se adoptă Legea cu privire la statutul limbii de stat, care a decretat limba română ca limbă oficială și a revenit la grafia latină. La fel, la 27 aprilie 1990 se adoptă Legea cu privire la Drapelul de Stat, care a stabilit tricolorul ca drapel național al Republicii Moldova. Ambele legi au marcat o etapă crucială, demonstrând forța mișcării de

renaștere națională și dorința populației de a se emancipa de sub tutela Moscovei. Ele au pus bazele procesului de democratizare și au contribuit la consolidarea identității naționale, oferind un cadru legal pentru afirmarea limbii, simbolurilor naționale și punând bazele procesului de democratizare.

La 27 august 1991, Parlamentul Republicii Moldova, convocat în ședință extraordinară (grație Marii Adunări Naționale), a adoptat textul Declarației de Independență a Republicii Moldova, prin votul unanim al celor 277 de deputați prezenți. Republica Moldova a fost declarată „*stat suveran, independent, democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără niciun amestec din afară, în conformitate cu năzuințele sfinte ale poporului, în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale*” [1]. În Declarația de Independență se condamnă înțelegerea sovieto-germană din 23 august 1939 ca nulă ab initio. În elaborarea acestui text s-a ținut cont și de Declarația Conferinței Internaționale „*Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia*” din 28 iunie 1991 [2]. La data de 27 august a fost declarată Zi a Independenței și sărbătoare națională a Republicii Moldova. În spațiul ex-sovietic, Republica Moldova a fost a șaptea care și-a proclamat independența. „*La 3 septembrie 1991, președintele Republicii Moldova Mircea Snegur a semnat Decretul cu privire la crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova, obiectivul major fiind asigurarea suveranității și integrității teritoriale a statului. În aceeași zi a fost semnat și Decretul cu privire la subordonarea instituțiilor vamale situate pe teritoriul Republicii Moldova. A fost stabilită frontiera de stat a Republicii Moldova. La 9 septembrie 1991, Comitetul Securității de Stat a fost lichidat și creat Ministerul Securității Naționale al Republicii Moldova. Pe 8 decembrie 1991 au avut loc primele alegeri ale șefului statului prin vot universal, în calitate de președinte, întrunind 98,2% din sufragii, a fost ales Mircea Snegur*” [3].

Anul 1991 a marcat un moment crucial în istoria Republicii Moldova, cu proclamarea independenței la 27 august, fiind un proces complex, marcat de dorința poporului de a se elibera de regimul comunist și de a construi un stat liber și democratic. Recunoașterea independenței și integrității în comunitatea internațională, i-a amplouare odată cu recunoașterea Republicii Moldova ca stat suveran și independent de către România, Georgia, Rusia, Kazahstan, Elveția, SUA, Argentina și alte state. Alături de obiectivul major al recunoașterii internaționale a independenței de stat, obiectivele politicii externe vizau și delimitarea de fostul centru politico-administrativ, participarea la activitatea instituțiilor internaționale și regionale, stabilirea de relații oficiale cu statele lumii. De exemplu, la 10 septembrie 1991, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat hotărârea de aderare a Republicii Moldova la actele juridice internaționale referitoare la drepturile omului. La fel, Republica Moldova este membră a organizațiilor internaționale, precum la Organizația Națiunilor Unite (1992), Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (1992), Consiliul Europei (1995) și multe altele.

Totuși, făurind această istorie bogată, luptând pentru suveranitatea și integritatea teritorială a statului Republica Moldova, în urma dezmembrării Uniunii Sovietice, „*în perimetrul spațiului acesteia, s-au declanșat cca 170 de zone conflictuale, inclusiv 30 din acestea au luat formă activă, iar în 10 cazuri au fost generate conflicte*

armate”, una dintre care fiind conflictul de pe Nistru. „Având la bază interese geopolitice, economice, de securitate, secesionismul constituie una din problemele perpetue cu care se confruntă Republica Moldova”²⁷ și, nu în ultimul rând, problema gândirii post-sovietice, care duce la împărțirea societății în două tabere, a comuniștilor și a democraților sau în termeni mai simpli, pro-europeni și pro-ruși, a tinerelor și a celor în vârstă, și a altor categorii de persoane. Așadar, putem spune că de aici încep tensiunile, manifestările gândirii post-sovietice în diferite domenii. În ceea ce urmează, vom prezenta în ce domenii apar aceste manifestări și care este impactul și cum putem evita problema dată acum, pentru a nu destabiliza total situația dată.

Capitolul 1. Manifestarea gândirii post-sovietice în diferite domenii

1.1 Manifestarea gândirii post-sovietice în domeniul politic

Manifestările gândirii post-sovietice persistă inerent în diferite domenii, precum în domeniul politic, social, cultural, economic ș.a. Primul domeniu în care ne vom axa este cel din domeniul politic, identificând problema majoră a conflictului de pe stânga Nistrului, mai exact problema Transnistreană.

În decurs a 3 decenii, conflictul transnistrean a reprezentat și reprezintă în continuare cea mai globală problemă a Statului Republica Moldova, de când a devenit un stat suveran, independent și democratic. În această ordine de idei, vreau să menționez că problema dată mai este denumită ca „conflict înghețat”, de unde denotă faptul că acest conflict nu a fost și nu este soluționat nici în prezent. Cu toți cunoaștem ce s-a întâmplat la 2 martie 1992, Războiul din Transnistria, Războiul pentru apărarea integrității și suveranității Republicii Moldova. Conform articolului 1 alin. (1) al Constituției „*Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil*” [4]. Acest articol definește principiile fundamentale care stau la baza identității naționale și a aspirațiilor Republicii Moldova. Din acest articol, desprindem primul element important, cel de suveranitate, ce înseamnă că Republica Moldova are puterea deplină și exclusivă de a-și guverna propriile afaceri interne și externe, fără amestecul din partea altor state.

În doctrina constituțională noțiunea „suveranitate” exprimă „supremația și independența” statului. Prin supremație se subînțelege faptul „*că în interiorul statului respectiv nici o altă putere socială nu este superioară sau echivalată cu puterea statală*” [5], iar independența desemnează „*dreptul deplin, exclusiv și nelimitat decât prin forța normelor și principiilor internaționale*”.

Cât privește noțiunea „suveranitate națională” aceasta semnifică „*Dreptul inalienabil, indivizibil și imprescriptibil al poporului de a decide asupra propriei sorți, de a stabili linia politică a statului, de a alcătui organele sale și de a controla activitatea acestora ...*” [6] din care rezultă că „*poporul Republicii Moldova este unicul deținător suveran al puterii*” [7].

La fel, cât privește un alt element important, independența Republicii Moldova, Constituția Republicii Moldova prin art. 1 alin. (1) stabilește că „*Republica Moldova este un stat suveran și independent*”. Însăși independența Republicii

²⁷ Constituția Republicii Moldova. Comentariu. – Ch.: Arc. 2012 (Tipografia „Europress”), [p. 15].

Moldova se referă la libertatea sa de a se autodetermina și de a-și alege propria cale de dezvoltare. Această libertate include dreptul de a stabili relații cu alte state, de a participa la organizații internaționale și de a se alătura unor tratate și convenții.

Astfel, ajungem la concluzia că la Declarația de Independență a Republicii Moldova nr. 691-XII din 27.08.1991 stabilește „*Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale*” [8]. Prin această declarație, Republica Moldova își afirmă dreptul la autodeterminare, mai exact își bazează independența pe dreptul natural al poporului român de a-și decide propriul destin, conform Cartei O.N.U., Actului final de la Helsinki și normelor de drept internațional. La fel, unul din elementele principale ale declarației este că își consacră limba română ca limbă oficială. Acest element definitoriu, îl vom atribui domeniului social, deoarece este un element fundamental al identității naționale.

1.2 Manifestarea gândirii post-sovietice în domeniul social

În aceeași ordine de idei, ne vom expune și vom aborda problema din domeniul social, atribuindu-i un caracter mai complex, deoarece persistă și este actuală problema gândirii post-sovietice în domeniul dat. S-a pus și se pune în discuție problema limbii vorbite în societate. Cunoaștem în prezent că Constituția Republicii Moldova, conform articolului 13, alin. (1), stabilește „*Limba de stat a Republicii Moldova este limba română, funcționând pe baza grației latine.*” [9] Legea Nr. 52 din 16-03-2023, pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale a avut ca scop înlocuirea denumirii „limba moldovenească”, cu „limba română” în actele normative și oficiale ale Republicii Moldova. Astfel, legea dată a prevăzut următoarele modificări:

- a. „*toate mențiunile "limbii moldovenești" din legislație vor fi înlocuite cu "limba română"*”.
- b. *se constată desuetudinea (lipsa de utilitate) a sintagmelor "funcționând pe baza grației latine" din Constituție și "în baza grației latine" din Legea nr. 173/2005.*
- c. *Textul "Limba noastră" va fi înlocuit cu "Ziua Limbii Române" în actele normative care se referă la sărbători.*” [9]

Făcând o analogie cu gândirea post-sovietică și limba română, observăm că în societate, limba română este o temă sensibilă și controversată, care duce la multe discuții și dubii pentru unii. Conform Legii Supreme a Republicii Moldova, aceasta identifică că limba română este limba oficială a statului nostru, precum și hotărârile Curții Constituționale susțin această interpretare. Totuși, o parte a populației continuă insistent să utilizeze denumirea de „limbă moldovenească”, că ei vorbesc limba dată. Se pune întrebarea, de ce? Apare o identitate separată precum au făcut-o cetățenii din stânga Nistrului sau atât de insistentă este acea nostalgie sovietică? De ce apare această dispută și discuții de prost-gust, atunci când limba română identifică identitatea noastră națională? Poate că unii din noi nu-și cunosc istoria, proveniența??? Ce pas greșit a făcut poporul nostru român de avem această soartă nenorocită și umblăm bludnici, căutând ceea ce de fapt avem. Răspuns la întrebările date le găsim în

conștiința noastră, și pentru a depăși această problemă care persistă în societate, este nevoie de o conștientizare colectivă. Aici voi face trimitere la sistemul educațional, care joacă un rol important în ceea ce privește promovarea unei cunoașteri corecte a istoriei și anume să ofere o imagine clară despre originea limbii române.

La fel, să facem o generalizare asupra discuțiilor controversate de limba vorbită pe teritoriul Republicii Moldova, putem constata următoarele: Conform Constituției Republicii Moldova: „*Limba de stat a Republicii Moldova este limba română.*” [10], în acest sens, legea nu se discută, dar se execută.

Totuși, vreau să menționez că limba română este o limba bogată, însă nu trebuie de confundat limba cu dialectica. Să facem o remarcă, limba română cunoaște patru dialecte: Daco-român, Aromân, Megleno-român și Istro-român. Dialectul Daco-român este vorbit în România și Republica Moldova. Dialectul Aromân este un grai vorbit de minoritățile românilor din sudul Peninsulei Balcanice (Grecia, Macedonia, sudul Albaniei, Bulgaria). Cel Megleno-român este vorbit în sudul Bulgariei și nordul Greciei, iar dialectul Istro-român cunoaște vorbitori în Peninsula Istria din Croația. După cum observăm, limba română face parte din dialectul Daco-român. În Republica Moldova, se mai specifică că vorbim limba română cu dialect moldovenesc. Menționez, este un absurd, deoarece limba moldovenească nu este dialect! Este grai sau subdialect al limbii române, și nici de cum nu este limba de stat a Republicii Moldova.

1.3 Manifestarea gândirii post-sovietice în domeniul cultural

O altă problemă cu care se confruntă societatea Republicii Moldova, este cea din domeniul cultural. Gândirea post-sovietică continuă să influențeze semnificativ domeniul cultural din Republica Moldova, manifestându-se prin diverse forme și având un impact complex asupra societății.

Articolului 34 din Constituția Republicii Moldova intitulat Dreptul la informație, stabilește accesul liber la informație a cetățenilor. Astfel, articolul dat se conduce după următoarele principii, precum: „*Dreptul la informație este un drept fundamental al persoanei*” [11], deoarece dezvoltarea persoanei în societate, exercitarea libertăților prevăzute de Constituție, precum libertatea gândirii, aceasta presupune posibilitatea de a recepționa informații corecte asupra vieții sociale, politice, economice, științifice, culturale.

Nu în ultimul rând, rezoluțiile adoptate în cadrul ONU privind: măsurile de facilitare a accesului la informație și transmiterii ei peste frontiere; măsurile de liberă publicare și liberă recepționare a informației, pune în lumină că accesul persoanei la orice informație de interes public cuprinde următoarele aspecte, precum:

- dreptul persoanei de a fi informată corect și clar asupra măsurilor preconizate și mai ales asupra măsurilor luate de autoritățile publice;
- accesul liber la sursele de informare publică;
- posibilitatea persoanei de a recepționa direct și în bune condiții emisiunile din țară;
- obligația autorităților publice de a crea condițiile materiale și juridice necesare pentru difuzarea liberă și amplă a informației de orice natură.

Continuând ideea dată, putem spune că suntem obligați de a pune o importanță majoră și sistemului de mijloace de informare în masă, care este un element indispensabil al societății. Aceste mijloace trebuie să fie puse la dispoziția publicului, și, acce-

sul la ele trebuie să fie unul liber și ușor de al folosi, trebuie să reflecte caracterul pluralist al societății și nu trebuie să fie controlate de nici un grup de persoane sau de interese. Mass-media trebuie să furnizeze informații imparțiale, pentru ca cetățenii să poată să-și formeze o opinie clară despre viața socială, economică și politică a țării.

În ultima perioadă, predomină manifestările propagandiste de a destabiliza ordinea publică din societate prin informații false. Dezinformarea și știrile false sunt răspândite pe rețelele de socializare pentru a manipula opinia publică și a crea disensiuni sociale. Toate aceste acțiuni anormale, sunt folosite de către poporul rus, prin care acest popor încearcă să ne amenințe într-un mod indirect, la adresa securității naționale. Finanțarea unor partide politice, de către Federația Rusă este folosită pentru a sprijini forțe politice favorabile agendei geopolitice, pentru a-și atinge obiectivul propus, însă fiind unul ilegal. Astfel, raportând domeniul dat cu gândirea post-sovietică pe teritoriul statului Republica Moldova, putem spune că nostalgia pentru perioada sovietică persistă, care este alimentată de propaganda rusă și de o viziune distorsionată a istoriei. Unii din cauza informării false și greșite, cred în ceea ce le prezintă mass-media, canalele TV și posturile radio, care deseori sunt finanțate de către Federația Rusă, și prin care politicienii își vând propria țară, își vând propria demnitate pentru niște bănuți, ce nu au nici o valoare.

Analizând aspectele ce țin de manifestările gândirii post-sovietice în diferite domenii, și anume din domeniul politic, social și cultural, am observat că există probleme care nu sunt și nici nu au fost rezolvate de la Declarația de Independență a Republicii Moldova și până în prezent. Am analizat succint despre disputa persistentă între „limba română” și „limba moldovenească”, care devine din ce în ce mai problematică în societate. La fel, am identificat și problema transnistreană, care împiedică foarte mult la Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Regiunea separatistă, susținută de Federația Rusă, creează o serie de provocări pentru integrarea europeană a țării, precum prezența trupelor rusești în Transnistria și lipsa unui control deplin al autorităților de la Chișinău asupra frontierei. Negocierile pentru soluționarea conflictului lipsesc, ceea ce poate descuraja Uniunea Europeană de la acceptarea Republicii Moldovei ca membru. Am dezvoltat și problema ce ține de accesul la informație, care este la fel una negativă. Accesul la informație veridică este limitată, cu o influență semnificativă a propagandei ruse. Cetățenii neinformați sunt mai ușor de manipulat de către forțele politice și economice cu interese proprii, fiind plătiți, vânzându-și onoarea și propria demnitate.

2 Impactul și evitarea gândirii post-sovietice

2.1 Impactul gândirii post-sovietice

Gândirea post-sovietică, în zilele de astăzi, continuă să fie prezentă în societate și să influențeze mentalitatea, atitudinea și comportamentul cetățenilor Republicii Moldova. Are aceasta un impact pozitiv sau negativ? Urmează a fi pus în discuții.

Cunoaștem cu toți care este calea Republicii Moldova, spre ce tinde națiunea acestui stat, și o spun ferm, Republica Moldova își dorește să-și atingă scopul propus, Integrarea spre Uniunea Europeană. Raportând acest obiectiv cu gândirea post-sovietică, ajungem la ideea că aceasta influențează negativ asupra scopului Republicii Moldova. De ce consider așa? Voi argumenta direct și explicit.

În primul rând, Relațiile dintre Uniunea Europeană (UE) și Republica Moldova sunt ample și cu multiple fațete. Pornind de la ambițiosul Acord de Asociere UE-Moldova, în 2022, Consiliul European a recunoscut perspectiva europeană a Republicii Moldova și i-a acordat statutul de țară candidată la UE, deschizând o nouă etapă strategică pentru relațiile UE-Moldova. Mulți văd Uniunea Europeană ca un model de prosperitate și democrație și doresc ca țara lor să se alăture acestui proiect, însă apare dilema gândirii post-sovietice, prin care apare dragostea imensă față de „Minunea Sovietică”, deoarece ei consideră că viața lor era mai bună sub regimul comunist. Astfel, Federația Rusă continuă să exercite o influență semnificativă în Republica Moldova, prin intermediul propagandei, dezinformării și prin alte modalități. Aceste lucruri submină democrația și securitatea în țară.

Am determinat scopul Republicii Moldova, acesta fiind Integrarea în Uniunea Europeană. Ca acest scop să fie îndeplinit, statul nostru este obligat să îndeplinească cele 9 angajamente, și anume:

1. Reforma justiției;
2. Implementarea recomandărilor Comisiei de la Veneția;
3. Combaterea corupției;
4. Deoligarhizarea;
5. Combaterea criminalității organizate;
6. Reforma administrației publice;
7. Gestionarea finanțelor publice;
8. Cooperarea cu societatea civilă;
9. Protecția drepturilor omului.

Aceste angajamente oferă posibilitatea Republicii Moldova la realizarea scopului propus. Însă, din cauza influenței ruse, prin intermediul propagandei, dezinformării, aceasta nu poate fi realizată. Republica Moldova aspiră de mult timp să adere la Uniunea Europeană, dar există această influență sau crearea unor obstacole, care îi îngreunează calea. Unele din problemele principale care trezește un sentiment aparte sunt problemele economice, sociale și politice, persistente pe teritoriul statului nostru. Pe plan economic, problema moștenită de la poporul rus, este corupția. Gândirea post-sovietică influențează negativ asupra corupției, deoarece aceasta reprezintă o problemă socială gravă ce afectează toate domeniile. Este grav că unii cetățeni mai cred că mita rezolvă totul, încurajând astfel actele de corupție. De ce aleg oamenii să ofere mită? Unii nici nu se mai sfiesc să recunoască că au dat mită. A devenit ca un fel de dependență și cred că fără ea nu se poate. E o boală veche, moștenită dintr-un sistem sovietic anacronic, injust și imoral. Bani rezolvă totul pare a fi zicala călăuzitoare în societate, iar faptele au degenerat. Și analizând instituțiile cele mai corupte, acestea sunt cele din Justiție, sănătate și de învățământ. La nivel guvernamental este declarată lupta împotriva corupției, și după cum observăm, dacă în instituțiile superioare de stat există această problemă, atunci cum am putea evita problema dată? Cum zicea Simona Preda „*Gândirea însăși este o întreprindere periculoasă*”. Aici putem face analogie cu gândirea post-sovietică, moștenită de la poporul rus. Nu știu dacă ar fi o interpretare greșită sau nu, dar vedem realitatea pe care o avem în zilele de astăzi, legate de corupție. Astfel observăm

acțiunile întreprinse de către organele de drept, pentru a preveni și de a combate corupția în Republica Moldova și pentru a adera la Uniunea Europeană.

Există și alte probleme cu care se confruntă Republica Moldova și pentru care caută să le soluționeze, deoarece acest stat își dorește integrarea în Uniunea Europeană. Problemele ce țin de reforma administrației publice, lupta cu corupția, protecția drepturilor omului și altele, pot fi soluționate și evitate, și putem face ca problemele date să dispară.

Vorbind despre impactul negativ asupra gândirii post-sovietice, ne punem întrebarea, există oare și un impact pozitiv? Aici am putea recurgem mai degrabă dacă ar fi posibilă legătura dintre gândirea post-sovietică și promovarea valorilor europene, adică a gândirii tinerilor din prezent, care își doresc prosperitatea și dezvoltarea propriei țări. Integrarea europeană ar consolida democrația în Republica Moldova și ar contribui la combaterea corupției, ar duce la o dezvoltare a relațiilor Republicii Moldova cu alte țări europene.

2.1 Evitarea gândirii post-sovietice

Unica soluție pe care aș putea propune este evitarea gândirii post-sovietice. Această evitare nu este o sarcină ușoară, dar este esențială pentru construirea unui viitor prosper și democratic. Cum putem evita problema gândirii post-sovietice? În viziunea mea, cred că este necesar de a recurge la careva metode și/sau mijloace.

Unele din mijloacele care ar putea duce la înlăturarea gândirii post-sovietice este promovarea educației și a gândirii critice. Educația joacă un rol crucial în combaterea gândirii post-sovietice și în promovarea unei societăți moderne și democratice în Republica Moldova. În ceea ce privește în școli, este important ca elevii să învețe o istorie adevărată, și nici de cum cea falsă. La fel în școli, educația trebuie să promoveze valori precum democrația, drepturile omului, toleranța și respectul pentru diversitate, să fie pus accent pe valorile europene. Ministerul Educației ar putea introduce un curriculum modern care să includă predarea istoriei obiective, pentru a promova prezentul și viitorul.

Gândirea critică, de asemenea, este esențială pentru a evita manipularea și propaganda care vine din partea Federației Ruse. Aici, la fel, trebuie să promovăm gândirea critică, precum să dezvoltăm abilitățile critice, analitice, și accesul la informațiile veridice. Ca exemplu putem oferi implementarea de programe educaționale care să încurajeze elevii să analizeze informația din surse diverse, să identifice prejudecățile și să-și creeze păreri individuale.

O altă modalitate prin care am putea scăpa de gândirea dată este dezlipirea influenței ruse. Cum putem face acest lucru? O metodă ar fi ca să încercăm să promovăm cultura națională și cea europeană. În prezent, parcă am încerca să evităm cultura post-sovietică, însă ne dăm seama că aceasta încă persistă în realitate. Prin promovarea culturii naționale înțelegem cea limba vorbită, limba română, cea dezvoltare socială, a voinței poporului, a dezvoltării educației și promovării integrării europene.

Astfel, ajungem la concluzia că doar prin efortul susținut al tuturor actorilor implicați, precum al autorităților, instituțiilor de învățământ, societatea civilă și cetățeni – țara poate depăși gândirea post-sovietică și se poate integra cu succes în spațiul european. Nu în ultimul rând, vorbim și despre dezlipirea influenței ruse, ce

ține de limba de stat, de valorile europene și promovarea statului de drept și democratic al Republicii Moldova.

Concluzie

Așadar, subiectul dat l-am abordat din perspectiva că m-ar fi deranjat problemele pe care le-am enumerat, într-un oarecare mod sunt obosit, sătul de această gândire post-sovietică care există la noi în societate. La 27 august 1991, Republica Moldova și-a proclamat independența, deși au trecut peste 30 de ani și tot persistă o influență semnificativă a gândirii post-sovietice în diverse domenii, precum cel politic, social și cultural. Acest lucru afectează negativ progresul țării spre integrarea europeană. Problema transnistreană, care reprezintă o îngrijorare mare pentru societate, trebuie să fie soluționat obligatoriu în timpul apropiat. Trebuie să învățăm greșelile din trecut și să nu permitem răspândirea conflictului.

De asemenea, am abordat tema ce ține de limba română, care este un element fundamental al identității naționale și este limba oficială a Republicii Moldova, conform Constituției. Problema pe care am abordat-o în proiectul dat ține că unii cetățeni insistă să utilizeze denumirea „limbă moldovenească”, considerând-o o limbă separată. Această dispută are o conotație politică, fapt ce apare discuții controversate de limba vorbită în Republica Moldova. Limba română este un element important al identității naționale și un simbol al unității. Este esențial să depășim aceste dispute, deoarece ne cunoaștem istoria, cunoaștem de unde provenim și trebuie să înțelegem că limba română este comoara, elementul principal al statului Republica Moldova.

Gândirea post-sovietică continuă să influențeze semnificativ și domeniul cultural din Republica Moldova, manifestându-se prin diverse forme și având un impact negativ asupra societății. Dezinformările și știrile false care sunt răspândite pe rețelele de socializare pentru a manipula opinia publică și de a crea disensiuni sociale. La fel, și finanțarea partidelor politice, prin care Federația Rusă le finanțează, partide politice favorabile agendei sale geopolitice. Toate aceste probleme duc la împiedicarea integrării Republicii Moldova la Uniunea Europeană, la destabilizarea ordinii publice și a cetățenilor de rând, ceea ce reprezintă în totalitate o încălcare a normelor de drept internațional, a integrității teritoriale, a suveranității și a demnității cetățenilor Republicii Moldova.

În final, subiectul abordat nu reprezintă negarea trecutului sau neacceptarea prezentului, dar reprezintă o abordare critică a problemei date, care împiedică dezvoltarea Republicii Moldova în toate sferile sale. Personal, mă deranjează toate problemele care sunt, însă împreună trebuie să le rezolvăm, nu să le evităm. Precum în perioada post-sovietică „*comuniștii au vrut să ne facă fericii cu forța*”, la fel și acum, moscalii încearcă să ne atragă din nou la ei, pentru a ne face din nou, fericii cu forța, promovând gândirea post-sovietică.

Bibliografie:

1. Legea Nr. 3465 din 01-09-1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești;
2. Legea privind Declarația de Independență a Republicii Moldova nr. 691-XII din 27.08.1991;

3. Legea Nr. 173 din 22-07-2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stînga Nistrului (Transnistria);
4. Ibidem, p. 15; Deleanu Ion. Drept constituțional și instituții politice. București: Edit. Europa Nova: 1996, [vol. 1, p. 71];
5. Legea Nr. 234 din 16-12-2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova;
6. Constituția Republicii Moldova;
7. Legea Nr. 52 din 16-03-2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale;
8. Declarația Universală a Drepturilor Omului [art. 19];
9. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [art. 19];
10. Rezoluții adoptate în cadrul ONU privind: măsurile de facilitare a accesului la informație și transmiterii ei peste frontiere; măsurile de liberă publicare și liberă recepționare a informației; crearea unui organism permanent care să favorizeze libera circulație a informației.

CZU 364.044:343.121

ROLUL ASISTENTULUI SOCIAL ÎN DIMINUAREA DELINCVENȚEI JUVENILE

Virginia MAGDÎL, studentă, *Facultatea de Drept și Științe Sociale,*
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți
Conducător științific: **Gheorghe NEAGU**, *conf. univ., dr.*

Abstract: *The problem of juvenile delinquency represents a constant challenge of contemporary societies, especially due to the complexity of the phenomenon, the multiple causes and factors that generate it, but also its serious negative effects, both in the short, medium and long term at the level of individuals, families and society as a whole.*

Along with other social actors, the social worker carries out multiple actions aimed at reducing juvenile delinquency. Identifying the causes and factors favoring this behavior, as well as the appropriate intervention aimed at neutralizing them, in conjunction with prevention and resocialization actions, can ensure that this undesirable behavior is kept under control.

Keywords: *juvenile delinquency; deviant behavior; the genesis of delinquent behavior; multidisciplinary teams (EMD); social worker, intersectional collaboration.*

Conform Biroului Național de Statistică, în anul 2023 au fost înregistrate 449 infracțiuni săvârșite de către minori sau cu participarea acestora, ceea ce a constituit 1,9% din total infracțiunilor înregistrate. Cel mai frecvent minorii au fost implicați în săvârșirea furturilor – 58,8%, după care urmează jafurile – 7,1% și infracțiuni privind răpirea mijlocului de transport – 6,2%. La 100 mii copii în vârstă de 0-17 ani au revenit 83 infracțiuni comise de către minori, comparativ cu 116 infracțiuni comise în anul 2019 [1]. Chiar dacă în ultimii ani, per ansamblu, se observă o scădere a numărului copiilor care au fost în contact cu sistemul de justiție, ponderea infracțiunilor comise de minori din totalul crimelor comise în Republica Moldova trezește o mare îngrijorare.

Delincvența este definită ca o formă particulară a comportamentului deviant. În sens juridic, este asimilată comportamentului infracțional și este privită ca faptă ce prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută în legea penală. Din perspectivă psihosocială, comportamentul delincvent este caracteristic unei persoane ne care își atinge scopurile și aspirațiile pe căi sociale inacceptabile [2, p. 1].

Republica Moldova se află într-o perioadă de tranziție prelungită, caracterizată de sărăcie, șomaj, corupție, acces redus la servicii de calitate, creșterea violenței, discriminării, migrației etc. În acest context, a crescut vulnerabilitatea socială a populației, iar copiii, fiind într-o perioadă intensă de dezvoltare și având nevoie de o protecție specială de calitate și accesul mai mare la diverse servicii (primare, speciale, cu specializare înaltă), sunt afectați cel mai mult. În situațiile în care nu sunt acoperite necesitățile copilului și se manifestă disfuncții în sistemul mecanismelor de control social, crește riscul pentru apariția comportamentului deviant, inclusiv săvârșirea de infracțiuni.

De rând cu factorii de natură macrosocială, una din principalele cauze ale delincvenței juvenile o reprezintă climatul socio-afectiv inadecvat în familie, școală, grup de prieteni etc. Grație faptului că la copii procesul de maturizare afectivă, intelectuală și morală nu este definitivat, în lipsa unui climat socio-afectiv protector, ei pot intra în conflict cu cerințele sistemului de valori și normele societății (inclusiv cu normele juridice [3, p. 4].

Prevenirea și combaterea delincvenței juvenile presupune eforturi conjugate din partea mai multor entități sociale. Structurile teritoriale de asistență socială exercită un rol considerabil în sistemul mecanismelor de control social orientat spre diminuarea ponderii delincvenței juvenile. În vederea elucidării rolului asistentului social în prevenirea și combaterea acestui comportament indezirabil, am analizat realitatea socială empirică la nivelul raionului Fălești.

Inițial, utilizând preponderent tehnica analiza documentelor, ne-am străduit să elaborăm portretul social al copiilor din unitatea teritorial-administrativă nominalizată prin perspectiva potențialilor factori favorizanți ai comportamentului deviant în rândul copiilor. În acest context, menționăm faptul că datele din cercetarea *Situația copiilor în sistemul de servicii sociale din raionul Fălești, 2019-2021* [4], au fost completate de către subsemnata prin analiza altor documente inedite, în special *Raportul Statistic CER 103 Cu privire la copiii aflați în situații de risc și copii separați de părinți în raionul Fălești pentru anul 2023*, ca și informația colectată de la Direcția Generală Asistență Socială, Protecție a Familiei și Copilului (DGASPF) din raionul Fălești. Aceasta ne-a permis să efectuăm o analiză longitudinală a situației copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți și să identificăm o serie de factori favorizanți ai comportamentului antisocial al minorilor.

Analiza coroborată a datelor din documentele nominalizate ne permite să constatăm că la sfârșitul anului 2021, în evidența DGASPF erau 461 copii aflați în situație de risc sau 3% din totalul copiilor din raion. Totodată, numărul copiilor aflați în situație de risc s-a diminuat constant pe parcursul celor trei ani analizați, înjumătățindu-se în anul 2021 față de anul 2019. Băieții, copiii ce trăiesc în mediul rural și copiii din grupa de vârstă 7-15 ani au prezentat cel mai mare grad de vulnerabilitate la risc.

Valorificarea metodologiei utilizată în cercetarea la care ne-am referit, ne-a permis să identificăm unele tendințe caracteristice situației prind numărul de copii în situație de risc și a copiilor separați de părinți, ca și cauzele principale ale acestei situații pentru perioada anilor 2021-2023. Astfel, conform raportului de analiză a situației copiilor din sistemul de servicii sociale din r. Fălești pentru anul 2023, numărul copiilor aflați în situație de risc a fost de 416, ceea ce confirmă tendința de scădere a numărului acestora, în raport cu situația din anul 2021. Totodată, dacă la sfârșitul anului 2021 erau 1603 copii separați de părinți în raion, în creștere cu 17,5% față de anul precedent, atunci la sfârșitul anului 2023 erau 1428 de copii separați de părinți, în scădere cu 8,9%.

Cei mai mulți copii separați se aflau în mediul rural, fiind preponderent fete. Riscul separării de părinți crește odată cu înaintarea în vârstă a copilului.

Migrația internă și externă a părinților a fost principala cauză a separării copiilor. Copiii cu părinți migranți au constituit, în medie, 85% din totalul copiilor separați în perioada analizată, 2019-2021.

Analiza documentelor ne-a permis să identificăm tendința acestui fenomen. Astfel, la sfârșitul anului 2023 erau 1183 de copii, ai căror ambii părinți/unicul părinte se află temporar în altă localitate din țară sau de peste hotare. Pentru 84 de copii, entitățile respective, au stabilit statutul de copii rămași temporar fără ocrotire părintească, iar 130 de copii s-au încadrat în statutul de copii rămași fără ocrotire părintească.

Este de reținut, că pe parcursul anilor 2019-2021 s-a constatat o ușoară descrescere a numărului de copii în plasament planificat. S-a constatat o reducere de patru ori a numărului de copii plasați în servicii de tip rezidențial în anul 2021, față de anul 2019.

Datele colectate ne-au permis să constatăm că la sfârșitul anului 2023, în r. Fălești au beneficiat de acest serviciu 150 de copii, iar numărul copiilor plasați în servicii de plasament de tip rezidențial a fost de 25.

Analiza efectuată confirmă concluzia conform căreia, copiii din familii social vulnerabile, cei neglijăți sau ai căror părinți au plecat peste hotare, dar și copiii din familii care nu sunt vulnerabile din punct de vedere economic, dar care sunt lipsiți de atenția îngrijitorilor, cel mai des riscă să dezvolte un comportament delinquent.

Un rol considerabil în neutralizarea factorilor favorizanți ai delinvenței juvenile revin echipelor multidisciplinare (EMD).

Rolul EMD este de a contribui la prevenirea și soluționarea cazurilor copiilor aflați în situații de risc, a familiilor aflate în dificultate, susținerea acestor familii la prevenirea și combaterea cazurilor de violență, neglijare. Echipa multidisciplinară este un grup de profesioniști din mai multe domenii, ce fac parte din rețeaua de servicii adresate copiilor și familiilor în situație de risc și/sau dificultate și colaborează la soluționarea situațiilor de maltratare în care se află copilul și familia. Fiecare membru al echipei este, totodată, reprezentantul unui serviciu, astfel încât, funcționarea unei echipe multidisciplinare, implică o intervenție la nivel inter-instituțional (reprezentanții instituțiilor de stat, autorităților publice locale, organului de tutelă și curatelă, organele de ordine publică și drept, ONG-ilor). Pentru a sesiza rolul EMD în dimi-

nuarea delincvenței juvenile, invocăm următoarele date colectate prin intermediul tehnicii analiza documentelor: astfel, în anul 2021, la nivelul Secției Protecția Familiei și Copilului s-au desfășurat 159 de ședințe a Echipelor multidisciplinare, în cadrul cărora au participat 540 de specialiști, după cum urmează: din domeniul sănătății – 65; din domeniul educațional – 94; din domeniul asistenței sociale – 122; din domeniul organelor de drept – 78; reprezentanții APL – 139; din alte domenii – 96.

În cadrul ședințelor EMD, în total, au fost dezbătute 607 cazuri, conform următoarei structuri:

- identificarea și evaluarea inițială a cazurilor – 214;
- evaluarea complexă a cazului – 489;
- elaborarea planului individualizat de asistență – 204,
- revizuirea planului individualizat de asistență – 219;
- închiderea cazului – 293.

Implementarea deciziilor adaptate a contribuit, în mare măsură, la neutralizarea factorilor care pot conduce, în anumite împrejurări, la comiterea infracțiunilor de către minori.

Totodată, analiza proceselor-verbale ale ședințelor, coroborată cu datele colectate prin intermediul interviurilor în profunzime cu asistenții sociali comunitari și colaboratorii Biroului de Probațiune, ne-au permis să identificăm și unele carențe în activitatea echipelor multidisciplinare:

a) Conlucrarea insuficientă între specialiștii din cadrul EMD (în anumite situații, unii nici nu se prezentau la ședințe, ba chiar nu executau deciziile adoptate;

b) Percepția diferită de către membri EMD a modalităților de intervenție și soluționare a comportamentelor deviate ale copiilor. Datele colectate ne permit să afirmăm că această situație este generată de absența unui protocol expres referitor la modul de colaborare intersectorială în vederea prevenirii și combaterii comportamentului deviant în rândul copiilor, dar și datorită unor manifestări subiective ce țin de faptul că unii membri ai EMD nu cunoșteau exact atribuțiile colegilor din echipă.

Soluționarea acestor probleme poate conduce la sporirea rolului EMD în prevenirea și combaterea delincvenței juvenile.

Diminuarea ponderii delincvenței juvenile este în funcție, în mare măsură, și de modul de conlucrare dintre structurile teritoriale de asistență socială și birourile teritoriale de probațiune.

Pentru a sesiza posibilitățile colaborării dintre structurile teritoriale de asistență socială și birourile de probațiune, enumerăm principalele direcții de activitate ale ultimii entități, prevăzute de legislația națională [5]:

- reflectarea tabloului psihosocial al persoanei aflate în conflict cu legea penală;
- formularea de propuneri, pentru instanța de judecată, referitor la principalele activități care trebuie desfășurate cu persoana aflată în conflict cu legea penală în vederea facilitării procesului de soluționare a problemelor psihosociale;
- oferirea de informații referitor la persoana aflată în conflict cu legea penală, la familia ei și la mediul social din care provine;
- asigurarea cooperării persoanei aflate în conflict cu legea penală și conformării ei la condițiile care i s-au stabilit prin hotărâre judecătorească;

- consilierea și asistența subiectului probațiunii în soluționarea problemelor personale care au condus la săvârșirea infracțiunii;
- desfășurarea programelor individuale sau a programelor de grup, concentrarea resurselor din comunitate cu scopul de a asista subiecții probațiunii în soluționarea problemelor psihosociale;
- supravegherea subiecților probațiunii;
- coordonarea programelor sociale și a celor terapeutice pentru minori.

După cum este ușor de sesizat, oportunitățile și necesitățile colaborării intersectoriale sunt multiple. Invocăm una din aceste direcții și anume, elaborarea referatelor prezențiale. În acest context, remarcăm faptul că în perioada 2023-2024, în raionul Fălești au fost întocmite 9 referate prezențiale ale minorilor, pasibili de sancțiuni (conf. art. 192/1 al.2; 264/1 al.4; 287; 217; 186 CP). În același interval de timp (2023-24), la evidență se află 2 minori cu termen de probă, în baza art. 90 CP, condamnați conform art. 192/1CP (răpirea mijlocului de transport), și art. 186 CP (furt).

Invocăm și datele studiului empiric referitor la situația din anii precedenți. Astfel, pe parcursul anului 2022 au fost întocmite 9 referate, dintre care 5 – în baza art. 186 – furt; 1 – art. 187 – huliganism; 3 – art. 192/2 – răpirea mijloacelor de transport și au fost întocmite 4 dosare conform art. 90 CP.

Analizând eficienței implementării probațiunii prezențiale din perspectiva practicii din Fălești, constatăm că aceste acțiuni conduc la reducerea sancțiunilor privative de libertate pentru copii.

În vederea prevenirii delincvenței juvenile INP Fălești, în colaborare cu asistenții sociali și alți actori implicați în diminuarea fenomenului, organizează activități și programe pentru reducerea comportamentelor pre-delinvențiale și infracționale ale copiilor cu vârste cuprinse între 10-18 ani. În acest context, descriem câteva acțiuni realizate în perioada ianuarie 2023-martie 2024.

La 27 ianuarie 2023, în scopul promovării activităților de probațiune, consilierii Biroului de probațiune Fălești au desfășurat în cadrul Liceului „A.S. Pușkin”, o oră informativă, cu genericul „Prevenirea delincvenței juvenile”, fiind abordate următoarele subiecte:

- prevenirea comportamentului infracțional de către minori;
- prevenirea riscului de recidivă în rândul minorilor;
- sprijinul și motivarea minorului în dezvoltarea responsabilității și autodisciplinii.

Astfel, a fost prezentată informația despre delincvența juvenilă, vârsta de răspundere penală, procedura legală de audiere a minorului, pedepsele și consecințele unui comportament delicvent. Acțiunea a avut drept scop informarea elevilor și sensibilizarea în rândul tinerilor, importanța prevenirii comportamentului infracțional de către minori.

La finele activității a fost încheiat un acord de colaborare între instituții, fiind stabilite pentru viitor activități comune în vederea monitorizării minorilor delincvenți și prevenirea comportamentului infracțional.

La 30 ianuarie 2023, angajații Biroului de probațiune Fălești, în contextul „Zilei Internaționale a Nonviolenței în școală”, au susținut o lecție educativ-

informativă cu genericul: „Fii inteligent, nu violent!”, la care au participat elevi ai Liceului Teoretic „Mihai Eminescu” și „Ion Creangă” din or. Făleşti. Scopul lecției a fost de a promova o educație permanentă pentru armonie, solidaritate, respect pentru drepturile omului, nonviolență și pace în școli.

Tot în luna ianuarie a fost semnat un Acord de colaborare între Biroul de probațiune Făleşti și Direcția Asistență Socială și Protecția Copilului or. Făleşti. Obiectivul acestui document constă în colaborarea reciprocă a părților în acordarea asistenței sociale și psihologice beneficiarilor probațiunii, protejarea persoanelor aflate în dificultate, resocializarea și reintegrarea lor în societate.

Datele colectate demonstrează că implementarea prevederilor acordului la care ne-am referit contribuie la respectarea, apărarea drepturilor femeilor condamnate și copiilor lor, ridicarea nivelului cunoștințelor despre HIV/SIDA și căile de transmitere, dezvoltarea capacităților și a acțiunilor ce țin de resocializarea indivizilor.

De rând cu intensificarea colaborării cu structura teritorială de asistență socială, sunt consolidate și interacțiunile cu alte entități din raion. Astfel, pe parcursul lunilor februarie-martie 2024, a fost semnat, în cadrul unei mese rotunde, un acord de colaborare cu Centrul de Sănătate Prietenos Tinerilor. Semnarea acordului exprimă disponibilitatea și dorința părților de a coopera în scopul coordonării acțiunilor și eforturilor susținute de implementarea activităților comune în vederea resocializării, reintegrării sociale și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni în rândul minorilor aflați în conflict cu legea.

La 20 februarie 2024, Biroul de probațiune Făleşti a semnat acorduri de colaborare cu Instituția Publică Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” și cu Instituția de Educație Timpurie nr. 6 „Lăstărel”, ambele din or. Făleşti.

Acordurile semnate vizează cooperarea între instituții în vederea desfășurării activităților de interes comun, dar și extinderea obiectelor cu destinație socială pentru a facilita executarea pedepselor penale sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității.

Interviurile efectuate cu asistenții sociali ne permit să conchidem că există o bună colaborare cu instituțiile medico-sanitare, ca și cu instituțiile de învățământ, care realizează o serie de acțiuni orientate spre diminuarea comportamentului deviant în rândul copiilor, în conformitate cu statutul lor.

Analiza mai multor studii de caz, de asemenea, confirmă rolul considerabil al asistenților sociali comunitari în diminuarea delincvenței juvenile.

Pentru a sesiza mai adecvat rolul sistemului de asistență socială în prevenirea delincvenței juvenile am analizat și specificul activității asistentului social în cadrul Centrului „ProSperare” din s. Bocșa. Centrul de Asistență Socială Specializată „ProSperare”, satul Bocșa, raionul Făleşti este o instituție publică de profil social care prestează un complex de servicii de zi pentru copii în situații de risc, programe de prevenire, condiții de găzduire și îngrijire temporară copiilor în situații de risc cu necesități emoționale speciale:

- alimentație
- dezvoltarea abilităților cognitive, de comunicare și comportament;
- suport în studierea și asimilarea programelor școlare;

- orientare profesională,
- consiliere și reabilitare psihosocială a copiilor;
- petrecerea timpului liber;
- facilitarea accesului la servicii din comunitate (educație, sănătate, cultură etc.);
- consolidarea abilităților părintești în creșterea și educarea copiilor;
- alte servicii, în funcție de necesitățile beneficiarilor.

Remarcăm faptul că datele obținute prin intermediul interviului în profunzime cu specialiștii din cadrul acestei instituții, au fost coroborate cu informațiile colectate în urma interviurilor individuale realizate cu 12 copii din cadrul Centrului ProSperare:

- copii în situații de risc;
- copii de la 3 la 16 ani cu necesități emoționale speciale;
- copii ce trăiesc în stradă, au fugit sau au fost alungați de acasă;
- copii din familii cu probleme socio-economice;
- copii care manifestă comportament deviant.

Prin intermediul interviurilor individuale, ne-am străduit să estimăm următorii indicatori: climatul familiei de proveniență, atitudinea părinților față de copii; caracteristicile grupului de prieteni; atitudinea minorului față de școală; climatul din incinta Centrului. Pentru a câștiga încrederea copiilor și a contribui la resocializarea acestora, am organizat, în colaborare cu colaboratorii Centrului activitatea de genul „Acceptarea diversității în cadrul grupului”, cu tema „Incluziunea socială a copiilor”. Copiii au fost foarte receptivi, au participat, s-au implicat și au fost comunicabili.

Analiza studiilor de caz demonstrează eficiența acțiunilor întreprinse de specialiștii din cadrul centrului, mai ales în cazurile în care se implică activ în prevenirea comportamentului infracțional în rândul copiilor și alți actori sociali.

În ceea ce privește programele care se desfășoară în acest centru, acestea au următoarele dimensiuni practice:

- programe educative – incluzând programele de instrucție școlară, programele de formare profesională și programe de educație socială;
- programe de petrecere a timpului liber și hobby – care vizează dezvoltarea aptitudinilor minorilor în anumite domenii (pictură, șah, teatru, modelaj etc.);
- programe de consiliere – incluzând gestiunea conflictelor și prevenirea violenței, restructurare atitudinală și comportamentală;
- programe de psihoterapie – vizând domenii ca terapia cognitiv-comportamentală, cea analitică și analiza tranzacțională.

Activitățile educative de resocializare derulate de către instructorii-educatori din centru, sunt concepute cu scopul recuperării minorului delinvent și sunt organizate astfel încât să fie atinse obiectivele educaționale propuse: accesul la educație, informare, cultură, dezvoltarea comportamentului responsabil, autonom și independent; competențe și abilități sociale; îmbogățirea nivelului de cunoștințe generale; corectarea comportamentelor indezirabile social; refacerea legăturii cu familia și comunitatea în vederea unei bune reinserții sociale; optimizarea capacității de luare a deciziilor; formarea deprinderilor igienico-sanitare și de autogospodărire, precum și consilierea și orientarea vocațională, dezvoltarea unei atitudini pozitive față de muncă. Toate aceste programe pornesc de la principiul individualizării trata-

mentului și asistenței minorului care să ia în seama de vârsta, starea de sănătate (fizic și mental), caracteristicile de personalitate și comportamentale, nivelul educațional, cauzele și motivația care au determinat săvârșirea infracțiunii.

Unele din activitățile petrecute în Centru:

1. Sărbătorile de iarnă s-au sfârșit, dar rămâne în urma lor un parfum de frumusețe, bucurie și bunățate pre care dorim să-l păstrăm în suflete tot anul. Sunt momente de dăruire întru iubire și purtare de grijă față de aproapele nostru. Cu un gest de solidaritate și compasiune față de copiii beneficiari ai centrului, vin să-i bucure oamenii cu suflet bun: „Fericire prin dăruire UK, Irlanda”, „Round table Moldova Germania”, „The Moldova Project”, „AO CONCORDIA Proiecte Sociale Moldova”, „ONG Bonum”, „Organizația TEECH”, „Infiniti-cosmetics”, grupul de mame voluntare or. Ungheni. Cu recunoștință și apreciere pentru darurile oferite beneficiarilor. CASC „ProSperare” s. Bocșa.

2. Luna februarie a dat start unui șir de activități centrate pe informare, dezvoltare și formarea continuă a beneficiarilor din cadrul serviciilor de zi prin desfășurarea următoarelor preocupări:

- Securitatea electrică.
- Nonviolența.
- Ședință de informare privind graficul de prestare a serviciilor integrate pentru beneficiari.
- Activități de artterapie și ludoterapie.

3. Programul orientat de prevenire „Educație parentală” finisat cu succes pentru părinții din comuna Risipeni. Programul s-a desfășurat în perioada decembrie 2023-martie 2024. Este demonstrat că un părinte care cunoaște necesitățile copilului și înțelege comportamentul lui, este mult mai cumpătat în reacțiile pe care le are la anumite manifestări ale copilului, are așteptări realiste de la copil, este mai flexibil în procesul de disciplinare și își încurajează copilul. În același timp, părintele reușește să stăpânească și să gestioneze stresul, astfel încât acesta să nu-i influențeze capacitatea de îngrijire a copilului.

Prin intermediul programului părinții sunt încurajați să întreprindă acțiuni concrete, să conștientizeze necesitatea unor schimbări de atitudine sau de comportament, inclusiv să îmbunătățească calitatea atașamentului dintre ei și copii.

Aducem mulțumiri grupei de părinți care s-au implicat activ în cadrul ședințelor, de asemenea, asistentului social comunitar din com. Risipeni.

Concluzii. Descrierea acțiunilor întreprinse de către asistenții sociali, coroborate cu unele analize, demonstrează cu lux de amănunte că fenomenul delincvenței juvenile poate fi prevenit și combătut doar în cazul în care toți actorii implicați în aceste acțiuni complexe își realizează adecvat rolurile sociale care le revin.

Identificarea, în baza analizei documentelor și datelor calitative obținute prin interviuarea specialiștilor, a unor curențe în acțiunile complexe de prevenire și combatere a delincvenței juvenile, ne conduc la formularea următoarelor recomandări:

- Este necesară urgentarea elaborării și adoptării și adoptarea mecanismului intersectorial de cooperare în procesul de stabilire și realizare a măsurilor și serviciilor destinate copiilor cu comportament deviant;

- Dar și dezvoltarea unui mecanism clar și coerent de contractare de către APL/APC a serviciilor prestate de ONG-uri în asistența copiilor.

Bibliografie:

1. NIVELUL infracționalității în Republica Moldova în anul 2023. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9478_60977.html
2. NICOLAESCU, Eliza-Penelopa. Necesitatea studierii factorilor endogeni la adolescenții delincvenți – premisă a programelor de prevenire în devianța juvenilă. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/85-96_5.pdf
3. PÎRȚAC, Otilia, ASTRAHAN, Liliana. Copilul care săvârșește fapte penale fiind sub vârsta răspunderii penale: premise pentru legiferarea statutului acestui copil. Concept. Chișinău, Iulie 2017, Disponibil: https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/concept_reglementare_copil_sub_vrp.pdf
4. SITUAȚIA copiilor în sistemul de servicii sociale din raionul Fălești, 2019-2021: Buletin informativ. Disponibil: <https://www.data4impactproject.org/publications/situatia-copiilor-in-sistemul-de-servicii-sociale-din-raionul-falesti-2019-2021-buletin-informativ/>
5. LEGEA nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune. În: Monitorul Oficial nr. 13-19 din 22.01.2016, art.29

CZU 347.97

REALIZAREA PRINCIPIULUI LEGALITĂȚII ÎN ACTUL JUSTIȚIEI

Stanislav CEBOTARI, student, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Conducător științific: **Tatiana CRUGLIȚCHI**, asist. univ.

Abstract: *The democratic transformations initiated in the last decade of the last century, which marked the transition of our society from a totalitarian political regime to one based on law and democratic values, inevitably imposed a new reaffirmation of the principle of legality in the life of society and the activity of the state. Undeniably, the principle in question was a central one for the functioning of power in the former Soviet regime, however, with its ruin and the initiation of the building of a new state, the reconceptualization of legality and its adjustment to the new democratic realities was necessary.*

Keywords: *principle, legality, courts, rule of law, guiding ideas.*

Transformările democratice inițiate în ultimul deceniu al secolului trecut, care au marcat trecerea societății noastre de la un regim politic totalitar la unul bazat pe drept și pe valorile democratice, au impus în mod inevitabil și o nouă reaffirmare a principiului legalității în viața societății și activitatea statului. Incontestabil, principiul în cauză a fost unul central și pentru funcționarea puterii în fostul regim sovietic, însă, odată cu ruinarea acestuia și inițierea edificării unui nou stat, s-a impus cu necesitate reconceptualizarea legalității și ajustarea acesteia la noile realități democratice [3, p.10].

Termenul de principiu²⁸ își are originea în grecescul **arhe** care desemnează acțiunea de a conduce, dar și mișcarea de a începe. Substantivul **arhon** înseamnă ceea ce ține de conducător, de căpetenie, pe când **arheic** este începutul, temeiul logic al lucrurilor. Latinii au tradus din greaca veche verbul **arhe** cu **principium**, ceea ce înseamnă *început, prim, temei*. Din latină, **principium** își păstrează intact rădăcina: în română – *principiu*; franceză – *principe*; italiană – *principio*; engleză – *principle*. Noțiunea filosofică de principiu are două sensuri:

- a) **sensul metafizic**: origini prime din care au derivat și s-au dezvoltat lucrurile;
- b) **sensul epistemologic**: supozițiile fundamentale ale gândirii, cunoașterii și acțiunii.

Dață e să ne referim la sensul juridic, termenul **principiu** desemnează ideile de bază, diriguitoare, călăuzitoare. Profesorul Costică Voicu consideră că „principiile fundamentale ale dreptului sunt acele idei generale, diriguitoare care stau la baza elaborării și aplicării dreptului” [6, p. 43].

În accepțiunea cea mai largă, se susține că există principii aplicabile întregului sistem statal-juridic și care, firește, sunt aplicabile și justiției, și anume: principiul asigurării bazelor legale de funcționare a statului; principiul legalității, libertății și egalității; principiul responsabilității; principiul echității și al justiției etc. [5, p. 134].

Principiul legalității a fost promovat în Magna Carta Libertatum²⁹ în anul 1215, act normativ ce a fost promulgat de către Ioan fără de Țară. În art. 39 al acestei legiuri se prevedea că „Orice sancțiune nu poate fi aplicată oamenilor liberi decât pe baza legii” [1, p. 39].

În epoca modernă principiul legalității a fost dezvoltat de către Cesare Beccaria în celebra sa lucrare „Despre infracțiuni și pedepse / Dei delitti e della poenae”. Ulterior, promotorii revoluției franceze l-au fost consacrat în Declarația Drepturilor Omului și a Cetățeanului din 1789 la art. 5, care prevede că: „*Legea nu trebuie să stabilească decât pedepse strict și evident necesare și nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite și promulgate anterior delictului și aplicată legal*” [4, p. 328]. Mai mult, constituțiile moderne conțin prevederi prin care se stipulează că „nimeni nu este mai presus de lege” și că respectarea legilor reprezintă o îndatorire cetățenească. Obligația de respectare a legii revine nu numai cetățenilor ci și autorităților publice și organizațiilor sociale. Întrucât dreptul este structurat într-un sistem unitar de norme juridice, legalitatea presupune totodată, respectarea ierarhiei actelor normative, adică asigurarea conformității normelor de drept având o forță juridică inferioară, celor înzestrate cu o forță superioară. De aici, ajung la concluzia că legalitatea nu înseamnă doar respectarea întocmai a legii, ci și respectarea tuturor normelor de drept.

²⁸ Conform dicționarului explicativ al limbii române, termenul de principiu este definit ca element fundamental, idee, lege de bază pe care se întemeiază o teorie științifică, un sistem politic, juridic, o normă de conduită etc. <https://dexonline.ro/definitie/principiu>

²⁹ Magna Charta Libertatum este un document emis în Anglia în 1215 în timpul domniei regelui Ioan Fără de Țară. Prin această Cartă se urmărea îngrădirea puterii regelui în scopul eliminării abuzurilor comise de monarh sau de reprezentanții săi direcți, precum și garantarea unui număr de drepturi pentru toți cetățenii.

Datorită importanței fundamentale a respectării legilor și, în primul rând, a Constituției, legalitatea este considerată ca un principiu al democrației constituționale și o cerință esențială a statului de drept. Principiul legalității presupune, în primul rând, ca cele mai importante relații sociale să fie reglementate prin norme juridice generale și impersonale, de către un organism reprezentativ (parlament) ales în mod democratic și care exprimă în mod real voința și interesele fundamentale ale națiunii. În al doilea rând, principiul legalității presupune ca întreaga conduită a indivizilor, ca și activitatea autorităților publice și a altor organizații sociale să fie conforme normelor generale și impersonale adoptate de parlament [7, p. 312].

Mai mult, întreaga activitate desfășurată de instanțele judecătorești, are ca finalitate întărirea legalității, prevenirea săvârșirii faptelor antisociale, dar și educarea cetățenilor în spiritul respectării legilor și a normelor de conviețuire socială. Astfel, înțeasă în general ca modalitate de realizare și promovare a ordinii juridice, garanție pentru situarea normei juridice pe o poziție supremă în viața socială, legalitatea este, înainte de toate, un principiu fundamental al dreptului [5, p. 134].

Fiind inerentă activității jurisdicționale, legalitatea ca principiu este fundamentată expres în Republica Moldova în câteva importante prevederi constituționale și legislative în vigoare, și anume:

Constituția Republicii Moldova, în art. 114, stipulează că: *„Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești”*.

Mai mult, Legea Nr. 514 din 06-07-1995 **privind organizarea judecătorească**, în art. 1 alin. (1), stipulează că *„Puterea judecătorească este independentă, separată de puterea legislativă și puterea executivă, are atribuții proprii, exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile și dispozițiile prevăzute de Constituție și de alte legi”*; art. 1 alin. (2) – *„Justiția se înfăptuiește în numele legii”*; art. 5 alin. (1): *„Justiția se înfăptuiește în conformitate cu legislația”*.

De asemenea, **Legea Nr. 544 din 20-07-1995 cu privire la statutul judecăto-rului**, în art. 1 alin. (2), pune în evidență că *„Judecătorul este persoana investită constituțional cu atribuții de înfăptuire a justiției, pe care le execută în baza legii”*; art. 1 alin. (3): *„Judecătorii (...) sînt independenți, imparțiali și inamovibili și se supun numai legii”*; art. 14 alin. (1): *„Pentru înfăptuirea justiției judecătorii au împuterniciri stabilite de legislație”*; art. 15 alin. (1): *„Judecătorii sînt obligați să execute întocmai cerințele legii la înfăptuirea justiției”* etc.

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, în art. 20 alin. (2), stipulează expres că *„La înfăptuirea justiției în pricinii civile, judecătorii sînt independenți și se supun numai legii. Orice imixtiune în activitatea de judecată este inadmisibilă și atrage răspunderea prevăzută de lege”*.

Un specific al principiului legalității, identificat în literatura de specialitate, ține de caracterul său realist, ceea ce presupune că traducerea sa în viață se poate realiza numai prin măsuri concrete efective. În esență, principiul exprimă cerința ca, atât în organizarea justiției, cât și la înfăptuirea ei, să se respecte cu strictețe și de către toate subiectele de drept, legea fundamentală și celelalte acte normative, subordonate ei [5, p. 135].

Indiferent de materia judecării, înfăptuirea justiției în numele legii înseamnă că justiția este autoritatea prin care sunt aduse la îndeplinire, în caz de nevoie, comandamentele legii. Acest moment implică următoarele dimensiuni:

- doar legea stabilește autoritățile care înfăptuiesc justiția; judecata se realizează doar pe baza procedurii stabilite de lege;
- acțiunile aplicabile sunt doar cele prevăzute de lege;
- hotărârile prin care se pronunță justiția sunt date doar în considerarea legii și tot astfel se pun în executare.

Pornind de la cele sus enunțate, conchid că respectarea legalității este atât o caracteristică fundamentală a puterii judecătorești, cât și o cerință esențială a activității acesteia. Principiul legalității reprezintă un cadru general ce include toate celelalte principii conform cărora se desfășoară activitatea procesuală jurisdicțională. Într-un sens mai amplu, conformitatea cu legea de către instanțele de judecată implică nu doar aplicarea corectă a normelor de drept procesual, ci și asigurarea legalității instanței judecătorești în sine, precum și a independenței și imparțialității judecătorilor și supunerea acestora față de lege.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova. [online] [citat 03.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
2. RAILEAN, Petru. Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept. Articol, publicat în revista „Legea și Viața”. Octombrie, 2015. [online] [citat 03.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/55_58_Mecanismul%20jurisdictional%20de%20asigurare%20a%20legalitatii%20in%20statul%20de%20drept.pdf
3. RAILEAN, Petru. Interesul doctrinar contemporan față de principiul legalității. Articol, publicat în revista „Viața și legea”. Mai, 2017. Universitatea de Studii Europene din Moldova. [online] [citat 01.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/10_14_Interesul%20doctrinar%20contemporan%20fa%20a%20de%20principiul%20legalitatii.pdf
4. COJOCARU, Radion. JITARIUC, Vitalie. Principiul legalității penale – element de conținut și tendințe evolutive. Articol. Conferința științifică internațională „OMUL, CRIMINOLOGIA, ȘTIINȚA”, ediția a II-a, Chișinău, 24 martie 2023. [online] [citat 01.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/328-336_2.pdf
5. COZMA, Daniela. *Legalitatea – principiu fundamental de organizare și funcționare a puterii judecătorești*. Articol, Universitatea Academiei de Științe a Moldovei. Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice. [online] [citat 01.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/134-138_4.pdf
6. NEGRU, Boris. Probleme fundamentale ale principiilor dreptului. Articol. Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova. [online] [citat 01.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Probleme%20fundamentale%20ale%20principiilor%20dreptului.pdf
7. DUMITRU, Cătălin. Unele aspecte ale principiului legalității. Articol. ULIM, [online] [citat 01.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/311-316_5.pdf

APLICAREA PRINCIPIILOR EGALITĂȚII ȘI UNICITĂȚII ÎN CADRUL RAPORTURILOR DE PROTECȚIE SOCIALĂ

Maria MIRONIUC, studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Conducător științific: Ina ODINOKAIA, conf. univ., dr.

Abstract: *In this article I will address two fundamental principles that underpin the branch of social protection law: the principle of equality and uniqueness. Both are important for the work of institutions in the social protection system, and I have analysed each of them in turn and drawn conclusions towards the end. The system of social protection being a complex and variable one, it has some principles on which it is always based, these being that of equality and uniqueness, whereby the state provides various forms of social protection equally to all citizens and uniquely.*

Keywords: *social protection, equality, uniqueness, social services, social risk.*

Principiul egalității. Etimologic cuvântul *egalitate* provine de la latinescul *aequalitas*, ceea ce semnifică egal, nediferențiat, identic.

Rolul principiului egalității este unul major în aplicarea normelor de drept, în special în ceea ce ține de raporturile de protecție socială, prin faptul că se aplică sub forma egalității de șanse între bărbați și femei; egalitatea în drepturi a persoanelor fără deosebire de rasă, naționalitate, religie, originea etnică, limbă, originea socială sau apartenența lor politică.

Acesta este unul din principiile care se află la baza mai multor ramuri de drept, inclusiv și a ramurii dreptului protecție socială³⁰. Acest principiu este stipulat în Legea privind sistemul public de asigurări sociale, nr. 489, din 08 iulie, 1999, astfel „principiul egalității, care asigură tuturor participanților la sistemul public – contribuabili și beneficiari – un tratament nediscriminatoriu în ceea ce privește drepturile și obligațiile prevăzute de lege” [5].

Nu poate să existe egalitate acolo unde nu este libertate, libertatea oamenilor de a decide cum să acționeze sau posibilitatea de a folosi un anumit drept, care îi este pus la dispoziție.

Potrivit cercetătorilor, singura formă de egalitate compatibilă cu libertatea și, prin urmare, acceptată și promovată în societățile democratice contemporane, este

³⁰ Conceptul de **protecție socială** în sens modern a fost pentru prima dată utilizat în context juridic în SUA, și anume, în Social Security Act din 14 august 1935, la capitolul existenței sau inexistenței ramurii de drept – dreptul protecției sociale – se susțineau discuții aprinse și în anii '60-'80 ai sec. XX, mai ales în privința determinării noțiunii, obiectului și metodei de reglementare juridică a acestei ramuri de drept. Protecția socială în *lato sensu* – activitatea statului îndreptată spre asigurarea procesului de formare și dezvoltare a personalității umane, ocolind și neutralizând factorii negativi care influențează asupra personalității și creând condiții prielnice pentru afirmarea individului, iar în *stricto sensu* – o totalitate de garanții economico-juridice care asigură supravegherea drepturilor de bază ale cetățenilor și atingerea unui nivel decent de viață.

egalitatea în libertate, ceea ce înseamnă că oricine trebuie să se bucure de o libertate compatibilă cu libertatea celui alt și să poată face tot ceea ce nu lezează egala libertate a celorlalți [6, p. 5].

Principiul egalității vizează combaterea stereotipurilor și rolurilor atribuite femeilor și bărbaților indiferent de etnie, religie, dizabilități, vîrstă și orientare sexuală, precum și necesitatea modificării comportamentelor, atitudinilor, normelor și valorilor care aduc atingere demnității umane. Acțiunile prevăzute în această direcție se referă la înlocuirea modelelor, care reflectă stereotipurile la nivelul societății și cu integrarea deplină a persoanelor în viața cotidiană [2, p. 5].

Valorificarea diversității culturale, etnice și a diferențierilor de gen, de vîrstă constituie premisele pentru dezvoltarea societății și, totodată, asigură un cadru în care relațiile sociale au la bază valori ca toleranța și egalitatea. Problematika promovării egalității șanselor în viața socială pentru ambele sexe constituie o cerință esențială a societății, fiind considerată o componentă de bază pentru respectarea drepturilor fundamentale ale oamenilor. De aceea, stimularea în egală măsură a contribuției femeilor și bărbaților la dezvoltarea durabilă și la progresul societății a căpătat o importanță deosebită în societate. Legislația națională garantează drepturi egale cetățenilor de a participa la viața economică și socială, de a se pregăti pentru o anumită profesie, de a avea acces egal la ocuparea funcțiilor publice, de a se promova și participa la distribuirea beneficiilor, bucurându-se de protecția statului. [2, p. 6].

Conform Dicționarului de dreptul securității sociale principiul egalității de șanse între femei și bărbați presupune:

1) interzicerea oricărei discriminări directe (când se acordă retribuții diferite în funcție de sex pentru activități prestate de valoare egală) sau indirecte (dacă se refuză unui grup de lucrători beneficiul unei prestații, invocându-se egalitatea între sexe, dar neținând cont că prestația respectivă unui anumit sex, iar grupul respectiv este compus în majoritate din membri având același sex.);

2) luarea în considerare a capacităților, nevoilor și aspirațiilor diferite ale persoanelor de sex masculin și, respectiv, feminin și tratamentul egal al acestora.³¹

Referindu-ne la egalitatea în drepturi a cetățenilor fără deosebire de rasă, naționalitate, religie origine etnică, limbă, avere sau origine socială, opinie sau apartenență politică, putem deduce următorul fapt prin care, în domeniul protecției sociale persoanele pot să beneficieze de anumite prestații din partea instituțiilor competente indiferent de acele criterii enumerate mai sus, fiecare persoana fiind egală în drepturi cu semenii săi.

Parlamentul Republicii Moldova, prin adoptarea Legii cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, nr. 5 din 09.02.2006, a reafirmat importanța asigurării exercitării drepturilor lor egale de către femei și bărbați în sfera politică, economică, socială, culturală, în alte sfere ale vieții, drepturi garantate de Constituția Republicii Moldova, în vederea prevenirii și eliminării tuturor formelor de discriminare după criteriul de sex. Prin capitolele III și IV din legea nominalizată, legiuitorul consfințește egalitatea în tratament în domeniul socio-economic, inclu-

³¹ Top D. Dicționar de dreptul securității sociale. București. Editura Rosetti, 2006, p. 54.

siv în cadrul schemelor de protecție socială. Spre exemplu, în articolul 9, alin. (1), din această lege avem stipulat expres „statul garantează drepturi și șanse egale, tratarea egală a femeilor și bărbaților la plasare în câmpul muncii” [4].

Politicile statului în domeniul protecției sociale trebuie să fie îndreptate spre cetățeni în egală măsură, astfel încât toți să beneficieze de un anumit suport din partea statului, în funcție de nevoia pe care o are. Statul prin intermediul organelor sale poate asigura aplicarea acestui principiu al egalității, spre exemplu Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă³² trebuie să ofere posibilitatea de a se angaja în câmpul muncii atât femeilor, cât și bărbaților, oferind locuri de muncă în funcție de competențele pe care le au, fără a favoriza un gen în defavoarea altuia.

Statul a creat diverse centre și instituții în domeniul protecției sociale, astfel încât diverse categorii de persoane, care au nevoie de anumite servicii, pot apela la aceste instituții, spre exemplu persoanele cu dizabilități pentru a nu se simți marginalizați în anumite drepturi, pot beneficia de serviciile, care sunt puse la dispoziție de către Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă, iar când vorbim despre persoanele care au nevoie de o reabilitare, aceștia fiind invalizi, sau veterani ai muncii sau în urma războiului, aceștia se pot adresa la Centrul republican de reabilitare a invalizilor, veteranilor muncii și războiului. Prin intermediul acestor instituții, statul încearcă să creeze condiții, astfel încât oamenii care au anumite nevoi speciale, să poată să beneficieze de anumite servicii, ca și ceilalți cetățeni, creând condiții favorabile de trai pentru toate categoriile societății.

Cu toate acestea, grație amalgamului de reglementări în domeniu, precum și specificului financiar al efectelor modificărilor legislative, nu s-a reușit până în prezent de a armoniza întreaga legislație din domeniul protecției sociale. Drept exemplu, considerăm oportun ca legiuitorul național ar trebui să revadă lista beneficiarilor pensiei de urmaș, care sunt enumerați în Legea privind sistemul public de pensii nr. 156 din 14-10-1998, după principiul egalității, astfel încât în lista beneficiarilor în prezent sunt doar: „copiii pînă la vîrsta de 18 ani sau, dacă își continuă studiile în instituții de învățămînt de zi (secundar, mediu de specialitate și superior), pînă la terminarea acestora, fără a depăși vîrsta de 23 de ani; soțului supraviețuitor dacă, la momentul decesului întreprinzătorului sau pe parcursul a 5 ani după deces, a împlinit vîrsta de pensionare sau a fost încadrat în grad sever sau accentuat de dizabilitate, a avut cel puțin 15 ani de căsătorie cu persoana decedată și nu s-a recăsătorit; soțului supraviețuitor sau tutorelui (curatorului) care are în îngrijire copii sub vîrsta de 3 ani ai întreprinzătorului decedat, pe perioadele de neîncadrare în muncă sau de aflare în concediu pentru îngrijirea copilului pînă la vîrsta de 3 ani.”³³ Aș sugera ca la aceste categorii de persoane din legea generală să fie incluse și cele enumerate în legea specială – Legea asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne nr. 1544

³² Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă – este autoritatea administrativă subordonată Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, împuternicită să asigure implementarea politicii în domeniul promovării ocupării forței de muncă, miștrăției forței de muncă și asigurării de șomaj.

³³ Legea privind sistemul public de pensii nr. 156 din 14-10-1998.

din 23.06.1993, și anume a următoarelor categorii de persoane: „*frații, surorile și nepoții care nu au atins vârsta de 18 ani sau care au depășit această vîrstă, dacă au devenit persoane cu dizabilități înainte de a fi împlinit 18 ani, iar elevii din școlile profesional-tehnice și licee, colegii, studenții din instituțiile de învățămînt profesional beneficiază de dreptul la pensie pînă la absolvirea acestor instituții, dar cel mult pînă la atingerea vârstei de 23 de ani (totodată, frații, surorile și nepoții se bucură de dreptul la pensie doar în cazul în care nu au părinți ași pentru muncă); dar și tatăl, mama care au atins vârsta pensionării prevăzută de Legea nr. 156/1998 privind sistemul public de pensii sau sînt încadrați în grad de dizabilitate.*”³⁴

Un alt principiu aplicat în sfera protecției sociale este **principiul unicității**, etimologic provine de la francezul cuvînt *unicité*, ceea ce înseamnă unic.

Aplicarea acestui principiu are un rol important în sfera protecției sociale, prin faptul că există un sistem de public de protecție socială, bazate pe norme de drept pentru toți cetățenii.

Acesta fiind prevăzut în Legea privind sistemul public de asigurări sociale, nr. 489 din 08.06.1999, articolul 3 „principiul unicității, potrivit căruia statul organizează și garantează sistemul public bazat pe aceleași norme de drept” [5].

Acest principiu are ca scop principal **asigurarea echității**³⁵ și **accesului universal** la protecție socială pentru toți cetățenii, indiferent de statutul lor social, economic sau profesional.

Accesul la protecție socială se bazează pe criterii obiective și transparente, care garantează nediscriminarea și egalitatea de șanse. Există un singur sistem de protecție socială ce include asistența socială, asigurarea socială și alte programe sociale. Fiind un sistem unic de protecție socială, este unul echitabil, deoarece oferă un nivel de protecție adecvată pentru nevoile pe care le au persoanele, inclusiv și familiile acestora. Dacă este să analizăm, unul din elementele protecției sociale și anume asistența socială, care conform Legii asistenței sociale nr. 547, din 25 decembrie, 2003, este „*componentă a sistemului național de protecție socială, în cadrul căruia statul și societatea civilă se angajează să prevină, să limiteze sau să înlătore efectele temporare sau permanente ale unor evenimente considerate drept riscuri sociale*”³⁶, care pot genera marginalizarea ori excluderea socială a persoanelor și a familiilor aflate în dificultate” [3].

Această componentă are la baza principiul universalității dreptului la asistență socială, garantarea accesibilității acesteia, care se aseamănă cu principiul unicității, prin faptul că statul garantează la toți că pot beneficia de anumite prestații din serviciul public, în baza anumitor condiții pe care le întrunește persoana.

³⁴ Legea asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne nr. 1544 din 23-06-1993.

³⁵ **Echitate** – conform dicționarului român înseamnă principiu etic și juridic care stă la baza reglementării tuturor relațiilor sociale în spiritul dreptății, egalității și justiției, al colaborării și respectului reciproc.

³⁶ **Risc social** – pericol pentru persoană sau familie de a fi afectată de consecințele economice negative ale pierderii potențialului fizic, statutului ocupațional sau social (boală, accident, dizabilitate, îmbătrînire, deces, maternitate, șomaj, inadaptare socială etc.), (potrivit Legii asistenței sociale nr. 547, din 25 decembrie 2003).

Personal consider că acest principiu al unicității mai prevede faptul că este câte o prestație sau un serviciu unic de care poate beneficia persoana în anumite cazuri, spre exemplu avem acea indemnizație de maternitate a femeilor asigurate și soții aflate la întreținerea soților asigurați, ceea ce reiese că aceștia în mod unic vor beneficia de această prestație, dar și alte persoane care întrunesc aceleași condiții ca ei.

Potrivit Casei Naționale de Asigurări Sociale a Republicii Moldova, indemnizația de maternitate se acordă integral la a 30-a săptămână de sarcină, pe o perioadă de 126 de zile calendaristice, iar în cazul nașterilor complicate ori a nașterii a doi copii – de 140 zile calendaristice. În cazul sarcinilor cu 3 și mai mulți feți, indemnizația de maternitate se acordă la termenul de 24 săptămâni de sarcină pe o perioadă de 182 de zile calendaristice. Femeile asigurate au dreptul la indemnizație de maternitate indiferent de durata stagiului de cotizare. Șomerele cu drept de ajutor de șomaj beneficiază de dreptul la indemnizația de maternitate indiferent de durata stagiului de cotizare. Indemnizația de maternitate se stabilește cu condiția suspendării pentru această perioadă a plății ajutorului de șomaj. Dreptul persoanei asigurate la indemnizația de maternitate se stabilește indiferent de realizarea venitului asigurat pentru perioada concediului de maternitate.

Principiul unicității stă la baza alocării unui ajutor material unic pentru anumite categorii de persoane, potrivit Casei Naționale de Asigurări Sociale a Republicii Moldova, acest ajutor este oferit în contextul comemorării a 30 de ani de la acțiunile de luptă de pe Nistru, prin Legea nr. 63/2022 privind susținerea participanților la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței Republicii Moldova și a membrilor familiilor lor, se stabilește ajutor material unic beneficiarilor de alocații lunare de stat. Quantumul ajutorului material unic constituie 2500 de lei. Ajutorul material unic se va acorda de către organele de asigurări sociale de stat, în mod automat, în baza informației privind beneficiarii de alocații lunare de stat conform Legii nr.121/2001. Potrivit dr. Elena Botnari din principiul unității descind – unitatea drepturilor și îndatoririlor juridice, dar și solidaritatea [1, p. 55], ceea ce presupune că statul oferă aceste prestații și servicii din sistemul public de asigurări sociale, pentru că asta este datoria lui de a asigura cetățenii cu un trai decent. Principiul universalității, care este prevăzut de Legea asistenței sociale nr. 547 din 25.12.2003, presupune că toți cetățenii unui stat se bucură de aceleași drepturi și libertăți. Pornind de la această idee, putem trage o concluzie că acele persoane care sunt supuse unui risc social se pot adresa instituțiilor competente având egale drepturi cu alte persoane de a se adresa pentru aceleași servicii sociale.

Acest principiu se află la baza activității instituțiilor de executare a serviciilor³⁷ și prestațiilor sociale³⁸, prin faptul că este specific și anume când vorbim des-

³⁷ **Servicii sociale** – potrivit Legii 547 din 25 decembrie 2003, acestea reprezintă ansamblul de măsuri și activități realizate pentru satisfacerea necesităților sociale ale persoanei sau familiei, în scop de depășire a unor situații de dificultate, precum și de prevenire a marginalizării și excluderii sociale.

³⁸ **Prestațiile sociale** – potrivit Legii 547 din 25 decembrie 2003, acestea se acordă sub formă de compensații, alocații, indemnizații, de ajutor social, material și de altă natură.

pre asigurarea socială – vine să susțină persoanelor ce nu realizează venituri dintr-o activitate proprie din cauza pierderii locului de muncă sau din cauza pierderii temporare sau definitive a capacității de muncă. Dar, când ne referim la asistența socială, aceasta funcționează după un alt principiu decât asigurarea, bazându-se doar pe fonduri ale bugetului statului, ale bugetelor locale, ale organizațiilor internaționale sau donații ale voluntarilor. Ea nu presupune, de regulă, nici o contribuție financiară anterioară din partea persoanei asistate.

Concluzionând cele de mai sus, pot spune că sistemul protecției sociale este unul complex și variabil, dar datorită principiilor călăuzitoare și fundamentale pe care se orientează, le ghidează activitatea celor care muncesc în aceste instituții de stat pentru a acorda servicii de calitate pentru cetățeni într-un mod egal și unic. Aceste două principii al egalității și unicității pe care le-am abordat, sunt cele fără de care nu ar avea efect instituțiile de protecție socială, deoarece cunoaștem, potrivit Constituției Republicii Moldova, conform articolului 16, că toți oamenii sunt egali în fața legii. Cetățeanul având dreptul la anumite indemnizații, ajutoare, compensații sau alte forme de protecție socială, iar statul e obligat să îi ofere acestea, bazându-se pe principiile enumerate mai sus.

Bibliografie:

1. BOTNARI, Elena. Introducere în studiul dreptului. (Teoria generală a dreptului). Note de curs. Bălți, 2011. ISBN 978-9975-50-040-1
2. CENTRUL PENTRU DREPTURILE OMULUI DIN MOLDOVA. Principiul egalității și nondiscriminării. Ghid. Chișinău, 2012. [online] [citată 02.04.2024]. Disponibil: [file:///C:/Users/User/Downloads/principiul_egalitii_i_nondiscriminrii%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/principiul_egalitii_i_nondiscriminrii%20(2).pdf)
3. Legea asistenței sociale, nr. 547, din 25.12.2003. [online] [citată 02.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142238&lang=ro
4. Legea privind asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, nr. 5 din 09.02.2006. [online] [citată 02.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107179&lang=ro
5. Legea privind sistemul public de asigurări sociale, nr. 489, din 08.07.1999. [online] [citată 03.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139810&lang=ro
6. NISTOR, Mariana. EGALITATEA: CONCEPT, IPOSTAZE ȘI REGLEMENTARE CONSTITUȚIONALĂ. Articol. [online] [citată 02.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/446-453.pdf